

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Σχολή Επιστημών της Αγωγής
Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Επιστήμες της Αγωγής»
Κατεύθυνση: «Εκπαίδευση και Κοινωνία: Θεωρίες και Πρακτικές»

**Η εμπειρία της μετανάστευσης και η
διαμόρφωση της ταυτότητας των
Αλβανών μεταναστών: αφηγήσεις ζωής**
Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Άντζελα Χίλαϊ

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή
Επιβλέπουσα: Λιακοπούλου Μαρία
Μέλη: Πουρνάρη Μαρία
Νικολάου Σουζάννα- Μαρία

Ιωάννινα 2021

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	3
Α΄ μέρος: Θεωρητικό πλαίσιο	
Κεφάλαιο 1 ^ο : Εννοιολογική οριοθέτηση	
1.1 Η έννοια της μετανάστευσης.....	5
1.2 Η έννοια της ταυτότητας.....	6
1.3 Η ταυτότητα των μεταναστών.....	11
Κεφάλαιο 2 ^ο : Ιστορική αναδρομή	
2.1 Το φαινόμενο της μετανάστευσης στην Ευρώπη και στην Ελλάδα.....	13
Κεφάλαιο 3 ^ο : Μετανάστευση και διαμόρφωση ταυτότητας	
3.1 Μοντέλα διεθνούς μεταναστατευτικού φαινομένου.....	18
3.2 Ταυτότητα και μετανάστευση.....	20
3.3 Παράγοντες και διαδικασίες διαμόρφωσης της ταυτότητας των μεταναστών.....	27
Κεφάλαιο 4 ^ο : Συναφείς έρευνες	
4.1 Συναφείς έρευνες στον διεθνή και ελληνικό χώρο.....	31
Β΄ μέρος: Ερευνητικό πλαίσιο	
Κεφάλαιο 5 ^ο : Η έρευνα	
5.1 Η απαρχή της έρευνας.....	42
5.2 Μεθοδολογία της έρευνας.....	43
Κεφάλαιο 6 ^ο : Τα ερευνητικά δεδομένα	
6.1 Παρουσίαση των ερευνητικών δεδομένων.....	47
6.2 Ερμηνεία των ερευνητικών δεδομένων.....	100
Συμπεράσματα.....	114
Βιβλιογραφία.....	116
Παράρτημα.....	121

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη συντάχθηκε στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Επιστήμες της Αγωγής» της κατεύθυνσης «Εκπαίδευση και Κοινωνία: Θεωρίες και Πρακτικές» του Παιδαγωγικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Στόχος της είναι να αναδείξει την επιρροή που έχει η εμπειρία της μετανάστευσης στη διαμόρφωση της ταυτότητας των μεταναστών, μέσα από την αφήγηση των ιστοριών ζωής Αλβανών μεταναστών. Η έρευνα που παρουσιάζεται διεξήχθη με ποιοτική προσέγγιση και η μέθοδος συλλογής και ανάλυσης δεδομένων είναι η αφηγηματική μέσω των βιογραφικών συνεντεύξεων. Μέσα από την έρευνα και τις μαρτυρίες των συμμετεχόντων αναδεικνύεται το γεγονός ότι, οι προσωπικές εμπειρίες και τα βιώματα των μεταναστών επηρεάζουν την αναδιαμόρφωση της πολιτισμικής και της προσωπικής τους ταυτότητας. Η αξία της έρευνας έγκειται στη συνεισφορά νέας γνώσης στην επιστημονική κοινότητα, αφενός για την κατανόηση των εμπειριών της μετανάστευσης και των βιωμάτων των μεταναστών, και αφετέρου για την αξιοποίηση και την αξιολόγηση των κατάλληλων τρόπων συμπερίληψης των μεταναστών από την κοινωνία υποδοχής.

Λέξεις κλειδιά: διαμόρφωση ταυτότητας, μετανάστευση, προσωπικές εμπειρίες, αφηγήσεις ζωής

Summary

The present study was written in the framework of the Postgraduate Program “Educational Sciences” of the direction “Education and Society: Theories and Practices” of the Pedagogical Department of University of Ioannina. Its aim is to highlight the impact that the immigration experience has on the identity formation of immigrants, through life storytelling of Albanian immigrants. The research presented was conducted with a qualitative approach and the method of data collection and analysis is the narrative, by biographical interviews. Through the research and the testimonies of the participants, is highlighted the fact that the personal experiences and stories of immigrant’s lives influence the reshaping of their cultural and personal identity. The value of the research lies in the contribution of new knowledge to the scientific community, on the one hand to understand the experiences of migration and the life stories of immigrants, and on the other hand to exploit and evaluate appropriate ways of immigrant’s conclusion from the host society.

Key words: identity formation, immigration, personal experiences, life stories

Εισαγωγή

Στην Ελλάδα του σήμερα, φαινόμενα, όπως είναι το μεταναστατευτικό και το προσφυγικό ζήτημα, έχουν λάβει τεράστιες διαστάσεις. Η μετανάστευση έχει μετατραπεί, ιδιαίτερα με την αλλαγή του αιώνα, σε χαρακτηριστικό γνώρισμα της ελληνικής κοινωνίας και έτσι η συζήτηση γύρω από το φαινόμενο αυτό έχει λάβει μεγάλη έκταση. Το μεταναστατευτικό ζήτημα πέρασε με την άφιξη του νέου αιώνα από την άρνηση στη διαχείρισή του από το ελληνικό κράτος. Ο ελληνικός πολιτισμός χαρακτηρίζεται από την ανάδυση νέας μορφής, με «σημαιοφόρο» μια νέα πραγματικότητα, η οποία περιλαμβάνει πολλαπλές και παγκόσμιες ταυτότητες. Η μετάβαση αυτή προκάλεσε την άνηση της δημόσιας συζήτησης και τη μεταστροφή της από θέσεις ξενοφοβικές και ρατσιστικές σε συμπονετικές και ετεροφιλικές (Παύλου, 2009). Πολλά είναι τα ερωτήματα και οι απορίες που δημιουργούνται σε έναν ερευνητή, όταν έρχεται σε επαφή με τη μελέτη της σύγχρονης βιβλιογραφίας, γύρω από θέματα που αφορούν τη μετανάστευση. Η παρούσα εργασία εστιάζει στον τρόπο που οι μετανάστες εντάσσονται και έρχονται αντιμέτωποι με ένα καινούριο και άγνωστο κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Και όταν η ενσωμάτωση έχει πλέον επιτευχθεί, τα νεο-εισερχόμενα άτομα αισθάνονται, σκέφτονται και πράττουν το ίδιο με πριν; Ή μήπως στην προσπάθειά τους να ενταχθούν, αναδεικνύουν έναν καινούριο εαυτό;

Γίνεται αντιληπτό ότι η προσπάθεια απάντησης στα ανωτέρω ερωτήματα καθιστά αναγκαία τη διερεύνηση της διαμόρφωσης της ταυτότητας του μετανάστη. Η έρευνα γύρω από θέματα που αφορούν την ταυτότητα του μετανάστη δύναται να προσφέρει στην επιστημονική κοινότητα νέα γνώση, αφενός για την κατανόηση των βιωμάτων και των εμπειριών του μετανάστη, και αφετέρου για την αξιοποίηση και την αξιολόγηση των κατάλληλων τρόπων συμπερίληψής του στην κοινωνία υποδοχής. Δεν θα μπορούσε να παραλειφθεί η αναφορά στην προσωπική εμπλοκή της ερευνήτριας στην έρευνα. Το γεγονός ότι πρόκειται για παιδί μεταναστών, είναι ένας λόγος που πάντα της κέντριζαν το ενδιαφέρον, τα θέματα που ασχολούνται με τη μετανάστευση και τη διαδικασία της κοινωνικής ένταξης των μεταναστών.

Η ταυτότητα ως έννοια είναι το επίκεντρο πολλών ερευνητικών θεωριών, ξεκινώντας με πρόωρα αναπτυξιακά μοντέλα, που ασχολούνται με τον σχηματισμό της, και καταλήγοντας πολύ γρήγορα σε ποικίλες διαστάσεις που μπορεί να περιλαμβάνει ο όρος «ταυτότητα». Στη βιβλιογραφία ο όρος «ταυτότητα» χρησιμοποιείται για να ερμηνεύσει ένα μεγαλύτερο πλαίσιο, το οποίο ορίζεται ως ένας οριοθετημένος αυτοπροσδιορισμός, που αποτελείται από στόχους, αξίες, αντιλήψεις και πεποιθήσεις, στις οποίες το άτομο είναι αδιαμφισβήτητα αφοσιωμένο. Επομένως, η αίσθηση του εαυτού είναι πολυεπίπεδη και δύσκολα κατανοητή, πόσο μάλλον, όταν πρόκειται για άτομα που μεταβαίνουν σε μία νέα κουλτούρα (Cohen, 2015). Τα άτομα που μεταβαίνουν σε περιβάλλοντα διαφορετικά από την κουλτούρα καταγωγής τους αντιμετωπίζουν συχνά ερωτήματα σχετικά με την ταυτότητά τους. Με τη μετανάστευση, τα άτομα περνούν μία περίοδο πολιτιστικής μετάβασης, η οποία αναφέρεται στη ψυχολογική, κοινωνική, πολιτισμική και γλωσσική προσαρμογή τους

στη νέα κοινωνία. Η διαδικασία της προσαρμογής, ή της ένταξης περιλαμβάνει τόσο τις διαπροσωπικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των μεταναστών και των ατόμων της κοινωνίας υποδοχής, όσο και την απόκτηση από την πλευρά των μεταναστών νέων πολιτιστικών ικανοτήτων και την αποδοχή των θεμελιωδών θεσμών της χώρας υποδοχής, με παράλληλη διατήρηση των στοιχείων της ταυτότητάς τους (Grzymala-Kazłowska, 2016).

Για τον παραπάνω λόγο κρίθηκε σκόπιμο, να σχεδιαστεί και να υλοποιηθεί σχετική έρευνα και ειδικότερα μια μελέτη που θα εξετάσει την επιρροή που ασκεί η μετανάστευση στη διαμόρφωση της σημερινής ταυτότητας των μεταναστών. Με την παρούσα εργασία επιχειρείται η καταγραφή και η περιγραφή της ίδιας της εμπειρίας της μετανάστευσης, η διερεύνηση των αλλαγών που υπόκειται η ταυτότητα των μεταναστών και η ανάδειξη των παραγόντων που επηρεάζουν τη διαμόρφωση της ταυτότητάς τους. Ως προς τη δομή, η εργασία χωρίζεται σε δύο βασικά μέρη, τα οποία είναι το θεωρητικό και το ερευνητικό μέρος. Το θεωρητικό μέρος περιλαμβάνει τέσσερα κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο, της εννοιολογικής οριοθέτησης, περιλαμβάνει την έννοια της μετανάστευσης, την έννοια της ταυτότητας και την έννοια της ταυτότητας των μεταναστών. Στο δεύτερο κεφάλαιο, της ιστορικής αναδρομής, γίνεται μια αναφορά στο φαινόμενο της μετανάστευσης στην Ευρώπη και στην Ελλάδα. Το τρίτο κεφάλαιο, το οποίο αφορά τη μετανάστευση και τη διαμόρφωση της ταυτότητας, περιλαμβάνει τα μοντέλα του διεθνούς μεταναστατευτικού φαινομένου, την ταυτότητα και τη μετανάστευση και τέλος, τους παράγοντες και τις διαδικασίες διαμόρφωσης της ταυτότητας των μεταναστών. Το τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο του θεωρητικού πλαισίου αναφέρεται στις συναφείς έρευνες στον διεθνή και στον ελληνικό χώρο. Το δεύτερο μέρος της εργασίας αφορά στην παρουσίαση και την ερμηνεία των ερευνητικών δεδομένων και περιλαμβάνει το πέμπτο και το έκτο κεφάλαιο της εργασίας. Ειδικότερα, στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το σκεπτικό και η μεθοδολογία της έρευνας. Ενώ, στο έκτο κεφάλαιο, αυτό των ερευνητικών δεδομένων, αρχικά παρουσιάζονται και στη συνέχεια ερμηνεύονται τα ερευνητικά δεδομένα.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με την ποιοτική μέθοδο έρευνας και η ποιοτική ανάλυση που χρησιμοποιείται είναι η αφηγηματική. Ειδικότερα η συλλογή των δεδομένων έγινε μέσω βιογραφικών συνεντεύξεων. Επιλέχθηκε αυτή η μέθοδος έρευνας, καθώς επιτρέπει στην ερευνήτρια να υιοθετήσει μια ολιστική προσέγγιση κατά την ερευνητική διαδικασία. Πιο συγκεκριμένα, με την ποιοτική ανάλυση δίνεται η δυνατότητα να μελετηθούν στο σύνολό τους οι εξεταζόμενες περιπτώσεις και να αναδειχθούν οι διαφορετικές πτυχές τους. Επιχειρείται, δηλαδή, να ανιχνευθεί η εσωτερική λογική της κάθε εξεταζόμενης περίπτωσης και στη συνέχεια αντιπαραβάλλονται οι λογικές που προκύπτουν από την ανάλυση των διαφορετικών περιπτώσεων και διατυπώνονται θεωρητικές αποφάνσεις υψηλότερης αφαίρεσης (Τσιώλης, 2014). Αν και το δείγμα της έρευνας είναι μικρό, η αξία των αποτελεσμάτων της έγκειται στην καλύτερη κατανόηση των ιδιαίτερων βιωμάτων και των εμπειριών των μεταναστών, που συμμετείχαν στη μελέτη, και στην ανάδειξη των επιρροών που άσκησε η μετανάστευση στη διαμόρφωση της ταυτότητάς τους.

Α' μέρος: Θεωρητικό πλαίσιο

Κεφάλαιο 1^ο: Εννοιολογική οριοθέτηση

Σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι η αποσαφήνιση διάφορων όρων, οι οποίοι υιοθετούνται και χρησιμοποιούνται συχνά στην παρούσα εργασία. Η ανάγκη οριοθέτησης των συγκεκριμένων εννοιών προέκυψε από τη μελέτη της βιβλιογραφίας, τόσο σε διεθνές, όσο και σε ελληνικό επίπεδο, γύρω από θέματα που αφορούν την ταυτότητα των μεταναστών. Πιο συγκεκριμένα, το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει τους εξής όρους: τη μετανάστευση, την ταυτότητα και τέλος, την ταυτότητα των μεταναστών.

1.1 Η έννοια της μετανάστευσης

Η ενασχόληση της σύγχρονης ευρωπαϊκής ελληνικής κοινωνίας με τη μετανάστευση άνοιξε τον δρόμο της οικονομικής, πολιτισμικής και πολιτικής συμμετοχής των μεταναστών και δημιούργησε ένα εύφορο έδαφος για τη δημοκρατία, αφού πλέον συμπεριλαμβάνει και τους μετανάστες ως ενεργά μέλη της. Κατά αυτόν τον τρόπο γίνεται σαφές πόσο σημαντική είναι η κατανόηση και η μελέτη του ζητήματος της μετανάστευσης και των σχετικών θεωριών (Παύλου, 2009). Ο χαρακτήρας της μετανάστευσης, τα τελευταία χρόνια, σχετίζεται τόσο με τη δυναμική αύξηση του όγκου της, όσο με την ποικιλομορφία των μεταναστατευτικών ροών. Η παραδοσιακή έννοια της μετανάστευσης, δηλαδή της μετακίνησης ενός ατόμου ή ενός πληθυσμού, έχει αποκτήσει ένα πολύ ευρύτερο περιεχόμενο. Η ανάπτυξη της ποικιλομορφίας των μεταναστατευτικών ροών προκαλεί και επηρεάζει την παραδοσιακή κατανόηση της μετανάστευσης, καθώς αυτές οι ροές είναι δυναμικές, περιλαμβάνουν διαφορετικούς τύπους ανθρώπων και προκαλούν διαφορετικές επιπτώσεις στις χώρες προέλευσης και υποδοχής (Porjakva & Plesivak, 2009).

Ένας πολύ σύγχρονος ορισμός που δίνεται για τη μετανάστευση είναι αυτός, που τη συνδέει με την κοινωνική κινητικότητα και έχει να κάνει με μία σειρά φαινομένων που περνάει το ίδιο το άτομο ή μια ομάδα ατόμων ταξιδεύοντας από τόπο σε τόπο στον κοινωνικό χώρο. Το φαινόμενο της μετανάστευσης εμπεριέχει διαφορετικούς τύπους μετεγκατάστασης, οι οποίοι συνοψίζονται ως εξής (Pengea & Curteanu, 2020):

- Όταν γίνεται αναφορά σε έναν συγκεκριμένο πληθυσμό, υπάρχουν δύο διαστάσεις της μετανάστευσης. Η μετανάστευση που συνδέεται με τη δραστηριότητα εισόδου σε μία χώρα διαφορετική για να ζήσει κάποιος εκεί και η μετανάστευση, που συνδέεται με την πράξη εγκατάλειψης της χώρας καταγωγής και εγκατάστασης σε άλλη χώρα.
- Όταν γίνεται αναφορά σε εξωτερικά γεγονότα, υπάρχουν πάλι δύο τύποι εγκατάστασης. Η εθελοντική μετανάστευση και η αναγκαστική μετανάστευση, η οποία μπορεί να προκύψει μετά από φυσικές καταστροφές ή πολέμους.

- Όσον αφορά τον τρόπο της μετανάστευσης διακρίνονται δύο κατηγορίες, της ατομικής και της μαζικής μετανάστευσης.
- Όταν γίνεται αναφορά στη χρονική περίοδο της μετανάστευσης προκύπτουν δύο κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία είναι η προσωρινή ή κυκλική μετανάστευση, στην οποία ο μετανάστης επιστρέφει σπίτι του πριν την πάροδο 5 χρόνων. Ενώ η δεύτερη κατηγορία είναι η μόνιμη μετανάστευση, στην οποία ο μετανάστης παραμένει στη χώρα υποδοχής πάνω από 5 χρόνια
- Με βάση το κριτήριο της ιθαγένειας και του τόπου γέννησης προκύπτουν δύο βασικές κατηγορίες μεταναστών. Οι μετανάστες, οι οποίοι γεννιούνται στη χώρα υποδοχής και οι αλλοδαποί, οι οποίοι είναι άτομα που έχουν την ιθαγένεια της χώρας καταγωγής τους (Porjakva & Plesivak, 2009).

Ακόμη, διάφοροι κλάδοι της κοινωνιολογίας που ασχολούνται με το φαινόμενο της μετανάστευσης και τείνουν να ειδικεύονται σε ορισμένους τομείς, μοιράζονται ένα κοινό, την παραδοχή ότι η μετανάστευση σχετίζεται και περιλαμβάνει τη διάσταση του χρόνου και του χώρου. Η χρονική διάσταση συσχετίζεται με τη χρονική διάρκεια που πρέπει να μείνει κάποιος σε μία τοποθεσία για να θεωρηθεί μετανάστης, ενώ η χωρική διάσταση συνδέεται με το πόσο μακριά πρέπει να μετακινηθεί κάποιος για να λογιστεί ως μετανάστης (Njedomysl & Fransson, 2014). Αναφορικά με τη διάσταση του χώρου, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία γίνεται μία διάκριση της μετανάστευσης, σε εσωτερική και διεθνής. Η εσωτερική μετανάστευση συσχετίζεται με τη μετακίνηση των ατόμων στο εσωτερικό της χώρας και η ενασχόληση με τις σχετικές θεωρίες που την εξηγούν, εγείρει τις ακόλουθες ανησυχίες. Ποιος και γιατί κινείται, από ποια προέλευση και σε ποιον προορισμό και ποιες ήταν οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων για τη μετακίνηση αυτή (Farwick, 2010). Η παρούσα εργασία ασχολείται με την έννοια της διεθνούς μετανάστευσης, η οποία συνδέεται με τη μετακίνηση των ατόμων από μία χώρα σε μία άλλη για το χρονικό διάστημα τουλάχιστον δύο χρόνων (Betts, 2011). Η έννοια της διεθνούς μετανάστευσης παρουσιάζεται αναλυτικότερα σε επόμενο κεφάλαιο.

1.2 Η έννοια της ταυτότητας

Το αιώνιο ερώτημα του «ποιος είμαι;» έχει απασχολήσει σε μεγάλο βαθμό τις επιστήμες της ψυχολογίας, της κοινωνιολογίας και της παιδαγωγικής. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία υφίσταται διαχωρισμός της ταυτότητας σε πραγματική και φαντασιακή. Οι ταυτότητες ανάγονται σε διάφορες ομάδες ατόμων, οι οποίες δημιουργούνται έχοντας ως βάση είτε τα κατηγορήματα που οι ίδιοι οι άνθρωποι θέτουν για τον εαυτό τους (αυτοπροσδιορισμός), είτε εκείνα που αναγνωρίζουν οι άλλοι (ετεροπροσδιορισμός). Στην περίπτωση που τα κατηγορήματα αυτά είναι αντικειμενικά, τότε η ταυτότητα είναι πραγματική, στην αντίθετη πλευρά, δηλαδή της ύπαρξης υποκειμενικών κατηγορημάτων, η ταυτότητα προσδιορίζεται ως φαντασιακή (Λιασκοπούλου, 2011).

Ο Γκότοβος (2001), έχοντας μια ψυχολογική και παιδαγωγική ματιά περί του θέματος της ταυτότητας κάνει μια διάκριση ανάμεσα στην προσωπική και την κοινωνική

ταυτότητα. Καθώς οι ταυτότητες δεν αποτελούν αμετάβλητα και αιώνια στοιχεία, δεν υπάρχει μια ορισμένη και δεσμευτική απάντηση στο ερώτημα «τι είναι η ταυτότητα;». Η κατηγορία της προσωπικής ταυτότητας αναφέρεται στη μοναδικότητα του υποκειμένου, η οποία εξαρτάται από την προσωπική του ιστορία, την πορεία του στη διάρκεια της ζωής του και την αίσθηση ότι η ύπαρξή του δεν επαναλαμβάνεται. Ενώ, με την έννοια της κοινωνικής ταυτότητας νοείται το γεγονός ότι, το άτομο ανήκει σε κοινωνικές ομάδες και συλλογικότητες. Οι δύο κατηγορίες ταυτοτήτων είναι αλληλένδετες και συνυφασμένες σε μεγάλο βαθμό, καθώς η προσωπική ταυτότητα περιέχει τα συνολικά στοιχεία του ατόμου στον δημόσιο και ιδιωτικό κύκλο, δηλαδή στην κοινωνική και προσωπική ζωή. Η άποψη αυτή περί συσχέτισης των δύο κατηγοριών έρχεται σε κάποια συμφωνία με τη θεωρία του Erikson (1963, όπ. αναφ. στον Μπεζεβέγκη, 2011), ο οποίος συνδέει την προσωπική ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του ατόμου με την κοινωνική αλληλεπίδρασή του με άλλα άτομα του περιβάλλοντος. Η εξέλιξη και η αλλαγή της ταυτότητας του ατόμου γίνεται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του και περιλαμβάνει εκείνες τις αλλαγές που συσχετίζονται με την αλληλεπίδρασή του με άλλα άτομα, καθώς και τις αλλαγές στη γνώση και την αντίληψη του εαυτού ως μέλους μιας κοινωνίας. Η θεωρία της κοινωνικής ανάπτυξης του Erikson εξηγείται αναλυτικότερα από τον Καψάλη (2006). Σύμφωνα με αυτή, το άτομο βιώνει και αντιδρά στις κοινωνικές καταστάσεις με μοναδικό τρόπο και περνά από συγκεκριμένα στάδια καθώς ενηλικιώνεται. Σε κάθε στάδιο το άτομο έρχεται αντιμέτωπο με μια ψυχοκοινωνική πρόκληση, την οποία ο Erikson χαρακτηρίζει ως κρίση. Η κρίση αυτή επηρεάζει τις διαπροσωπικές σχέσεις του ατόμου, καθώς η θετική υπέρβασή της προκαλεί την εμφάνιση νέων ψυχοκοινωνικών χαρακτηριστικών, ενώ η αρνητική υπέρβασή της οδηγεί στη σκέψη ότι, ο κόσμος είναι απρόβλεπτος και επιθετικός. Η θετική έκβαση στη διαχείριση της κρίσης προκαλεί τη θετική προσωπική ανάπτυξη του ατόμου αντίθετα η αδυναμία επίλυσής της φέρνει την καθυστέρηση στη μετάβαση από το ένα στάδιο στο άλλο. Τα στάδια της θεωρίας της κοινωνικής ανάπτυξης του Erikson (όπ. αναφ. στον Καψάλη, 2006) είναι τα εξής:

1. *Εμπιστοσύνη ή έλλειψη εμπιστοσύνης*: το στάδιο αυτό τοποθετείται χρονολογικά από τη γέννηση του ατόμου μέχρι το πρώτο έτος της ηλικίας του. η συνεπής μητρική φροντίδα ενισχύει την αίσθηση εμπιστοσύνης, ενώ η αντίθετη έκβαση προκαλεί τη δυσπιστία και τον φόβο προς τους ανθρώπους.
2. *Αυτονομία ή ντροπή και αμφιβολία*: το στάδιο αναφέρεται στην ηλικία του 1 μέχρι τα 3 έτη του ατόμου. Η ανάπτυξη θετικών δεσμών με τη μητέρα επιφέρει την αυτονομία. Αντίθετα, η αυστηρότητα των γονέων ή η τιμωρία και η απαγόρευση οδεύουν το άτομο στην αντίληψη ότι δεν έχει ικανότητες και αμφιβάλει για τον εαυτό του.
3. *Πρωτοβουλία ή ενοχή*: το στάδιο αυτό αναφέρεται στην ηλικία των 3 με 6 ετών του ατόμου. Η ανάπτυξη της αυτονομίας προκαλεί την ενίσχυση της περιέργειας και της επιθυμίας για την ανακάλυψη του κόσμου. Η άσκηση κριτικής από τους γονείς σε μία πρωτοβουλία του παιδιού προκαλεί ενοχές.

4. *Ενεργητικότητα ή κατωτερότητα*: αναφέρεται για την ηλικία των 6 μέχρι 12 ετών. Η αναγνώριση των επιτευγμάτων του παιδιού από το περιβάλλον του, προκαλεί αισθήματα χαράς και ευτυχίας. Ο χρόνος που περνάει το παιδί σε αυτή την ηλικία στο σχολείο είναι μεγάλος, γι' αυτό τον λόγο η επιτυχής επίλυση της κρίσης εξαρτάται αρκετά από τους εκπαιδευτικούς και τους συμμαθητές του.
5. *Ταυτότητα ή σύγχυση ρόλων*: χρονολογικά τοποθετείται στην ηλικία των 12 μέχρι 18 ετών, δηλαδή από την εφηβεία μέχρι την ενήλικη ζωή. Σύμφωνα με τον Μπεζεβέγκη (2011), το άτομο που έχει αποκτήσει εμπιστοσύνη στις προσωπικές του ικανότητες και στα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα λειτουργεί με θάρρος και βεβαιότητα και δε διστάζει να αναλάβει πρωτοβουλίες. Στην αντίθετη περίπτωση, αδυνατεί να ταυτιστεί με τους αντίστοιχους ρόλους με τους οποίους έρχεται αντιμέτωπος.
6. *Οικειότητα ή απομόνωση*: τοποθετείται χρονολογικά στην πρώιμη ενήλικη ζωή. Κεντρικοί άξονες αυτού του σταδίου είναι οι προσωπικές σχέσεις, είτε ερωτικές, είτε φιλικές. Η ανάπτυξη μιας υγιούς και σταθερής ταυτότητας ευνοεί την άνθηση και την ύπαρξη υγιών διαπροσωπικών σχέσεων, ενώ σε μία πιθανή αρνητική εξέλιξη της ταυτότητας ενισχύεται το αίσθημα του φόβου και το άτομο οδηγείται σε συναισθηματική απομόνωση.
7. *Παραγωγικότητα ή στασιμότητα*: αναφέρεται στη μέση ενήλικη ζωή του ατόμου. Η θετική έκβαση της κρίσης επιφέρει αισθήσεις συνεισφοράς, παραγωγικότητας και δημιουργικότητας. Από την άλλη, η αρνητική της έκβαση οδηγεί σε ευτελισμό των δραστηριοτήτων και κλείσιμο στον εαυτό του, όπως αναφέρει ο Καψάλης (2006).
8. *Ακεραιότητα ή απελπισία*: αναφέρεται στην τρίτη ηλικία. Η σημασία της ακεραιότητας έχει πολλαπλές διαστάσεις. Εδώ, κατά τον Erikson (όπ. αναφ. στον Καψάλη, 2006), είναι ταυτόσημη με την αποδοχή του γεγονότος ότι υπάρχει μία μόνο ζωή και την αποδοχή του επερχόμενου θανάτου. Αντίθετα, η απελπισία δείχνει ένα άτομο που μετανιώνει για κάποιες πράξεις του και δυσφορεί, επειδή ο χρόνος δεν γυρνάει προς τα πίσω.

Η Aldecoa (2019) υποστηρίζει πως η θεωρία της ταυτότητας είναι μία κοινωνικο-ψυχολογική θεωρία του εαυτού που εξηγεί τις αντιλήψεις και τα δομικά στοιχεία των ταυτοτήτων των ατόμων. Η ταυτότητα είναι ένα σύνολο εννοιών και προσδιορισμών που χρησιμοποιούν τα άτομα για να καθορίσουν ποιοι είναι στις κοινωνικές τους κατηγορίες, στην κατηγορία ως μοναδικό άτομο (προσωπική κατηγορία), στις ομαδικές κατηγορίες και στους κοινωνικούς τους ρόλους. Οι άνθρωποι διαπραγματεύονται συνεχώς τα στοιχεία της ταυτότητάς τους και τα προσαρμόζουν ενώ βρίσκονται σε διάφορες καταστάσεις. Με τον τρόπο αυτό μειώνουν την πιθανή εμφάνιση των συγκρούσεων και διασφαλίζουν την επαλήθευση της ταυτότητάς τους. Από τη μελέτη της βιβλιογραφίας προκύπτει η ανάγκη ενασχόλησης με τη θεωρία του Stryker (1980, όπ. αναφ. στην Aldecoa, 2019), περί συμβολικής αλληλεπίδρασης,

σύμφωνα με την οποία η κοινωνία αποτελείται από διαφοροποιημένα συστατικά μέρη, κι αφού το άτομο αντανακλά την κοινωνία, τότε το ίδιο διαφοροποιείται και αποτελείται από πολλαπλά συστατικά που ονόμασε «ταυτότητες». Η κοινωνική αλληλεπίδραση λαμβάνει χώρα μέσω της επικοινωνίας των εννοιών και των συμβόλων και η κοινωνική δομή περιορίζει τις δυνατότητες με τις οποίες τα άτομα αναπτύσσουν νοήματα για μία κατάσταση. Προτείνονται από τον Stryker (1980, όπ. αναφ. στην Aldecoa, 2019) οι εξής κεντρικές θέσεις που αναλύουν τη δομή της θεωρητικής του προσέγγισης.

- Η συμπεριφορά εξαρτάται από έναν συγκεκριμένο κόσμο. Η κοινωνία υπάρχει πριν το άτομο, επομένως και οι έννοιές της. Οι άνθρωποι μαθαίνουν τις υπάρχουσες κοινές έννοιες, δηλαδή πώς να ορίζουν τον εαυτό τους, τους άλλους και τις καταστάσεις, μέσα από την κοινωνική αλληλεπίδραση
- Τα σύμβολα με τα οποία οι άνθρωποι προσδιορίζουν τις κοινωνικές θέσεις φέρουν μαζί τους τις κοινές συμπεριφορικές προσδοκίες. Αυτές οι κοινωνικές θέσεις ονομάζονται κοινωνικοί ρόλοι.
- Τα άτομα «ετικετοποιούν», δηλαδή ονομάζουν τους άλλους, σκεπτόμενα τη θέση που έχουν στην κοινωνική δομή. Οι ετικέτες αυτές συμβολίζουν το ποιος βρίσκεται σε μια συγκεκριμένη κοινωνική θέση.
- Τα άτομα ονομάζουν και τους εαυτούς τους σε σχέση με τη θέση που κατέχουν στην κοινωνική δομή. Πρόκειται για ετικέτες που δημιουργούνται από άλλους αλλά και από τους ίδιους. Με αυτόν τον τρόπο ο κοινωνικός ρόλος γίνεται ρόλος ταυτότητας.

Για να υπάρξει ένας ορισμός που πλαισιώνει τον όρο της ταυτότητας πρέπει να εξεταστούν όλα τα εμπόδια και οι περιορισμοί που επηρεάζουν την ανάπτυξή της, όπως είναι η κοινωνικοοικονομική κατάσταση, οι εκπαιδευτικές εμπειρίες, οι πολιτικοί περιορισμοί, η θρησκεία και το φύλο (Solomontos-Kountouri & Hurry, 2008). Τα εμπόδια αυτά είναι εξωτερικά, ωστόσο για να γίνει ο εσωτερικός προσδιορισμός του ατόμου πρέπει να μελετηθούν και να αναλυθούν. Σύμφωνα με τον Baumeister (1986, όπ. αναφ. στους Solomontos-Kountouri & Hurry, 2008), διαφορετικές κοινωνίες ή η ίδια κοινωνία σε διαφορετικό χρονικό πλαίσιο παρέχουν διαφορετικές επιλογές στο άτομο, όσον αφορά την κατασκευή της ταυτότητάς του. Το ιδιαίτερο ιστορικό, κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο μιας κοινωνίας επηρεάζει σημαντικά τον σχηματισμό της ταυτότητας. Οι κοινωνικές καταστάσεις τοποθετούνται στις επιρροές μακρο-πλαισίου, οι οποίες διαμορφώνουν την ταυτότητα. Μέσα σε ένα μακρο-περιεχόμενο δημιουργούνται μικρότερες και διαφορετικές μεταβλητές, που τοποθετούνται στο μεσο-πλαίσιο επιρροών. Μία από αυτές τις μεταβλητές είναι οι εκπαιδευτικές εμπειρίες και περιστάσεις. Το είδος της εκπαίδευσης και τα διαφορετικά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την ανάπτυξη των ιδιαίτερων ικανοτήτων για τον σχηματισμό της ταυτότητας, όπως είναι η ικανότητα διερεύνησης της σκέψης ή η κριτική επίγνωση διάφορων κοινωνικών θεμάτων.

Η ενδεδειγμένη μελέτη των διάφορων θεωριών που εξηγούν και αναλύουν την έννοια της ταυτότητας ανέδειξε μία ακόμη, τη θεωρία της κοινωνικής κατηγοριοποίησης της ταυτότητας ή τη θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας, όπως ονομάστηκε από τους Tajfel & Turner (1979, 1986, όπ. αναφ. στην Κοκκινάκη, 2006). Η κοινωνική κατηγοριοποίηση συμβάλλει στην κατανόηση του κοινωνικού περιγύρου και στον ορισμό της κοινωνικής ταυτότητας του ίδιου του ατόμου αλλά και των άλλων. Οι κοινωνικές κατηγορίες, δηλαδή οι ομάδες στις οποίες ανήκει ένα άτομο, όπως είναι η ομάδα του έθνους ή της θρησκείας, παρέχουν στο άτομο μια ιδέα του ποιος είναι. Η ταύτιση του ατόμου με μία ομάδα είναι ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά που περιγράφουν την κοινωνική του ταυτότητα. Εν συνεχεία, η ιδιότητα του μέλους μιας ομάδας δίνει μια γενικότερη ιδέα για την προσωπική του εικόνα. Επομένως, η αναγνώριση και η συμμετοχή σε μία ομάδα επιδρά στον καθορισμό της προσωπικότητας του ατόμου, αυτή είναι και η κεντρική πτυχή της θεωρίας της κοινωνικής ταυτότητας. Με άλλα λόγια, η θεωρία επικεντρώνεται στη θέση του ατόμου σε ορισμένες κοινωνικές ομάδες, και στην αντίληψή του για τις κατηγορίες αυτές (Peruvemba, 2011). Οι βασικές αρχές της θεωρίας της κοινωνικής ταυτότητας είναι οι εξής:

- Η ανάπτυξη ή η βελτίωση της αυτοεκτίμησης του ατόμου επιτυγχάνεται με την προσπάθεια απόκτησης και διατήρησης μιας θετικής κοινωνικής ταυτότητας.
- Οι συγκρίσεις που κάνει ένα άτομο ανάμεσα στην ομάδα στην οποία ανήκει (ενδο-ομάδα) και στην ομάδα που δεν ανήκει (εξω-ομάδα) ενισχύουν την ανάπτυξη της κοινωνικής ταυτότητας. Το θετικό αποτέλεσμα της σύγκρισης για την ενδο-ομάδα επιφέρει θετική κοινωνική ταυτότητα, ενώ το αντίθετο αποτέλεσμα προκαλεί την αρνητική ανάπτυξη της κοινωνικής ταυτότητας και τη μείωση της αυτοεκτίμησης.
- Η αρνητική κοινωνική ταυτότητα συνδέεται, είτε με εγκατάλειψη της ενδο-ομάδας και την προσπάθεια ένταξης σε μία άλλη ομάδα, είτε με την προσπάθεια του ατόμου να επιδώσει ένα θετικό γνώρισμα στην ομάδα που ανήκει σε σχέση με την εξω- ομάδα (Κοκκινάκη, 2006).

Συμπερασματικά, από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας προκύπτει η εξής παραδοχή, η ταυτότητα είναι μια κατασκευή που είναι δύσκολο να οριστεί. Η διαδικασία ανάπτυξης της ταυτότητας ενός ατόμου περιλαμβάνει την αλληλεπίδραση εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων. Όταν η συζήτηση διαμόρφωσης της ταυτότητας επικεντρώνεται στη μελέτη των ατόμων που έχουν μεταναστεύσει σε μια νέα κουλτούρα, γίνεται αντιληπτό πόσο δύσκολο είναι να υιοθετηθεί ένας συγκεκριμένος ορισμός ή θεωρία περί ταυτότητας (Cohen, 2015). Όπως αναφέρεται παραπάνω στη θεωρία του Erikson, η ταυτότητα είναι μια έννοια, η οποία εξελίσσεται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου και συνεχώς αναδιαμορφώνεται, επηρεαζόμενη από την κοινωνική αλληλεπίδρασή του και την αντίληψη που έχει για τον εαυτό του. Από τη μελέτη της διαμόρφωσης της ταυτότητας των μεταναστών δε θα μπορούσε να παραληφθεί η εξέταση της ψυχολογικής και κοινωνικοπολιτισμικής τους

προσαρμογής. Οι Tajfel & Turner (1979, 1986, όπ. αναφ. στην Κοκκινάκη, 2006) ισχυρίζονται ότι η ταυτοποίηση των ατόμων σε μία συγκεκριμένη ομάδα προάγει το αίσθημα του «ανήκειν» και ενισχύει τη θετική αυτό-εικόνα τους. Η ικανότητα αυτή του ατόμου να δημιουργήσει μια αίσθηση ομαδικής ταυτοποίησης συνδέεται με την ανάπτυξη της ευεξίας του. Ως αποτέλεσμα της πολύ-συνθετότητας και της πολυπλοκότητας της ταυτότητας, η οποία εξετάζεται λαμβάνοντας υπόψη διαφορετικές διαστάσεις του εαυτού, που επηρεάζονται από την πολιτιστική και αναπτυξιακή μετάβαση του ατόμου, δεν μπορεί να δοθεί μία και μόνο συγκεκριμένη ερμηνεία της στην παρούσα εργασία. Ως εκ τούτου, η έρευνα στη συγκεκριμένη μελέτη εστιάζει την προσοχή της στο γεγονός ότι, η αίσθηση της ταυτότητας μεταβάλλεται συνεχώς και εξαρτάται από πολιτιστικά, κοινωνικά, πολιτικά, προσωπικά και γεωγραφικά πλαίσια.

1.3 Η ταυτότητα των μεταναστών

Η εθνοτική ταυτότητα

Στον τομέα της κοινωνικής, πολιτιστικής και αναπτυξιακής ψυχολογίας, θέματα που σχετίζονται με τον εαυτό και την εθνοτική ταυτότητα του ατόμου υπήρξαν στο επίκεντρο των θεωρητικών και εμπειρικών ερευνών. Κάποιες κοινωνιολογικές θεωρίες για την εθνοτική ταυτότητα εξηγούν την ταυτότητα ως μία έννοια αναπτυξιακών σταδίων, από τα οποία το άτομο προχωρά και καταλήγει στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης ταυτότητας. Από την άλλη, η διαπολιτισμική και κοινωνιολογική ψυχολογία παρουσιάζουν την ταυτότητα του ατόμου ως αλληλεξαρτώμενο εαυτό που καθοδηγείται, επηρεάζεται και προσανατολίζεται. Ο ορισμός που δίνεται εδώ στην εθνοτική ταυτότητα περιέχει τις θεωρίες του πολιτιστικού εαυτού, που τονίζουν την έννοια της αλληλεξάρτησης. Η εθνοτική ταυτότητα είναι ένα πολυδιάστατο κατασκεύασμα που εμπεριέχει πολλούς ορισμούς μεταξύ επιστημονικών κλάδων, θεωρητικών προσεγγίσεων και ερευνητικών μεθόδων. Λειτουργεί ως ένα εντυπωσιακό, ενημερωτικό πλαίσιο επεξεργασίας πληροφοριών, μέσα από το οποίο το άτομο αντιλαμβάνεται και ορίζει αντικείμενα, καταστάσεις, γεγονότα και άλλους ανθρώπους και παρέχει μια βάση για τη συμπεριφορά του ατόμου (Yeh & Hwang, 2000).

Επίσης, σύμφωνα με τον Tajfel (1978, όπ. αναφ. στο Yeh & Hwang, 2000) η εθνοτική ταυτότητα παρουσιάζεται ως μια διαρκής, θεμελιώδης πτυχή του εαυτού, η οποία περιλαμβάνει μία αίσθηση σύνδεσης του ατόμου σε μια κοινωνική ή εθνοτική ομάδα, καθώς και τις στάσεις και τα συναισθήματα που σχετίζονται με την ιδιότητα του μέλους. Η αίσθηση σύνδεσης ενός ατόμου με άλλα μέλη της εθνοτικής ομάδας βασίζεται σε κοινά εθνικά, πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Με τον όρο εθνοτική ταυτότητα νοούνται όλα τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά που περνούν από τη μία γενιά στην άλλη. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι η γλώσσα, η θρησκεία, η εθνική καταγωγή, οι διατροφικές συνήθειες, η αίσθηση κοινής ιστορικής κληρονομιάς και οποιοδήποτε άλλο χαρακτηριστικό πολιτιστικό γνώρισμα (Harrow, 2015).

Εστιάζοντας την προσοχή μας στην εθνοτική ταυτότητα των μεταναστών προκύπτει το συμπέρασμα ότι, η σχέση της εθνοτικής ταυτότητας των μεταναστών με την προσαρμογή τους στη νέα κοινωνία είναι αλληλένδετη. Οι ομάδες των μεταναστών φτάνουν σε μία χώρα κουβαλώντας τις δικές τους στάσεις και συμπεριφορές, σχετικά με την πολιτισμική τους κουλτούρα και καλούνται να συμμετάσχουν υπό την επιρροή αυτών στη νέα κοινωνία. Οι συμπεριφορές αυτές αλληλεπιδρούν με το πραγματικό επίπεδο αποδοχής των μεταναστών από τους κατοίκους της χώρας υποδοχής και τις πολιτικές που ακολουθούνται σε αυτή κατά τη διάρκεια της μετανάστευσης. Η εθνοτική ταυτότητα των μεταναστών είναι ισχυρή, όταν οι μετανάστες επιθυμούν έντονα να διατηρήσουν τις προ υπάρχουσες ταυτότητές τους και όταν γίνεται εύκολα αποδεκτή η πολυφωνία. Αντίθετα, όταν οι μετανάστες έρχονται αντιμέτωποι με την εχθρότητα και την απόρριψη, τείνουν να αποβάλλουν τα στοιχεία της δικής τους εθνοτικής ταυτότητας (Phinney & Horenczyk & Liebkind & Vedder, 2001).

Εξετάζοντας την ταυτότητα του μετανάστη μέσα από μια εγω-οικολογική προσέγγιση προκύπτει το γεγονός ότι, η ψυχοκοινωνική ταυτότητα ενός μετανάστη αναφέρεται στο ίδιο το εσωτερικό περιβάλλον του ατόμου, το οποίο περιλαμβάνει όλα όσα ένα άτομο σκέφτεται, αισθάνεται και πράττει για τον εαυτό του, για τους άλλους και για την κοινωνία. Πρόκειται για το άτομο που προκύπτει από το πλαίσιο διαβίωσής του (Mannarini & Procentese, 2018). Η συγκεκριμένη προσέγγιση εστιάζει στη σύνδεση του κοινωνικού περιβάλλοντος, το οποίο φιλτράρεται από τα μέλη της ομάδας, με τα χαρακτηριστικά του ίδιου του εαυτού των μεταναστών. Η μετανάστευση αλλάζει ριζικά τον τρόπο ζωής των ατόμων, τις υλικές και τις συμβολικές συνθήκες τους και θέτει σημαντικές προκλήσεις στην ταυτότητά τους. Καθώς η ταυτότητα αναπτύσσεται σε μια νέα κοινωνική κατάσταση, τα άτομα που μετακινούνται σε μια νέα κουλτούρα υποβάλλονται σε ορισμένες αλλαγές της ταυτότητάς τους, σε προσωπικό, κοινωνικό, εθνικό και πολιτιστικό επίπεδο. Μεταξύ των διαφορετικών επιπέδων ταυτοτήτων, η πιο συχνή αναφορά, ως προς την αλλαγή της ταυτότητας, είναι αυτή της εθνοτικής ή όπως ορίζεται διαφορετικά, της πολιτισμικής ταυτότητας, ορισμός στον οποίο θα επανέλθουμε σε άλλο σημείο της εργασίας.

Η μετανάστευση είναι εξαρτημένη και στενά συνδεδεμένη με την ανάπτυξη της εθνικής συνείδησης. Ο μεγάλος όγκος των μεταναστευτικών ροών είναι η αιτία των εθνικών συγκρούσεων μεταξύ των διαφορετικών ομάδων στη χώρα υποδοχής. Το γεγονός αυτό ενισχύεται ιδιαίτερα, όταν οι μετανάστες χρησιμοποιούν τα στοιχεία της ομάδας τους ως μέσο συλλογικών δράσεων ή ως εργαλείο κοινωνικής και πολιτικής κινητοποίησης (Al-Haj, 2002). Οι παράγοντες που ενισχύουν τη διαμόρφωση μιας διαφορετικής εθνοτικής ταυτότητας και συνείδησης είναι πρώτον, ο μεγάλος αριθμός μεταναστών που είναι συγκεντρωμένος σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή και δεύτερον, η διακριτή φυσική διαφορετικότητα. Επίσης, η κοινωνική δομή των εθνικών ομάδων ενός τόπου επηρεάζει την εθνική τους συνοχή. Με άλλα λόγια, η μέγιστη εθνική συνοχή παρουσιάζεται εκεί που πολλά μέλη μιας εθνικής ομάδας συγκεντρώνονται στην ίδια κοινωνιο-δημογραφική ή κοινωνικοοικονομική τοποθεσία.

Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η διατήρηση των πολιτιστικών τους δραστηριοτήτων.

Η πολιτισμική ταυτότητα των μεταναστών

Η πολιτισμική ταυτότητα των μεταναστών αντανακλά την αυτοαντίληψη και τον αυτοπροσδιορισμό του ατόμου ως μέλους μιας πολιτισμικής ομάδας. Με απλούστερα λόγια, η πολιτισμική ταυτότητα συνδέεται, τόσο με τις σχέσεις κάποιου ατόμου που ανήκει σε μια συγκεκριμένη ομάδα ή έθνος, όσο και με τις σχέσεις που αναπτύσσει αυτό το άτομο με την κυρίαρχη κουλτούρα. Ο όρος «πολιτισμική ταυτότητα» είναι πολύπλευρος και πολυδιάστατος και σ' αυτόν περιλαμβάνονται οι όροι της εθνοτικής ταυτότητας και της εθνικής ταυτότητας. Για να κατανοηθεί καλύτερα ο όρος της πολιτισμικής ταυτότητας πρέπει να τεθούν σαφείς ορισμοί για τις δύο ταυτότητες που την απαρτίζουν. Συνεπώς, η εθνοτική ταυτότητα έχει να κάνει με την αίσθηση των μεταναστών ότι ανήκουν στην εθνική τους ομάδα και σχετίζεται με τη χώρα προέλευσης, ενώ η εθνική ταυτότητα συνδέεται με τη σύνδεσή τους στη χώρα υποδοχής (Tartakovsky, 2008). Τέλος, ο όρος της πολιτισμικής ταυτότητας των μεταναστών αποτελεί προϊόν κοινωνικής κατασκευής και βρίσκεται σε συνεχή διαπραγμάτευση. Δηλαδή, ποικίλλει ανάλογα με τις κοινωνικές αλλαγές, τις κοινωνικές περιστάσεις/καταστάσεις και τις αποφάσεις των ατόμων.

Από την ενασχόληση με τη βιβλιογραφία προκύπτει η παραδοχή ότι, η ταυτότητα συνδέεται με την κατανόηση των στρατηγικών προσαρμογής που ακολουθεί το άτομο. Η πολιτισμική ταυτότητα του ατόμου, δηλαδή το σύνολο των πεποιθήσεων και των στάσεων που έχει, σχετίζεται με την ένταξή του στη νέα κουλτούρα. Ο τρόπος με τον οποίο το άτομο σκέφτεται για τον εαυτό του διαμορφώνεται με την επιρροή αυτών των δύο διαστάσεων, της ταύτισης με την κληρονομιά και της ταύτισης με την κυρίαρχη ομάδα. Οι διαστάσεις αυτές χαρακτηρίζονται και ως εθνοτική και εθνική ταυτότητα (Berry (2001).

Η πολιτισμική ταυτότητα των μεταναστών αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης των ερευνητών, Maehler & Daikeler & Ramos & Husson & Nguyen (2020), οι οποίοι υιοθετούν την παραπάνω άποψη. Οι ίδιοι ισχυρίζονται ότι η πολιτισμική ταυτότητα των νέων μεταναστών και των παιδιών μεταναστών αναφέρεται στον βαθμό ταυτοποίησης και δέσμευσής τους, τόσο με τον πολιτισμό προέλευσής τους (εθνοτική ταυτότητα), όσο με τον πολιτισμό της χώρα υποδοχής (εθνική ταυτότητα).

Κεφάλαιο 2ο: Ιστορική αναδρομή

2.1 Το φαινόμενο της μετανάστευσης στην Ευρώπη και στην Ελλάδα

Η μετανάστευση αποτελεί ένα κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό φαινόμενο συνυφασμένο με μία σημαντική δύναμη που προκαλεί παγκόσμιες πολιτικές αλλαγές. Ιδιαίτερα τα τελευταία 30 χρόνια, σε διάφορα μέρη υποδοχής μεταναστών ανά τον κόσμο, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, ο Καναδάς ή η Ευρώπη, ο όγκος των μεταναστατευτικών εισροών έχει υποστεί διάφορες αυξομειώσεις και αλλαγές,

όσον αφορά τη σύνθεσή του. Η ιστορική προέλευση του φαινομένου της μετανάστευσης εντοπίζεται στα αρχαιότερα χρόνια, ωστόσο η παρούσα εργασία σκοπεύει να αναλύσει τη μετανάστευση σε ένα πιο συγκεκριμένο χρονικό, τοπικό και πληθυσμιακό πλαίσιο.

Για τον λόγο αυτό θεωρείται σκόπιμη μια ιστορική αναφορά στη μετανάστευση, ξεκινώντας από την Ευρώπη μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Μετά το τέλος του Πολέμου, οι άνθρωποι αναγκάστηκαν να αναζητήσουν μια καλύτερη ζωή και πιο ποιοτικές συνθήκες διαβίωσης. Όσον αφορά τις χώρες της Ευρώπης παρατηρούνται τέσσερις κύριοι περίοδοι μαζικών μεταναστεύσεων (Sirca, 2017). Η πρώτη περίοδος, η οποία ήταν γνωστή για τη μετανάστευση με κυριότερους σκοπούς την εργασία και την ανάπτυξη της Ευρώπης χρονολογείται από το 1945 μέχρι το 1970. Πολλές χώρες της δυτικής και βόρειας Ευρώπης, μετά το 1945, προσέλκυσαν μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα. Πιο συγκεκριμένα, χώρες όπως το Βέλγιο, Η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία και η Σουηδία έγιναν χώρες υποδοχής μεταναστών από τη νότια Ευρώπη, τη Μεσόγειο, την Αφρική, την Καραϊβική και την Ασία. Η βιομηχανική ανάπτυξη στην Ευρώπη εκείνη τη χρονική περίοδο καθώς και οι σημαντικές ελλείψεις εργατικού δυναμικού που επικρατούσαν δημιούργησε γόνιμες συνθήκες εισροής μεταναστών. Χαρακτηριστικό γνώρισμα των μεταναστών αυτών ήταν η προσωρινότητα στην παραμονή τους, αφού μοναδικός σκοπός τους ήταν να καλύψουν τις ανάγκες του εργατικού δυναμικού, δηλαδή τις θέσεις εργασίας που δημιουργήθηκαν στην αγορά της Ευρώπης. Οι περισσότεροι μετανάστες αυτής της περιόδου γύρισαν πίσω στη χώρα καταγωγής τους, με κάποιες βέβαια εξαιρέσεις. Υπήρξαν αρκετά παραδείγματα μεταναστών, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν μόνιμα στις αντίστοιχες χώρες υποδοχής και έφεραν και τις οικογένειές τους (Τριανταφυλλίδου & Μαρούκης, 2010). Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, οι ευρωπαϊκές χώρες γνώρισαν σημαντική οικονομική βελτίωση, αφού αναπτύχθηκε σε μεγάλο βαθμό η βαριά βιομηχανία, η μεταποίηση, οι κατασκευές και οι δημόσιες δραστηριότητες. Το σκηνικό αυτό θα αλλάξει κατά τη δεκαετία του 1970, οπότε και προέκυψαν κάποιες αλλαγές στο τοπίο της μετανάστευσης λόγω των πετρελαϊκών κρίσεων (Sirca, 2017). Έτσι, οι Τριανταφυλλίδου & Μαρούκης (2010) αναφέρουν πως σταδιακά οι μεταναστευτικές εισροές προς τη βόρεια Ευρώπη μειώθηκαν λόγω της οικονομικής ύφεσης, της αύξησης της ανεργίας και των πολλών δομικών αλλαγών που δέχθηκε η αγορά εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, οι οικονομικές κρίσεις που προκλήθηκαν λόγω της αύξησης της τιμής του πετρελαίου, επέφεραν αλλαγές στην παγκόσμια οικονομία, με κυριότερες την οικονομική επανάσταση και τα νέα πρότυπα επιχειρηματικής οργάνωσης, οι οποίες αλλοίωσαν τη φύση και τον παραδοσιακό τρόπο εργασίας (Sirca, 2017). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι λόγω της αύξησης της ανεργίας και των κοινωνικών εντάσεων, οι κυβερνήσεις οδηγήθηκαν στην κατάργηση ορισμένων πολιτικών, που επέτρεπαν την πρόσληψη ατόμων από το εξωτερικό. Κατά αυτόν τον τρόπο, αυξήθηκε το κόστος πρόσληψης για τους εργοδότες, τα ποσοστά απασχόλησης για αλλοδαπούς εργαζόμενους περιορίστηκαν και τέλος, οι κυβερνήσεις ενθάρρυναν τους εργαζόμενους μετανάστες να επιστρέψουν στη χώρα τους.

Οι επικρατούσες συνθήκες θα αλλάξουν ξανά μετά το 1989, όταν κατέρρευσαν τα κομμουνιστικά καθεστώτα στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη (ΚΑΕ). Οι μεταναστατευτικές εισροές σε χώρες της Δυτικής και Βόρειας Ευρώπης, μετά τις πολιτικές αλλαγές του ανατολικού τμήματος της ηπείρου, αυξήθηκαν, και οι μετανάστες κατάγονται κυρίως από πρώην κομμουνιστικά κράτη (Sobczynski, 2019). Η τρίτη αυτή φάση της μετανάστευσης χαρακτηρίζεται από τη διαφοροποίηση στις χώρες υποδοχής και αποστολής, και την αύξηση των αιτούντων άσυλο, των προσφύγων και των εθνικών μειονοτήτων (Sirca, 2017). Η αποδόμηση του συστήματος παραγωγής των χωρών της κεντροανατολικής Ευρώπης, καθώς και το άνοιγμα των συνόρων, είχαν ως αποτέλεσμα πλήθος πολιτών να αναζητά μία θέση εργασίας και μία ευκαιρία για ποιοτικότερη ζωή σε κράτη μέλη της νοτιοδυτικής Ευρώπης. Πολλοί μετανάστες έφτασαν στα κράτη αυτά χρησιμοποιώντας ποικίλες μεθόδους. Κάποιοι ζήτησαν άσυλο, κάποιοι πέρασαν παράνομα, άλλοι έφτασαν μέσω τουριστικών ή φοιτητικών μεθόδων και έπειτα παραβίασαν τη διάρκειά τους κι εγκαταστάθηκαν μόνιμα, ενώ άλλοι πήγαν ως επιχειρηματίες. Συνεχίζοντας, η μεγάλη ποικιλομορφία των μεταναστατευτικών εισροών δεν μπόρεσε να αντιμετωπιστεί ορθά από τις κυβερνήσεις των χωρών της νότιας Ευρώπης, αφού πολιτικά ήταν ανέτοιμες να διαχειριστούν ένα τέτοιο γεγονός. Παρ' όλα αυτά, σταδιακά οι κυβερνήσεις υλοποίησαν διάφορα προγράμματα έχοντας ως αρχικό σκοπό τη νομιμοποίηση των παράνομων οικονομικών μεταναστών και έπειτα την πολιτική και οικονομική τους ένταξη στις αντίστοιχες χώρες υποδοχής (Τριανταφυλλίδου & Μαρούκης, 2010).

Τέλος, η τέταρτη και τελευταία φάση της μετανάστευσης στην Ευρώπη εντοπίζεται μετά τα τέλη της δεκαετίας του 1990 έως τα τελευταία χρόνια. Σε αυτήν την περίοδο σημειώνονται μεταναστεύσεις του εργατικού δυναμικού ανάλογα με την προτίμησή τους και αυξάνεται σε μεγάλο ποσοστό η παράνομη μετανάστευση (Sirca, 2017). Κατά την πάροδο αυτών των χρόνων παρατηρείται μία σειρά γεγονότων, όπως η ανάπτυξη των πληροφοριών και της τεχνολογίας, η ανάπτυξη της υγείας και της εκπαίδευσης, τα οποία ενισχύουν την ανάγκη ζήτησης εργατικού δυναμικού. Η παράνομη ή παράτυπη μετανάστευση αφορά στη μη επιτρεπόμενη διέλευση των κρατικών συνόρων, η οποία γίνεται χωρίς έγγραφα και μη εξουσιοδοτημένα. Μέχρι το 2008 ο αριθμός των παράτυπων μεταναστών που κατοικούσαν σε κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης άγγιζε το 7-12% του συνολικού μεταναστατευτικού πληθυσμού. Ενώ, τα τελευταία χρόνια, και ιδιαίτερα μετά το 2014 παρατηρείται μία σημαντική αλλαγή στο πλήθος των μεταναστών που φτάνουν στην Ευρώπη, αφού πλέον η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από αυξητική τάση στις αιτήσεις ασύλου (Sobczynski, 2019).

Αναφερθήκαμε με λίγα λόγια στο φαινόμενο της μετανάστευσης, όπως το βίωσε η Ευρώπη τη χρονική περίοδο 1945-2014. Ειδικότερα στην Ελλάδα από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα μέχρι και τα μέσα του 20^{ου}, επικρατούσε το φαινόμενο της αποστολής μεταναστών προς άλλες χώρες. Πλήθος Ελλήνων πολιτών μετανάστευσαν προς τα αστικά κέντρα των βαλκανικών περιοχών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και στα παράλια της Μικράς Ασίας, ιδιαίτερα κατά τα τέλη του 19ου αιώνα. Πιο συγκεκριμένα ανάμεσα στο 1888 και το 1919, το 15-20% του πληθυσμού της Ελλάδας, το οποίο

προέρχονταν κατά κύριο λόγο από αγροτικές περιοχές της Πελοποννήσου μετανάστευσε προς τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής . Τα νέα περιοριστικά νομοθετικά πλαίσια που εφαρμόζουν οι ΗΠΑ έρχονται να αναστείλουν τη φυγή αυτή. Ως αποτέλεσμα, η επόμενη μεγάλη μεταναστατευτική εκροή που σημειώνεται στην Ελλάδα λαμβάνει χώρα την περίοδο 1945-1977. Τη συγκεκριμένη περίοδο περίπου 1,3 εκατομμύρια πολίτες έφυγαν μόνιμα προς τις ΗΠΑ, την Αυστραλία, τον Καναδά και σε χώρες της δυτικής Ευρώπης , όπως η Γερμανία (Καβουνίδη & Κόντη & Λιανό & Φακιάλα, 2008).

Το σκηνικό αυτό θα αλλάξει τη δεκαετία του 1980-1990, και η Ελλάδα δέχεται αυτήν την περίοδο μεγάλο όγκο μεταναστών, οι οποίοι ήταν Έλληνες που επέστρεφαν στην πατρίδα τους ή πολιτικοί πρόσφυγες από την εποχή του εμφυλίου πολέμου. Από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα η κατάσταση θα αλλάξει και πάλι ριζικά στην Ελλάδα. Από χώρα εκροής θα μετατραπεί σε χώρα εισροής μεταναστών. Τόσο η κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ όσο και οι πόλεμοι της δεκαετίας του 1990 αναγκάζουν τους κατοίκους να αναζητήσουν μια λύση επιβίωσης. Έτσι, χώρες της νότιας Ευρώπης, όπως η Ιταλία, η Ελλάδα, η Ισπανία και η Πορτογαλία δέχονται μεγάλα μεταναστατευτικά ρεύματα. Ειδικότερα, η Ελλάδα δέχεται μετανάστες από την Αλβανία, τη Ρουμανία, τη Βουλγαρία, την Πολωνία και τη Γεωργία. Το μεγαλύτερο ποσοστό όμως του μεταναστατευτικού πληθυσμού της Ελλάδας προέρχεται από την Αλβανία, το οποίο ανέρχεται σε 65% (Μαρούκης, 2010).

Το σκληρό κομμουνιστικό καθεστώς της Αλβανίας που επικράτησε από το 1944 έως το 1991 άσκησε σημαντική αρνητική επιρροή στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη του αλβανικού κράτους (Ψυλλάκης, 2002). Με την κατάρρευση του κομμουνιστικού ελέγχου αναπτύχθηκε ένας ισχυρός κοινωνικός αποπροσανατολισμός. Οι Rojani & Maci (2015) ενισχύουν την παραπάνω θέση ισχυριζόμενοι ότι από τη δεκαετία του 1990 η ίδρυση μιας νέας δημοκρατικής διακυβέρνησης στην Αλβανία, η οποία λειτούργησε παρέχοντας μία ελεύθερη οικονομική αγορά, οδήγησε σε δραστικούς οικονομικούς και κοινωνικούς μετασχηματισμούς. Στην Αλβανία εκείνη την περίοδο επικράτησε μεγάλη μεταναστευτική κίνηση, η οποία είχε τόσο εσωτερικό όσο και εξωτερικό χαρακτήρα. Σημειώνεται ότι τη δεκαετία του 1990-2000 ο όγκος του πληθυσμού της πρωτεύουσας της χώρας, των Τιράνων, διπλασιάστηκε, αφού ένα μεγάλο κύμα του αλβανικού πληθυσμού, όπως οι αγρότες των μικρών πόλεων, επέλεξε να εγκατασταθεί σε μεγάλες αστικές περιοχές. Μεγαλύτερος, ακόμα, είναι ο όγκος του μεταναστευτικού αλβανικού πληθυσμού που επέλεξε να εγκαταλείψει τη χώρα και να αναζητήσει δίοδο σε χώρες του εξωτερικού, κυρίως στην Ελλάδα και στην Ιταλία. Ο μεταναστατευτικός αυτός όγκος έφτασε περίπου το ένα τρίτο του συνολικού εθνικού πληθυσμού της Αλβανίας. Πιο συγκεκριμένα, από την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος στην Αλβανία μέχρι 17 χρόνια αργότερα, ένας στους τέσσερις Αλβανούς έχει μεταναστεύσει και ζει στο εξωτερικό, με κυριότερες χώρες υποδοχής την Ελλάδα και την Ιταλία. Ο κύριος όγκος του αλβανικού μεταναστατευτικού πληθυσμού αποτελείται από άνδρες, οι οποίοι έχουν «οδηγήσει τον δρόμο», ενώ οι γυναίκες είναι αυτές που τους έχουν ακολουθήσει ως μέλη της οικογένειας (Vullnetari, 2012).

Σύμφωνα με την απογραφή του πληθυσμού της Ελλάδας το 2001, ο αριθμός των Αλβανών μεταναστών ανέρχεται στα 438.000 άτομα, αριθμός που πιθανώς να υποτιμάται λόγω του γεγονότος ότι ένας μεγάλος αριθμός μεταναστών απέφυγε να εγγραφεί στην απογραφή (Iosifides & Lavrentiadou & Petraco & Kontis, 2007), αλλά και εξαιτίας της παλαιότητας της απογραφής. Ο αριθμός αυτός αυξήθηκε στην απογραφή του 2011 και ανήλθε στα 485.000 (Michail, 2013). Η εισροή των Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα συσχετίζεται με μία σειρά παραγόντων, όπως είναι η ευκολία εισόδου στη χώρα, οι πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις στην Αλβανία μετά το 1990, όπως αναφέρεται και παραπάνω, η γεωγραφική γειτνίαση ανάμεσα στις δύο χώρες και τέλος, η αναγκαιότητα ύπαρξης φτηνού και ευέλικτου εργατικού δυναμικού στην ελληνική οικονομική αγορά. Οι λόγοι για τους οποίους οι Αλβανοί πολίτες επέλεξαν να αναζητήσουν διέξοδο στην Ελλάδα είναι η γεωγραφική της θέση και η προσβασιμότητά της. Παρά το γεγονός ότι τα ελληνικά βουνά φρουρούνταν σε μεγάλο βαθμό, υπήρξε πιο εύκολο για τους κατοίκους της Αλβανίας να επιλέξουν αυτή τη διαδρομή παρά να διασχίσουν θαλάσσια σύνορα, όπως για παράδειγμα αυτά της Ιταλίας (Iosifides et al. 2007). Η εισροή του αλβανικού μεταναστατευτικού πληθυσμού πραγματοποιείται σε δύο μεγάλες φάσεις. Η πρώτη αφορά τις αρχές του 1990, όπου και καταρρέει το αλβανικό κομμουνιστικό καθεστώς και η δεύτερη γίνεται μετά το 1997, όπου καταρρέει το σύστημα αποταμίευσης και δημιουργείται αλβανική οικονομική κρίση. Η πιο συχνή μέθοδος εισόδου των μεταναστών ήταν η διέλευση από τα ελληνοαλβανικά βουνά, διασχίζοντάς τα με τα πόδια. Ένας ακόμη τρόπος εισόδου ήταν η διαδρομή από τις αλβανικές ακτές προς τα βορειοδυτικά παράλια της Ελλάδας, όπως η Κέρκυρα και η Ηγουμενίτσα. Η μέθοδος αυτή ήταν μια ακριβή επιλογή αλλά έδινε κάποιες φορές τη νόμιμη είσοδο του μετανάστη, είτε με πλαστές είτε με κανονικές θεωρήσεις εγγράφων περί τουριστικών σκοπών (Τριανταφυλλίδου & Μαρούκης, 2010).

Οι κύριοι τομείς εργασιακής απασχόλησης των Αλβανών μεταναστών είναι οι κατασκευαστικοί τομείς, η εστίαση και ο εστιατορικός τομέας και ο πρωτογενής τομέας, όπως είναι η γεωργία. Οι πιο σημαντικοί λόγοι για τη μετανάστευση στην Ελλάδα για τους άντρες είναι η αναζήτηση εργασίας, ενώ για τις γυναίκες η οικογενειακή επανένωση (Iosifides et al. 2007). Η πλειοψηφία των Αλβανών μεταναστών εργάζεται σε χαμηλόμισθες απαιτητικές εργασίες, οι οποίες απαιτούν ελάχιστες γνωστικές δεξιότητες ή ακόμη και δεξιότητες που αποκτούνται κατά την εργασία. Σημαντική είναι η αναφορά στο γεγονός ότι οι Αλβανοί μετανάστες σε σύγκριση με άλλες ομάδες μεταναστών, όπως είναι οι Αιγύπτιοι και οι Φιλιππινέζοι, έχουν αντιμετωπίσει μεγαλύτερη εργασιακή αστάθεια και ανασφάλεια στην απασχόληση, εντονότερο ρατσισμό και υψηλότερο ποσοστό διακρίσεων και εκμετάλλευσης. Το γεγονός αυτό, ίσως, οφείλεται στη μεγάλη αριθμητική παρουσία τους και στην ανταγωνιστική ιστορική σχέση μεταξύ των δύο χωρών, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της οθωμανικής αυτοκρατορίας (Balli, 2011).

Ενώ, η αλβανική μετανάστευση ξεκίνησε στις αρχές του 1990 και είχε παροδικό χαρακτήρα με τη μη μόνιμη μετανάστευση, κυρίως των ανδρών, με την πάροδο του

χρόνου έχει αποκτήσει μόνιμο χαρακτήρα (Michail, 2013). Η ανάγκη των Αλβανών μεταναστών να αντιμετωπίσουν μια κατάσταση περιθωριοποίησης και να επιτύχουν οικογενειακούς και προσωπικούς στόχους, τους οδήγησε στην υιοθέτηση στρατηγικών ένταξης σε δύο επίπεδα, σε ιδιωτικό και δημόσιο επίπεδο. Ένα παράδειγμα υιοθέτησης στρατηγικής ιδιωτικού επιπέδου είναι η μετατροπή της λεγόμενης «πυρηνικής οικογένειας», όπου ο ρόλος του φύλου είχε καθοριστική σημασία, σε ένα πιο «συνεργατικό μοντέλο». Κατά αυτόν τον τρόπο, η γυναίκα στην αλβανική οικογένεια έχει πλέον εισέλθει στην αγορά εργασίας και προσφέρει και αυτή έναν σταθερό μισθό. Από την άλλη, σε δημόσιο επίπεδο, οι πιο συχνές στρατηγικές ενσωμάτωσης φαίνεται να είναι η βάπτιση και η αλλαγή ονόματος, πρακτικές που δείχνουν ότι έχουν συνέπειες και προκαλούν ασάφειες ως προς την Αλβανική και την Ελληνική ταυτότητα των μεταναστών.

Η παραδοχή αυτή αποτελεί και την κύρια ενασχόληση της παρούσας εργασίας, η οποία εστιάζει στη μελέτη των αλλαγών που μπορεί να έχει υποστεί η ταυτότητα των Αλβανών μεταναστών πρώτης γενιάς, κατά τη προσπάθεια ένταξής τους στην ελληνική κοινωνία και κουλτούρα.

Κεφάλαιο 3^ο: Μετανάστευση και διαμόρφωση ταυτότητας

Έπειτα από μία προσπάθεια κατανόησης και μελέτης της μετανάστευσης, η οποία κατέληξε στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για ένα πολυδιάστατο φαινόμενο με πολυάριθμες κατηγορίες, κρίνεται σκόπιμο να γίνει μια αναλυτικότερη αναφορά στον όρο της διεθνούς μετανάστευσης. Για τον λόγο αυτό, αναφέρονται αρχικά, εκτενέστερα τα βασικά θεωρητικά μοντέλα που εξηγούν τη διεθνή μετανάστευση, καθώς αυτή αποτελεί και ένα σημείο αναφοράς της παρούσας εργασίας. Επίσης, στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται η ανάλυση των θεωριών, που μελετούν την αλλαγή της ταυτότητας των μεταναστών και εστιάζουν στους τρόπους και στις μεθόδους ένταξης που χρησιμοποιούν. Τέλος, αναφέρονται αναλυτικά οι παράγοντες που επηρεάζουν τη διαμόρφωση της ταυτότητας των μεταναστών.

3.1 Μοντέλα διεθνούς μεταναστατευτικού φαινομένου

Η ανάπτυξη της μεταναστατευτικής κίνησης που παρατηρείται σε παγκόσμιο επίπεδο, ιδιαίτερα τα τελευταία 30 χρόνια έχει προκαλέσει την ανάγκη ενασχόλησης με τη θεωρητική κατανόηση και ερμηνεία του φαινομένου σε διεθνή βάση. Για την αποτελεσματική κατανόηση των σύγχρονων μεταναστατευτικών διαδικασιών είναι σκόπιμη μια πολύπλευρη ανάλυση των ποικίλων προοπτικών, επιπέδων και υποθέσεων των θεωριών περί της διεθνούς μετανάστευσης. Οι Massey & Arango & Hugo & Kouaouci & Pellegrino & Taylor (1993) εξετάζουν και αναλύουν τα μοντέλα θεωριών που μιλούν για τις αιτίες έναρξης της μετανάστευσης. Έχοντας γνώση τη σημασία που έχει για την κατανόηση του φαινομένου της μετανάστευσης η ανάλυση των βασικών θεωρητικών μοντέλων της, παρατίθενται σε αυτό το σημείο περιληπτικά τα βασικότερα από αυτά.

Η νεοκλασική οικονομική θεωρία- μακροθεωρία. Πρόκειται πιθανόν για την αρχαιότερη και δημοφιλέστερη θεωρία που αναλύει τη μετανάστευση μέσα από τη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης. Η διεθνής μετανάστευση εξηγείται εδώ ως το αποτέλεσμα των γεωγραφικών διαφορών στην προσφορά και ζήτηση της εργασίας. Χώρες με μεγάλο εργατικό δυναμικό σε σχέση με το διατιθέμενο οικονομικό κεφάλαιο έχουν χαμηλό μισθολογικό επίπεδο, αντιθέτως χώρες με υψηλό οικονομικό κεφάλαιο σε σχέση με τη χαμηλή ύπαρξη εργατικού δυναμικού διαθέτουν υψηλά μισθολογικά επίπεδα. Οι διαφορές αυτών των μισθολογικών επιπέδων προκαλούν τη μετανάστευση των ανθρώπων που βρίσκονται σε χώρες με χαμηλούς μισθούς προς χώρες με υψηλότερους μισθούς. Ως συνέπεια της κίνησης αυτής είναι η μείωση του εργατικού δυναμικού και αντίστοιχη αύξηση των μισθών στις χώρες προέλευσης, ενώ στις χώρες εγκατάστασης λαμβάνει χώρα το αντίθετο φαινόμενο. Η νεοκλασική μακρο-οικονομική θεωρία εξηγεί την κίνηση ως ατομική απόφαση.

Η νεοκλασική οικονομική θεωρία – μικροθεωρία. Στα πλαίσια της μακροοικονομικής νεοκλασικής θεωρίας αναπτύχθηκε η μικρο- οικονομική θεωρία της ατομικής επιλογής. Σύμφωνα με αυτήν τη θεώρηση το άτομο οδηγείται στη μετανάστευση μετά από έναν υπολογισμό τόσο του οικονομικού κόστους όσο και του οικονομικού κέρδους. Ως αποτέλεσμα, οι άνθρωποι διαλέγουν να μετακινηθούν στην περιοχή που μπορούν βάση των ικανοτήτων τους να είναι πιο παραγωγικοί. Ωστόσο πριν τη μετανάστευση τα άτομα υποχρεούνται να συλλογιστούν για τις νέες τους επενδύσεις σε οικονομικό κεφάλαιο και προσωπικό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, σε αυτά περιλαμβάνονται το κόστος του ταξιδιού, το κόστος συντήρησής τους κατά την αναζήτηση σπιτιού και εργασίας, την προσπάθεια εκμάθησης της νέας γλώσσας, τις δυσκολίες που θα αντιμετωπίσουν στην προσαρμογή τους στη νέα αγορά εργασίας και το ψυχολογικό αποτέλεσμα της αποκοπής από τους παλιούς κοινωνικούς δεσμούς και της δημιουργίας νέων. Οι εν δυνάμει μετανάστες, σύμφωνα με αυτήν τη θεωρία συνυπολογίζουν τόσο τα κατά όσο και τα υπέρ της κίνησής τους και αποφασίζουν να μεταναστεύσουν εκεί που θεωρούν ότι θα έχουν τα μεγαλύτερα προσδοκώμενα πλεονεκτήματα.

Η θεωρία των νέων οικονομικών της μετανάστευσης. Η βασική ιδέα αυτής της προσέγγισης αποτελεί το γεγονός ότι η απόφαση για τη μετανάστευση δεν είναι ατομική επιλογή (Massey et al., 1993). Αντιθέτως, τέτοιες αποφάσεις προέρχονται από ολόκληρη την οικογένεια ή το νοικοκυριό. Το νοικοκυριό χρησιμοποιείται εδώ εκφράζοντας όλα τα μέλη της οικογένειας, τα οποία δρουν σκεπτόμενα συλλογικά με σκοπό να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη και να μειώσουν τα ρίσκα.

Η θεωρία της διττής/καταταμημένης αγοράς εργασίας. Η μετανάστευση δεν προκαλείται μόνο από παράγοντες ώθησης της χώρας προέλευσης, όπως είναι τα χαμηλά ημερομίσθια ή τα υψηλά επίπεδα ανεργίας αλλά υποκινείται κυρίως από παράγοντες έλκυσης της χώρας υποδοχής. Τέτοιοι παράγοντες είναι κάποιες εντατικές μέθοδοι παραγωγής που απαιτούν είτε υψηλής είτε χαμηλής ειδίκευσης εργασία. Η διττή θεωρία της εργασίας υποστηρίζει ότι η διεθνής μετανάστευση προκαλείται από τις απαιτήσεις στην αγορά εργασίας των σύγχρονων βιομηχανικών κοινωνιών. Οι

απαιτήσεις σε εξειδικευμένο και ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τις προϋποθέσεις των χωρών υποδοχής για την είσοδο σε αυτές. Τέλος, οι πολιτικές των χωρών υποδοχής που καθορίζουν την παραμονή των μεταναστών επηρεάζονται από το επίπεδο προσφοράς και ζήτησης της εργασίας. Για παράδειγμα, σε περίοδο μεγάλης ζήτησης εργατικού δυναμικού τα κριτήρια εισόδου σε μια χώρα μειώνονται και αυξάνονται η μεταναστευτική της εισροή (Jenissen, 2007).

Η θεωρία των παγκόσμιων συστημάτων. Η διεθνής μετανάστευση είναι η άμεση ακολουθία της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας της αγοράς. Η επέκταση του καπιταλισμού σε χώρες της Ευρώπης, της Βόρειας Αμερικής, της Αυστραλίας και της Ιαπωνίας προκάλεσε την ενσωμάτωση του παγκόσμιου πληθυσμού στην παγκόσμια οικονομία της αγοράς. Ο έλεγχος της οικονομίας της αγοράς από χώρες που αναπτύσσονται προκαλεί την ανάδυση μεταναστευτικών ροών σε εσωτερικό και εξωτερικό επίπεδο. Παρ' όλο που οι μετανάστες προσελκύονται σε μεγάλες πόλεις λόγω της ζήτησης που προκύπτει από τη δομή της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας, ωστόσο η κίνησή τους διευκολύνεται λόγω των γραμμών μεταφορών και επικοινωνίας που δημιουργούνται για τη σύνδεση των παγκόσμιων πόλεων με τις τοποθεσίες παραγωγής και των πολιτισμικών δεσμών που αναπτύσσονται από την εισροή καπιταλιστικών πολιτιστικών προϊόντων σε περιφερειακές κοινωνίες (Massey & Arango & Hugo & Kouaouci & Pellegrino & Taylor, 1994). Η εισβολή των καπιταλιστικών προϊόντων σε περιφερειακές χώρες προκαλεί μεταρρυθμίσεις στην τοπική οικονομία της κοινωνίας. Σημειώνεται ανάπτυξη της βιομηχανίας, με αποτέλεσμα να υφίσταται εσωτερική μετανάστευση αφού οι πολίτες εγκαταλείπουν αγροτικές περιοχές και στρέφονται προς τις πόλεις. Με τη μαζικοποίηση και την εκβιομηχάνιση της αγροτικής παραγωγής το μέγεθος της αγοράς αυξάνεται ενώ οι τιμές των προϊόντων μειώνονται. Τέλος, δημιουργούνται νέα καπιταλιστικά και καταναλωτικά πρότυπα, τα οποία προκαλούν μια αίσθηση στέρησης στην τοπική κοινωνία (Τριανταφυλλίδου & Μαρούκη, 2010).

3.2 Ταυτότητα και μετανάστευση

Η πολλαπλή ταυτότητα των μεταναστών

Εισερχόμενοι σε ένα νέο κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό πλαίσιο, οι μετανάστες καθώς και τα παιδιά μεταναστών έρχονται αντιμέτωποι με τη διαδικασία καθορισμού του «ποιοι είναι» σε ένα άγνωστο περιβάλλον. Το ιδιαίτερο αυτό ζήτημα συχνά προκαλεί στους μετανάστες την αίσθηση ότι έχουν δύο ταυτότητες και ανήκουν σε πολλές κοινωνικές ομάδες. Ο όρος ταυτότητα έχει αντικαταστήσει πολλές ψυχολογικές έννοιες, όπως είναι η πεποίθηση, η στάση και η κοσμοθεωρία και έχει αποκτήσει μια πολυδιάστατη εννοιολογική επέκταση. Στο πλαίσιο της μετανάστευσης, είναι σκόπιμο να γίνεται διάκριση μεταξύ των διαδικασιών ομαδικής ταυτοποίησης, όπως αυτές καθορίζονται από την προοπτική της κοινωνικής ταυτότητας και τις σταδιακές διαδικασίες που εσωτερικοποιούν τα στοιχεία των πολιτιστικών ομάδων, οι οποίες σχηματίζουν την πολιτιστική ταυτότητα. Η ταύτιση των μεταναστών με δύο ομάδες ή κοινότητες δε σημαίνει απαραίτητα, ότι το άτομο έχει ένα συγκεκριμένο πολιτιστικό

εαυτό και ανήκει σε μια συγκεκριμένη εθνοτική και εθνική κοινότητα. Επιπρόσθετα, η ταύτιση αυτή δεν είναι ίδια με τη διαδικασία της ανάπτυξης της εσωτερικής αίσθησης του εαυτού, όπως αυτή περιγράφεται στη θεωρία του επιπολιτισμού (Verkuyten & Wiley & Deaux & Fleischmann, 2019).

Με βάση τη σκοπιά της θεωρίας της Κοινωνικής Ταυτότητας, οι πολλαπλές ταυτότητες των μεταναστών μπορούν να θεωρηθούν ως κοινωνικές, συλλογικές ή ομαδικές ταυτότητες. Η εστίαση στην κοινωνική ταυτότητα δεν απαντάει στο ερώτημα «Ποιος είμαι και που ανήκω;» αλλά ασχολείται με τα χαρακτηριστικά και τις κοινωνικές εμπειρίες που μοιράζονται οι μετανάστες με ομάδες διαφορετικών κουλτουρών. Δηλαδή, ασχολείται με τον προσδιορισμό του εαυτού μέσα στην ομάδα. Από την άλλη, η έννοια της πολιτισμικής ταυτότητας επικεντρώνεται στην αναγνώριση της ταυτότητας ως μία εσωτερική δομή, η οποία εστιάζει στο πως η ιδιότητα του μέλους μιας ομάδας εκπροσωπείται από την ίδια την αίσθηση του εαυτού (Verkuyten et al., 2019).

Όπως αναφέραμε νωρίτερα στην ενότητα αυτή, οι μετανάστες συχνά έρχονται αντιμέτωποι με το αίσθημα ότι εκπροσωπούν περισσότερες από μία ομάδες. Το αίσθημα αυτό εξηγείται με βάση τη θεωρία της πολλαπλής ταυτότητας, η οποία περιλαμβάνει τρεις κατασκευές (Arrendondo & Glauner, 1992, όπ. αναφ. στο Brown, 2019):

1. Την προσωπική ταυτότητα, δηλαδή την ηλικία, το φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, τη γλώσσα, την κοινωνική τάξη, τον πολιτισμό και τη σωματική αναπηρία.
2. Τα διακριτά και μη διακριτά χαρακτηριστικά που επηρεάζουν την ατομική επιλογή και τα προσωπικά επιτεύγματα. Παραδείγματα τέτοιων χαρακτηριστικών είναι το εκπαιδευτικό υπόβαθρο, η γεωγραφική τοποθεσία, το εισόδημα, ο γάμος, η θρησκεία, η επαγγελματική εμπειρία, ή τα προσωπικά ενδιαφέροντα.
3. Τα ιστορικά γεγονότα που δεν επηρεάζονται από τον έλεγχο των ίδιων των ατόμων, όπως είναι οι πολιτικές αποφάσεις και οι κοινωνικοί, πολιτισμικοί και οικονομικοί παράγοντες.

Πέρα από τις προαναφερθέντες κατασκευές που περιλαμβάνει ο όρος της πολλαπλής ταυτότητας, υπάρχουν και τα προσωπικά χαρακτηριστικά, τα οποία χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν τον όρο αυτό. Ως προσωπικά χαρακτηριστικά περιγράφονται η ευφυΐα, το ταλέντο και οι ικανότητες, η ιδιοσυγκρασία, οι διαπροσωπικές σχέσεις εντός και εκτός οικογένειας, οι συνειδητές και ασυνειδητές επιθυμίες, η αυτοεκτίμηση, η σωματική και η συναισθηματική υγεία και τέλος, άλλες εμπειρίες ζωής (Brown, 2019).

Όλα τα παραπάνω αλληλοεπιδρούν και συμβάλλουν στην ανάπτυξη της αυτοαντίληψης ενός ατόμου με πολλαπλή ταυτότητα καθώς και στον τρόπο που οι άλλοι βλέπουν το άτομο. Η πολλαπλή ταυτότητα των μεταναστών βρίσκεται στο

επίκεντρο κατανόησης του τρόπου, που οι ίδιοι τοποθετούνται και εντάσσονται σε μια διαφορετική εθνική, εθνοτική ή θρησκευτική ομάδα. Η ανάπτυξη και διατήρηση δύο ή περισσότερων ταυτοτήτων για τον μετανάστη έχει ιδιαίτερες επιπτώσεις στη ψυχολογική και κοινωνικοπολιτισμική του προσαρμογή. Τα ψυχολογικά πλεονεκτήματα του μετανάστη από την ανάπτυξη και τη διατήρηση μιας πολλαπλής ταυτότητας, τα οποία συσχετίζονται με τη βελτίωση και την ανάπτυξη της ευημερίας του, είναι η διατήρηση της αίσθησης του «ανήκειν» στο έθνος, η απόκτηση νέων μελών στην ομάδα και η επακόλουθη αύξηση της αναγνώρισης από την ομάδα. Παρ' όλα αυτά, η πολλαπλή ταυτότητα πολλές φορές μπορεί να είναι πηγή άγχους και πρόκλησης, καθώς οδηγεί σε χαμηλή αίσθηση του «ανήκειν», σε διχασμένη πίστη, σε συγκρούσεις μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών δικτύων, στην αίσθηση ότι περιορισμένες επιλογές και τελικά, σε μειωμένη ευημερία (Verkuyten et al., 2019). Τέλος, όσον αφορά την κοινωνικο- πολιτισμική προσαρμογή των μεταναστών, η πολλαπλή ταυτότητα συμβάλλει θετικά στη γνωστική ευελιξία και στην ικανότητα προσαρμογής και λειτουργίας σε δύο διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Για παράδειγμα, το μοντέλο του επιπολιτισμού σημειώνει ότι η συνεχόμενη προσπάθεια της διπλής ταυτότητας να επιλύσει τις πολιτιστικές αποκλίσεις, βελτιώνει την ικανότητα αναγνώρισης, αποδοχής και ενσωμάτωσης διαφορετικών προοπτικών για το ίδιο θέμα.

Η υβριδικότητα

Το μεγάλο διεθνές μεταναστατευτικό κίνημα των τελευταίων ετών καθιστά τις ερωτήσεις περί διαμόρφωσης της ταυτότητας των μεταναστών πιο περίπλοκες και ρευστές. Η ενσωμάτωση σε μια νέα κοινωνία και η ανάπτυξη μιας νέας ταυτότητας επηρεάζεται, σε μεγάλο βαθμό, από τη μορφή της ένταξης, της αφομοίωσης και της προσαρμογής που ακολουθούν οι μετανάστες (Kaplan & Chacko, 2015). Οι ομάδες μεταναστών, οι οποίες συνεχίζουν να διατηρούν ισχυρές σχέσεις και δεσμούς με τη χώρα προέλευσης, ενώ παράλληλα δείχνουν αμηχανία και ενόχληση που ζουν σε μια νέα κοινωνία χαρακτηρίζονται ως ομάδες διασποράς. Σχετικός με τον όρο της διασποράς είναι και ο όρος της υβριδικότητας, ένα κεφάλαιο που εισήχθη στην κοινωνική επιστήμη τη δεκαετία του 1990 από τον Bhabha (1994, όπ. αναφ. στο Kaplan & Chacko, 2015). Η υβριδικότητα χρησιμοποιείται για να αναλύσει το πώς οι μετανάστες αλλάζουν διακριτικά τον πολιτισμό τους καθώς κινούνται σε ένα νέο πλαίσιο.

Ο όρος της υβριδικότητας χρησιμοποιείται συχνά και για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα από τις κοινωνικές επιστήμες και συνήθως αναφέρεται στις πολιτισμικές διαφορές της ταυτότητας και στις αρνητικές συνέπειες της φυλετικής ανάμειξης (Balaram, 2018). Η υβριδικότητα περιγράφει τους τρόπους μιας διαλεκτικής συμβίωσης, μιας κουλτούρας που συγκροτείται από ομάδες ατόμων, οι οποίες διατηρούν έντονα επαφές και σχέσεις με τις χώρες των προγόνων τους (Βέικου & Λαλαγιάννη, 2015). Τα άτομα αυτά προσαρμόζονται στην κουλτούρα της χώρας, όπου κατοικούν, δεν επιθυμούν να γυρίσουν πίσω και διαθέτουν στοιχεία άλλων πολιτισμών, ωστόσο δεν επιδιώκουν την ολοκληρωτική πολιτιστική αφομοίωση. Αυτό που

περιγράφει, όμως, ο Bhabha (1994, όπ. αναφ. στο Βέικου & Λαλαγιάννη, 2015) ως υβριδικότητα μοιάζει περισσότερο με μία θέση αντίστασης εναντίον της κυρίαρχης πολιτισμικής κουλτούρας. Η υβριδικότητα χαρακτηρίστηκε ως στρατηγική για την ανατροπή της διαδικασίας της υποδούλωσης, μέσα από την αποκήρυξη της μεθόδου διαμόρφωσης ταυτοτήτων.

Η διαδικασία του επιπολιτισμού (acculturation)

Η ψυχολογία συμβάλλει στην κατανόηση της διαδικασίας της μετανάστευσης, στην ένταξη του μετανάστη στην κοινωνία υποδοχής και στην κατανόηση των νέων πολιτιστικών ορίων και των κοινωνικών σχέσεων που αναπτύσσουν οι μετανάστες σε αυτήν, με την ανάλυση διαφόρων θεωριών. Πιο συγκεκριμένα, ο τομέας της διαπολιτισμικής ψυχολογίας αναφέρεται στη θεωρία του επιπολιτισμού, στην οποία θα επικεντρωθεί η παρούσα ενότητα, ενώ η κοινωνική ψυχολογία μιλάει για τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των ομάδων. Ο επιπολιτισμός συσχετίζεται με τη διαδικασία κατά την οποία έρχονται σε επαφή δύο ή περισσότερες διαφορετικές πολιτιστικές ομάδες και η επαφή αυτή οδηγεί σε πολλές πολιτιστικές αλλαγές. Στην πραγματικότητα οι αλλαγές αυτές είναι πολύ πιο έντονες και περισσότερες για τα μέλη της μη κυρίαρχης ομάδας, για τον λόγο αυτό η ανάλυση της θεωρίας επικεντρώνεται σε τέτοιου είδους ομάδες, όπως είναι οι μετανάστες (Berry, 2001). Ως επιπολιτισμό ή αλλιώς «διαδικασία της πολιτισμικής πρόσμιξης» ορίζεται η εναρμόνιση με τις τοπικές πολιτισμικές συνθήκες συμπεριφοράς, η απόκτηση μιας καινούριας κουλτούρας, δηλαδή η διαδικασία κατά την οποία, είτε το άτομο, είτε η ομάδα ενσαρκώνει όλες τις πολιτιστικές αρχές ή ένα σύνολο αυτών, της άλλης ομάδας. Ο επιπολιτισμός αναφέρεται στο σύνολο των καταστάσεων που προκαλούνται από την άμεση και συνεχή επαφή ανάμεσα σε δύο ομάδες με διαφορετικούς πολιτισμούς και κουλτούρες. Οι καταστάσεις αυτές επιφέρουν μεταβολές στα ήδη υπάρχοντα πολιτισμικά πρότυπα των δύο ομάδων (Βέικου & Λαλαγιάννη, 2015).

Μερικές θεμελιώδεις αρχές του επιπολιτισμού, όπως αναφέρονται από τον Berry (2001), μιλούν για τις στάσεις του ατόμου απέναντι στη διαδικασία ένταξης και τις εξωτερικές και εσωτερικές συμπεριφορές του, που υποδηλώνουν την πολιτιστική του ταυτότητα. Όλα εξαρτώνται από τις εξής δύο πτυχές, α) τον βαθμό της πραγματικής επαφής και τις συνέπειές της σε κάθε ομάδα και β) τον βαθμό της διατήρησης του πολιτισμού σε κάθε ομάδα. Σε οποιαδήποτε διαπολιτισμική κατάσταση μια ομάδα μπορεί, είτε να διεισδύσει, είτε να αγνοήσει το “άλλο” και οι εμπλεκόμενες ομάδες να μείνουν πολιτισμικά διακριτές μεταξύ τους. Αυτή η διάκριση των δύο ομάδων είναι κρίσιμη για την κατανόηση του πολιτιστικού και ψυχολογικού επιπολιτισμού. Τα κύρια ερωτήματα που προκύπτουν είναι «Πως θα αντιμετωπίσουν οι μετανάστες αυτά τα θέματα;» και «Πως πρέπει να τα αντιμετωπίσει η κοινωνία υποδοχής;». Στη διαδικασία ενσωμάτωσης των μεταναστών στη χώρα υποδοχής λαμβάνουν χώρα κάποιες στρατηγικές ένταξης που ακολουθούνται τόσο από την ομάδα των μεταναστών, όσο από την κυρίαρχη ομάδα. Οι στρατηγικές αυτές, οι οποίες θα εξηγηθούν αναλυτικότερα σε μετέπειτα χρόνο, είναι οι εξής, α) η στρατηγική της αφομοίωσης, β) η στρατηγική της ενσωμάτωσης ή της ολοκλήρωσης, γ) η στρατηγική της περιθωριοποίησης και δ)

η στρατηγική του διαχωρισμού. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία οι τρόποι προσαρμογής και ένταξης που επιλέγει ένα άτομο να ακολουθήσει εξαρτάται τόσο από το σύνολο των συμπεριφορών και στάσεών του, δηλαδή την ταυτότητά του, όσο και από τις νέες συνθήκες ζωής και τις νέες καταστάσεις που καλείται να αντιμετωπίσει στην κοινωνία υποδοχής. Επιπρόσθετα, το γενικότερο εθνικό πλαίσιο της κοινωνίας υποδοχής επηρεάζει άμεσα ή έμμεσα τον τύπο ταυτότητας που διαμορφώνει ο μετανάστης. Η διαδικασία διαπραγμάτευσης και διαμόρφωσης της νέας ταυτότητας είναι ένα εργαλείο επιβίωσης στο νέο κοινωνικό πλαίσιο (Mleczko, 2011).

Από την ανάλυση της βιβλιογραφίας για τη διαδικασία του επιπολιτισμού προκύπτουν δύο μοντέλα που κεντρίζουν το ενδιαφέρον, το γραμμικό διπολικό μοντέλο και το δισδιάστατο μοντέλο (Cohen, 2015). Το πρώτο μοντέλο, υποδηλώνει ότι η αίσθηση του ατόμου για την εθνική του ταυτότητα αφού μεταναστεύσει, τείνει να μειώνεται και ως αποτέλεσμα να αφομοιώνεται στη νέα κοινωνία. Αυτό το μοντέλο υποστηρίζει ότι για να αποκτήσει το άτομο μία ισχυρή αίσθηση της εθνικής και της γενικής του ταυτότητας, πρέπει να παραιτηθεί από το ένα για να πετύχει το άλλο. Σε αντίθεση, το δισδιάστατο μοντέλο αναφέρει πως η σχέση μεταξύ της ταυτότητας κληρονομιάς και της γενικής ταυτότητας μπορεί να είναι ανεξάρτητη και να θεωρηθούν ως ξεχωριστές οντότητες. Δηλαδή, τα άτομα των μειονοτικών ομάδων μπορούν να έχουν αδύναμη ή ισχυρή ταύτιση, είτε με τη δική τους κουλτούρα, είτε με την κουλτούρα της κοινωνίας υποδοχής. Επίσης, τα άτομα που έρχονται σε καθημερινή επαφή με έναν άλλον πολιτισμό, υποχρεούνται να λύσουν δύο βασικά θέματα, το ένα είναι η πολιτιστική διατήρηση, δηλαδή ο βαθμός στον οποίο η πολιτιστική ταυτότητα διατηρείται στο νέο περιβάλλον και το άλλο είναι η διαπολιτισμική επαφή, δηλαδή ο βαθμός στον οποίο τα άτομα πιστεύουν ότι πρέπει να ενσωματωθούν σε άλλους πολιτισμούς. Η άποψη αυτή επιβεβαιώνεται και από άλλες βιβλιογραφικές πηγές, οι οποίες υποστηρίζουν πως μέσα από τη διαδικασία του επιπολιτισμού, η διαπολιτισμική ψυχολογία υποδεικνύει ότι, η εξέταση της εθνοτικής ταυτότητας μπορεί να επιτευχθεί με όρους δύο εναλλακτικών μοντέλων. Πρώτον, το διπολικό ή γραμμικό μοντέλο, σύμφωνα με το οποίο η ισχυρή αίσθηση της εθνοτικής ταυτότητας συνεπάγεται αδύναμη ταύτιση με την ταυτότητα της πλειοψηφίας και το αντίστροφο. Αντίθετα, το δισδιάστατο μοντέλο ισχυρίζεται πως η σχέση μεταξύ της αίσθησης της ταυτότητας προέλευσης και της ταυτότητας στη χώρα υποδοχής είναι ανεξάρτητες. Συνεπώς είναι εύλογο ένας μετανάστης ή ένα παιδί μετανάστη να εμφανίζουν ισχυρή αίσθηση και για τις δυο ταυτότητες. Καταληκτικά, η ταυτότητα αναφέρεται στην αίσθηση του εαυτού και της εικόνας του εαυτού, συνδέεται με διάφορες κοινωνικές κατηγορίες και τα άτομα, είτε ταυτίζονται με ορισμένες κατηγορίες, είτε διαφοροποιούνται πλήρως από αυτές (Casey & Dustmann, 2010).

Στη διαδικασία του επιπολιτισμού, όταν το άτομο οδηγείται στο δισδιάστατο μοντέλο ακολουθεί τις εξής 4 στρατηγικές παρέμβασης (Berry, 2001, όπ. αναφ. στο Cohen, 2015):

1. Η αφομοίωση, δηλαδή όταν το άτομο δεν επιθυμεί να διατηρήσει την πολιτιστική κληρονομιά του και επιλέγει τη σύνδεση με τον κυρίαρχο πολιτισμό
2. Ο διαχωρισμός, δηλαδή όταν το άτομο επιθυμεί να διακόψει την αλληλεπίδραση με τον πολιτισμό της κυρίαρχης κουλτούρας και διατηρεί τα στοιχεία του δικού του πολιτιστικού πλούτου
3. Η ενσωμάτωση ή ολοκλήρωση, δηλαδή το άτομο δείχνει εξίσου σημασία στους δύο πολιτισμούς, στον πολιτισμό προέλευσης και στον πολιτισμό υποδοχής
4. Η περιθωριοποίηση, δηλαδή όταν το άτομο αδυνατεί ή δεν επιθυμεί να συνδεθεί με καμία πολιτιστική κουλτούρα, και ως εκ τούτου δεν ταυτίζει τον εαυτό του σε σχέση με αυτές τις πολιτιστικές κουλτούρες.

Στη σύγχρονη βιβλιογραφία ο όρος της ταυτότητας των μεταναστών δεν αντιμετωπίζεται ως μία σταθερή και γραμμική έννοια αλλά ως μία δημιουργία πολιτιστικών λόγων που βρίσκονται σε συνεχής διαπραγμάτευση.

Ακόμη, εντοπίζεται στη βιβλιογραφία, μία διάκριση του επιπολιτισμού από άλλους τύπους προσαρμογής των μεταναστών, όπως αυτός της δομικής αφομοίωσης. Σε κάθε μέθοδο προσαρμογής των μεταναστών στη νέα κοινωνία δεν πρέπει να θεωρείται δεδομένη η εθνική τους αφομοίωση, αφού τα εθνικά συναισθήματα που προϋπήρχαν, τείνουν να παραμένουν και οι άνθρωποι αντιστέκονται σε αυτήν, εκτός κι εάν τα οφέλη της είναι υπερβολικά. Επιπρόσθετα, σύμφωνα με το μοντέλο της εθνικής αφομοίωσης (Van den Berghe, 1981, όπ. αναφ. στο Al-Haj, 2002), όσο περισσότερες είναι οι πολιτισμικές ομοιότητες μεταξύ των ομάδων της χώρας υποδοχής και της χώρας προέλευσης, τόσο πιο πιθανή είναι η εθνική αφομοίωση των μεταναστών στη νέα κουλτούρα. Η δομική αφομοίωση αναφέρεται στη μεγάλη κλίμακα εισαγωγής των μεταναστών σε ιδρύματα, σε κοινωνικά δίκτυα και στις προ υπάρχουσες ομάδες της χώρας υποδοχής. Από την άλλη, ο επιπολιτισμός αναφέρεται στις αλλαγές της πολιτιστικής κουλτούρας των μεταναστών, έχοντας ως πρότυπο την πολιτιστική κουλτούρα της νέας κοινωνίας (Al-Haj, 2002).

Η διάκριση αυτή, του επιπολιτισμού και της αφομοίωσης εμφανίζεται και σε άλλο σημείο των βιβλιογραφικών πηγών (Carbajal, 2020). Ως επιπολιτισμός ορίζεται η διαδικασία υιοθέτησης στοιχείων από το άτομο ενός νέου πολιτισμού με την παράλληλη διατήρηση στοιχείων του παλιού πολιτισμού. Με τη διαδικασία αυτή, το άτομο αγκαλιάζει και τις δύο ταυτότητες, της κουλτούρας προέλευσης και της κουλτούρας υποδοχής και δεν υπάρχει κάποια διαφωνία μεταξύ των δύο κουλτουρών σε εσωτερικό και ατομικό επίπεδο. Παραδείγματα «ολοκληρωτικού» ή «σύμφωνου» επιπολιτισμού είναι η ύπαρξη σε μία οικογένεια ενός παιδιού μετανάστη που είναι δίγλωσσο ή η προσπάθεια του γονέα και του παιδιού να υιοθετήσουν τις ενσωματωμένες αξίες και ήθη της νέας κουλτούρας. Σαν αποτέλεσμα, ο γονέας και το παιδί μαθαίνουν να προσαρμόζονται μαζί στην κουλτούρα υποδοχής. Σε αντίθεση με τον σύμφωνο επιπολιτισμό, εμφανίζονται σημάδια ασύμφωνου επιπολιτισμού, όταν το

παιδί μετανάστης αδιαφορεί για τη σημασία των διαφόρων πτυχών της κουλτούρας προέλευσης και ωθείται προς την απόρριψη των στοιχείων της. Επίσης, το παιδί προσπαθεί να αποβάλλει τόσο τις εμφανείς, όσο και τις μη ορατές ενδείξεις, που φανερώνουν ότι προέρχεται από διαφορετική κουλτούρα. Παράδειγμα ασύμφωνου επιπολιτισμού είναι το παιδί που μιλάει μόνο τη γλώσσα της χώρας υποδοχής. Ο ασύμφωνος επιπολιτισμός συνδέεται παραδοσιακά με τον όρο της αφομοίωσης. Οι μετανάστες επιλέγουν ή το ένα ή το άλλο προκειμένου να επιτύχουν την κοινωνική τους ενσωμάτωση. Συνήθως, μερικοί ενήλικοι μετανάστες αλλά και παιδιά επιλέγουν τη μέθοδο της αφομοίωσης πιστεύοντας ότι αυτή παρέχει λιγότερες εμφανίσεις διακρίσεων και πιθανότητες απορρίψεων από την κυρίαρχη ομάδα. Η διαδικασία της αφομοίωσης μάχεται με τη διαδικασία του σύμφωνου επιπολιτισμού, καθώς και οι δύο κυριαρχούν ανάμεσα στους παράγοντες που επηρεάζουν τη διαμόρφωση της ταυτότητας των μεταναστών. Η ρευστότητα της ανάπτυξης της ταυτότητας κατά τα τέλη της παιδικής ηλικίας, της εφηβείας και της πρώιμης ενηλικίωσης ευνοεί την επιλογή της αφομοίωσης από τα παιδιά έναντι των ενηλίκων. Επίσης, όταν οι γονείς και τα παιδιά καταφεύγουν στη διαδικασία της αφομοίωσης, οι μετανάστες γονείς δεν μπορούν να καθοδηγήσουν τα παιδιά τους, ως αποτέλεσμα πολλές φορές να παίρνει το ίδιο το παιδί τον ρόλο του καθοδηγητή στη σχέση γονέα- παιδιού. Αυτή η κατάσταση οδηγεί συχνά σε σύγκρουση του γονέα και του παιδιού, συνεπώς ο γονέας δεν μπορεί να διδάξει τα πολιτιστικά πρότυπα της χώρας του και το παιδί απορρίπτει την κουλτούρα των γονιών του. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το παιδί να αφομοιώνεται ολοκληρωτικά στη νέα κουλτούρα. Η προσέγγιση που ενδείκνυται για την κοινωνική προσαρμογή των ενηλίκων και των παιδιών μεταναστών είναι αυτή του σύμφωνου επιπολιτισμού, με την οποία βιώνεται η μετατόπιση της ταυτότητας του μετανάστη ως μία εναρμόνιση και με τους δύο πολιτισμούς (Carbajal, 2020).

Σε αυτό το σημείο η μελέτη της παρούσας εργασίας εστιάζει στη διαμόρφωση της εθνοτικής ταυτότητας των μεταναστών μέσα από τη διαδικασία του επιπολιτισμού. Η διάκριση μεταξύ της διαμόρφωσης της εθνοτικής ταυτότητας και του επιπολιτισμού δεν είναι ξεκάθαρη. Η διαδικασία του επιπολιτισμού συνδέεται με μία ευρύτερη έννοια, που εσωκλείει ένα ευρύ φάσμα συμπεριφορών, χαρακτηριστικών και αξιών, τα οποία αλλάζουν όταν έρχονται σε επαφή διάφοροι πολιτισμοί. Η εθνοτική ταυτότητα θεωρείται ως μία πτυχή του επιπολιτισμού και αναφέρεται στην υποκειμενική αίσθηση του ατόμου για την ένταξή του σε μια ομάδα ή πολιτισμό. Υπό αυτήν την άποψη, η εθνοτική ταυτότητα βοηθάει στην κατανόηση της θεωρίας του επιπολιτισμού. Όπως έχει προαναφερθεί, ο επιπολιτισμός βασίζεται και ενσαρκώνει δύο μεγάλες παραδοχές, τη διατήρηση της κουλτούρας καταγωγής των μεταναστών και την προσαρμογή των μεταναστών στην κουλτούρα της κοινωνίας υποδοχής (Phinney et al., 2001).

Αυτό το δισδιάστατο μοντέλο του επιπολιτισμού συμβάλλει στην κατανόηση της ποικιλομορφίας της εθνοτικής ταυτότητας, αφού η εθνοτική ταυτότητα κάποιου αλλά και η ταυτότητα ως μέλους μιας κοινωνίας (εθνική ταυτότητα) είναι δύο ανεξάρτητες πτυχές ταυτοτήτων. Ένα άτομο που διατηρεί μια ισχυρή εθνοτική ταυτότητα, ενώ παράλληλα ταυτίζεται με την ταυτότητα της νέας κοινωνίας, θεωρείται ότι

διαμορφώνει μια ολοκληρωμένη πολιτισμική ταυτότητα (Phinney et al., 2001). Ενώ, το άτομο που εγκαταλείπει στοιχεία της εθνοτικής του ταυτότητας και ταυτίζεται μόνο με τη νέα κουλτούρα, αναπτύσσει μια αφομοιωτική ταυτότητα. Με βάση αυτήν την προσέγγιση είναι δυνατόν να παρουσιαστούν διαφορετικές κατηγορίες ταυτοτήτων, οι οποίες εξαρτώνται από έναν αριθμό παραγόντων, συμπεριλαμβανομένων τα χαρακτηριστικά των ομάδων μεταναστών και των τρόπων που έχουν εγκατασταθεί.

Η μελέτη της βιβλιογραφίας, που εστιάζει στην εξέταση των τρόπων και των μεθόδων που χρησιμοποιούν οι μετανάστες με σκοπό την ένταξη και την προσαρμογή τους στη νέα κοινωνία, ανέδειξε το παρακάτω συμπέρασμα. Ο μετανάστης προσαρμόζεται στη νέα κουλτούρα διατηρώντας πολιτιστικά στοιχεία της κουλτούρας προέλευσής του. Με βάση τη θεωρία του επιπολιτισμού, η κοινωνική προσαρμογή του ατόμου είναι επιτυχής, όταν μπορεί να αγκαλιάσει εξίσου και τους δύο πολιτισμούς χωρίς να νιώθει την ανάγκη να απορρίψει κάποια από τις δύο κουλτούρες (Carbajal, 2020).

3.3 Παράγοντες και διαδικασίες διαμόρφωσης της ταυτότητας

Οι καθοριστικοί παράγοντες για τη διαμόρφωση της ταυτότητας των μεταναστών και την ψυχολογική προσαρμογή τους έχουν να κάνουν με τις τοπικές συνθήκες μιας κοινωνίας, τις διαπροσωπικές σχέσεις που αναπτύσσονται και με διάφορες άλλες δραστηριότητες. Παραδείγματα τέτοιων παραγόντων είναι το ποσοστό συγκέντρωσης των μεταναστών σε έναν τόπο, οι σχέσεις με την οικογένεια και τους συνομηλίκους και η συμμετοχή στην εκπαίδευση ή τη γειτονιά (Phinney et al., 2001).

Εστιάζοντας τη μελέτη στους παράγοντες που επηρεάζουν την αναδιαμόρφωση της ταυτότητας των μεταναστών, σε σχέση με τον πολιτισμό προέλευσης και τον πολιτισμό της χώρας εγκατάστασης, προκύπτει το συμπέρασμα ότι, υπάρχουν διαφορετικοί παράγοντες επιρροής, ατομικοί και πιο γενικοί (Maehler et al., 2020). Από τους πιο γνωστούς παράγοντες είναι το φύλο και η ηλικία των μεταναστών. Ως προς το φύλο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο ενδεχόμενος αυστηρότερος γονικός έλεγχος που πραγματοποιείται στα κορίτσια, ιδίως από οικογένειες που ασπάζονται πατριαρχικές αξίες, σε σχέση με τον λιγότερο έως καθόλου γονικό έλεγχο που δέχονται τα αγόρια. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, τα κορίτσια να τείνουν να κοινωνικοποιούνται σε μικρότερο βαθμό από τα αγόρια, τα οποία έχουν περισσότερες ευκαιρίες αλληλεπίδρασης με την κοινωνία. Από την άλλη, τα αγόρια αναπτύσσουν εντονότερα την ταύτισή τους με τον πολιτισμό της νέας κοινωνίας. Ένας ακόμη σημαντικός παράγοντας που συμβάλλει στην αναδιαμόρφωση της ταυτότητας των μεταναστών είναι η ηλικία άφιξης στη χώρα υποδοχής. Σημειώνεται πως η νεαρή ηλικία άφιξης στη χώρα υποδοχής συνεπάγεται περισσότερη κοινωνική αλληλεπίδραση σε αυτήν παρά στη χώρα καταγωγής, με αποτέλεσμα να δυναμώνουν οι δεσμοί ταύτισης των νεαρών μεταναστών με τα στοιχεία του πολιτισμού της χώρας υποδοχής. Τέλος, ακόμη δύο παράγοντες που ασκούν επιρροή στην ανασυγκρότηση της ταυτότητας των μεταναστών είναι η διάρκεια παραμονής στη χώρα υποδοχής και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πολιτισμού της.

Η διαμόρφωση της ταυτότητας των ατόμων, η οποία αλλάζει καθώς προχωράει από περιβάλλον σε περιβάλλον έχει συνδεθεί με τη θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων (Andreouli & Howarth, 2013). Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις είναι συστήματα αξιών, ιδεών και πρακτικών, που χρησιμεύουν ως συμβολικά εργαλεία, τα οποία επιτρέπουν στα μέλη μιας ομάδας να κατανοήσουν τον κοινωνικό τους κόσμο σε σχέση με άλλες ομάδες. Συσχετίζοντας τις κοινωνικές αναπαραστάσεις με τη διαμόρφωση της ταυτότητας συμπεραίνεται πως, η ταυτότητα συνδέεται με την αυτο-ταυτοποίηση σε συγκεκριμένες ομάδες, δηλαδή με το πώς βλέπει ένα άτομο τον εαυτό του μέσα σε κάποιες ομάδες, αλλά και με την αναγνώριση που λαμβάνει το ίδιο το άτομο από τους άλλους. Συνεπώς, η διαμόρφωση της ταυτότητας των μεταναστών επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από το μέγεθος της κοινωνικής αναγνώρισης. Πιο συγκεκριμένα, ο εαυτός αναδύεται βλέποντας τον εαυτό του μέσα από τα μάτια των άλλων.

Τέλος, σημειώνεται ένας ακόμη παράγοντας που είναι ιδιαίτερα σημαντικός στη διαμόρφωση της ταυτότητας των μεταναστών, ο ρόλος των κρατικών πολιτικών που ακολουθούνται από τη χώρα υποδοχής. Οι πολιτικές ενσωμάτωσης του κράτους, το νομικό καθεστώς και οι ισχύοντες νόμοι επηρεάζουν τον τρόπο που αφομοιώνονται οι μετανάστες στην εθνική κουλτούρα, τον τρόπο που σκέφτονται και ενεργούν ως υπήκοοι και τις γενικότερες επικρατούσες καταστάσεις, που είτε αποτρέπουν, είτε ενισχύουν τη διαμόρφωση ενός καθεστώτος ανισοτήτων (Andreouli & Howarth, 2013).

Από τη μελέτη της εθνοτικής ταυτότητας των μεταναστών προκύπτει ότι, αυτή εξαρτάται από τον βαθμό στον οποίο τα μέλη μιας εθνοτικής ομάδας σχετίζονται με το εθνικό τους υπόβαθρο και τον πολιτισμό καταγωγής τους. Ο βαθμός στον οποίο οι μετανάστες συνδέουν τους εαυτούς τους με την εθνική τους κουλτούρα συσχετίζεται με το ίδιο το άτομο, καθώς και από μία σειρά άλλων παραγόντων (Islam & Raschky, 2015). Τέτοιοι παράγοντες είναι:

- η γεωγραφική τοποθεσία και η γειτονιά που ζουν οι μετανάστες
- ο χρόνος άφιξης στη χώρα υποδοχής
- το οικογενειακό υπόβαθρο και η επιρροή των συνομηλίκων
- η γλώσσα και η επιθυμία κοινωνικής αλληλεπίδρασης στη γλώσσα κάποιου
- το επίπεδο του ανθρώπινου κεφαλαίου
- η έλλειψη οικονομικών ευκαιριών
- οι φυλετικές προκαταλήψεις και οι καταστάσεις απόρριψης από τους άλλους
- η επιθυμία να μοιραστούν τον νέο πολιτισμό και να βελτιώσουν την πρόσβαση σε εθνικά αγαθά, όπως το φαγητό, την εκπαίδευση και τις θρησκευτικές υπηρεσίες

Ο ρόλος της εκπαίδευσης στη διαμόρφωση της ταυτότητας των μεταναστών

Ο ρόλος της εκπαίδευσης στη διαδικασία της προσαρμογής και της ενσωμάτωσης των μεταναστών δεν είναι εύκολο να εκτιμηθεί. Η εκπαίδευση, ως μία πτυχή της κοινωνικοοικονομικής διάστασης, παρέχει το κατάλληλο υπόβαθρο για την πολιτιστική και οικονομική ένταξη των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής (Orechova, 2018). Με την εκπαίδευση, οι μετανάστες έχουν την ευκαιρία να υιοθετήσουν πολιτιστικά και συμπεριφορικά μοτίβα της νέας κοινωνίας, καθώς και να αποκτήσουν δεξιότητες και ικανότητες που απαιτούνται για την αγορά εργασίας. Μία ακόμη σημαντική βιβλιογραφική αναφορά είναι πως, το εκπαιδευτικό σύστημα, ιδιαίτερα το σχολείο, είναι ο τόπος, όπου λαμβάνει χώρα η διαμόρφωση της ταυτότητας των μεταναστών. Η συμμετοχή σε εκπαιδευτικά προγράμματα συμβάλλει στην επίγνωση και κατανόηση των ορίων μιας κοινωνίας. Ειδικά, μέσω του σχολείου επιτυγχάνεται, τόσο η άμεση λειτουργία της διδασκαλίας, όσο η εκμάθηση των αξιών, των κανόνων και των γενικότερων πολιτιστικών στοιχείων μιας κοινωνίας.

Η εκπαίδευση είναι μία από τις βασικότερες προϋποθέσεις για την επίτευξη της κοινωνικής ένταξης, τόσο των μεταναστών, όσο των μη μεταναστών. Οι μετανάστες παρουσιάζουν υψηλότερους παιδαγωγικούς στόχους από ότι οι μη μετανάστες. Το γεγονός αυτό συμβαίνει διότι, οι μετανάστες βιώνουν σε μεγάλο βαθμό την ανάγκη για ολοκληρωτική ένταξη στην κοινωνία υποδοχής, κι αυτό θεωρείται ότι επιτυγχάνεται μόνο μέσω της εκπαίδευσης. Συνήθως, η ανάγκη αυτή είναι το ίδιο δυνατή, τόσο σε μετανάστες πρώτης γενιάς, όσο και σε μετανάστες δεύτερης γενιάς. Ωστόσο, μερικές φορές οι μετανάστες πρώτης γενιάς δίνουν περισσότερη αξία στη συμμετοχή στην εκπαίδευση σε σχέση με τους μετανάστες δεύτερης γενιάς. Αυτή είναι μια σαφής όψη της πραγματικότητας, καθώς οι μετανάστες πρώτης γενιάς νιώθουν περισσότερο την ανάγκη για ενσωμάτωση, και πολλές φορές ο λόγος που μεταναστεύουν είναι για να δώσουν την ευκαιρία στα παιδιά τους να σπουδάσουν (Hadjar & Scharf, 2019).

Είναι γνωστό πως, χαρακτηριστικό στοιχείο της Ελλάδας των τελευταίων δεκαετιών είναι η ανάπτυξη μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας, με αναρίθμητες μόνιμες ή προσωρινές εγκαταστάσεις μεταναστών και προσφύγων. Τα άτομα αυτά έρχονται αντιμέτωπα με νέες προκλήσεις στην καθημερινή πραγματικότητα, αφού αντιμετωπίζουν προβλήματα ως προς την αποδοχή, την αλληλοκατανόηση και τη δημιουργία επικοινωνιακών σχέσεων. Κεντρικό ρόλο στη νέα αυτή κατάσταση διαδραματίζει η εκπαίδευση (Αραβοσιτάς & Καζούλη & Σκούρτου & Τρίφωνας, 2019). Ειδικότερα, η εκπαίδευση ενηλίκων και της δια βίου μάθησης παίζει ουσιαστικό ρόλο στην ένταξη των ενηλίκων μεταναστών ή ακόμα και των ομάδων ενηλίκων με διαφορετικές κοινωνικές, πολιτιστικές, θρησκευτικές και εκπαιδευτικές εμπειρίες. Η εκπαίδευση πρέπει να στοχεύει στην ανάπτυξη κατάλληλων συνθηκών αποδοχής της διαφορετικότητας και στη μείωση του εθνοκεντρισμού. Ωστόσο, όσον αφορά την Ελλάδα του 1990 και την ένταξη των πρώτων μεταναστών από τα Βαλκάνια, η συμμετοχή τους στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα δεν ήταν εφικτή. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα χαρακτηριζόταν από ανεπάρκεια στην εκπαίδευση ενηλίκων, αφού δεν υπήρχαν εκείνη την περίοδο εκπαιδευτικά

προγράμματα που να ενίσχυαν τη συμμετοχή των μεταναστών πρώτης γενιάς στην εκπαίδευση (Μαργώνη, 2005).

Για τον Γκότοβο (2001), η ανάγκη διαχείρισης των φαινομένων της ετερότητας και της διαφορετικότητας, που προκαλούνται από την ύπαρξη διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων στην ελληνική κοινωνία, από το εκπαιδευτικό σύστημα είναι επιτακτική. Ο ίδιος αναφέρεται σε πολυπολιτισμικές και διαπολιτισμικές λύσεις, στις οποίες μπορεί να εστιάσει η εκπαίδευση με σκοπό την ένταξη των μεταναστών στην κοινωνία. Οι διαπολιτισμικές αυτές λύσεις είναι ανάγκη να αμφισβητήσουν την κυριαρχία της κουλτούρας των χωρών υποδοχής, να ενισχύσουν την ισότητα των διαφορετικών πολιτιστικών προτύπων και να εισάγουν στο δημόσιο χώρο νέα πολιτιστικά στοιχεία, που σχετίζονται με την κουλτούρα των εισαχθέντων μεταναστών. Από παιδαγωγική πλευρά, οι διαπολιτισμικές λύσεις μπορεί να συμβάλλουν στη μετατροπή της αυτοαντίληψης του σχολείου, με σκοπό τη μεταβολή του σε ένα περιβάλλον, το οποίο παρέχει στους «άλλους» μια ομαλή κοινωνική, πολιτισμική και οικονομική ένταξη.

Το κατάλληλο εκπαιδευτικό και σχολικό περιβάλλον για έναν μαθητή με διαφορετικές πολιτισμικές επιρροές απασχόλησε έντονα και τον Cummins (2005). Αναφερόμενος στην ακαδημαϊκή επιτυχία των δίγλωσσων μαθητών, ο ίδιος υποστηρίζει ότι σημαντικός παράγοντας που ενισχύει την επίδοση των μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο, είναι η αποδοχή από το σχολικό περιβάλλον της ταυτότητας των μαθητών αυτών. Στον κόσμο του σχολείου αναπτύσσεται ένα σύνολο ανθρώπινων σχέσεων, τις οποίες ο Cummins ονομάζει «σχέσεις αλληλεπίδρασης». Μία από τις σημαντικότερες σχέσεις αλληλεπίδρασης, η οποία ενισχύει την αυτεπίγνωση των δίγλωσσων μαθητών είναι η σχέση τους με τους δασκάλους. Η αποδοχή και η επιβεβαίωση της ταυτότητας των μαθητών από τους δασκάλους επιφέρει περισσότερες πιθανότητες για ενεργό συμμετοχή στη διδασκαλία και ενδιαφέρον για το μάθημα. Σε αντίθεση, όταν η γλώσσα και ο πολιτισμός των μαθητών, που διαφέρουν πολιτισμικά, αγνοούνται και δεν γίνονται αποδεκτά από τις σχέσεις αλληλεπίδρασης, τότε οι μαθητές αυτοί χάνουν το ενδιαφέρον για τη μάθηση και εμφανίζουν έλλειψη συμμετοχής και μειωμένη προσπάθεια σύνδεσης με τη διδασκαλία. Ο Ogbu (1978, 1992, όπ. αναφ. στο Cummins, 2005) αναφέρει ότι σε πολλές κοινωνίες, οι μαθητές που έρχονται αντιμέτωποι με εκπαιδευτικές δυσκολίες, κατά κόρον είναι άτομα που έχουν υποστεί διακρίσεις και απόρριψη του πολιτισμού τους. Οι τρόποι, με τους οποίους μπορεί να επιτευχθεί η ενδυνάμωση και η αποδοχή της ταυτότητας των πολιτισμικά διαφερόντων μαθητών, συνοψίζονται κατά τον Cummins (2005):

- Αμφισβήτηση από τους εκπαιδευτικούς, τους μαθητές και τις κοινότητες του ιστορικού μοντέλου που χαρακτηρίζει τις ανθρώπινες σχέσεις, δηλαδή τις «σχέσεις αλληλεπίδρασης».
- Ενθάρρυνση από τους εκπαιδευτικούς να αναπτύσσουν οι μαθητές τη γλώσσα και τον πολιτισμό που φέρουν από το σπίτι.

- Συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών και γονέων με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο.
- Κριτική διερεύνηση από τους μαθητές διάφορων κοινωνικών προβλημάτων, όπως ο ρατσισμός και τα περιβαλλοντικά ζητήματα.
- Ενθάρρυνση των πολιτισμικά διαφερόντων μαθητών να τοποθετούνται κριτικά ως προς τον δικό τους πολιτισμό, αλλά και τον πολιτισμό της κοινωνίας υποδοχής.
- Εδραίωση του σεβασμού και της εμπιστοσύνης μεταξύ των εκπαιδευτικών και των μαθητών.

Κλείνοντας την ενότητα, που αφορά στον ρόλο που έχει η εκπαίδευση στη διαμόρφωση της ταυτότητας των μεταναστών προκύπτει το συμπέρασμα ότι, η εκπαίδευση συνδέεται στενά με αυτή (Arar & Marsy-Harzalla & Haj-Yehia, 2013). Η επιθυμία για εκπαίδευση μπορεί να επηρεάσει έντονα την απόφαση ενός ατόμου να μετακομίσει σε μία άλλη χώρα. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), ο αριθμός των ατόμων που σπουδάζουν εκτός της χώρας καταγωγής τους αυξήθηκε από το 2004 μέχρι το 2007 κατά 5 %. Συνήθως η κίνηση αυτή γίνεται από αναπτυσσόμενες σε αναπτυγμένες χώρες, δηλαδή από την Ανατολή στη Δύση. Οι Oplatka & Tevel (2006, όπ. αναφ. στο Arar et al., 2013) υποστηρίζουν ότι η συμμετοχή στην ακαδημαϊκή κοινότητα συμβάλλει στην αύξηση της γνώσης και στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου, εκθέτοντάς τον σε νέες γνώσεις, κοινωνίες και πολιτισμούς, τους οποίους πρέπει να συγκρίνει και να συνδυάσει. Πιο συγκεκριμένα, ο μετανάστης, στην προσπάθειά του να διακρίνει τι σκέφτεται και τι κάνει κάποιος, τοποθετεί τον εαυτό του, έχοντας υπόψη τις παραμέτρους της φυλής και της τάξης στην οποία ανήκει, αμφισβητώντας τις αλληλεπιδράσεις με τους άλλους και επανεξετάζοντας την ταυτότητά του. Η ταυτότητα αλλάζει εξαιτίας της έκθεσης σε νέες γνώσεις, αντιλήψεις και πεποιθήσεις. Εν κατακλείδι, η δυναμική της προσωπικότητας μεταβάλλεται και η ταυτότητα αναδιαμορφώνεται λόγω της υιοθέτησης νέων τρόπων ζωής και της απόρριψης προηγούμενων πρακτικών.

Κεφάλαιο 4ο: Συναφείς έρευνες

4.1 Συναφείς έρευνες στο διεθνή και ελληνικό χώρο

Συναφείς έρευνες στο διεθνή χώρο

Σε αυτήν την ενότητα του πρώτου κεφαλαίου γίνεται ανασκόπηση συναφών ερευνών στο διεθνή και στον ελληνικό χώρο. Όσον αφορά τις διεθνείς έρευνες που παρουσιάζονται στη συνέχεια, εντοπίζεται ως κοινό σημείο η περίπλοκη διαδικασία της διαμόρφωσης της ταυτότητας των μεταναστών. Ως δείγμα των ερευνών αποτελούν τόσο μετανάστες πρώτης γενιάς, όσο μετανάστες δεύτερης γενιάς. Οι στοχεύσεις των ερευνών έχουν πολλά κοινά αλλά και διαφορετικά σημεία, τα οποία αναλύονται εις βάθος παρακάτω.

Βασισμένοι στην ανάλυση της ψυχοκοινωνικής ταυτότητας των μεταναστών, οι Mannarini & Procentese (2018) επικέντρωσαν την έρευνά τους στη διαχείριση της διαμόρφωσης των μεταναστών από τη Σρι Λάνκα, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στην Ιταλία. Η ψυχοκοινωνική ανάλυση υποστηρίζει ότι η διαδικασία της μετανάστευσης αλλάζει σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο ζωής των μεταναστών και θέτει προκλήσεις στην ταυτότητά τους. Μεγάλη σημασία για την έρευνα έχει η σχέση της κοινωνικής και πολιτιστικής ταυτότητας των διαφόρων ειδών ομάδων, στις οποίες συμμετέχουν οι μετανάστες, καθώς και ο βαθμός στον οποίο ταυτίζονται με αυτές. Για την καλύτερη διερεύνηση αυτής της μελέτης, οι ερευνητές κατέληξαν σε δύο παραδοχές: πρώτον, τα ζητήματα για την ταυτότητα έχουν κεντρικό ρόλο στη διαδικασία του επιπολιτισμού, και δεύτερον, η ταυτότητα εξαρτάται από το κοινωνικό περιβάλλον, στο οποίο αναπτύσσεται και προσαρμόζεται. Τα κεντρικά ερωτήματα που θέλησαν να εξετάσουν οι ερευνητές ήταν:

1. Υπάρχουν κάποιες επιπτώσεις των μεταναστών από τη Σρι Λάνκα, τόσο στον αυτοπροσδιορισμό τους στη συγκεκριμένη κουλτούρα, όσο και στον αυτοπροσδιορισμό τους ως «μετανάστες»; Δηλαδή, οι συμμετέχοντες στην έρευνα ταυτίζουν ευδιάκριτα τους εαυτούς τους και με τις δύο ομάδες;
2. Τι είναι αυτό που χαρακτηρίζει το σύστημα του προσδιορισμού της ταυτότητας δεδομένου ότι επηρεάζεται από τις δύο ομάδες, δηλαδή από την ομάδα της κοινότητας και του πολιτισμού των κατοίκων της Σρι Λάνκα και την ομάδα των μεταναστών;

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε ήταν μέσω υποβοηθούμενων συνεντεύξεων. Πιο συγκεκριμένα, συμμετείχαν συνολικά 51 μετανάστες, που ήταν εγκατεστημένοι στη Νάπολη, από τους οποίους το 31,2 % είχε απεικονίσει το δημοτικό και οι υπόλοιποι ήταν απόφοιτοι γυμνασίου. Οι συμμετέχοντες καλέστηκαν να συμμετάσχουν σε μια συνέντευξη, η οποία έγινε με τη βοήθεια της έκδοσης του MISI (Zavalloni, 2007, όπ. αναφ. στο Mannarini & Procentese, 2018). Οι ερωτήσεις και οι απαντήσεις έγιναν στην ιταλική γλώσσα, καθώς αυτή τη γλώσσα γνώριζαν και οι ερευνητές και οι συνεντευξιζόμενοι. Η ανάλυση των δεδομένων ανέδειξε για τα δύο ερωτήματα τα εξής ευρήματα:

Ερώτημα 1^ο: Όσον αφορά τις επιπτώσεις του ίδιου του εαυτού των μεταναστών από τη Σρι Λάνκα, βρέθηκε ότι οι συμμετέχοντες ταυτίζονται τόσο με τον προσδιορισμό του «μετανάστη», όσο και με τον προσδιορισμό του «πολίτη της Σρι Λάνκα». Ο πρώτος προσδιορισμός, όμως, συνδέθηκε περισσότερο με μία αρνητική χροιά. Με άλλα λόγια, όσο περισσότερο προχωρήσουν από την ομάδα «Εμείς οι πολίτες της Σρι Λάνκα» στην ομάδα «Εμείς οι μετανάστες», η έννοια του εαυτού έπαιρνε όλο και περισσότερη αρνητική σημασία.

Ερώτημα 2^ο: Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το σύστημα αυτοπροσδιορισμού της ταυτότητας των συμμετεχόντων στην έρευνα σχετίστηκε με τα γενικά χαρακτηριστικά

των συλλογικών κουλτουρών και με τα υπάρχοντα στερεότυπα της κοινωνίας υποδοχής.

Σε μια προσπάθεια κατανόησης και περιγραφής της ευρύτερης διαδικασίας σχηματισμού της ταυτότητας και της διερεύνησης των στρατηγικών προσαρμογής που χρησιμοποιούνται από τους μετανάστες καταλήγει η Mlecsko (2011). Θέτοντας, λοιπόν, ως ερωτήματα της μελέτης τα παραπάνω, η ερευνήτρια ακολούθησε μια ποιοτική μέθοδο χρησιμοποιώντας ως εργαλείο διερεύνησης τη συνέντευξη. Οι κύριοι τομείς που ερευνήθηκαν ήταν η ιθαγένεια, η γλώσσα, η θρησκεία και η φυλή. Σύμφωνα με τον Alba (2005, όπ. αναφ. στο Mlecsko, 2011), μπορεί κανείς να εντοπίσει την πρόσβαση και την ενσωμάτωση των μεταναστών μελετώντας τους παραπάνω θεσμοποιημένους τομείς. Με τον όρο ιθαγένεια νοείται η σύνδεση του ατόμου με το κράτος και η πρόσβαση που παρέχεται με αυτήν σε ένα σύνολο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, όπως το δικαίωμα ψήφου κ.ά.. Ο όρος της θρησκείας για τους μετανάστες και η έννοια της θρησκευτικής ισοτιμίας είναι ένας κεντρικός άξονας επιρροής της ταυτότητάς τους. Για τους μετανάστες είναι πολύ σημαντικό να μπορούν να εκφράζουν ελεύθερα την πίστη τους, για να επιτύχουν την ομαλή ένταξη σε μία κοινωνία. Επίσης, σημαντική είναι η έννοια της γλώσσας. Η εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής παρέχει πολλές ευκαιρίες μάθησης, κοινωνικής ένταξης και ευημερίας. Τέλος, ο όρος φυλή, σε αυτή τη μελέτη σχετίζεται με την έννοια της διαφορετικής ομάδας και συνδέεται με τον όρο εθνοτικότητα.

Χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της δειγματοληψίας της χιονοστιβάδας, η ερευνήτρια κατάφερε να συμπεριλάβει στην έρευνά της 16 μετανάστες Κινεζικής καταγωγής, οι οποίοι είτε γεννήθηκαν στην Ιταλία, είτε απλά μετακινήθηκαν εκεί. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ίδια η ερευνήτρια είναι μετανάστρια, κι αυτό ενδέχεται να επηρέασε τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων. Παρατηρήθηκε ότι αναπτύχθηκε ισχυρός δεσμός της ερευνήτριας και των συμμετεχόντων, λόγω των κοινών καταστάσεων, και δημιουργήθηκε μια ατμόσφαιρα αλληλεγγύης, κατανόησης και εμπιστοσύνης.

Το κύριο συμπέρασμα που προκύπτει από την έρευνα είναι ότι η μετανάστευση επηρεάζει δραματικά τη ζωή του μετανάστη. Δεν είναι δυνατόν ένα άτομο να αλλάζει χώρα κατοικίας και να παραμείνει το ίδιο άτομο. Η δημιουργία νέων ταυτοτήτων κατά τη διάρκεια διαμονής σε μια ξένη χώρα παίζει καθοριστικό ρόλο. Θεωρητικά, οι μετανάστες μπορούν να δημιουργήσουν μια ενωμένη ταυτότητα, αλλά η διαδικασία αυτή είναι περίπλοκη εξαιτίας των εμποδίων, που υπάρχουν σε εθνικό πλαίσιο. Πιο συγκεκριμένα, το υπάρχον εθνικό πλαίσιο επηρεάζει τη διαμόρφωση της ταυτότητας του μετανάστη και τον τρόπο ενσωμάτωσης στην κοινωνία. Μια αρνητική στάση απέναντι στους μετανάστες παρεμποδίζει την υγιή ανάπτυξη της ταυτότητας. Επίσης, σύμφωνα με την έρευνα η διαδικασία σχηματισμού ταυτότητας εξαρτάται και από τα ατομικά χαρακτηριστικά και τα στοιχεία συμπεριφοράς του καθενός. Ένα ακόμη σημαντικό συμπέρασμα που ανέκυψε είναι ότι η διαδικασία της πολιτισμικής αφομοίωσης υπονομεύεται από την Ιταλική ρητορική της ενσωμάτωσης. Ανακαλύφθηκε ότι λόγω των εσωτερικών προβλημάτων και της έλλειψης μακροπρόθεσμης μεταναστευτικής πολιτικής στην Ιταλία, οι κινέζοι μετανάστες είναι

αναμενόμενο να απαρνηθούν την εθνική τους ταυτότητα και ταυτόχρονα να μην αναγνωρίζονται και ως Ιταλοί πολίτες. Ένα τέτοιο περιβάλλον προάγει την ανάπτυξη σοβαρών διαταραχών στον σχηματισμό της ταυτότητας των μεταναστών και ευνοεί την άνθηση της ξενοφοβίας και των στερεοτύπων.

Πρόσφατα, οι Heilbrunn & Gorodzeisky & Glikman (2016) θέλησαν να εξετάσουν τις ταυτότητες δύο ομάδων μεταναστών που εγκαταστάθηκαν στο Ισραήλ, τους μετανάστες από την Αιθιοπία και αυτούς από την πρώην Σοβιετική Ένωση. Επικεντρωμένοι στη θεωρία του καθρέφτη, η οποία ισχυρίζεται ότι η ταυτότητα του ατόμου αντικατοπτρίζεται τόσο από τον αυτοπροσδιορισμό του, όσο από την αντίληψη των άλλων για αυτήν. Πιο συγκεκριμένα, οι ερευνητές εξέφρασαν τα εξής ερωτήματα:

1. Πώς οι δύο ομάδες μεταναστών αντιλαμβάνονται ότι η πλειοψηφία του Ισραηλινού πληθυσμού ορίζει την ταυτότητά τους;
2. Μπορεί να εντοπιστεί ένα μοτίβο που να συνδέει τον αυτοπροσδιορισμό των μεταναστών με την αντίληψή τους για το πώς η πλειοψηφία του Ισραηλινού πληθυσμού βλέπει την ταυτότητά τους;
3. Σε ποιο βαθμό επηρεάζουν την ταυτότητα των μεταναστών τα δημογραφικά και τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά, όπως αυτά αντικατοπτρίζονται από την αντίληψή τους για τον ορισμό της ταυτότητάς τους από την πλειοψηφία του Ισραηλινού πληθυσμού;

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε μέσω τηλεφωνικών συνεντεύξεων και συμμετείχαν 437 μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση και 338 μετανάστες από την Αιθιοπία. Όσον αφορά τα αποτελέσματα της έρευνας, αυτά θα συζητηθούν αναλυτικά σε αυτήν την παράγραφο. Ένα συμπέρασμα που προέκυψε είναι ότι η ταυτότητα των μεταναστών από την Αιθιοπία είναι πιο έντονη για αυτούς σε σχέση με την Ισραηλινή ταυτότητα, ενώ για τους μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση, οι δύο ταυτότητες έχουν ίση βαρύτητα. Επίσης, η εθνική ταυτότητα των μεταναστών επηρεάζει την ένταξή τους σε μία ομάδα. Για τους μετανάστες από την Αιθιοπία, ο αυτοπροσδιορισμός τους ως «Ισραηλινοί» δεν επηρεάζεται από τη γνώμη των κατοίκων του Ισραήλ, η οποία είναι για τους περισσότερους από αυτούς ασύμφωνη. Ενώ, για τους μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση, που αυτοχαρακτηρίζονται ως «Ισραηλινοί», φαίνεται να έχει μεγάλη σημασία η αντίληψη των κατοίκων του Ισραήλ για τον προσδιορισμό αυτό. Επιπλέον, οι επιπτώσεις των κοινωνικο-δημογραφικών χαρακτηριστικών είναι διαφορετικές για τις δύο ομάδες μεταναστών. Ενώ, τα χαρακτηριστικά αυτά δείχνουν να μην έχουν ιδιαίτερη επιρροή στην ταυτότητα των μεταναστών από την Αιθιοπία, για τους μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση φαίνεται να συμβάλλουν έντονα στη διαμόρφωση της ταυτότητάς τους. Για παράδειγμα, η αντίληψη των μεταναστών της Σοβιετικής Ένωσης ότι η πλειοψηφία του πληθυσμού του Ισραήλ τους αναγνωρίζει ως «Ισραηλίτες» ενισχύεται με τον αριθμό ετών που διαμένουν στο Ισραήλ τον βαθμό της θρησκευτικής πίστης και την ευχέρεια στην εβραϊκή γλώσσα. Έτσι, αυτά τα τρία στοιχεία λειτουργούν ως κριτήρια

προσδιορισμού για το ποιος είναι «Ισραηλινός» και ποιος δεν είναι. Τέλος, σημειώνεται ότι, για τους μετανάστες από την Αιθιοπία τα χαρακτηριστικά που θεωρούνται ότι επηρεάζουν τη διαμόρφωση της ταυτότητάς τους, είναι ο χρόνος παραμονής στη χώρα υποδοχής και η ένταξη στην αγορά εργασίας.

Μία ακόμη σημαντική έρευνα, η οποία αυτήν τη φορά εστιάζει στην εκπαίδευση που λαμβάνουν οι μετανάστες και στην επίδρασή της στην ενδυνάμωση της ταυτότητάς τους, διεξήχθη από τους Arar et al. (2013). Πιο συγκεκριμένα, οι ερευνητές θέλησαν να εξετάσουν την επίδραση της μετανάστευσης των Παλαιστινίων Μουσουλμάνων Γυναικών (ΠΜΓ) στο Εβραϊκό Πανεπιστήμιο της Ιερουσαλήμ και στα Πανεπιστήμια της Ιορδανίας. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε στην παρούσα έρευνα είναι η ποιοτική, με τη διεξαγωγή 16 συνεντεύξεων. Δόθηκε βάση στις ιστορίες ζωής των συμμετεχόντων και στα προσωπικά βιώματά τους, καθώς με αυτόν τον τρόπο κρίθηκε ότι θα ανακαλυφτούν οι στρατηγικές αντιμετώπισης της διαμόρφωσης της ταυτότητας. Στην έρευνα συμμετείχαν 8 γυναίκες απόφοιτες των Πανεπιστημίων της Ιορδανίας και 8 γυναίκες απόφοιτες του Εβραϊκού Πανεπιστημίου της Ιερουσαλήμ, οι οποίες επιλέχθηκαν με τη μέθοδο της χιονοστιβάδας. Για την επιλογή των αποφοίτων των Πανεπιστημίων της Ιορδανίας υπήρξαν δύο κριτήρια που καθόρισαν τη συμμετοχή τους: πρώτον, η προθυμία τους να συμμετάσχουν σε μια μακροχρόνια συνέντευξη, και δεύτερον, η επιθυμία τους να εκπροσωπήσουν τόσο δημόσια και ιδιωτικά πανεπιστήμια, όσο παραδοσιακά χωριά και αστικές κοινότητες προέλευσης. Και για τις δύο ομάδες συμμετεχόντων, οι συνεντεύξεις περιλάμβαναν δύο διαφορετικούς μεθόδους προσέγγισης, οι οποίες βρέθηκαν να είναι συμπληρωματικές. Η πρώτη περιλάμβανε μια ανοιχτή ερώτηση που προωθούσε την αφήγηση της ιστορίας ζωής, ενώ η δεύτερη περιλάμβανε ημιδομημένες ερωτήσεις.

Η ανάλυση των δεδομένων ανέδειξε τα παρακάτω ευρήματα, όσον αφορά την ενδυνάμωση της προσωπικότητας και την ταυτότητα. Αποδείχθηκε ότι η κοινωνία του Ισραήλ υφίσταται εκσυγχρονισμό σε διάφορους τομείς, όπως για παράδειγμα στη συμμετοχή των γυναικών στην εκπαίδευση. Παρατηρήθηκε ότι η αίσθηση της ενδυνάμωσης και της αυτοπραγμάτωσης ήταν έντονη και για τις δύο ομάδες μεταναστριών. Οι γυναίκες μετανάστριες που ζουν και εργάζονται στην Ιερουσαλήμ φαίνεται πως υιοθέτησαν λιγότερο παραδοσιακές συμπεριφορές και άρχισαν να συνεργάζονται με Εβραίους συναδέλφους ή μαθητές. Αντίστοιχα, οι γυναίκες μετανάστριες της Ιορδανίας έδειξαν μετάβαση σε περισσότερο σύγχρονο πολυπολιτισμικό τρόπο ζωής. Ως συμπέρασμα προκύπτει ότι ο δυτικός σύγχρονος τρόπος ζωής επηρέασε τις μετανάστριες φοιτήτριες, ενισχύοντας την επιθυμία τους για ανώτερη εκπαίδευση, αυτοπραγμάτωση και ανέλιξη της καριέρας. Και οι δύο ομάδες μεταναστριών αναφέρουν ότι, η συμμετοχή τους στην ανώτερη εκπαίδευση επέφερε αλλαγές στην προσωπικότητά τους και στις αντιλήψεις τους, οι οποίες οδήγησαν στην αναδιαμόρφωση της ταυτότητάς τους.

Ακόμη, σημαντική είναι η συνεισφορά των Nekby & Rodin & Ozcan (2009), οι οποίοι εστίασαν την έρευνά τους σε ομάδες μαθητών με μεταναστατευτικό υπόβαθρο, που ζούσαν στη Σουηδία και εξέτασαν τις συνέπειες που έχουν τα εκπαιδευτικά

επιτεύγματα στη διαμόρφωση της ταυτότητας. Η ταυτότητα εξετάστηκε έχοντας ως βάση τη θεωρία του επιπολιτισμού, η οποία δίνει σημασία σε μία διττή όψη της ταυτότητας, στην εθνοτική ταυτότητα και στην ταυτότητα της πλειοψηφίας, που εδώ είναι η σουηδική. Τα δεδομένα που χρησιμοποιούνται στη συζήτηση της παρούσας μελέτης προέρχονται από μία σειρά ερευνών, οι οποίες έγιναν σε δείγμα 16.060 μαθητών, που αποφοίτησαν από την 9χρονη φοίτηση στο σουηδικό εκπαιδευτικό σύστημα. Οι έρευνες έγιναν το 1990, το 1992 και το 1995. Σε αυτή τη μελέτη χρησιμοποιούνται τα δεδομένα της μελέτης του 1995 για να διεξαχθεί από τους ερευνητές, Nekby & Rodin & Ozcan, η τελική έρευνα, το 2002, στην οποία συμμετείχαν 2.855 μετανάστες πρώτης και δεύτερης γενιάς. Πιο συγκεκριμένα, συμμετείχαν άτομα, που έχουν γεννηθεί στη Σουηδία αλλά έχουν μετανάστες γονείς (δεύτερη γενιά μεταναστών), και άτομα που μετανάστευσαν στη Σουηδία πριν την ηλικία των 16 χρόνων (πρώτη γενιά μεταναστών), δηλαδή πριν την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής φοίτησης. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε είναι η ποσοτική, αξιοποιώντας ως ερευνητικό εργαλείο το ερωτηματολόγιο. Εστιάζοντας και στις τέσσερις στρατηγικές προσαρμογής του Berry, της αφομοίωσης, της ενσωμάτωσης, του διαχωρισμού και της περιθωριοποίησης, οι ερευνητές ήθελαν να δουν κατά πόσο η εκπαίδευση επηρεάζει τη διαμόρφωση της ταυτότητας στη διαδικασία του επιπολιτισμού. Ο διαχωρισμός των ατόμων ανά κατηγορία προσαρμογής έγινε ως εξής: τα άτομα που ταυτίζονται πλήρως ή εν μέρει με τον σουηδικό πολιτισμό και λίγο ή καθόλου με τον πολιτισμό καταγωγής εμπίπτουν στην προσαρμογή της αφομοίωσης, τα άτομα που ταυτίζονται με την αρχική τους κουλτούρα και όχι με τη σουηδική εμπίπτουν στην στρατηγική του διαχωρισμού. Από την άλλη, τα άτομα που ταυτίζονται και με τις δύο ομάδες πολιτισμού εμπίπτουν στην προσαρμογή της ενσωμάτωσης, ενώ τα άτομα που δεν ταυτίζονται με καμία κουλτούρα στη στρατηγική της περιθωριοποίησης.

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την παρούσα έρευνα αναλύονται σε αυτό το σημείο. Η ανάλυση των δεδομένων έδειξε πως η ολοκλήρωση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και η έναρξη ακαδημαϊκών σπουδών σχετίζονται θετικά με τη στρατηγική της ενσωμάτωσης. Επίσης, η έναρξη των ακαδημαϊκών σπουδών σχετίζεται με χαμηλότερες πιθανότητες εμφάνισης της περιθωριοποίησης. Επιπλέον, η μελέτη έδειξε ότι η εθνικότητα των μεταναστών δεν επηρεάζει την πιθανότητα ενσωμάτωσής τους. Μεταξύ άλλων φαίνεται πως η διάρκεια διαμονής σε μια κοινωνία και ο τύπος κατοικίας επηρεάζουν σε κάποιο βαθμό τη διαμόρφωση της ταυτότητας των μεταναστών. Τέλος, η συμμετοχή στην ανώτερη βαθμίδα εκπαίδευσης επηρεάζεται από το πολιτισμικό οικογενειακό υπόβαθρο και το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο των γονιών.

Στο τελευταίο κομμάτι παρουσίασης διεθνών συναφών ερευνών, αναλύεται η πρόσφατη έρευνα των Maehler et al. (2020), οι οποίοι προσπάθησαν να ερευνήσουν την πολιτιστική ταυτότητα των παιδιών και νέων μεταναστών, αξιολογώντας τόσο την ταυτοποίηση των μεταναστών με τον πολιτισμό προέλευσης (εθνοτική ταυτότητα), όσο την ταυτοποίηση με τον πολιτισμό της κυρίαρχης κουλτούρας (εθνική ταυτότητα).

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε σε αυτήν τη μελέτη βασίστηκε σε μια μετα-ανάλυση επιστημονικών άρθρων, τα οποία είχαν δημοσιευθεί κατά την περίοδο 1987-2017. Φυσικά, η τελική επιλογή των άρθρων περιλάμβανε μια σειρά διαδικασιών επιλογής και κωδικοποίησης, η οποία συστήνεται για έρευνες συστημικών ανασκοπήσεων και μετα-αναλύσεων (Moher et al., 2009, όπ. αναφ. στο Maehler et al., 2020). Εν τέλει, η παρούσα έρευνα αποτελείται από 24 επιστημονικά άρθρα, δημοσιευμένα την περίοδο 1998-2015. Οι περισσότερες από τις μελέτες χρησιμοποίησαν μεσαίου μεγέθους δείγματα (έως 147 συμμετέχοντες), ενώ 8 έρευνες είχαν πάνω από 150 συμμετέχοντες. Όλα τα αναφερόμενα δείγματα ήταν παιδιά πρώτης γενιάς μεταναστών και πρόσφυγες. Το φύλο του συνολικού δείγματος κατανεμήθηκε περίπου ισόποσα (45% γυναίκες και 55% άντρες), ενώ η μέση ηλικία του δείγματος ήταν από 12-19 ετών.

Στόχος αυτής της έρευνας ήταν να συνοψίσει τα ευρήματα, τα οποία σχετίζονται με την ταύτιση των παιδιών πρώτης γενιάς μεταναστών και των προσφύγων με την κουλτούρα προέλευσης και την κουλτούρα υποδοχής. Τα ευρήματα αυτά αναλύονται σε αυτήν την παράγραφο. Αναλογίζοντας τα πολλαπλά περιβάλλοντα στα οποία έχουν εκτεθεί οι νέοι μετανάστες και τις διακρίσεις που έχουν υποστεί στη χώρα υποδοχής, προκύπτει ότι η ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης πολιτιστικής ταυτότητας είναι δύσκολο έργο. Το κύριο συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι η διατήρηση των πολιτισμικών στοιχείων της κουλτούρας προέλευσης είναι ένας σημαντικός τρόπος αντιμετώπισης των προκλήσεων που σχετίζονται με τη μετανάστευση. Επιπλέον, η ανάλυση των δεδομένων έδειξε ότι η ανάπτυξη της πολιτιστικής ταυτότητας επηρεάζεται από κοινωνιοδημογραφικά χαρακτηριστικά. Συγκεκριμένα, τα κορίτσια και οι μεγαλύτεροι έφηβοι ανέφεραν ισχυρότερη ταύτιση με τον πολιτισμό προέλευσης σε σχέση με τα αγόρια και τους νεότερους εφήβους. Η ισχυρότερη ταύτιση των κοριτσιών με την κουλτούρα προέλευσης, ίσως, αποδίδεται στις λίγες εμπειρίες κοινωνικοποίησης και στις ελλείψεις ευκαιριών ανάπτυξης του αισθήματος της ένταξης. Επιπλέον, η διάρκεια διαμονής σε μία χώρα συσχετίστηκε θετικά με το αίσθημα ταύτισης με τον πολιτισμό αυτής. Τέλος, οι σημαντικοί παράγοντες που επηρεάζουν τη διαμόρφωση της πολιτιστικής ταυτότητας είναι οι στάσεις και οι αντιλήψεις του πληθυσμού της χώρας υποδοχής, η πολιτιστική απόσταση ή ταύτιση των δύο πολιτισμών και το υψηλό ή χαμηλό επίπεδο μεταναστών που συγκεντρώνεται στον άμεσο τόπο διαμονής.

Συναφείς έρευνες στον ελληνικό χώρο

Η διαμόρφωση της ταυτότητας των μεταναστών στην Ελλάδα έχει διερευνηθεί σε ικανοποιητικό βαθμό, αλλά σε καμία περίπτωση δε θεωρείται ότι, καλύπτονται όλες οι πτυχές της διαδικασίας της διαμόρφωσης της ταυτότητάς τους. Η πλειοψηφία των ερευνών σε αυτήν την ενότητα ασχολείται με μετανάστες δεύτερης γενιάς και εξετάζει τους παράγοντες που είτε ενισχύουν την ανάπτυξη μιας υγιούς ταυτότητας, είτε την καταστέλλουν. Οι λεπτομερείς αναφορές στους στόχους και στα αποτελέσματα των ερευνών παρουσιάζονται στη συνέχεια.

Η έρευνα της Katartzi (2018) εστιάζει στη μελέτη της σχέσης και των συνεπειών που έχει η μετανάστευση στη διαμόρφωση της ταυτότητας και στην ανάπτυξη του αισθήματος της ένταξης των νέων μεταναστών της ελληνικής κοινωνίας. Για την κατανόηση αυτής της περίπλοκης σύνδεσης είναι απαραίτητο οι έρευνες να εστιάζουν στη μελέτη των εθνοτικών μειονοτικών ομάδων, δίνοντας σημασία στα εθνοπολιτισμικά και θρησκευτικά τους χαρακτηριστικά αλλά και στις στρατηγικές και στους μηχανισμούς που αναπτύσσουν για να αντιμετωπίσουν τις συνέπειες της μετανάστευσης. Ειδικότερα, η έρευνα αυτή προσεγγίζει και διερευνά τις ταυτότητες των νέων μεταναστών, εστιάζοντας στο πως οι ίδιοι βλέπουν τους εαυτούς τους, στο πως χαρακτηρίζονται και κατηγοριοποιούνται από τους άλλους και στην αίσθηση ότι ανήκουν σε εθνοτικές και εθνικές συλλογικές ταυτότητες.

Η μεθοδολογία στην οποία βασίστηκε η μελέτη είναι η ποιοτική, μέσω αφηγήσεων των νέων μεταναστών για την ταυτότητά τους. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα περιλαμβάνει τις παρατηρήσεις τριών ομάδων εστίασης και 46 συνεντεύξεις, που πραγματοποιήθηκαν σε δύο εκπαιδευτικά ιδρύματα της Θεσσαλονίκης. Η επιλογή των ιδρυμάτων βασίστηκε στην εθνοτική πολυμορφία των φοιτητικών σωμάτων. Καθώς ο στόχος της μελέτης είναι η εξέταση των ορίων της συλλογικής ταυτότητας των μεταναστών, έγινε απόπειρα να συμμετάσχουν άτομα που ανήκουν σε μεταναστατευτική ομάδα αλλά και άτομα που είχαν την ελληνική ιθαγένεια. Σε σύνολο, συμμετείχαν 103 νεαρά άτομα ηλικίας 16-19 χρονών. Στις εις βάθος συνεντεύξεις, όμως, συμμετείχαν 46 άτομα, 16 Αλβανοί, 5 Γεωργιανοί, 2 Αρμένιοι, 1 Παλαιστίνιος και 22 Έλληνες πολίτες. Οι μετανάστες που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν γεννημένοι στο εξωτερικό και μετανάστευσαν με τους γονείς τους στην Ελλάδα. Η διάρθρωση της συνέντευξης οργανώθηκε γύρω από 4 θέματα: α) την αίσθηση των συμμετεχόντων για τους εαυτούς τους, β) τα μεταναστατευτικά τους ταξίδια, γ) τις εμπειρίες στο εκπαιδευτικό σύστημα και δ) τις φιλοδοξίες τους για το μέλλον.

Τα αποτελέσματα της ανάλυσης των δεδομένων παρείχαν στοιχεία για την ταυτότητα των μεταναστών, η οποία σχηματίστηκε με την αλληλεπίδραση του αυτοπροσδιορισμού και των διάφορων κατηγοριών ταυτότητας και των συναισθημάτων που γεννιούνται κατά τη διαδικασία της ταυτοποίησης. Τα συμπεράσματα διευκρίνισαν ότι η φύση της εθνοτικής και της εθνικής ταυτότητας είναι υποκειμενική και διαπραγματεύσιμη, καθώς αυτές διαμορφώνονται σε ένα πλαίσιο αλληλεπιδράσεων με το σημαντικό και γενικευμένο «άλλο» της κοινωνίας. Η αφήγηση των ιστοριών των συμμετεχόντων περιλάμβανε στοιχεία για τη μητρική τους γλώσσα, τον πολιτισμό και τη θρησκεία τους. Η σύνδεσή τους με τη χώρα καταγωγής ήταν έντονη και προκαλούσε συναισθήματα, όπως την αγάπη και την υπερηφάνεια για την καταγωγή τους. Επίσης, τα κοινά στοιχεία των δύο πολιτισμών αποτέλεσαν τη βάση για τη δημιουργία φιλικών σχέσεων στη χώρα κατοικίας. Επιπρόσθετα, η έρευνα εστίασε στην αναζήτηση των δεσμών των μεταναστών με τη χώρα προέλευσης και τη χώρα υποδοχής. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι μετανάστες αγωνίστηκαν για να ενταχθούν στην ελληνική κοινωνία και συνεχώς επικρατούσε το αίσθημα του φόβου και της ανασφάλειας. Οι κρατικές διαχείρισης και η μεταχείριση που λάμβαναν από

τους άλλους δεν ευνοούσαν την ένταξή τους στον ελληνικό πολιτισμό. Με άλλα λόγια, η ανάπτυξη του αισθήματος του «ανήκειν» και της διαμόρφωσης της ταυτότητας επηρεάζεται από τη δύναμη που ασκεί ο «άλλος» και τη διαφοροποίηση.

Μία ακόμη σημαντική συνεισφορά στην ελληνική βιβλιογραφία των ερευνών αποτελεί η μελέτη των Michail & Christou (2016), οι οποίοι διερεύνησαν τις διαστάσεις του φύλου και της κινητικότητας μεταξύ των νέων μεταναστών σε μια εποχή οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Στην έρευνα αυτή αναλύονται οι αλλαγές της ταυτότητας και οι συναισθηματικές προκλήσεις των νέων μεταναστών, και συγκεκριμένα των Αλβανών μεταναστών. Το βασικό ερώτημα που εξετάζεται εδώ είναι το πώς διαμορφώνονται οι ταυτότητες και οι μελλοντικές φιλοδοξίες των μεταναστών μέσα από τις διακρατικές οικογενειακές σχέσεις και τις εμπειρίες στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης. Επιπρόσθετα, τα υποθέματα που διαφωτίζονται με την παρούσα έρευνα είναι τα ζητήματα των παραδοσιακών οραμάτων του φύλου, τα εθνοπολιτισμικά στοιχεία που διαμορφώνουν τις ταυτότητες και οι καθημερινές εμπειρίες.

Τα δεδομένα στα οποία βασίστηκε η παρούσα μελέτη, προέρχονται από μία μεγαλύτερη εθνογραφική έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τις αρχές του φθινοπώρου του 2012 έως το 2013. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε είναι η ποιοτική, βασισμένη στο εργαλείο της συνέντευξης. Στην έρευνα συμμετείχαν 52 Αλβανοί μετανάστες δεύτερης γενιάς, 35 γυναίκες και 17 άνδρες ηλικίας 19-30 χρονών. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν σε 14 διαφορετικές πόλεις της Ελλάδας, ενδεικτικά αναφέρουμε την Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, τα Ιωάννινα και το Ηράκλειο, και όλοι οι συμμετέχοντες παρακολουθούν την ελληνική τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η συνέντευξη περιλαμβάνει τα εξής θέματα, το οικογενειακό υπόβαθρο, τις εμπειρίες και τις ιστορίες μετανάστευσης, την εθνική ταυτότητα, τη μεταβίβαση από γενιά σε γενιά, τις σχολικές και πανεπιστημιακές εμπειρίες, τη ταυτότητα του φύλου, τα μελλοντικά σχέδια, τη νομιμοποίηση και την πολιτογράφηση και τέλος, την κοινωνικοποίηση και την ενσωμάτωση.

Η ανάλυση των δεδομένων επέφερε στη συζήτηση για τις ταυτότητες των Αλβανών μεταναστών δύο παρατηρήσεις. Πρώτον, οι συμμετέχοντες έχουν δείξει ότι οι ταυτότητές τους δεν είναι σταθερές και δεύτερον, αυτές διαμορφώνονται με βάση το φύλο, το οποίο επηρεάζει την καθημερινή ζωή τους. Πιο συγκεκριμένα, οι συναισθηματικές αντιδράσεις τους στη δεδομένη χρονική στιγμή της οικονομικής κρίσης εκδηλώνονται στις οικογενειακές συζητήσεις και στις δραστηριότητες της καθημερινότητας, οι οποίες με τη σειρά τους διαμορφώνουν τις ταυτότητές τους. Οι Αλβανοί μετανάστες δεύτερης γενιάς κάνουν μια διάκριση μεταξύ των εμπειριών που έχουν ζήσει στην Ελλάδα, κι αυτών που θα ζούσαν στην Αλβανία. Η πολιτιστική τους ταυτότητα, οι οικονομικές και επαγγελματικές προοπτικές τους και οι αποφάσεις που παίρνουν επηρεάζονται από το γεγονός ότι οι γονείς τους τα έχουν επιτύχει, στην απόφασή τους να μεταναστεύσουν. Ως αποτέλεσμα, να επιδιώκουν να κάνουν κι αυτοί το ίδιο, ακόμη και με τη μετανάστευση σε άλλη χώρα. Ακόμη, ένα από τα κύρια θέματα της παρούσας έρευνας ήταν να εξερευνήσει τη σύνδεση μεταξύ της αίσθησης των μεταναστών για τον εαυτό τους και της αίσθησης ότι ανήκουν σε μια κοινότητα

μεταναστών. Φαίνεται πως οι γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνα, συχνά, αντιστέκονται στις νόρμες της πατριαρχικής κουλτούρας, στην οποία μεγάλωσαν, ενώ οι άντρες συχνά έρχονται αντιμέτωποι με την αντίθεση αυτών που λένε και αυτών που κάνουν. Οι ταυτότητες και των δύο φύλων ενδυναμώνονται από τον τρόπο ζωής τους στην Ελλάδα και την πλήρη αποδοχή τους, τόσο από την ελληνική, όσο και από την αλβανική κουλτούρα. Ένα ακόμη συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι σε ατομικό επίπεδο, κάποιοι συμμετέχοντες επωφελούνται από τη διατήρηση των πολιτιστικών τους παραδόσεων, ενώ άλλοι προτιμούν να τις εγκαταλείψουν, καθώς δε θεωρείται ότι ενισχύουν τη στρατηγική της επιβίωσής τους. Τέλος, οι Αλβανοί νέοι μετανάστες ζουν δύο διαφορετικών ειδών εμπειριών σε σχέση με το φύλο τους: τις εμπειρίες της δικής τους κουλτούρας καταγωγής και τις εμπειρίες της ομάδας μεταναστών στην οποία ανήκει, που είναι εγκατεστημένη στο κράτος υποδοχής.

Εστιάζοντας την προσοχής μας πάλι στη μελέτη των Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα, προέκυψε η ενασχόληση με την έρευνα που διεξήχθη από την Katartzi (2017). Η συγκεκριμένη μελέτη, αναφέρθηκε και στην αρχή αυτής της ενότητας, όμως σε αυτό το σημείο εξετάζετε ένα διαφορετικό πλαίσιο. Η ερευνήτρια θέλησε να μελετήσει τη δυναμική διαδικασία της διαμόρφωσης της εθνοτικής και εθνικής ταυτότητας των Αλβανών νέων μεταναστών. Πιο συγκεκριμένα, η Katartzi επιθυμεί να ρίξει φως στο περίπλοκο ζήτημα των συλλογικών ταυτοτήτων των μεταναστών, οι οποίοι έρχονται αντιμέτωποι με το αίσθημα της ένταξης στην ελληνική κοινωνία και της διατήρησης των πολιτιστικών στοιχείων της χώρας καταγωγής.

Η έρευνα ακολούθησε στοιχεία της ποιοτικής μεθοδολογίας και περιλαμβάνει ομάδες εστίασης, συνεντεύξεις και παρατηρήσεις. Τα δεδομένα της παρούσας έρευνας αναφέρθηκαν σε προηγούμενο σημείο και για τον λόγο αυτό δεν θα αναλυθούν περαιτέρω εδώ. Αξίζει, όμως, να σημειωθεί ότι το συγκεκριμένο άρθρο εστιάζει στις 16 συνεντεύξεις που δόθηκαν από Αλβανούς μετανάστες, δεδομένου ότι αποσκοπεί στη μελέτη της συλλογικής τους ταυτότητας.

Βασισμένη στις αφηγήσεις των Αλβανών μεταναστών για την ταυτότητά τους, τις συναισθηματικές και συγγενικές τους σχέσεις με τη χώρα γέννησης και την ελληνική κοινωνία, η ανάλυση των δεδομένων της έρευνας ανέδειξε τα εξής συμπεράσματα. Πρώτον, οι περισσότεροι συμμετέχοντες παρουσίασαν μεγάλη δυσκολία στην προσαρμογή τους στον ελληνικό τρόπο ζωής και φαίνεται πως αγωνίστηκαν για αυτήν. Επιπλέον, οι νεαροί Αλβανοί μετανάστες νιώθουν έντονα το αίσθημα της περιθωριοποίησης, το οποίο συνδέεται με διάφορα εμπόδια που βίωσαν στην ελληνική κοινωνία, όπως είναι οι ρατσιστικές στάσεις των Ελλήνων και των συμμαθητών τους. Δεύτερον, έχει υποστηριχθεί ότι η ταυτότητα των παιδιών και των νέων μεταναστών κατασκευάζεται με την επίδραση συγκεκριμένων χρονικών και χωρικών καταστάσεων και συναισθηματικών συνδέσεων. Το συμπέρασμα που προέκυψε εδώ είναι ότι η σύνδεση των Αλβανών μεταναστών με την εθνοτική τους ταυτότητα, με τη μορφή των παιδικών αναμνήσεων ή των γλωσσικών δεσμών, συνδέεται με συναισθήματα υπερηφάνειας, αφοσίωσης, αγάπης και φροντίδας. Από την άλλη, μερικοί συμμετέχοντες παρουσίασαν έντονες συναισθηματικές εντάσεις και ανέπτυξαν την

αίσθηση της ετερότητας και του «άλλου» και στις δύο χώρες. Στη χώρα καταγωγής ένιωσαν την απόρριψη από τους ομοεθνείς τους, καθώς τους χαρακτήριζαν ως μετανάστες, ενώ στη χώρα υποδοχής το αίσθημα της ένταξης απορρίφθηκε από την πλειονοψηφία της ελληνικής κοινωνίας, η οποία τους έβλεπε ως ξένους. Ως αποτέλεσμα, στη διαδικασία της διαμόρφωσης μιας συλλογικής (εθνοτικής και εθνικής) ταυτότητας φαίνεται πως κατέχει σπουδαία θέση, όχι το αίσθημα της ένταξης, αλλά το αίσθημα της διαφορετικότητας. Τέλος, η συλλογική ταυτότητα συνδέεται αναπόφευκτα με τις στρατηγικές διαχείρισης των καταστάσεων, την επιθυμία για αναγνώριση και αποδοχή από τους άλλους και τη δημιουργία κοινωνικών δεσμών στη χώρα προέλευσης και στη χώρα υποδοχής.

Τέλος, ως τελευταία αναφορά των ερευνών του ελληνικού χώρου επιλέχθηκε η πολύ σημαντική έρευνα των Archakis & Tsakona (2016), οι οποίοι επιχείρησαν να αναδείξουν την αμφίσημη φύση των ταυτοτήτων των μαθητών μεταναστών. Αυτή η ενασχόληση εξυπηρετεί την ανάπτυξη της εκπαίδευσης, αφού συμβάλλει στην ενίσχυση μιας πολιτισμικής παιδαγωγικής, η οποία επιδιώκει τον πολιτιστικό πλουραλισμό στο σχολείο. Η διερεύνηση των τρόπων που χρησιμοποιούν οι νεαροί μετανάστες που ζουν στην Ελλάδα, με σκοπό να τοποθετηθούν στην ελληνική κοινωνία είναι ένα από τα κύρια ζητήματα που απασχόλησαν τους ερευνητές. Κατά τον Μπουτουλούση (2002, όπ. αναφ. στο Archakis & Tsakona, 2016) παρά το γεγονός ότι οι μετανάστες μαθητές αποτελούν το 10% του συνολικού μαθητικού πληθυσμού στα ελληνικά σχολεία, ωστόσο οι ελληνικές εκπαιδευτικές πρακτικές παραμένουν μονοπολιτισμικές και αφομοιωτικές. Τέτοιες πρακτικές δημιουργούν ένα ευρύτερο κλίμα ρατσισμού, τόσο στα σχολεία, όσο και στην ίδια την κοινωνία, στην οποία οι μετανάστες μαθητές αναμένεται να ζήσουν και να εργαστούν.

Στο πλαίσιο του ερευνητικού πεδίου, μια ερευνητική ομάδα του Πανεπιστημίου της Πάτρας επισκέφτηκε περίπου 50 σχολεία, συμπεριλαμβανομένων δημοτικά, γυμνάσια και λύκεια στην Αττική και στην Πελοπόννησο. Η ομάδα παρέδωσε ερωτηματολόγια στα παιδιά, τα οποία ερευνούσαν τις συμπεριφορές των μεταναστών απέναντι στη γλώσσα κληρονομιάς και στην ελληνική γλώσσα. Ζητήθηκε, επίσης, από τους μαθητές να μπουν στη θέση ενός μετανάστη φίλο τους και να γράψουν μια έκθεση, στην οποία να αναφέρονται στο τι τους προβληματίζει και τι τους ευχαριστεί στον νέο τόπο κατοικίας τους. Οι ερευνητές προσδοκούσαν με αυτόν τον τρόπο, πως οι μαθητές που ήταν όντως μετανάστες θα επικεντρωνόντουσαν και θα εξέφραζαν πράγματι τις δικές τους εμπειρίες ή των συγγενικών τους προσώπων, όπως κι έγινε τις περισσότερες φορές. Η έρευνα εδώ εστιάζει τη συζήτηση σε 12 εκθέσεις όπου εκφράζονται αρνητικές εκφράσεις, όπως *«Προσαρμόζομαι...αλλά»* και *«Εγώ δεν είμαι ρατσιστής...αλλά»*. Συμπερασματικά, η έρευνα ακολουθεί τη ποιοτική μεθοδολογία και στόχος της είναι να εξετάσει τη σύνδεση μεταξύ αυτών των δύο αρνητικών εκφράσεων.

Το κεντρικό ερώτημα αυτής της μελέτης ήταν να αναλύσει τους τρόπους που τοποθετούν τους εαυτούς τους οι μαθητές μετανάστες μέσα από τη διαδικασία της αφομοίωσης και των ρατσιστικών ζητημάτων που τους αφορούν. Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι, ενώ υπάρχουν αρνητικά στοιχεία στις εκθέσεις των μεταναστών,

οι περισσότεροι δείχνουν να θέλουν να κατασκευάσουν μια νέα ταυτότητα, να γίνουν αποδεκτοί από την κοινωνία υποδοχής, θέτοντας τα δικά τους όρια και χτίζοντας την πολιτιστική τους περηφάνεια. Τα όρια αυτά περιλαμβάνουν τη διατήρηση των δεσμών τους με το παρελθόν και την αντίσταση στην πλήρη αφομοίωση με τη χώρα υποδοχής. Η στρατηγική αυτή φαίνεται πως δεν παρεμποδίζει την προσαρμογή τους στη νέα κουλτούρα, αντιθέτως, ενισχύει την ανάπτυξη μιας ταυτότητας, η οποία υιοθετεί στοιχεία και των δύο πολιτισμών.

Από την ανάλυση των συναφών ερευνών, τόσο σε διεθνές, όσο και σε εγχώριο επίπεδο, προκύπτει το συμπέρασμα, ότι η επιστημονική κοινότητα ενδιαφέρεται και εξετάζει τη διαδικασία και το πλαίσιο διαμόρφωσης της ταυτότητας των μεταναστών. Ενώ, σε διεθνές επίπεδο υπάρχουν αρκετές έρευνες που εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στη μελέτη της ταυτότητας των μεταναστών πρώτης γενιάς, στην Ελλάδα δε φαίνεται να αποτελεί η συγκεκριμένη ομάδα μεταναστών το επίκεντρο των ερευνών. Μία ακόμη διάσταση που παρουσιάζει ελλιπή ενασχόληση, τουλάχιστον στην ελληνική επιστημονική εκπαιδευτική κοινότητα, είναι το κατά πόσο και με ποιους τρόπους επηρεάζει η εκπαίδευση τη διαμόρφωση της ταυτότητας των μεταναστών. Ακόμη, για να γίνουν πιο εύκολα αντιληπτοί οι τρόποι αλλά και οι λόγοι, για τους οποίους επηρεάζεται η ταυτότητα των μεταναστών, θα μπορούσε να γίνει μια σύγκριση μεταξύ δύο ομάδων μεταναστών, είτε περιλαμβάνοντας ομάδες με διαφορετικό χρονικό σημείο άφιξης στη χώρα, είτε ομάδες μεταναστών πρώτης και δεύτερης γενιάς, είτε ομάδες διαφορετικών εθνοτήτων. Τέλος, μία ακόμη πτυχή που θα μπορούσε να εξεταστεί είναι η διερεύνηση του ρόλου του φύλου, όσον αφορά τη διαμόρφωση της ταυτότητας των μεταναστών.

Β' μέρος: Ερευνητικό πλαίσιο

Κεφάλαιο 5^ο : Η έρευνα

5.1 Η απαρχή της έρευνας

Αδιαμφισβήτητο είναι το γεγονός ότι η πολυπολιτισμικότητα είναι βασικό στοιχείο των σημερινών κοινωνιών. Η μετακίνηση των ανθρώπων από τόπο σε τόπο έχει ευνοηθεί σε μεγάλο βαθμό από τη ραγδαία ανάπτυξη των τεχνολογιών και την παγκοσμιοποίηση της αγοράς εργασίας. Η συνύπαρξη ανθρώπων διαφορετικών εθνικοτήτων, ανομοιογενών ως προς τη γλώσσα, τη θρησκεία και την εθνικότητα είναι ένα ζήτημα που απασχολεί ιδιαίτερα τη σημερινή ελληνική κοινωνία. Όταν συμβαίνει η επαφή δύο ή περισσότερων διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων, κεντρικό ρόλο για την ανάπτυξη μιας υγιούς σχέσης έχει η αντίληψη κάποιου για τους «άλλους». Κομβική έννοια που διατρέχει την αντίληψη για τους άλλους είναι η ταυτότητα. Η έννοια της ταυτότητας είναι στενά συνδεδεμένη με την έννοια της ομάδας και την υπαγωγή του ατόμου σε μία ή περισσότερες ομάδες (Δραγώνα & Σκούρτου & Φραγκουδάκη, 2001).

Αναλογιζόμενοι το παραπάνω πλαίσιο και μελετώντας την ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία, που αφορά τις συναφείς έρευνες, προέκυψε η ανάγκη ενασχόλησης με

τον τρόπο που δημιουργείται η πολιτισμική ταυτότητα των Αλβανών μεταναστών και τους παράγοντες που την επηρεάζουν. Η ενασχόληση με τη συγκεκριμένη ομάδα μεταναστών αποφασίστηκε για δύο λόγους. Πρώτον, οι Αλβανοί μετανάστες αποτελούν την πλειονότητα του μεταναστατευτικού πληθυσμού της Ελλάδας και δεύτερον, πρόκειται για την ομάδα με τη μεγαλύτερη μαζική μεταναστατευτική εισροή μετά τη δεκαετία του 1990. Αποφασίστηκε η μελέτη μόνο μεταναστών πρώτης γενιάς, δεδομένου ότι με αυτόν τον τρόπο ενδέχεται να προκύψουν περισσότερα συμπεράσματα ως προς τις αιτίες των δυσκολιών ένταξης και των τρόπων που εν τέλει, οι ίδιοι έχουν ενταχθεί στην ελληνική κοινωνία. Ο τρόπος διεξαγωγής της έρευνας είναι η ποιοτική ανάλυση της βιογραφίας των μεταναστών.

Ένας ακόμη παράγοντας που συνετέλεσε στη μελέτη της ταυτότητας των μεταναστών πρώτης γενιάς είναι το προσωπικό κίνητρο της ίδιας της ερευνήτριας. Η ερευνήτρια, με καταγωγή από την Αλβανία και υπηκοότητα ελληνική, προβληματιζόταν πάντοτε με την ταύτιση της πολιτισμικής της ταυτότητας με μία συγκεκριμένη εθνοτική και εθνική ομάδα. Η αρχική απορία, η οποία προϋπήρχε της έρευνας, ήταν αν ο προβληματισμός αυτός υφίσταται σαν σκέψη και σε άλλους μετανάστες. Και εάν υπάρχει, τι είναι αυτό που επηρεάζει έναν μετανάστη να αυτοπροσδιοριστεί ως Αλβανός ή Έλληνας; Η προσωπική αυτή εμπλοκή αποτελεί έναν από τους σημαντικούς περιορισμούς της έρευνας, αλλά θα ήταν αμέλεια να μην αναφερθεί το γεγονός ότι, η ιδιότητα της ερευνήτριας ενδέχεται να δημιουργήσει ένα περιβάλλον αλληλεγγύης και ανιδιοτελούς εμπιστοσύνης μεταξύ του συμμετέχοντα και της ερευνήτριας. Έχοντας ως κίνητρα τους λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω, διεξήχθη η συγκεκριμένη έρευνα, η οποία αναλύεται εκτενέστερα στα κεφάλαια που ακολουθούν.

5.2 Μεθοδολογία της έρευνας

Η παρούσα εργασία αποτελεί ποιοτική έρευνα και η μέθοδος ποιοτικής ανάλυσης που χρησιμοποιεί είναι η αφηγηματική, με την αξιοποίηση των βιογραφικών συνεντεύξεων. Οι παραδοχές της ποιοτικής μεθοδολογίας, οι οποίες αναφέρονται είτε στη φύση της επιστημονικής γνώσης, είτε στο ποια είναι η φύση της κοινωνικής πραγματικότητας, αντλούνται από φιλοσοφικά ρεύματα που εντάσσονται στην ερμηνευτική προσέγγιση, στον προγραμματισμό και στη φαινομενολογία (Τσιώλης, 2014). Με την ποιοτική μέθοδο οι ερευνητές έχουν τη δυνατότητα να ερμηνεύσουν σε βάθος τις ανθρώπινες πεποιθήσεις, συμπεριφορές, στάσεις, αντιλήψεις, εμπειρίες και απόψεις και κατέχουν ένα πολύτιμο εργαλείο με σκοπό την εύρεση αξιόπιστης και έγκυρης γνώσης (Γαλάνης, 2017). Στη συγκεκριμένη έρευνα χρησιμοποιείται η μέθοδος των ημι-δομημένων συνεντεύξεων με τη μορφή της βιογραφικής ανάλυσης. Με τη μέθοδο της βιογραφικής συνέντευξης, το άτομο καλείται να αναστοχαστεί τις εμπειρίες του βίου του και να κατασκευάσει τη βιογραφία του. Στη διαδικασία της βιογραφικής κατασκευής, παρελθόντα και μελλούμενα γεγονότα, εμπειρίες και προσδοκίες συνδέονται το ένα με το άλλο. Το άτομο δεν κάνει μια απλή απεικόνιση των εμπειριών του, αλλά ανακατασκευάζει δημιουργικά τα γεγονότα, και έχοντας μια παροντική σκοπιά, τα επανερμηνεύει, με σκοπό να δημιουργήσει μια νέα ταυτότητα (Τσιώλης, 2014). Επιπλέον, η ημι-δομημένη συνέντευξη παρέχει ευελιξία χρήσης και ενδείκνυται για

την εις βάθος αναζήτηση των συναισθημάτων, των εμπειριών και των στάσεων γύρω από πολύπλοκα, σύνθετα και προσωπικά θέματα. Με αυτόν τον τρόπο τα υποκείμενα μπορούν να αναπτύξουν ελεύθερα τις απόψεις τους και να αποκαλυφθούν σημαντικά στοιχεία για την έρευνα (Γκαϊναρτζή, 2005). Κύριος σκοπός της έρευνας είναι να μελετήσει τον τρόπο, τις διαδικασίες και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες συγκροτήθηκε η σημερινή ταυτότητα των Αλβανών μεταναστών πρώτης γενιάς. Πιο συγκεκριμένα, τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα που επιχειρούνται να εξεταστούν είναι α) ποιες ήταν οι εμπειρίες της μετανάστευσης των Αλβανών μεταναστών και πως αυτές επηρέασαν τη σημερινή τους ταυτότητα; β) ποιες ήταν οι εκπαιδευτικές εμπειρίες των μεταναστών και αν αυτές επηρέασαν τη ζωή τους; και γ) ποιες είναι οι αλλαγές που υπέστη η ταυτότητα των Αλβανών μεταναστών;

Διαδικασία- μέθοδος συλλογής δεδομένων

Για τη συλλογή των δεδομένων κατασκευάστηκε ένας ημιδομημένος οδηγός συνέντευξης (βλ. παράρτημα), το οποίο δομείται βάση τριών αξόνων. Ο πρώτος άξονας αφορά την ίδια την εμπειρία της μετανάστευσης, ο δεύτερος τις εκπαιδευτικές εμπειρίες των μεταναστών και ο τρίτος την ταυτότητα των μεταναστών. Σε κάθε άξονα περιλαμβάνονται ερωτήσεις ανοιχτού τύπου που αφορούν την κάθε θεματική.

Έλαβαν χώρα πέντε ημι-δομημένες βιογραφικές συνεντεύξεις. Οι βιογραφικές αφηγηματικές συνεντεύξεις έλαβαν χώρα σε τρεις φάσεις. Στην πρώτη φάση, η οποία ονομάζεται κύρια αφήγηση, η συνεντεύκτρια έδωσε το έναυσμα στη συμμετέχουσα και στον συμμετέχοντα να αφηγηθούν την ιστορία της ζωής της -του. Έπειτα, ακολούθησε η φάση των παρεπόμενων ερωτήσεων, όπου στόχος ήταν να δοθούν εναύσματα για τη συνέχιση αφηγήσεων που δεν αναλύθηκαν αρκετά ή που δεν ολοκληρώθηκαν και παράλληλα να δημιουργηθούν νέες αφηγήσεις (Τσιώλης, 2014). Τρίτη και τελευταία ήταν η φάση των ερωτήσεων απολογισμού, στην οποία επιδιώχθηκε η αποτίμηση της συνέντευξης και η κάλυψη όλων των απαραίτητων ζητημάτων για τις θεματικές της έρευνας.

Τρεις από τις πέντε συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στον χώρο κατοικίας των συνεντευξιζόμενων, ενώ οι υπόλοιπες δύο διεξήχθησαν εξ αποστάσεως με τη μέθοδο της βιντεοσυνομιλίας, λόγω της φυσικής απόστασης των συμμετεχόντων. Σε κάθε περίπτωση επιδιώχθηκε η εξασφάλιση οικείων χώρων προς τους συμμετέχοντες για τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων, με σκοπό να αισθάνονται άνετα. Επιπλέον, οι χώροι αυτοί ήταν ήσυχoi χωρίς περισπασμούς. Για τη διασφάλιση της ανωνυμίας των συμμετεχουσών και συμμετεχόντων έχουν χρησιμοποιηθεί ψευδώνυμα. Η συναίνεση των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα δεν διασφαλίστηκε σε έντυπη μορφή αλλά η ερευνήτρια εξήγησε αναλυτικά τον σκοπό και το πλαίσιο της έρευνας, ζήτησε την προφορική τους συναίνεση για ηχογράφηση της συνέντευξης και τόνισε το δικαίωμα των συμμετεχουσών και συμμετεχόντων να σταματήσουν οποιαδήποτε στιγμή τη διαδικασία.

Η ανάλυση των δεδομένων άρχισε με την απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων, στη συνέχεια ακολούθησε η έκθεση τεκμηρίωσης της συνέντευξης, στην οποία δόθηκαν περισσότερο πληροφορίες για τον τόπο, τον τρόπο και τη διαδικασία διεξαγωγής της συνέντευξης και τέλος, ακολούθησε η αξιοποίηση των δεδομένων σε τέσσερα στάδια. Στο πρώτο στάδιο παρουσιάστηκαν τα σημαντικότερα βιογραφικά γεγονότα σε χρονολογική σειρά, στη συνέχεια το κείμενο χωρίστηκε σε θεματικές ενότητες με βάση το περιεχόμενο, έπειτα αναλύθηκε το κείμενο σειρά προς σειρά με στόχο την ανασυγκρότηση του νοήματος και τέλος έγινε μία συνολική αποτίμηση της κάθε συνέντευξης.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η ερευνήτρια είναι η ίδια μετανάστρια δεύτερης γενιάς. Το γεγονός αυτό ενδέχεται να έχει επηρεάσει τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων. Αυτό που πρέπει να αναφερθεί είναι, ότι η κοινή αυτή εμπειρία των συμμετεχόντων με την ερευνήτρια, επέτρεψε τη δημιουργία μιας μοναδικής ατμόσφαιρας αλληλεγγύης και άνεσης. Οι συμμετέχοντες φάνηκε να ανέπτυξαν έναν ισχυρό δεσμό με την ερευνήτρια, ο οποίος τους επηρέασε να μοιραστούν όλο και περισσότερες βιωματικές εμπειρίες.

Συμμετέχοντες

Για την επιλογή των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών επιλέχθηκε η στρατηγική της δειγματοληψίας της χιονοστιβάδας και της βολικής δειγματοληψίας. Αφού, για τη διεξαγωγή των ημι-δομημένων συνεντεύξεων επιλέχθηκαν είτε άτομα, τα οποία ήδη γνώριζαν την ερευνήτρια μέσα από τον κύκλο γνωστών και φίλων, είτε άτομα που συστήθηκαν από τους ίδιους τους συμμετέχοντες, οι οποίοι είχαν άμεση σχέση με το θέμα αυτό. Οι συμμετέχουσες στην έρευνα είναι 2, ενώ οι συμμετέχοντες 3, συνολικά πραγματοποιήθηκαν 5 συνεντεύξεις. Και τα 5 άτομα είναι πρώτης γενιάς μετανάστες-στριες Αλβανικής καταγωγής, οι οποίοι ήρθαν στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία του 1990 με 2000. Οι ηλικίες των συμμετεχουσών και των συμμετεχόντων κυμαίνονται από 48 μέχρι 57 χρονών. Στον Πίνακα 1 φαίνονται αναλυτικά οι ηλικίες των συμμετεχουσών και συμμετεχόντων. Το ποσοστό εμφάνισης της ηλικίας των συμμετεχόντων σημειώνεται με στρογγυλοποίηση στα δέκατα.

Πίνακας 1

Ηλικία, συχνότητα και ποσοστό εμφάνισης της ηλικίας των συμμετεχόντων

Ηλικία συμμετεχόντων	Πλήθος (N)	Ποσοστό
52	2	40
57	1	20
50	1	20
48	1	20

Κοινό σημείο των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών στην έρευνα είναι η μετανάστευσή τους στην Ελλάδα μέσα στην ίδια δεκαετία. Τα έτη που διαμένουν στην Ελλάδα κυμαίνονται από 22 μέχρι 30 χρόνια.

Πίνακας 2

Έτη παραμονής στην Ελλάδα, πλήθος συμμετεχόντων και ποσοστό ετών παραμονής στην Ελλάδα

Έτη παραμονής στην Ελλάδα	Πλήθος (N)	Ποσοστό
29	2	40
30	1	20
22	1	20
23	1	20

Όσον αφορά τη σημερινή εργασιακή απασχόληση των συμμετεχόντων, δύο από αυτούς εργάζονται ως εργάτες γης σε αγροτική περιοχή της Ελλάδας, ένας εργάζεται τους χειμερινούς μήνες ως οικοδόμος και τους καλοκαιρινούς ως υπάλληλος ξενοδοχείου, ενώ οι γυναίκες συμμετέχουσες, η μία εργάζεται ως υπάλληλος σε τοπικό εργοστάσιο σφαγής κρεάτων και η άλλη ασχολείται ως υπάλληλος εστίασης σε τουριστική περιοχή της Ελλάδας.

Περιορισμοί έρευνας

Το γεγονός ότι η έρευνα ακολούθησε τις αρχές της ποιοτικής μεθόδου και το δείγμα της είναι πολύ μικρό, συνολικά 5 βιογραφικές συνεντεύξεις, συμβάλλει στην αδυναμία γενίκευσης των αποτελεσμάτων της σε όλο τον πληθυσμό. Τα αποτελέσματά της είναι δύσκολο να αντιπροσωπεύουν το σύνολο των μεταναστών στη χώρα. Εντούτοις, η ταξινόμηση των ερωτήσεων και η ανάλυση του περιεχομένου των συνεντεύξεων έκαναν εφικτό την εξαγωγή ποιοτικών συμπερασμάτων, που αφορούν τον πληθυσμό με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Τα ποιοτικά αυτά συμπεράσματα συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση της διαδικασίας που λαμβάνει χώρα για την αναδιαμόρφωση της πολιτισμικής ταυτότητας των Αλβανών μεταναστών πρώτης γενιάς, στην ανακάλυψη των συνθηκών διαβίωσης και της εμπειρίας της μετανάστευσης των ίδιων και στον προσδιορισμό των εκπαιδευτικών εμπειριών των μεταναστών αυτών.

Ακόμη, ένας περιορισμός στην έρευνα, ο οποίος θεωρείται ιδιαίτερα κρίσιμος είναι η προσωπική εμπλοκή της ερευνήτριας, καθώς πρόκειται για παιδί μεταναστών. Η ιδιότητα αυτή της ερευνήτριας και η συναισθηματική της εμπλοκή ενδέχεται να έχει επηρεάσει τους συμμετέχοντες και ως εκ τούτου τα ίδια τα αποτελέσματα της έρευνας. Από την άλλη, η καταγραφή και η παράθεση των απαντήσεων διασφαλίζει τη διαφάνεια και επιτρέπει στον αναγνώστη να έχει άμεση πρόσβαση στα δεδομένα και

να προβεί ο ίδιος σε προσωπικές ερμηνείες, γεγονός που συμβάλλει στον περιορισμό του υποκειμενισμού στην έρευνα.

Τέλος, ένας ακόμη σημαντικός περιορισμός της έρευνας είναι η διεξαγωγή κάποιων συνεντεύξεων εξ αποστάσεως, λόγω της φυσικής απόστασης της ερευνήτριας με το υποκείμενο. Η κατάσταση αυτή μπορεί να έχει δημιουργήσει ένα πιο ψυχρό κλίμα, σε σχέση με το αν διεξάγονταν η συνέντευξη πρόσωπο με πρόσωπο. Με αυτόν τον τρόπο ο συνεντευξιαζόμενος ενδέχεται να μην έχει ανοιχτεί πλήρως σε όλες του τις απαντήσεις.

Κεφάλαιο 6^ο: Τα ερευνητικά δεδομένα

6.1 Παρουσίαση των ερευνητικών δεδομένων

6.1.1 Ανάλυση- ερμηνεία 1^{ης} συνέντευξης

Έκθεση τεκμηρίωσης συνέντευξης

Η επαφή του συνεντευξιαζόμενου με τον συμμετέχοντα, Nardi, έγινε στα πλαίσια της παρούσας έρευνας. Η γνωριμία, όμως, προϋπήρχε της εργασίας, αλλά δεν ήταν προσωπική. Δηλαδή, η ερευνήτρια γνώριζε τον συνεντευξιαζόμενο από ιστορίες που είχε ακούσει από οικογενειακό της πρόσωπο, αλλά δεν είχε έρθει ξανά σε επαφή μαζί του. Η συμμετοχή αυτή προτάθηκε από το οικογενειακό της πρόσωπο, καθώς ανταποκρίνεται στις προδιαγραφές της έρευνας, αφού είναι μετανάστης που έχει έρθει στην Ελλάδα, αμέσως μετά την κατάρρευση του κομμουνιστικού συστήματος της Αλβανίας. Στην πρώτη αυτή επαφή, η οποία ήταν τηλεφωνική, ο συνεντευξιαζόμενος ερωτήθηκε αν επιθυμεί να συμμετάσχει στην έρευνα και αναλύθηκε ο σκοπός της. Στον συμμετέχοντα εξηγήθηκε ότι σκοπός της έρευνας είναι η διερεύνηση της επιρροής που έχει ασκήσει η εμπειρία της μετανάστευσης στη διαμόρφωση της ταυτότητας των Αλβανών μεταναστών.

Από τη στιγμή που η απάντηση του συνεντευξιαζόμενου ήταν θετική, μετά από λίγες εβδομάδες πραγματοποιήθηκε η δεύτερη επαφή, η οποία ήταν και πάλι τηλεφωνική. Στην επαφή αυτή ορίστηκε, ο χρόνος και ο τόπος που θα γινόταν η συνέντευξη. Ο συμμετέχοντας πρότεινε η συνέντευξη να γίνει στο σπίτι του, σε απογευματινή ώρα. Η ερευνήτρια δέχτηκε την πρόταση του Nardi, και μάλιστα θεώρησε θετικό να γίνει η συνέντευξη σε ένα τόσο οικείο περιβάλλον για τον συνεντευξιαζόμενο για να μπορέσει να αισθάνεται άνετα ο ίδιος. Κατά αυτόν τον τρόπο ολοκληρώθηκαν οι συζητήσεις για τον προγραμματισμό της συνέντευξης.

Στην τρίτη επαφή, η οποία έγινε στο σπίτι του συνεντευξιαζόμενου, ξεκίνησε και ολοκληρώθηκε η συνέντευξη, η οποία είχε συνολική διάρκεια 70 λεπτά. Αρχικά, πριν την εισαγωγή στη συνέντευξη, προηγήθηκε ένας φιλικός διάλογος, στον οποίο ο συνεντευξιαζόμενος ρωτούσε την ερευνήτρια για τις σπουδές που έχει κάνει, αν δουλεύει κάπου και για την απόφασή της να ασχοληθεί με αυτήν την εργασία. Μετά από περίπου μισή ώρα, διάστημα στο οποίο έγιναν γενικές συζητήσεις, η ερευνήτρια

εξήγησε ξανά τον σκοπό της εργασίας και ρώτησε τον συμμετέχοντα αν ήθελε να ξεκινήσουν. Επειδή προηγήθηκε αυτή η εισαγωγική συζήτηση, το κλίμα μετατράπηκε από αμήχανο σε οικείο και ο συνεντευξιαζόμενος έδειξε μεγάλη εμπιστοσύνη στην ερευνήτρια. Οι συμμετέχοντες βρίσκονταν μόνοι τους στον χώρο, αλλά καμιά φορά υπήρξαν ακουστικές παρεμβολές από τη γυναίκα του συνεντευξιαζόμενου, η οποία μπαينوβγήκε 2 με 3 φορές. Ο Nardi δεν έδειξε να αποσπάται από την παρουσία αυτή. Η συνέντευξη διακόπηκε 2 φορές, την πρώτη φορά ήρθε ένας φίλος του συνεντευξιαζόμενου, στον οποίο εξήγησε πως δεν μπορούσε να μιλήσει εκείνη την ώρα, ενώ τη δεύτερη το ζήτησε ο ίδιος για να κάνει μία διευκρινιστική ερώτηση. Ο συνεντευξιαζόμενος, επέλεξε να απαντάει στα ελληνικά, αν και έγινε σαφές ότι θα μπορούσε να μιλήσει σε όποια γλώσσα ήθελε. Στο τέλος της συνέντευξης, η ερευνήτρια ευχαρίστησε θερμά τον συμμετέχοντα, ο οποίος διευκρίνισε ότι οι ιστορίες που έχει να πει για τη μετανάστευση δεν τελειώνουν ποτέ και δε θα χώραγαν στη διάρκεια μιας συνέντευξης.

Βιογραφικοί σταθμοί

Από την ανάλυση της συνέντευξης προκύπτουν οι εξής σημαντικοί σταθμοί, για τη ζωή του συνεντευξιαζόμενου.

- Γέννηση του Nardi το 1969, σε ένα χωριό στην Αλβανία, το οποίο δεν αναφέρει. Πρόκειται για ένα παιδί πολύ μεγάλης οικογένειας
- Τα παιδικά του χρόνια μέχρι την ηλικία των 10 χρονών ήταν πάρα πολύ άσχημα και δεν έχει πολλές ωραίες αναμνήσεις
- Από τα 10 μέχρι τα 13 εργαζόταν μόνο τα καλοκαίρια, καθώς πήγαινε ακόμη σχολείο
- Μετά την ολοκλήρωση του δημοτικού, που για την Αλβανία ήταν 8 χρόνια σπουδές, ξεκίνησε να δουλεύει κανονικά σε συνεργείο χωραφιών. Σταμάτησε το σχολείο αναγκαστικά, αφού σαν μεγάλος αδερφός έπρεπε να βοηθήσει οικονομικά την οικογένεια
- Στην ηλικία των 19 χρονών πήγε φαντάρος, εκεί εργάστηκε σε αποθήκες, στις οποίες φυλούσαν τρόφιμα σε περίπτωση πολέμου
- Από τα 19 μέχρι τα 21 του υπηρέτησε φαντάρος, πολύ μακριά από το σπίτι του, στη Βόρεια Αλβανία, στα σύνορα με το Μαυροβούνιο
- Όταν τελείωσε τον στρατό του έγινε πρόταση να δουλέψει μόνιμα εκεί αλλά δεν τη δέχτηκε
- Το 1991, προσπάθησε για πρώτη φορά να περάσει τα σύνορα της Αλβανίας από τα βουνά και να έρθει στην Ελλάδα
- Εκείνο το διάστημα έκανε δύο απόπειρες να φτάσει στην Ελλάδα, αλλά δεν τα κατάφερε και γύρισε πίσω
- Το 1992, αποφάσισε να μην ξαναφύγει και ξεκίνησε να εργάζεται ως αστυνομικός. Η δουλειά αυτή κράτησε για 6 με 7 μήνες

- Το 1992 εγκατέλειψε τη δουλειά του αστυνομικού και μέχρι και το 1997 ερχόταν με τα πόδια στην Ελλάδα. Ο ίδιος αναφέρει ότι έχει κάνει αυτή τη διαδρομή με τα πόδια συνολικά 37 φορές
- Το 1997 πήρε βίζα και έγινε νόμιμος
- Το 1998 παντρεύτηκε στην Αλβανία, και έπειτα πήρε τη γυναίκα του και εγκαταστάθηκαν μόνιμα στην Άρτα
- Το 1999 απέκτησε το πρώτο του παιδί και το 2002 το δεύτερο
- Από το 1992 μέχρι σήμερα απασχολείται κυρίως με αγροτικές εργασίες

Μέσα από την ανάλυση της βιογραφίας του συνεντευξιαζόμενου γίνεται σαφές πόσο έχει επηρεαστεί ο ίδιος ως άνθρωπος από τις εμπειρίες που έζησε όταν ερχόταν με τα πόδια στην Ελλάδα. Ο χρόνος που έδωσε να περιγράψει μόνο τις δύο φορές, από τις 37, που έχει προσπαθήσει να έρθει στην Ελλάδα φανερώνει πόσο τον στιγματίσαν ως άνθρωπο. Ενώ, περιγράφει με πολύ λίγα λόγια τη ζωή του μέχρι την ηλικία των 21 χρονών και δεν αναφέρεται με λεπτομέρεια σε κάποιο γεγονός που να θυμάται έντονα. Η περιγραφή του για τις εμπειρίες που έχει από την εποχή που διέσχισε τα βουνά, γίνεται αρκετά αναλυτική και λεπτομερής. Ενδεικτικά παρατίθενται κάποια σημεία, στα οποία περιγράφει τις μετακινήσεις του:

«...εγώ τότε πρώτη φορά που έφυγα, κάναμε 3 μέρες μέχρι εκεί, από το σπίτι μιλάω, γιατί μια μέρα ξημερώσαμε στην Κακκαβιά, στα σύνορα, μία μέρα στο Καλπάκι, μία μέρα στα Γιάννενα, στο στρατόπεδο, άρα τρεις μέρες είχα φύγει από το σπίτι.»

«Ανεβήκαμε εκεί γιατί μας έπιασε, πως το λένε, χιόνι, εγώ λόγω που ήξερα πως το χιόνι...να μην πάμε στα πλάγια γιατί απάνω δεν κρατάει χιόνι εκεί, ανεβήκαμε εκεί, μπήκαμε μέσα στην εκκλησία. Και τα πόδια είχαν μαυρίσει, είχαν γίνει από το κρύο δεν έχεις ιδέα, βρήκαμε λαμπάδες εκεί μέσα, ανάβαμε λαμπάδες, με λαμπάδες πως το λένε...και έκαψαμαν πλαστικές καρέκλες που είχαν εκεί μέσα, πλαστικές καρέκλες, θυμάμαι ήταν δύο πλαστικές καρέκλες εκεί, δεν είχε άλλες καρέκλες, μόνο δύο, και είχε και εικόνες, εικόνες δεν το πειράζαμε καθόλου, μόνο κάψαμε καρέκλες»

«Μέχρι να κατεβούμε σε ένα χωριό κάτω, εκεί είπαμε άστο δεν μπορούμε να περπατάμε άλλο ας μας πιάσουνε, γιατί είχε πολύ χιόνι και πολύ κρύο. Βγήκαμε εκεί σε εκείνο το χωριό, το θυμάμαι πάρα πολύ καλά, ήταν ένα ζευγάρι γέροι δηλαδή, μόλις μας είδαν κατευθείαν μας έδωσαν ψωμί, φαΐ, ότι είχαν εκεί μας έδωσαν, μας έβαλαν όχι μες στο σπίτι, αλλά σε ένα καλύβα που ήταν δίπλα στο σπίτι και εκεί μας έδωσαν φαΐ.»

«Μας έβαλαν κάτω, πίσω τα χέρια, μέσα στη λάσπη, βρεγμένοι ήμαστε, και λίγο από τον φόβο και λίγο από το κρύο, όλοι τρέμαμε, όλοι, δηλαδή ήμαστε 8 άτομα αν θυμάμαι καλά, γιατί πέντε ήμασταν εμείς, πάλι τέσσερα, ο αδερφός μου, ο ξάδερφός μου, που ήρθε πρώτη φορά και πέρασε άσχημα, και τον είχαμε τον πιο μικρό, μας έπιασαν και μετά μας έβαλαν σε μια μικρή κλούβα, πάρα πολύ μικρή. Άρα και αυτό ήταν η δεύτερη φορά, που ήρθα για την Ελλάδα, και είπα...μας διώζαν και τότε μας πήγαν μέσα στα Γιάννενα και από κει με λεωφορείο πάλι στην Κακκαβιά, αυτή η φορά, η δεύτερη φορά ήταν ταλαιπωρία πάρα πολύ μεγάλη...και είπα τέρμα δεν πάω για την Ελλάδα»

Οι άσχημες αυτές εμπειρίες τον έκαναν να μετανιώσει για την επιλογή της μετανάστευσης, γύρισε πίσω, βρήκε δουλειά σαν αστυνομικός και αποφάσισε να μην ξαναπάει στην Ελλάδα. Μετά από λίγο καιρό, βλέποντας την άσχημη οικονομική κατάσταση και τις αμφιλεγόμενες κοινωνικές συνθήκες που επικρατούσαν πήρε την απόφαση να φύγει και πάλι. Σε αυτό συνέβαλε και το γεγονός ότι κάποιοι από τους συγγενείς του είχαν ήδη φύγει.

«...ο αδερφός μου που είναι πίσω από εμένα, είχε φύγει για την Ελλάδα με έναν άλλον φίλο από εκεί από το χωριό, πρώτη φορά από την οικογένειά μας, αυτός ήταν ο πρώτος που πάει για την Ελλάδα, και είχαμε αποφασίσει μαζί με αυτόν που ήρθε μέχρι τα Γιάννενα να δουλέψει...»

Ακόμη, δηλώνει ότι στη ζωή του τον έχουν επηρεάσει κάποια πρόσωπα, τα οποία θαυμάζει και σέβεται πολύ. Δύο από αυτά τα πρόσωπα είναι οι γονείς του, οι οποίοι ήταν αυτοί που τον βοήθησαν να γίνει ένας άνθρωπος με αρχές, που σέβεται τον συνάνθρωπό του.

«Οι γονείς μας είναι ήρωες για μας, γιατί με όσα είχαν και με όσα ήξεραν, δηλαδή δεν ήξεραν τι γίνεται έξω από την Αλβανία, και ήταν σε ένα κλουβί, η ζωή που έκαναν οι γονείς μου ήταν σαν ένα άνθρωπο φυλακισμένο μέσα σε ένα κλουβί. Μας βοήθησαν πάρα πολύ να είμαστε αυτοί που είμαστε σήμερα, που είμαστε σωστοί άνθρωποι, που δεν ξέραμε τι είναι το κλέψιμο, δεν ξέραμε τι είναι το κακό, να βρίζαμε τον άλλον, άμα θα τον βρίζεις τον άλλον ή μάλλον αν σε βρίζει άλλος έλεγαν να τους πεις ευχαριστώ και να φύγεις. Αυτό έχουμε μάθει από τους γονείς μας.»

Ενώ, ερχόμενος στην Ελλάδα συνάντησε και άλλα πρόσωπα, τα οποία τον βοήθησαν να προχωρήσει τη ζωή του. Μιλάει, όμως, για έναν συγκεκριμένο άνθρωπο, ο οποίος τον βοήθησε να κάνει τα σωστά σχέδια όσον αφορά για την επαγγελματική του πορεία. Βέβαια, έχει δεχτεί βοήθεια κατά τα πρώτα χρόνια διαμονής του στην Ελλάδα και από άλλους ανθρώπους στο χωριό.

«Είναι ο ιδιοκτήτης του σπιτιού, που μένω τώρα εδώ. Αυτός είναι 92 χρονών και έχει περιουσία, έχει... Αυτός με έχει σπρώξει να κάνω σωστή...σωστά πράγματα παράδειγμα, οικονομικά και σαν χαρακτήρας, μου δείχνει πώς να είμαι άνθρωπος παράδειγμα. Αυτός έχει δύο κοπέλες, η μία είναι δασκάλα και η άλλη πάλι πως το λένε...έχει τον άντρα της δάσκαλο. Αλλά μας βοήθησαν και άλλοι άνθρωποι εδώ, δεν είναι μόνο ένας, παράδειγμα σε όλο το χωριό.»

Συμπερασματικά, προκύπτει η παραδοχή ότι η απόφαση της μετανάστευσης πάρθηκε από τον συνεντευξιαζόμενο μετά την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος της Αλβανίας. Οι κοινωνικές συνθήκες της εποχής είναι αυτές που επηρέασαν τη ζωή του συνεντευξιαζόμενου και τον οδήγησαν σε μια τέτοια απόφαση. Ο Sobczynski (2019) αναφέρει ότι οι μεταναστευτικές εισροές σε χώρες της Δυτικής και Βόρειας Ευρώπης, μετά τις πολιτικές αλλαγές του ανατολικού τμήματος της ηπείρου, αυξήθηκαν, και οι μετανάστες κατάγονται κυρίως από πρώην κομμουνιστικά κράτη. Οι Τριανταφυλλίδου & Μαρούκης (2010) αναφέρουν ότι η αποδόμηση του

συστήματος παραγωγής των χωρών τη κεντροανατολικής Ευρώπης καθώς και το άνοιγμα των συνόρων, είχαν ως αποτέλεσμα πλήθος πολιτών να αναζητά μία θέση εργασίας και μία ευκαιρία για ποιοτικότερη ζωή σε κράτη μέλη της νοτιοδυτικής Ευρώπης. Πολλοί μετανάστες έφτασαν στα κράτη αυτά χρησιμοποιώντας ποικίλες μεθόδους. Κάποιοι ζήτησαν άσυλο, κάποιοι πέρασαν παράνομα, άλλοι έφτασαν μέσω τουριστικών ή φοιτητικών μεθόδων και έπειτα παραβίασαν τη διάρκειά τους κι εγκαταστάθηκαν μόνιμα, ενώ άλλοι πήγαν ως επιχειρηματίες.

A. Η εμπειρία της μετανάστευσης

Όπως αναφέρει ο Nardi, οι εμπειρίες που έχει ζήσει κατά τα χρόνια που μετακινούνταν με τα πόδια από την Αλβανία στην Ελλάδα είναι αμέτρητες. Ενώ, στην αρχή φάνηκε ότι τα παράτησε και φοβόταν να μεταναστεύσει, μετά από περίπου 7 μήνες το μετάνιωσε και αποφάσισε πως η μετανάστευση ήταν η μόνη λύση. Όπως αναφέρθηκε στην παραπάνω ενότητα, οι λόγοι που αποφάσισε να φύγει ήταν πολλοί. Η κατάσταση στην Αλβανία ήταν πολύ άσχημη, πολλοί συγγενείς του είχαν φύγει, ο ίδιος αναρωτιόταν πως μπορεί να είναι η ζωή έξω από την Αλβανία και τέλος βρισκόταν σε κακή οικονομική κατάσταση.

«Λόγο...υπάρχουν πολλοί. Δηλαδή, εμείς από έναν λαό, που όπως έλεγα και πριν μεγαλώσαμε και πως φτάσαμε μέχρι εκεί, θέλαμε να ξέρουμε πως είναι η ζωή έξω από την Αλβανία. Και ήταν αυτό το πράγμα δηλαδή, πως θα είναι, πως ζούνε ο κόσμος έξω από την Αλβανία, γιατί εμείς εκεί δεν ξέραμε ούτε τι έχουμε να φάμε σήμερα ή αύριο, γι' αυτό λόγω οικονομικά, που φύγαμε από Αλβανία, αυτό ήταν το πρώτο και μετά όλα τα άλλα τα φέρνει η ζωή. Το πρώτο πρώτο ήταν το οικονομικό.»

Όσον αφορά τα συναισθήματα που ένιωσε την πρώτη φορά που έφτασε στην Ελλάδα περιγράφονται από τον Nardi με ευχάριστη διάθεση. Ήταν κάτι που περίμενε πως και πως, και όταν πρωτοαντίκρισε, όπως λέει τα βουνά της Ελλάδας από μακριά χάρηκε πάρα πολύ. Έβλεπε ένα τοπίο πράσινο, που σε γέμιζε κατευθείαν οξυγόνο. Επίσης, δηλώνει πως τα συναισθήματα αυτά είναι πολύ πιο έντονα τώρα και δεν έχουν αλλάξει. Για αυτόν η Αλβανία δεν υπάρχει σαν μελλοντική επιλογή και χαίρεται που μένει στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, αναφέρει:

«Εγώ έβλεπα τη διαφορά μόνο στην Κακκαβιά, από εκεί κατάλαβα...και για πολλά χρόνια, όσες φορές έβλεπα αυτή τη διαφορά, είπα ο Θεός έχει βάλει μία γραμμή απάνω, ένα σύνορο, εκεί που ήταν τα σύνορα, και είχε χωρίσει τη ζωή. Από κει και από δω. Από κει ήταν πώς να σου πω....κατάξερα, κατάρρα το λέω εγώ, ξερά, από δω ήταν η ζωή οξυγόνο, πρασινάδα, σαν τα πνευμόνια από τα σύνορα έπαιρναν ζω. Θυμάμαι μόνο από την Κακκαβιά, αυτό ήταν χαρά για μένα, μόνο που έβλεπα τη διαφορά από τα σύνορα. Μέσα μετά εδώ, εκεί ήταν η διαφορά δεν μπορώ να το περιγράψω αλλιώς, η διαφορά ήταν από την Κακκαβιά, το δάσος, το οξυγόνο που φούσκωνε τα πνευμόνια, με την πρασινάδα που χορταίνουν τα μάτια. Εκεί ήταν ξερά τα πάντα, δεν υπήρχε τίποτα, μόνο πέτρες και ξερά. Αυτή ήταν η διαφορά για μένα, μετά.»

«Μμμμ πιο πολύ είναι τώρα, εεεε δεν μπορούμε να γυρίσουμε πίσω στην Αλβανία, γιατί εδώ είναι ο τόπος που αγαπάμε και που μένουμε, δηλαδή εκεί νιώθουμε ξένοι, εδώ νιώθουμε σαν το σπίτι μας σαν να είναι το μέρος μας, δεν το λέω αυτό για δικαιολογίες και τέτοια. Στην Αλβανία, αν θα πάω 24 ώρες, και λέω την άλλη μέρα πότε θα φύγω, είναι είναι διαφορά.»

Οι μεγαλύτερες δυσκολίες που αντιμετώπισε κατά τα πρώτα χρόνια διαμονής του, εκτός από την έλλειψη των βασικών αναγκών, δηλαδή έλλειψη τροφής, ρούχων και στέγης, ήταν το γεγονός ότι δούλευαν χωρίς έγγραφα. Επικρατούσε συνεχώς το άγχος και η ανασφάλεια, ενώ δούλευαν πολλές φορές έχοντας φύλακες πάνω από το κεφάλι τους. Εκτός από αυτές τις δυσκολίες, ο ίδιος μιλάει και για το γεγονός ότι ακόμα και τώρα αισθάνεται πολλές φορές ότι δεν έχει τα ίδια δικαιώματα με έναν Έλληνα πολίτη.

«Έτσι τα έμαθα και δεν ήταν δυσκολία για μας η γλώσσα. Δυσκολία για μας ήταν που ήμασταν παράνομοι και δουλεύαμε και με φύλακα, μας έπαιρνε για δουλειά, έκατσε έξω στο κτήμα, νανα μας φυλάει, κατάλαβες τώρα; Μην πάει κανένας ρουφιάνος να μαρτυράει που έχει εργάτες, και να έρθουν να μας πιάσουνε και είχε και πρόστιμο, θυμάμαι πολύ καλά τότε είχε πρόστιμο, άμα έπιαναν Αλβανό. Κάθε αγρότης και ιδιοκτήτης άμα σε έβαζε για δουλειά είχε πρόστιμο, άμα έπιαναν παράνομο Αλβανό. Αυτό ήταν τα πιο δύσκολα για μας, καθημερινά.»

«...δεν είχαμε στέγη, μέσα στα βάτα, μέσα στα...φτιάζαμε μόνοι μας με....σαν θερμοκήπιο, παράδειγμα με νάιλον, νύχτα μέσα στα βάτα...εμμμμ...πολύ δύσκολα χρόνια, καθημερινά. Όσο κάτσαμε δηλαδή, γιατί πολλές φορές έκαναν προσπάθεια να μας πιάσουν και τη νύχτα η αστυνομία. Είναι αλήθεια αυτά δεν είναι ψέματα, όλοι εδώ στο χωριό ξέρουν πόσες φορές μας κυνήγησε η αστυνομία να μας πιάσει...»

« Όχι, καθαρά όχι, γιατί υπάρχει πολλές περιπτώσεις που έχουμε τραβήξει λόγω, και χαρτιά, να λες λόγω γραφειοκρατίας, να λες είναι ρατσισμός, δεν μπορώ να το πω, αλλά είναι πολλές περιπτώσεις, αμέτρητες, που δεν είμαστε το ίδιο»

Αφού απέκτησε βίζα και άδεια παραμονής, τότε άρχισε να ενσωματώνεται στην Ελλάδα. Όταν, λοιπόν ήρθε μαζί με τη γυναίκα του και εγκαταστάθηκε μόνιμα, τον βοήθησαν δύο πράγματα στην προσαρμογή του. Αρχικά, το γεγονός ότι ήταν και ο αδερφός του με την οικογένειά του στο ίδιο χωριό και έπειτα, τον βοήθησαν πάρα πολλοί οι χωριανοί. Οι οποίοι, τους έδωσαν ρούχα, έπιπλα αλλά και άλλου είδους βοήθεια. Όπως αναφέρει:

«Ναι, όταν πρωτοήρθαμε με τη γυναίκα μου, το θυμάμαι πολύ καλά, ήρθαμε κατευθείαν με τη γυναίκα μου το βράδυ, εκτός του ότι μας περίμενε ο αδερφός μου, περίμενε και ομπάρμπας που έκατσα τόσα χρόνια. Μας βοήθησε με όλα τα πράγματα, παράδειγμα έπιπλα τέτοια, για να κάτσουμε να...πως το λένε.» και «Όλοι, σχεδόν όλοι, δηλαδή με αυτούς που είχαμε συνεργαστεί για δουλειές και τέτοια μας βοήθησαν πάρα πολύ, αλλά δεν μπορώ να θυμάμαι ένα συγκριμένο άνθρωπο, σχεδόν όλοι μας βοηθούσαν όλοι»

Αναφορικά με την άποψη του Nardi για την έννοια της πατρίδας, ο ίδιος αναφέρει πως δεν έχει καθόλου συναισθήματα πατριωτισμού μέσα του και δεν μπορεί να απαντήσει τι σημαίνει πατρίδα.

«Δεν νιώθω πολύ πατριώτης για την Αλβανία, το λέω έτσι γιατί μπορεί να το ακούσει κανένας Αλβανός και...δεν νιώθω δεν με νοιάζει πολύ η σημαία ή να είμαι φανατικός Αλβανός, δεν με νοιάζει καθόλου. Καμιά φορά που κάνουμε εδώ στην Ελλάδα για τέτοια πράγματα ξέρεις τι γίνεται, καμιά φορά που συζητάμε, εμείς το λέμε, και εγώ και ο αδερφός μου έλα πάρε τα δικά μας χωράφια, άμα είναι να τσακωνόμαστε για τα χωράφια, πάρε τα δικά μας τι τα θέλουμε. Δεν είμαστε εμείς...να λέω τι σημαίνει πατρίδα για μένα.»

Μετά από τόσα χρόνια παραμονής στο χωριό της Άρτας αισθάνεται ότι έχει ενσωματωθεί σε αυτό και έχει ζήσει αρκετές στιγμές μαζί με όλους τους χωριανούς, είτε στιγμές χαράς είτε λύπης.

«Πιο πολύ ήταν θετική, πιο πολύ...πάρα πολύ θετική. Με τους ανθρώπους εδώ έχουμε περάσει πολύ καλά. Σκέψου να δεις, όπως καταλαβαίνω, αυτό που είπα πριν, ότι έχουμε περάσει και χαρές και λύπη εδώ σε αυτό το χωριό, μας έχουν καλέσει και σε γάμους, έχουμε πάει και σε κηδείες, έχουμε πάει παντού δηλαδή, σχεδόν έχουμε περάσει το ίδιο. Εγώ νιώθω δηλαδή σαν να είμαι χωριανός με αυτούς εδώ, δεν ξέρω πως το καταλαβαίνουν οι άλλοι εγώ έτσι νιώθω.»

Όσον αφορά την ενότητα της εμπειρίας της μετανάστευσης προκύπτουν κάποια συμπεράσματα. Αρχικά, οι συνθήκες διαβίωσης που έζησε, ειδικά τα πρώτα χρόνια παραμονής δηλώνουν ότι οι μετανάστες εκείνη την περίοδο πάσχιζαν πραγματικά μόνοι τους να ενσωματωθούν στην κοινωνία. Η Katartzi (2018) στην έρευνά της αναφέρει πως οι μετανάστες αγωνίστηκαν για να ενταχθούν στην ελληνική κοινωνία και συνεχώς επικρατούσε το αίσθημα του φόβου και της ανασφάλειας. Ακόμη, σημαντικό είναι το γεγονός ότι αρκετά χρόνια οι Αλβανοί μετανάστες είχαν εγκατασταθεί στην Ελλάδα χωρίς να έχουν τα απαραίτητα έγγραφα, αφού όπως αναφέρει πάλι η Katartzi (2018) οι κρατικές διαχείρισης και η μεταχείριση που λάμβαναν από τους άλλους δεν ευνοούσαν την ένταξή τους στον ελληνικό πολιτισμό. Η άποψη αυτή ενισχύεται από τους Andreouli & Howarth (2013), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι ο ρόλος των κρατικών πολιτικών που ακολουθούνται από μία χώρα επηρεάζει αρκετά τη διαμόρφωση της ταυτότητας των μεταναστών. Οι πολιτικές ενσωμάτωσης του κράτους, το νομικό καθεστώς και οι ισχύοντες νόμοι επηρεάζουν τον τρόπο που αφομοιώνονται οι μετανάστες στην εθνική κουλτούρα, τον τρόπο που σκέφτονται και ενεργούν ως υπήκοοι και τις γενικότερες επικρατούσες καταστάσεις, που είτε αποτρέπουν, είτε ενισχύουν τη διαμόρφωση ενός καθεστώτος ανισοτήτων.

Επίσης, ο συνεντευξιαζόμενος αναφέρει συχνά ότι μετά από τόσα χρόνια διαμονής του στην Ελλάδα, αισθάνεται ότι έχει ενταχθεί στην ομάδα των κατοίκων που ζουν στο χωριό όπου μένει και ο ίδιος. Δηλώνει πως νιώθει ότι μοιράζεται μαζί τους και λύπες και χαρές, έτσι τουλάχιστον το αισθάνεται αυτός. Φαίνεται, λοιπόν, η ανάγκη που έχει να αισθάνεται μέλος αυτής της ομάδας. Η κατάσταση εξηγείται από τους Tajfel &

Turner (1979, 1986, όπ. αναφ. στην Κοκκινάκη, 2006) με τη θεωρία της Κοινωνικής Ταυτότητας, όπως την ονομάζουν. Η κοινωνική κατηγοριοποίηση συμβάλλει στην κατανόηση του κοινωνικού περιγύρου και στον ορισμό της κοινωνικής ταυτότητας του ίδιου του ατόμου αλλά και των άλλων. Οι κοινωνικές κατηγορίες, δηλαδή οι ομάδες στις οποίες ανήκει ένα άτομο, όπως είναι η ομάδα του έθνους ή της θρησκείας, παρέχουν στο άτομο μια ιδέα του ποιος είναι. Ο Peruvemba (2011), υποστηρίζει ότι η ταύτιση του ατόμου με μία ομάδα είναι ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά που περιγράφουν την κοινωνική του ταυτότητα. Συνεχίζει και δηλώνει πως η ιδιότητα του μέλους μιας ομάδας δίνει μια γενικότερη ιδέα για την προσωπική του εικόνα. Επομένως, η αναγνώριση και η συμμετοχή σε μία ομάδα επιδρά στον καθορισμό της προσωπικότητας του ατόμου, αυτή και η κεντρική πτυχή της θεωρίας της κοινωνικής ταυτότητας.

Τέλος, αναφορικά με την ενσωμάτωσή του στην Ελλάδα, εκείνη επιτεύχθηκε φυσικά μετά την απόκτηση άδειας παραμονής, αλλά στη διαδικασία αυτή συνέβαλαν θετικά δύο γεγονότα. Η παρουσία ενός οικογενειακού προσώπου στο χωριό και η βοήθεια που δέχτηκε από τους ντόπιους κατοίκους. Οι Phinney et al. (2001) υποστηρίζουν ότι οι καθοριστικοί παράγοντες για τη διαμόρφωση της ταυτότητας των μεταναστών και τη ψυχολογική προσαρμογή τους έχουν να κάνουν με τις τοπικές συνθήκες μιας κοινωνίας, τις διαπροσωπικές σχέσεις που αναπτύσσονται και με διάφορες άλλες δραστηριότητες. Παραδείγματα τέτοιων παραγόντων είναι το ποσοστό συγκέντρωσης των μεταναστών σε έναν τόπο, οι σχέσεις με την οικογένεια και τους συνομηλίκους και η συμμετοχή στην εκπαίδευση ή τη γειτονιά.

B. Οι εκπαιδευτικές εμπειρίες

Ο Nardi έχει παρακολουθήσει 8 χρόνια σχολείο στην Αλβανία, έχει δηλαδή ολοκληρώσει το δημοτικό. Επιθυμούσε να συνεχίσει το σχολείο, όμως αναγκάστηκε να εργαστεί και για αυτό το παράτησε. Όπως δηλώνει αν τον είχαν βοηθήσει οι γονείς του και του έλεγαν να μην το παρατήσει, ίσως τα πράγματα να ήταν αλλιώς και να μην έπαιρνε αυτήν την απόφαση, όπως λέει *«Δεν είχα σπρώξιμο για παράδειγμα, δεν με έσπρωξε κανένας για να...παράδειγμα οι γονείς μου...αυτοί περίμεναν πως και πώς να πάω να δουλέψω.»*

Όσον αφορά για τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν τα παιδιά του στο σχολείο, αυτές είχαν να κάνουν με τη γλώσσα, αφού στο σπίτι μίλαγαν αλβανικά γιατί ήθελε να τους τα μάθει και με κάποιες ρατσιστικές επιθέσεις. Συγκεκριμένα αναφέρει:

«Δυσκολίες παράδειγμα, εγώ θυμάμαι μόνο αυτό που κάναμε προσπάθεια να μάθουν τα αλβανικά, και καλά κάναμε δεν μετανιώνω, γιατί να ξέρει ο άνθρωπος και τη γλώσσα της μάνας του είναι καλό δεν είναι κακό.»

«Αλλά δέχτηκαν ρατσισμό, όταν τα πήγαμε στην Άρτα στο αλβανικό σχολείο, δεν θυμάμαι ποια χρονιά ήταν, που άνοιξαν τα σχολεία για να πάνε οι Αλβανοί τα παιδιά εκεί, τα κυνηγήσαν η Χρυσή Αυγή, έκλεισαν μία δύο φορές τα σχολεία και με τον φόβο τα πήγαμε στο τρίτο σχολείο, θυμάμαι καλά ο δήμος εδώ στην Άρτα τα πήγε σε άλλο σχολείο, τα

έδωξαν από κει και τα πήγαν αλλού, μέχρι που τα σταμάτησαν εμείς, δεν είχαμε άλλο υπομονή να τα πάμε. Κάποιοι τα πήγαν εγώ όχι.»

Ο συνεντευξιαζόμενος πιστεύει πως η μόρφωση του ατόμου είναι πολύ σημαντική για τη ζωή του. Ο ίδιος έχει αγωνιστεί για τα παιδιά του, με μοναδικό σκοπό να πάνε πανεπιστήμιο και να έχουν μια καλύτερη ζωή από τη δική του. Όπως λέει:

«Εγώ σε όλη τη ζωή μου έλεγα μαζί μ τη γυναίκα μου να κάνουμε προσπάθεια να μη γίνουν τα παιδιά σαν εμάς. Εγώ δηλαδή, το έχω προσβολή στον εαυτό μου να μην έκανα προσπάθεια να σπουδάσουν τα παιδιά. Ήθελα να σπουδάσουν, ήθελα να γίνουν κάτι, δεν ήθελα πρώτα πρώτα να γίνουν σαν εμένα. Θα λες γιατί; Μια χαρά είσαι. Όχι. Ένας άνθρωπος που δεν είναι μορφωμένος, με σπουδές και με τέτοια...εγώ έτσι το κατάλαβα, ήθελα οπωσδήποτε, και βοήθησα πάρα πολύ να γίνουν τα παιδιά κάτι, να σπουδάσουν»

Ο ίδιος δεν έχει συμμετάσχει ποτέ σε κάποιο επιμορφωτικό πρόγραμμα, αλλά έχει παρακολουθήσει η γυναίκα του, *«Πάει ελληνικό σχολείο, το βράδυ, για να γράφει και να μάθει τα ελληνικά. Σαν σεμινάριο.»*

Εν κατακλείδι, η εκπαίδευση για τον συνεντευξιαζόμενο είναι ο μοναδικός δρόμος για να κάνεις καλύτερη και ποιοτικότερη τη ζωή σου. Όπως αναφέρει, δε θα ήθελε σε καμία περίπτωση τα παιδιά του να μην ακολουθήσουν ακαδημαϊκές σπουδές, αφού αυτός ήταν ο σημαντικότερος σκοπός του. Η Orechova (2018) αναφέρει ότι η εκπαίδευση παρέχει το κατάλληλο μορφωτικό υπόβαθρο για την πολιτιστική και οικονομική ένταξη των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής. Με την εκπαίδευση, οι μετανάστες έχουν την ευκαιρία να υιοθετήσουν πολιτιστικά και συμπεριφορικά μοτίβα της νέας κοινωνίας, καθώς και να αποκτήσουν δεξιότητες και ικανότητες που απαιτούνται για την αγορά εργασίας. Επίσης, όσον αφορά τα προβλήματα που αντιμετώπισαν τα παιδιά του στο σχολείο, αυτά υποδηλώνουν ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, ίσως, δεν ήταν κατάλληλα προετοιμασμένο για την ένταξη των μεταναστών δεύτερης γενιάς σε αυτό. Οι Αραβοσιτάς κ.ά. (2019) αναφέρουν ότι η εκπαίδευση πρέπει να στοχεύει στην ανάπτυξη κατάλληλων συνθηκών αποδοχής της διαφορετικότητας και στη μείωση του εθνοκεντρισμού. Κατά τον Γκότοβο (2001) η ανάγκη διαχείρισης των φαινομένων της ετερότητας από το εκπαιδευτικό σύστημα είναι επιτακτική. Ο ίδιος αναφέρεται σε πολυπολιτισμικές και διαπολιτισμικές λύσεις, στις οποίες μπορεί να εστιάσει η εκπαίδευση με σκοπό την ένταξη των μεταναστών στην κοινωνία. Από παιδαγωγική σκοπιά, οι διαπολιτισμικές λύσεις μπορεί να συμβάλλουν στη μετατροπή της αυτοαντίληψης του σχολείου, με σκοπό τη μεταβολή του σε ένα περιβάλλον, το οποίο παρέχει στους «άλλους» μια ομαλή κοινωνική, πολιτισμική και οικονομική ένταξη.

Γ. Η ταυτότητα των μεταναστών

Το κυριότερο συμπέρασμα που προκύπτει για την ταυτότητα του Nardi, αφορά την εθνότητά του. Ο ίδιος αναφέρει πως αισθάνεται ότι είναι ένας άνθρωπος με διπλή ταυτότητα. Στην Αλβανία νιώθει ξένος *«Να το πάρω αλλιώς, παγένουμε στην Αλβανία, περνάμε τα σύνορα με ταυτότητα αλβανική, εκεί είμαστε σαν ξένοι νιώθουμε ξένοι, μας*

κοροϊδεύουν, μας λένε έλα Γιωργάκη, μας κοιτάνε σαν να είμαστε ξένοι, δηλαδή ή μας κοιτάνε για συμφέροντα.», και στην Ελλάδα νιώθει μετανάστης. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, από τη στιγμή που ζει τόσα χρόνια εδώ νιώθει ότι είναι Έλληνας, αλλά φυσικά και δεν ξεχνάει από πού έχει έρθει.

«Αυτό θα σου έλεγα. Δηλαδή ταυτότητα ελληνικά, πιο πολύ ζούμε εδώ δηλαδή, άρα η ταυτότητα έχει αλλάξει, σαν να είμαστε και με ελληνική ταυτότητα και με λιγότερο αλβανική ταυτότητα. Γιατί λιγότερο πηγαίνουμε και καθόμαστε εκεί, αφού πιο πολύ ζούμε εδώ. Δεν είναι το ίδιο. Εγώ έτσι μπορώ να απαντήσω.»

«Αυτό είναι αυτό που σου έλεγα, είμαστε άνθρωποι...εγώ για τον εαυτό μου...με δύο ταυτότητες, τότε είναι εδώ που αισθάνομαι ότι είμαι Έλληνας, τότε είναι για την Αλβανία αισθάνομαι ότι είμαι Αλβανός. Άμα εγώ το παίρνω με νίκες. Νίκησε η Αλβανία, χαίρομαι για την Αλβανία, νίκησε η Ελλάδα, χαίρομαι για την Ελλάδα. Εγώ, πήρε η Ελλάδα το 2004 το Ευρωπαϊκό, έγινα πρώτος στην πλατεία που ούρλιαζα και πετάχτηκα πάνω όσα φωνή είχα. Είναι το ίδιο.»

Αναφορικά με το αν έχουν αλλάξει κάποιες πεποιθήσεις του από τότε που έχει έρθει Ελλάδα, σίγουρα έχει επηρεαστεί. Αλλά όσον αφορά τη θρησκεία, παρ' όλο ότι είναι βαπτισμένος δεν πιστεύει στον Χριστιανισμό, ούτε σε κάποια άλλη θρησκεία. Πιστεύει μόνο στον Θεό.

«Εεεε την αλήθεια θα το πω και να το ακούσεις καλά. Από θρησκείες και αυτά εμείς δεν ξέραμε τίποτα, σου έλεγα και πριν, αναλόγως σε ποια οικογένεια μεγαλώνεις. Η μάνα μας που μεγάλωσε τόσα παιδιά πίστευε, πίστευε μόνο στον Θεό, δεν ήξερε Ραμαζάν, Μπαϊράμ και τι τα λένε αυτά, αυτή έλεγε μόνο τη λέξη Θεό.»

Τέλος, αναφορικά με τα έθιμα και τις παραδόσεις που ακολουθεί αναφέρει πως περισσότερο κάνει τα ελληνικά έθιμα, αφού αυτά του αρέσουν, ενώ τα αλβανικά δεν τα ακολουθεί τόσο, γιατί τα έχει ξεχάσει. Αναφέρει όμως πως ίσως τώρα με την εξέλιξη της τεχνολογίας αρχίσει και μαθαίνει περισσότερα πράγματα για τα αλβανικά έθιμα.

«Γιατί δεν τα ξέρουμε τα αλβανικά, ούτε καν ξέρουμε πότε είναι τα αλβανικά. Αν τώρα που η ζωή έχει αλλάξει, που είναι με υπολογιστές, με ίντερνετ και αυτά κοιτάμε τι ήταν χτες. Παράδειγμα πριν 2-3 μέρες που ήταν το Νουβρούζ, ξέρω εγώ τι είναι το Νουβρούζ, άρα δεν τα πιστεύουμε αυτά γιατί δεν τα ξέρουμε.»

Συμπερασματικά, η ταυτότητα του μετανάστη, φαίνεται πως έχει επηρεαστεί πάρα πολύ από το γεγονός της μετανάστευσης. Δεν υπάρχουν αρκετά στοιχεία για την αλλαγή στην προσωπική ταυτότητα, αλλά υπάρχουν αρκετά που υποδηλώνουν ότι η εθνική του ταυτότητα έχει αναδιαμορφωθεί. Η μετανάστευση αλλάζει ριζικά τον τρόπο ζωής των ατόμων, τις υλικές και τις συμβολικές συνθήκες τους και θέτει σημαντικές προκλήσεις στην ταυτότητά τους. Καθώς η ταυτότητα αναπτύσσεται σε μια νέα κοινωνική κατάσταση, τα άτομα που μετακινούνται σε μια νέα κουλτούρα υποβάλλονται σε ορισμένες αλλαγές της ταυτότητάς τους, σε προσωπικό, κοινωνικό, εθνικό και πολιτιστικό επίπεδο (Mannarini & Procentese, (2018). Μεταξύ των

διαφορετικών επιπέδων ταυτοτήτων η πιο συχνή αναφορά, ως προς την αλλαγή της ταυτότητας, είναι αυτή της εθνοτικής ή όπως ορίζεται διαφορετικά της πολιτισμικής ταυτότητας.

Ακόμη, ο χαρακτηρισμός του συνεντευξιζόμενου ότι αισθάνεται ότι είναι ένας άνθρωπος με δύο ταυτότητες έρχεται σε συμφωνία με τη βιβλιογραφία. Σύμφωνα με την οποία, οι μετανάστες συχνά έρχονται αντιμέτωποι με το αίσθημα ότι εκπροσωπούν περισσότερες από μία ομάδες. Το αίσθημα αυτό εξηγείται με βάση τη θεωρία της πολλαπλής ταυτότητας, η οποία περιλαμβάνει τρεις κατασκευές, όπως υπογραμμίζουν οι Arrendondo & Glauner (1992, όπ. αναφ. στο Brown, 2019):

1. Την προσωπική ταυτότητα, δηλαδή την ηλικία, το φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, τη γλώσσα, την κοινωνική τάξη, τον πολιτισμό και τη σωματική αναπηρία.
2. Τα διακριτά και μη διακριτά χαρακτηριστικά που επηρεάζουν την ατομική επιλογή και τα προσωπικά επιτεύγματα. Παραδείγματα τέτοιων χαρακτηριστικών είναι το εκπαιδευτικό υπόβαθρο, η γεωγραφική τοποθεσία, το εισόδημα, ο γάμος, η θρησκεία, η επαγγελματική εμπειρία, ή τα προσωπικά ενδιαφέροντα.
3. Τα ιστορικά γεγονότα που δεν επηρεάζονται από τον έλεγχο των ίδιων των ατόμων, όπως είναι οι πολιτικές αποφάσεις και οι κοινωνικοί, πολιτισμικοί και οικονομικοί παράγοντες.

Επίσης, οι Verkuyten et al. (2019) αναφέρουν ότι η πολλαπλή ταυτότητα των μεταναστών βρίσκεται στο επίκεντρο κατανόησης του τρόπου που οι ίδιοι τοποθετούνται και ενσωματώνονται σε μια διαφορετική εθνική, εθνοτική ή θρησκευτική ομάδα. Η ανάπτυξη και διατήρηση δύο ή περισσότερων ταυτοτήτων για τον μετανάστη έχει ιδιαίτερες επιπτώσεις στη ψυχολογική και κοινωνικοπολιτισμική του προσαρμογή. Τέλος, όσον αφορά την τοποθέτηση του μετανάστη σε μία από τις στρατηγικές ένταξης του Berry (2001, όπ. αναφ. στο Cohen, 2015), αυτή είναι η στρατηγική της ενσωμάτωσης. Γίνεται αντιληπτό από τα λεγόμενά του ότι σέβεται και ενσαρκώνει μέσα του στοιχεία και από τους δύο πολιτισμούς.

Δ. Άλλα θέματα

Ο Nardi δηλώνει πως δεν έχει μετανιώσει ποτέ για την επιλογή της μετανάστευσης, και δεν σκέφτεται να φύγει από την Ελλάδα. Αυτό που πραγματικά θα ήθελε, είναι το σπίτι που έχει χτίσει στην Αλβανία να το είχε εδώ. Αν και το δικό του μέλλον το φαντάζεται εκεί που θα χτίσουν τη ζωή τα παιδιά του.

«Όχι. Αφού είπα εδώ έχουμε τα πάντα, τι θα κάνω θα φύγω για ένα μήνα και θα ξανά έρθω, αφού περνάνε τα χρόνια, θα πάμε για σύνταξη εδώ. Θα πάμε έναν μήνα εκεί, δε θα κάτσουμε όλη τη ζωή εκεί. Αυτό εξαρτάται και από τα παιδιά, τι δρόμο θα πάρουν τα παιδιά, παράδειγμα που θα χτίσουν τα παιδιά τη ζωή, να μην μιλάμε πριν θα χτίσουν τα παιδιά τη ζωή.»

6.1.2 Ανάλυση- ερμηνεία 2^{ης} συνέντευξης

Έκθεση τεκμηρίωσης συνέντευξης

Ο συνεντευξιαζόμενος είναι φίλος ενός οικογενειακού προσώπου της ερευνήτριας. Επομένως, η γνωριμία του με την ερευνήτρια προϋπήρχε της εργασίας. Η συμμετοχή του συνεντευξιαζόμενου στην παρούσα εργασία κρίθηκε σημαντική, και αποφασίστηκε με αντικειμενικότητα, αφού ο συνεντευξιαζόμενος ανταποκρίνεται στα κριτήρια και στις προδιαγραφές των συμμετεχόντων. Στην πρώτη επαφή, η οποία ήταν τηλεφωνική, εξηγήθηκαν εκτενώς τα πλαίσια της εργασίας και έγινε η πρόταση στον συνεντευξιαζόμενο Vasili, να συμμετέχει στην έρευνα. Εφόσον η απάντηση ήταν θετική, η ερευνήτρια εξήγησε πως θα κανονίσουν τις λεπτομέρειες της συνέντευξης σε μετέπειτα χρόνο.

Μετά από περίπου ένα μήνα, πραγματοποιήθηκε και η δεύτερη επαφή, η οποία ήταν και πάλι τηλεφωνική. Στη συνάντηση αυτή, η ερευνήτρια ρώτησε τον συνεντευξιαζόμενο πότε και που θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί η συνέντευξη. Εκείνος θέλησε να γίνει στον δικό του χώρο, λόγω φόρτου εργασίας, και μάλιστα παρακάλεσε να γίνει νωρίς το βράδυ. Αφού συμφωνήθηκαν ο τόπος και ο χρόνος διεξαγωγής της συνέντευξης, η ερευνήτρια έκανε σαφές στον συμμετέχοντα πως θα μπορούσε σε οποιοδήποτε χρόνο να ακυρώσει τη συμμετοχή του αν για κάποιον λόγο δεν ήθελε. Ο Vasili διαβεβαίωσε ότι ήταν πολύ πρόθυμος να βοηθήσει με τη συμμετοχή του στην έρευνα και ήθελε πολύ να ακουστούν οι ιστορίες του.

Η τρίτη επαφή έγινε περίπου μία εβδομάδα μετά τη δεύτερη. Το κλίμα της πρώτης προσωπικής επαφής, η οποία αφορούσε τη συνέντευξη δεν ήταν καθόλου αμήχανο, αν και η ερευνήτρια δεν είχε ξανά βρεθεί στο σπίτι του, σε έναν τόσο προσωπικό χώρο. Ο συνεντευξιαζόμενος ήταν αρκετά ευχάριστος, αν και φαινόταν ιδιαίτερα κουρασμένος από τη δουλειά. Η ερευνήτρια ρώτησε τον συνεντευξιαζόμενο αν ήθελε να μεταφερθεί η συνέντευξη και εκείνος τη διαβεβαίωσε πως δεν υπήρχε κανένα απολύτως θέμα. Μετά από μία μικρή συζήτηση, η ερευνήτρια ανέλυσε τον σκοπό της εργασίας της, ο οποίος είναι η διερεύνηση της επιρροής της εμπειρίας της μετανάστευσης στη διαμόρφωση της ταυτότητας των Αλβανών μεταναστών πρώτης γενιάς. Έπειτα ξεκίνησε η συνέντευξη, η οποία διήρκεσε περίπου 40 λεπτά. Πραγματοποιήθηκε μία διακοπή της συνέντευξης, στην οποία ο Vasili ζήτησε κάποιες διευκρινίσεις. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης υπήρξαν τρεις καίριες ερωτήσεις, οι οποίες ήταν προς το τέλος, στις οποίες ο συνεντευξιαζόμενος απαντούσε μονολεκτικά. Ενδέχεται η ερευνήτρια να μην έκανε σωστά τις ερωτήσεις, ή αυτό να έγινε λόγω της κούρασης που είχε ο συνεντευξιαζόμενος. Όταν η συνέντευξη τελείωσε η ερευνήτρια ευχαρίστησε πολύ τον Vasili για τη συμμετοχή του. Από τη μεριά του ο Vasili ευχαρίστησε την ερευνήτρια για την ευκαιρία που του έδωσε να διηγηθεί το βίωμά του. Έπειτα, από ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, περίπου 7 ημερών, πραγματοποιήθηκε μια τηλεφωνική συνομιλία με τον συμμετέχοντα, στην οποία του ζητήθηκε αν μπορούσε να κάνει μερικές διευκρινίσεις σε 3 απαντήσεις του. Ο Vasili έδειξε μεγάλη προθυμία και μάλιστα ζήτησε αν μπορούσε να απαντήσει εκείνη τη

στιγμή. Η ερευνήτρια του απάντησε πως δεν ήταν ανάγκη να βρεθούνε από κοντά και έτσι έδωσε τις διευκρινίσεις που είχαν ζητηθεί. Η ερευνήτρια ευχαρίστησε θερμά τον συμμετέχοντα και έτσι ολοκληρώθηκε η διαδικασία της συνέντευξης του Vasili.

Βιογραφικοί σταθμοί

- Γέννηση του Vasili στο χωριό Peshtan Bregas, της πόλης του Fier το 1964
- Στα πρώτα παιδικά χρόνια βίωσε πολύ τη φτώχεια και την πείνα
- Φοίτησε μέχρι τα 18 του, και έτσι ολοκλήρωσε και το Λύκειο
- Δούλευε από πολύ μικρή ηλικία για να συνεισφέρει στην οικογένειά του, περίπου από την ηλικία των 13. Παρακολουθούσε το νυχτερινό τμήμα στο Λύκειο, οπότε τα πρωινά εργαζόταν
- Ενώ, ήθελε πολύ να σπουδάσει δεν μπόρεσε, οπότε μόλις ολοκλήρωσε το Λύκειο πήγε φαντάρος
- Αφού ολοκλήρωσε τον στρατό ξεκίνησε να εργάζεται σαν οδηγός τανκς στον στρατό, ενώ δεν το επιθυμούσε και ήθελε να πάει στο πανεπιστήμιο
- Το 1990 παντρεύτηκε και άρχισε να ανεξαρτητοποιείται οικονομικά από την οικογένεια
- Το 1992 αποφάσισε να μεταναστεύσει στην Ελλάδα, και άφησε πίσω τη γυναίκα και το πρώτο του παιδί
- Μέχρι το 1998 πηγαينوερχόταν με τα πόδια Αλβανία-Ελλάδα, για να μπορέσει να συντηρήσει την οικογένειά του, παράλληλα είχε αποκτήσει και δεύτερο παιδί
- Το 1998 πήρε για πρώτη φορά βίζα, οπότε αποφάσισε να έρθει στην Ελλάδα μαζί με την οικογένειά του
- Από τότε μέχρι σήμερα έχει δουλέψει κυρίως σε αγροτικές εργασίες, έχει βάλει στόχο να καλυτερέψει και τη δική του ζωή αλλά κυρίως των παιδιών του. Για τα οποία είχε όνειρο να σπουδάσει, πράγμα που κατάφερε.

Μέσα από τα λόγια του συνεντευξιαζόμενου γίνεται σαφές πως ο ίδιος έχει επηρεαστεί σαν άτομο από το οικογενειακό περιβάλλον του, και συγκεκριμένα από τη μητέρα του, καθώς και από το περιβάλλον του σχολείου.

«Σημαντικό πρόσωπο στη ζωή μου εγώ έβλεπα μόνο τη μάνα μου. Δεν έβλεπα κάποιον άλλο, να πω ότι με μόρφωσε κάποιος άλλος. Τη μάνα μου και το σχολείο, αυτά που διαβάζαμε. Δεν έχω πρόσωπο να ξεχωρίζω εκτός της μάνας μου.»

Ένα ακόμη γεγονός, τον οποίο τον επηρέασε ήταν οι κοινωνικές συνθήκες που επικρατούσαν στην Αλβανία, καθώς όπως αναφέρει ήταν άθλιες, έζησε πολλές δύσκολες καταστάσεις, όπως φτώχεια και πείνα.

«Αυτές οι δυσκολίες, ναι, μου στοιχήσανε, για να προσπαθήσω εγώ να κάνω κάτι άλλο. Να καταφέρω να μην περάσουν και τα παιδιά μου τέτοια πράγματα όπως πέρασα κι εγώ. Ναι, μπορείς να το πεις κι αυτό.»

A. Η εμπειρία της μετανάστευσης

Οι δύσκολες συνθήκες διαβίωσης που επικρατούσαν στην Αλβανία, η αλλαγή από κομμουνιστικό σε δημοκρατικό κόμμα, καθώς και οι αναρίθμητες περιπτώσεις γνωστών του που μετανάστευσαν στην Ελλάδα, ήταν οι κυριότεροι παράγοντες που ώθησαν τον Vasili να μεταναστεύσει και αυτός. Επίσης, σημαντικό είναι και το γεγονός ότι είχε μάθει στο σχολείο να κάνει αγροτικές εργασίες, τις οποίες και έκανε όταν ήρθε Ελλάδα.

«Εύκολα. Γιατί στην Αλβανία δεν είχε μέλλον. Έβλεπα ότι κάθε μέρα, κάθε μήνα και κάθε χρόνο στην Αλβανία γινόταν από το κακό στο χειρότερο. Είδα ότι εδώ στην Ελλάδα υπήρχε δουλειά πάρα πολύ. Είχε ανάγκη για χέρια (εργατικά). Αυτή τη δουλειά το ήξερα. Ίσα- ίσα είχα σπουδάσει στο Λύκειο για αγροτικές δουλειές δηλαδή για πορτοκάλια, για μανταρίνια, για ελιές και αυτά τα πράγματα ήξερα οπότε έβλεπα πιο εύκολο να ζήσω εδώ.» και «Μέχρι το 1992 μετά και εγώ όπως οι άλλοι πριν από μένα, έφυγα.»

Οι μετακινήσεις του από Αλβανία στην Ελλάδα γίνονταν από το 1992 μέχρι το 1998, με τα πόδια, διασχίζοντας τα βουνά. Ήταν πολύ σημαντικό για αυτόν το γεγονός ότι συνήθως μετανάστευε με μεγάλη παρέα, οπότε είχαν ο ένας τον άλλον. Η κατάσταση φυσικά άρχισε να καλυτερεύει από τη στιγμή που πήρε άδεια παραμονής, δηλαδή το 1998, όπου ήρθε και η οικογένειά του εδώ.

«Στην Ελλάδα ήρθα πολλές φορές με τα πόδια. Πάντα με τα πόδια μέχρι το 1998 που έκανα τα χαρτιά. Είναι πολλές οι φορές αυτές. Ερχόμασταν πάντα με παρέα. Πάντα περνούσαμε κρυφά τα σύνορα Αλβανίας- Ελλάδας. Έπαιρνα κάτι ρούχα, χοντρά ρούχα για να περάσουμε τη νύχτα. Έπαιρνα λίγο ψωμί, τυρί και ελιές από το σπίτι μας σε ένα τσουβάλι και περάσαμε μόνο βουνά, ποτάμια. Δεν περάσαμε ποτέ στο δρόμο, στον κανονικό δρόμο γιατί μας κυνηγούσαν τότε οι φαντάροι και οι αστυνομία. Όταν μας πιάνανε, μας έστελναν πίσω. Κάποιες φορές με καλό τρόπο και κάποιες φορές (για να μην σου πω τις περισσότερες φορές) με ξύλο και τέτοια. Δεν ήταν καλά να γίνονται αυτά, δεν ήταν ανθρώπινα.»

Κατά τα πρώτα χρόνια διαμονής του στην Ελλάδα, αντιμετώπιζε αρκετές δυσκολίες. Αρχικά, δεν είχε στέγη, καθώς έμεναν μέσα στα βάτα. Επιπλέον, αναφέρει πως δεν μπορούσε να ικανοποιήσει και άλλες βασικές βιοτικές ανάγκες, όπως η τροφή, το καθαρό νερό και τα ρούχα. Επίσης, ζούσε συνέχεια με το αίσθημα του φόβου και της ανασφάλειας, αφού συνεχώς τους έψαχνε η αστυνομία για να τους γυρίσει πίσω. Ακόμη, πολύ σημαντικό είναι το γεγονός ότι είχε αφήσει την οικογένειά του στην Αλβανία, τη γυναίκα και τα δύο του παιδιά.

«Όταν ήρθα στην αρχή βρήκα δυσκολίες αμέτρητα εδώ στην Ελλάδα. Τα πρώτα 5-6 χρόνια έκατσα μέσα στα βάτα με νάιλον σε καλύβα και τέτοια πράγματα. Για να μην φαίνεται από τον δρόμο η καλύβα , καθόμασταν σχεδόν σαν τα ποντίκια μέσα στην καλύβα.»

«Εγώ ο ίδιος για παράδειγμα έχω φάει ξύλο πολλές φορές από την ελληνική αστυνομία και από τους φαντάρους. Και όλες τις φορές άδικα. Χωρίς να φταίω. Το μόνο που φταίγαμε ήταν επειδή περνούσαμε εδώ κρυφά για να ζητάω δουλειά. Ίσα- ίσα για να

επιβιώσουμε ήρθαμε. Δεν ζητήσαμε κάτι άλλο. Ούτε να κλέψουμε, ούτε να κάνουμε κάτι άλλο παράνομα. Αυτό ήταν το φταίξιμό μας. Που και πάλι για μένα, που περνούσαμε παράνομα, έφταιγε επειδή δεν είχαμε κράτος.»

«Οι δυσκολίες ήταν τρεις χειρότερα απ' όσα πέρασα στην Αλβανία. Σπίτι δεν είχα. Ρούχα δεν είχα. Κουβέρτες για να κοιμηθούμε δεν είχαμε. Νερό για να πίνουμε σαν άνθρωποι δεν είχαμε. Μόνο από τις βρύσες του χωραφιού. Είχαμε πολλά πράγματα που λείπανε αλλά πάλι εμείς αντέξαμε. Δεν μπορώ να πω, επιβιώσαμε.»

«Ήθελα να ήμουνα πουλί, να πετάω, να δω τα παιδιά και να γυρίσω πάλι πίσω να δουλέψω. Τόσο πολύ μου λείπανε τα παιδιά. Μου έλειψε η γυναίκα μου. Αλλά δεν μπορούσα να κάτσω στην Αλβανία, δεν μπορούσα να προσφέρω αν έμενα εκεί. Μόνο αυτόν τον τρόπο είχα.»

Περιγράφοντας τα συναισθήματα που ένιωσε την πρώτη φορά που ήρθε στην Ελλάδα, γίνεται σαφές πως ήταν ένα γεγονός που ήθελε πάρα πολύ να γίνει. Έβλεπε, λέει τη διαφορά στο χρώμα των βουνών, μόλις έφτασε στα σύνορα, οπότε ανυπομονούσε να φτάσει στον νέο αυτόν τόπο. Άρχισε να αισθάνεται και φόβο μόλις τον πιάσανε για πρώτη φορά αστυνομικοί, οι οποίοι τον ξυλοκόπησαν και τον φοβέριζαν χωρίς να έχει φταίξει κάποιος. Τα συναισθήματα αυτά, της χαράς και της ανυπομονησίας, είναι το ίδιο και τώρα, αφού δεν θα ήθελε να μένει μόνιμα στην Αλβανία και δεν αντέχει πάνω από 3 μέρες. Όπως αναφέρει:

«Ναι, μπορώ. Μόλις άφησα τα σύνορα της Αλβανίας και μπήκα στα σύνορα της Ελλάδας, έβλεπα μόνο πρασινάδα, έβλεπα μόνο δέντρα, λουλούδια και το μάτι μου χόρτασε και πίσω είχα αφήσει μόνο πέτρες, μόνο φτώχεια και τέτοια πράγματα. Κατάλαβα ότι η Ελλάδα ήταν μια πλούσια χώρα, όμορφη χώρα και αυτό μου έχει μείνει. Φόβο μέχρι τη στιγμή που έφαγα ξύλο, δεν είχα. Μετά την πρώτη φορά που έφαγα ξύλο από φαντάρους πάντα φοβόμουν γιατί έλεγα ότι θα μας πιάσουν. Θα μας δείρουν, μην μας σκοτώνουν γιατί υπήρχε περίπτωση και να μας σκοτώσουν. Όταν κρυβόμασταν και τρέχαμε για να μην μας πιάσουν οι φαντάρους τουφεκίζανε. Φόβο, μόνο από αυτό το πράγμα.»

«Βεβαίως είναι το ίδιο. Να μην σου πω, όταν εγώ πάω στην Αλβανία, δεν μπορώ να κάτσω πάνω από 2-3 μέρες. Θέλω να έρθω στην Ελλάδα. Θέλω να βλέπω την Ελλάδα. Θέλω να πάω στο σπίτι μου. Στον τόπο μου. Εκεί που μένω. Εκεί που δουλεύω. Αυτά τα νιώθω. Τα λέω με όλη την καρδιά.»

Αναφορικά με το αν υπάρχει κάποιο γεγονός, το οποίο τον βοήθησε να ενσωματωθεί τα πρώτα χρόνια στην Ελλάδα, αυτό έχει να κάνει με τη βοήθεια που δέχτηκε από τους χωριανούς. Ενώ, σημαντικό φαίνεται να είναι, μιλώντας για τα τωρινά χρόνια, το γεγονός ότι οι κάτοικοι στο χωριό έχουν αρχίσει και τον βλέπουν και αυτόν σαν χωριανό.

«Γεγονός, μόνο αυτό που οι χωριανοί εδώ στη Γαβριά, γιατί εδώ είχα τη τύχη να δουλεύω για πολλά χρόνια. Είμαι 30 χρόνια στην Ελλάδα και τα περισσότερα τα έχω στη Γαβριά.»

Όλοι οι χωριανοί ήθελαν κάτι να μας προσφέρουν. Ήθελαν να μας προσφέρουν δουλειά. Μόνο αυτό. Δεν έχω κάτι άλλο στο μυαλό μου.»

«Τώρα έχει πιο πολλά θετικά. Τώρα έχουν αρχίσει και με βλέπουν και εμένα οι χωριανοί σαν να είμαι ένας χωριανός. Δεν μπορώ να πω ότι είμαι πάλι πίσω στο 1992. Το 1992-1998 ήταν αλλιώς τα πράγματα. Τώρα είναι καλύτερα. Γιατί βλέπουν και οι χωριανοί ότι εγώ προχώρησα. Απόκτησα σπίτι, σπούδασα τα παιδιά, με βλέπουν με άλλο μάτι.»

Μέσα από την ανάλυση της συνέντευξης, προκύπτει το συμπέρασμα ότι οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν στην Αλβανία του 1990 επηρέασαν την απόφαση του συνεντευξιαζόμενου να μεταναστεύσει στην Ελλάδα. Όπως αναφέρεται στη βιβλιογραφία από τους Iosifides et al. (2007) υποστηρίζουν ότι η εισροή των Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα, οφείλεται εκτός από το γεγονός της ευκολίας εισόδου στη χώρα, στις πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις στην Αλβανία μετά το 1990. Επίσης, η Vullnetari (2012) αναφέρει ότι από την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος στην Αλβανία μέχρι 17 χρόνια αργότερα, ένας στους τέσσερις Αλβανούς έχει μεταναστεύσει και ζει στο εξωτερικό, με κυριότερες χώρες υποδοχής την Ελλάδα και την Ιταλία. Ο κύριος όγκος του αλβανικού μεταναστατευτικού πληθυσμού αποτελείται από άνδρες, οι οποίοι έχουν «οδηγήσει τον δρόμο». Ακόμη, η κύρια μέθοδος διέλευσης του συνεντευξιαζόμενου ήταν διασχίζοντας τα ελληνο-αλβανικά βουνά. Οι Τριανταφυλλίδου & Μαρούκης (2010) αναφέρουν πως παρά το γεγονός ότι τα ελληνικά βουνά φρουρούνταν σε μεγάλο βαθμό, υπήρξε πιο εύκολο για τους κατοίκους της Αλβανίας να επιλέξουν αυτή τη διαδρομή παρά να διασχίσουν θαλάσσια σύνορα, όπως για παράδειγμα αυτά της Ιταλίας. Η πιο συχνή μέθοδος εισόδου των μεταναστών ήταν η διέλευση από τα ελληνοαλβανικά βουνά, διασχίζοντάς τα με τα πόδια.

Επιπλέον, όσον αφορά τη ζωή του στην Ελλάδα, αποδεικνύεται ότι πάσχιζε για να επιβιώσει και να μπορέσει να ενσωματωθεί σε αυτή, αφού δεν είχε ούτε τα απαραίτητα νόμιμα έγγραφα, καθώς το ελληνικό κράτος δεν είχε φροντίσει για αυτό, αλλά ούτε και τα απαραίτητα βιοτικά αγαθά. Η άποψη αυτή σχετίζεται με το συμπέρασμα της έρευνας της Katartzi (2018), στην οποία γίνεται αντιληπτό ότι οι Αλβανοί μετανάστες αγωνίστηκαν για να ενταχθούν στην ελληνική κοινωνία και συνεχώς επικρατούσε το αίσθημα του φόβου και της ανασφάλειας. Οι κρατικές διαχείρισης και η μεταχείριση που λάμβαναν από τους άλλους δεν ευνοούσαν την ένταξή τους στον ελληνικό πολιτισμό.

Τέλος, ο συνεντευξιαζόμενος θεωρεί πως το γεγονός ότι δέχτηκε αρκετή βοήθεια από τους χωριανούς του, κατά τα πρώτα χρόνια διαμονής στην Ελλάδα, τον βοήθησε να ενσωματωθεί σε αυτήν. Επίσης, φαίνεται να εκτιμά τη γνώμη των άλλων και δείχνει χαρούμενος που τον βλέπουν και οι υπόλοιποι κάτοικοι του τόπου σαν «χωριανό». Οι Andreouli & Howarth (2013) αναφέρουν πως οι διαδικασίες διαμόρφωσης της ταυτότητας συνδέονται με τις διαδικασίες των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Συσχετίζοντας τις κοινωνικές αναπαραστάσεις με τη διαμόρφωση της ταυτότητας καταλήγουν, πως η ταυτότητα συνδέεται με την αυτό-ταυτοποίηση σε συγκεκριμένες

ομάδες, δηλαδή με το πώς βλέπει ένα άτομο τον εαυτό του μέσα σε κάποιες ομάδες, αλλά και με την αναγνώριση που λαμβάνει το ίδιο το άτομο από τους άλλους. Συνεπώς η διαμόρφωση της ταυτότητας των μεταναστών επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από το μέγεθος της κοινωνικής αναγνώρισης. Πιο συγκεκριμένα, ο εαυτός αναδύεται βλέποντας τον εαυτό του μέσα από τα μάτια των άλλων. Επίσης, οι Phinney et al. (2001) υποστηρίζουν πως η σχέση του μετανάστη με τη γειτονιά είναι ένας καθοριστικός παράγοντας διαμόρφωσης της ταυτότητάς του και της ψυχολογικής προσαρμογής του.

B. Οι εκπαιδευτικές εμπειρίες

Ο συνεντευξιαζόμενος, δήλωσε από την αρχή της συνέντευξης, όταν αφηγούνταν το βίωμά του, πως ένας από τους λόγους που ήθελε να φύγει από την Αλβανία, ήταν για να καταφέρει να σπουδάσουν τα παιδιά του και να έχουν μία καλύτερη ζωή. Αρκετές φορές αναφέρθηκε στην επιθυμία του να σπουδάσει, και αποκάλυψε πως ήταν ένα μεγάλο του όνειρο. Τέλος, αναφέρει πως ο ίδιος και η γυναίκα του έχουν στερηθεί πολλά πράγματα, για να μπορέσουν να πετύχουν τον σκοπό τους. Να μορφώσουν τα παιδιά τους. Γίνεται αντιληπτό μέσα από αυτά τα λόγια πόσο σημαντική είναι η εκπαίδευση για τον Vasili. Παρακάτω παρατίθενται μερικά αποσπάσματα:

«Μετά πήρα τη γυναίκα και τα παιδιά και σιγά- σιγά, πάλι από την αρχή, ήρθαμε στην Ελλάδα με το όνειρο ότι επειδή δεν σπούδασα εγώ, θα σπουδάσουμε τα παιδιά. Έτσι συνεννοηθήκαμε και με τη γυναίκα όταν ήρθαμε. Να σπουδάσουν τα παιδιά.»

«Ήθελα στη ζωή μου να πάω στο σχολείο, να διαβάσω, να γίνομαι άνθρωπος με μόρφωση, με κουλτούρα. Με το ζόρι πήγα μέχρι το Λύκειο. Δεν μπορούσα να πάω παραπάνω γιατί δεν μας άφησε το σύστημα του Hoxha τότε. Παρόλο που εγώ διάβαζα καλά και πήγα καλά στο μέσο όρο στα μαθήματα.»

«Τα σπουδάσαμε τα παιδιά. Αλλά πάλι., περάσαμε δύσκολα χρόνια. Την προσωπική μας τη ζωή δεν μπορούσαμε να την ευχαριστηθούμε όπως βλέπαμε τους άλλους που πηγαίνανε για καφέ, για εκδρομές, για τέτοια πράγματα. Στερηθήκαμε από τη ζωή πολλά πράγματα για να έρθουμε εδώ που είμαστε τώρα.»

Ακόμη, η επιθυμία του συνεντευξιαζόμενου να συνεχίσει ακόμα και στην Ελλάδα τις σπουδές αποδεικνύει τα παραπάνω λεγόμενά του, για τη σημασία που δίνει στη μόρφωση του ανθρώπου. Δεν συμμετείχε σε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα κατά τα πρώτα χρόνια διαμονής του στην Ελλάδα, καθώς δεν του δόθηκε η ευκαιρία, όπως λέει «Όχι, δεν μου δόθηκε ποτέ αυτή η ευκαιρία. Θα μπορούσε, θα ήθελα πάρα πολύ για να πάω αλλά δεν μου δόθηκε ποτέ αυτή η ευκαιρία.»

«Θα ήθελα πάρα πολύ αλλά δεν μ' άφηναν οι συνθήκες. Δεν θα μπορούσα να πάω να τελειώνω πανεπιστήμιο σε ηλικία 30 χρονών που ήμουν όταν ήρθα στην Ελλάδα. Δεν γινόταν, αλλά πάρα πολύ θα το ήθελα. Δεν είχα λεφτά να επιβιώσω. Πώς να επιβιώσω την οικογένειά μου και να πάω εγώ πανεπιστήμιο. Δεν θα γινόταν αυτό.»

Τέλος, αναφερόμενος στις δυσκολίες που αντιμετώπισαν τα παιδιά του στο σχολείο, ο συνεντευξιαζόμενος δηλώνει ότι υπήρχαν αρκετές δυσκολίες στη γλώσσα και στην επικοινωνία ιδιαίτερα στην αρχή. Με τον καιρό η μοναδική δυσκολία που περνούσαν ήταν κάποιες ρατσιστικές συμπεριφορές.

«Τα παιδιά μου εδώ ήρθανε.. η μεγάλη κοπέλα ήταν 7 χρονών και μικρή μου κοπέλα 5 χρονών και πήγαν εδώ στο σχολείο. Όταν ξεκίνησαν δεν ήξεραν καθόλου ελληνικά όπως και εγώ. Στην αρχή τα παιδιά βρήκαν αρκετές δυσκολίες. Δεν ήξεραν να μιλάνε, δεν ήξεραν να επικοινωνούν με τα άλλα παιδιά και ερχότανε στο σπίτι συνέχεια με κλάματα.»

«Και βέβαια, αλλά όχι όλα τα παιδιά. Μόνο κάποια παιδάκια που ήταν λίγο πιο «μάγκες».»

Καταληκτικά, από την ανάλυση της συνέντευξης προκύπτει το συμπέρασμα ότι η εκπαίδευση είναι ένα πολύ σημαντικό όπλο για την καλυτέρευση της ζωής του ατόμου. Όπως αναφέρει ο συνεντευξιαζόμενος, η επιθυμία του να σπουδάσουν τα παιδιά του, ήταν ένας από τους κυριότερους λόγους που αποφάσισε να μεταναστεύσει. Οι Hadjar & Scharf (2019) υποστηρίζουν πως οι μετανάστες πρώτης γενιάς νιώθουν περισσότερο την ανάγκη για ενσωμάτωση, και πολλές φορές ο λόγος που μεταναστεύουν είναι για να δώσουν την ευκαιρία στα παιδιά τους να σπουδάσουν. Ακόμη, ο συνεντευξιαζόμενος θα ήθελε να συμμετάσχει σε εκπαιδευτικά προγράμματα όταν πρωτοήρθε στην Ελλάδα, γιατί πίστευε πως αυτό θα τον βοηθούσε στην ενσωμάτωσή του. Η Orechova (2018) υποστηρίζει πως η εκπαίδευση έχει σπουδαίο ρόλο στη διαδικασία της προσαρμογής και της ενσωμάτωσης των μεταναστών και παρέχει το κατάλληλο υπόβαθρο για την πολιτιστική και οικονομική ένταξη των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής. Με την εκπαίδευση, οι μετανάστες έχουν την ευκαιρία να υιοθετήσουν πολιτιστικά και συμπεριφορικά μοτίβα της νέας κοινωνίας, καθώς και να αποκτήσουν δεξιότητες και ικανότητες που απαιτούνται για την αγορά εργασίας.

Τέλος, η αναφορά του συνεντευξιαζόμενου στις δυσκολίες που αντιμετώπισαν τα παιδιά του στο ελληνικό σχολείο, επιβεβαιώνει πως το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ήταν ανέτοιμο να δεχτεί τους μετανάστες, πρώτης και δεύτερης γενιάς, τη δεκαετία του 1990 με 2000. Η θέση αυτή ενισχύεται και από το γεγονός ότι δεν είχε την ευκαιρία να παρακολουθήσει κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, ενώ το ήθελε. Η Μαργώνη (2005) αναφέρει πως το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, τη δεκαετία του 1990 χαρακτηριζόταν από ανεπάρκεια στην εκπαίδευση ενηλίκων, αφού δεν υπήρχαν εκείνη την περίοδο εκπαιδευτικά προγράμματα που να ενίσχυαν τη συμμετοχή των μεταναστών πρώτης γενιάς στην εκπαίδευση. Επίσης, οι Nekby et al. (2007) αναδεικνύουν την αναγκαιότητα της εκπαίδευσης, ιδιαίτερα για τις οικογένειες μεταναστών, αναφέροντας πως η σχολική προσαρμογή για τις οικογένειες των μεταναστών είναι πολύ σημαντική, και επηρεάζει την ευρύτερη προσαρμογή τους στην κοινωνία υποδοχής, τη συμμετοχή τους στην αγορά εργασίας και την κοινωνική κινητικότητα. Με τη σειρά της, η ταυτότητα των μεταναστών επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη σχολική προσαρμογή και σχετίζεται με την ευεξία. Η ανάγκη διαχείρισης της ένταξης των μεταναστών από το εκπαιδευτικό ελληνικό σύστημα είναι επιτακτική,

όπως αναφέρει ο Γκότοβος (2001). Τέλος, σύμφωνα με τον Cummins (2005), σημαντικός παράγοντας που ενισχύει την επίδοση των μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο, είναι η αποδοχή από το σχολικό περιβάλλον της ταυτότητας των μαθητών αυτών.

Γ. Η ταυτότητα των μεταναστών

Ο συνεντευξιαζόμενος μιλώντας για τη διαμόρφωση της ταυτότητάς του αναφέρει πως αυτή έχει αλλάξει σε προσωπικό και κοινωνικό βαθμό. Ο χαρακτήρας του, φυσικά και έχει αλλάξει, αφού ο άνθρωπος κάθε μέρα ωριμάζει και αλλάζει τρόπο σκέψης. Έχει έρθει από πολύ μικρή ηλικία στην Ελλάδα, πως θα μπορούσε να μην επηρεαστεί η προσωπικότητά του, λέει *«ο άνθρωπος κάθε μέρα μαθαίνει πράγματα και διαμορφώνεται στον χαρακτήρα. Μπορεί και να έχω αλλάξει γιατί όταν ήρθα ήμουν 27 χρονών. Ο άνθρωπος όσο μεγαλώνει, τόσο ωριμάζει, αλλάζει.»*. Από κοινωνική σκοπιά, έχει αλλάξει σίγουρα η εθνοτική ταυτότητά του, αφού μένοντας 30 χρόνια στην Ελλάδα, νιώθει τόσο Έλληνας, όσο Αλβανός, όπως αναφέρει:

«Τριάντα χρόνια παραμονής σε μία χώρα, να δουλεύεις με Έλληνες, να λες καλημέρα, καλησπέρα. Να πηγαίνεις σε πανηγύρια, σε γάμους, για καφέ και να μην αισθάνεσαι Έλληνας, δεν γίνεται. Η ταυτότητα του Αλβανού δεν αλλάζει ποτέ, έχω κι εδώ Αλβανούς, αδέρφια φίλους και δεν έχει φύγει αυτό το συναίσθημα.»

Ακολουθεί περισσότερο τα ελληνικά έθιμα, αλλά δεν έχει ξεχάσει και τα αλβανικά. Του αρέσει να διασκεδάσει με τον τρόπο που διασκεδάζουν οι ντόπιοι, γιατί με αυτόν τον τρόπο αισθάνεται ότι έχει αποκτήσει και επικοινωνία μαζί τους. Του αρέσει να πηγαίνει σε γάμους και πανηγύρια και να συμμετέχει στα δρώμενα του χωριού, όπως λέει *«Γιατί μου αρέσουν, μου αρέσουν τα γλέντια, τα τραγούδια, ο γενικότερος τρόπος ζωής. Με αυτόν τον τρόπο επικοινωνώ και με τους χωριανούς, με τους ντόπιους»*. Από την άλλη, έχει διατηρήσει αρκετά αλβανικά έθιμα, και σε αυτό τον έχει βοηθήσει το γεγονός ότι έχει αρκετούς Αλβανούς κοντά στο χωριό που μένει *«Είναι εύκολο γιατί ζω και με Αλβανούς εδώ, τα θυμόμαστε όλοι μαζί, για παράδειγμα την Πρωτοχρονιά, γιατί δεν είχαμε και πολλά. Αυτά που είχαμε τα κάνουμε και εδώ ακόμα, αφού ερχόμαστε σε επαφή.»*

Για να μπορέσει να ενσωματωθεί είτε ο ίδιος, είτε η οικογένειά του, έχει επιτρέψει την αλλαγή του ονόματός του και επίσης, παρ' όλο ότι δεν πιστεύει στην τελετή της βάπτισης, έχει βαπτίσει τα παιδιά του, γιατί με αυτόν τον τρόπο πίστευε πως δε θα δέχονταν τόσο ρατσισμό.

«Από την πλευρά των Ελλήνων ήταν ο λόγος ότι δεν μπορούσαν να μας φωνάζουν στο κανονικό μας όνομα. Δεν «χτυπούσε» καλά στα αυτιά τους το αλβανικό όνομα που είχαμε εμείς. Για τους Αλβανούς, οι περισσότεροι το έχουν αλλάξει για να ακούγεται σαν χριστιανικό όνομα. Για να αποκτήσουν τάχα αγάπη. Αλλά δεν γίνεται αυτό με την αλλαγή ονόματος. Δεν αποκτάς τίποτα.»

«Με έκαναν να κάνω αυτή την πράξη περισσότερο οι χωριανοί που έλεγαν πρέπει να βαφτίσεις τα παιδιά για να πάνε σχολείο . Ότι θα έχουν άλλη εμπειρία κτλ. Συνέβησαν πολλά πράγματα και έτσι δέχτηκα εγώ να βαφτίσω τα παιδιά. Παρόλο που δεν το βλέπω έτσι αυτό το πράγμα. Επειδή άκουσα να λένε πολλά ρατσιστικά πράγματα γι' αυτό και εγώ τα βάφτισα τα παιδιά.»

Συμπερασματικά, η ταυτότητα του συνεντευξιαζόμενου έχει αλλάξει σε μεγάλο βαθμό κατά τη διάρκεια διαμονής στην Ελλάδα. Ο χαρακτήρας του αναφέρει φυσικά και δεν είναι ίδιος, αφού ο άνθρωπος κάθε μέρα ωριμάζει. Η άποψη αυτή έρχεται σε συνάρτηση με τη θεωρία της κοινωνικής ανάπτυξης του Erikson (1963, όπ. αναφ. στον Μπεζεβέγκη, 2011), ο οποίος συνδέει την προσωπική ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του ατόμου με την κοινωνική αλληλεπίδρασή του με άλλα άτομα του περιβάλλοντος. Η εξέλιξη και η αλλαγή της ταυτότητας του ατόμου γίνεται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του και περιλαμβάνει εκείνες τις αλλαγές που συσχετίζονται με την αλληλεπίδρασή του με άλλα άτομα, καθώς και τις αλλαγές στη γνώση και την αντίληψη του εαυτού ως μέλος μιας κοινωνίας. Επίσης, δραματική αλλαγή έχει υποστεί η πολιτισμική ταυτότητα του συνεντευξιαζόμενου, αφού πλέον αισθάνεται και Αλβανός και Έλληνας. Σύμφωνα με τους Mannarini & Procentese (2018) η μετανάστευση αλλάζει ριζικά τον τρόπο ζωής των ατόμων, τις υλικές και τις συμβολικές συνθήκες τους και θέτει σημαντικές προκλήσεις στην ταυτότητά τους. Μεταξύ των διαφορετικών επιπέδων ταυτοτήτων η πιο συχνή αναφορά, ως προς την αλλαγή της ταυτότητας, είναι αυτή της εθνικής ή όπως ορίζεται διαφορετικά από τους ίδιους, της πολιτισμικής ταυτότητας.

Ακόμη, ο συνεντευξιαζόμενος ισχυρίζεται ότι ο ισχυρός δεσμός του με την ελληνική κουλτούρα τον βοήθησε να ενσωματωθεί στην ελληνική κοινωνία και να επικοινωνεί με τους ντόπιους. Ο Carbajal (2020) αναφέρει πως κατά τη διαδικασία του επιπολιτισμού, το άτομο υιοθετεί στοιχεία του νέου πολιτισμού διατηρώντας στοιχεία του παλιού. Με τη διαδικασία αυτή, το άτομο αγκαλιάζει και τις δύο ταυτότητες, της κουλτούρας προέλευσης και της κουλτούρας υποδοχής και δεν υπάρχει κάποια διαφωνία μεταξύ των δύο κουλτουρών σε εσωτερικό και ατομικό επίπεδο. Αναφορικά με τη διατήρηση των αλβανικών παραδόσεων προκύπτει το συμπέρασμα, ότι είναι μια εύκολη διαδικασία για τον συνεντευξιαζόμενο γιατί έχει αρκετούς ανθρώπους κοντά του, που κατάγονται από την Αλβανία. Με αυτόν τον τρόπο κρατάει επαφή με τα στοιχεία του πολιτισμού του. Σύμφωνα με την έρευνα των Maehler et al. (2020), ο βαθμός ταύτισης και διατήρησης της ταυτότητας της χώρας προέλευσης των μεταναστών εξαρτάται από μία σειρά κοινωνικοδημογραφικών χαρακτηριστικών, ένα από αυτά τα χαρακτηριστικά είναι το υψηλό ή το χαμηλό επίπεδο μεταναστών που συγκεντρώνεται στον άμεσο τόπο διαμονής.

Τέλος, σημαντικές είναι οι αναφορές του συνεντευξιαζόμενου ότι για να μην νιώσει τόσο έντονα τον ρατσισμό, αναγκάστηκε να αλλάξει το όνομά του και να καταφύγει σε λύσεις που δεν πιστεύει, όπως είναι η βάπτιση των παιδιών του. Σύμφωνα με τον Michail (2013) η ανάγκη των Αλβανών μεταναστών να αντιμετωπίσουν μια κατάσταση περιθωριοποίησης και να επιτύχουν οικογενειακούς και προσωπικούς στόχους, τους

οδήγησε στην υιοθέτηση στρατηγικών ενσωμάτωσης σε δύο επίπεδα, σε ιδιωτικό και δημόσιο επίπεδο. Ένα παράδειγμα υιοθέτησης στρατηγικής, σε δημόσιο επίπεδο, είναι η βάπτιση και η αλλαγή ονόματος.

Δ. Άλλα θέματα

Ο Vasili θεωρεί πως υπάρχουν αρκετά ίδια στοιχεία ανάμεσα στον ελληνικό και τον αλβανικό πολιτισμό, όπως για παράδειγμα η ομοιότητα των γάμων. Αναφέρει πως ίσως αυτό το γεγονός να τον βοήθησε να μπει πιο εύκολα στην ελληνική ζωή, όπως λέει *«Μπορεί να με έχει βοηθήσει. Αμα ήταν τελείως διαφορετικές κουλτούρες θα ήταν πιο δύσκολο να προσαρμοστώ στην Ελλάδα. Η γνώμη μου είναι ότι μοιάζουν και γι' αυτό και μπήκα πιο εύκολα σ' αυτήν τη ζωή»*

Τέλος, δεν έχει μετανιώσει ποτέ για την επιλογή της μετανάστευσης παρά τις δυσκολίες που έζησε *«Όχι. Δεν έχω μετανιώσει ποτέ. Παρόλο που έχω περάσει δύσκολα χρόνια. Δεν έχω μετανιώσει. Γιατί δεν είχα κάτι άλλο να κάνω στην Αλβανία οπότε δεν έχω μετανιώσει.»*, και είναι ικανοποιημένος με την τροπή που έχει πάρει η ζωή του, όπως αναφέρει το σπίτι των ονείρων του το έχει ήδη αποκτήσει *«Είναι εδώ, ήδη το αγόρασα.»*

Το κυριότερο συμπέρασμα που προκύπτει σε αυτήν την ενότητα είναι ότι η ομοιότητα των δύο πολιτισμών επηρέασε θετικά την ένταξη του συνεντευξιαζόμενου στην Ελλάδα. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η έρευνα των Maehler et al. (2020) ανέδειξε ότι ο βαθμός ταύτισης και διατήρησης της ταυτότητας της χώρας προέλευσης των μεταναστών εξαρτάται από μία σειρά κοινωνικοδημογραφικών χαρακτηριστικών. Μεταξύ άλλων είναι η πολιτιστική απόσταση ή ταύτιση των δύο πολιτισμών.

6.1.3 Ανάλυση- ερμηνεία 3^{ης} συνέντευξης

Έκθεση τεκμηρίωσης της συνέντευξης

Η ανάλυση αυτή αναφέρεται στη συνέντευξη του Kedri, ο οποίος είναι από τους άντρες συμμετέχοντες και η γνωριμία του με την ερευνήτρια δεν είχε προηγηθεί της έρευνας. Πρόκειται για φιλικό άτομο ενός συγγενικού προσώπου της ερευνήτριας, ο οποίος προτάθηκε από το συγγενικό πρόσωπο κατά την αναζήτησή της για συμμετέχοντες στην έρευνα. Ο Kedri ανταποκρίνεται στις προδιαγραφές που απαιτεί η έρευνα, καθώς είναι Αλβανός μετανάστης πρώτης γενιάς, ο οποίος έχει έρθει στην Ελλάδα το 1991. Στην πρώτη επαφή που έγινε με τον συνεντευξιαζόμενο, αναλύθηκαν ο σκοπός και τα ερωτήματα της έρευνας, και εξηγήθηκαν εκτενώς τα πλαίσια στα οποία λαμβάνει χώρα μια συνέντευξη. Έγινε σαφές στον Kedri ότι η συμμετοχή του ήταν ιδιαίτερα πολύτιμη, αλλά οποιαδήποτε στιγμή θα μπορούσε να ζητήσει να μην συμμετέχει τελικά στην έρευνα. Εκείνος φάνηκε αρκετά θετικός και δήλωσε πρόθυμος να βοηθήσει.

Η δεύτερη επαφή έγινε περίπου έναν μήνα αργότερα, στην οποία ο συνεντευξιαζόμενος ρωτήθηκε ξανά αν μπορεί να συμμετάσχει. Μετά από τη θετική απάντηση που έδωσε, κανονίστηκε η μέρα και η ώρα της συνέντευξης με βάση το πρόγραμμα του συνεντευξιαζόμενου. Η μόνιμη κατοικία του συνεντευξιαζόμενου είναι τα Χανιά, οπότε και η συνέντευξη έλαβε χώρα διαδικτυακά. Το πρόγραμμα που χρησιμοποιήθηκε

για τη διεξαγωγή της συνέντευξης είναι το Skype. Ο συνεντευξιαζόμενος ζήτησε να γίνει απογευματινές ώρες, αφού τα πρωινά εργαζόταν ως οικοδόμος. Φυσικά, η ερευνήτρια ακολούθησε το πρόγραμμα του συνεντευξιαζόμενου, αλλά τον παρακάλεσε να βρίσκεται σε ένα περιβάλλον ήσυχο και άνετο κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Έτσι, ολοκληρώθηκαν οι συζητήσεις για να αποφασιστεί το τελικό ραντεβού της συνέντευξης.

Στην τρίτη επαφή, λίγες μέρες μετά τη δεύτερη, διεξήχθη η συνέντευξη. Αρχικά, έγινε σαφές στον συνεντευξιαζόμενο ότι μπορούσε να σταματήσει οποιαδήποτε στιγμή επιθυμούσε τη συνέντευξη. Στη συνέχεια εξηγήθηκε και πάλι ο σκοπός της έρευνας, ο οποίος είναι η διερεύνηση της επιρροής της εμπειρίας της μετανάστευσης στη διαμόρφωση της ταυτότητας των Αλβανών μεταναστών πρώτης γενιάς. Κατά τα πρώτα λεπτά της συνέντευξης υπήρξε ένα κλίμα αμηχανίας, τόσο από τη μεριά του συνεντευξιαζόμενου, όσο και από τη μεριά της ερευνήτριας. Μετά τα πρώτα λεπτά, όμως, που έφυγε η αμηχανία ίσως της πρώτης οπτικής επαφής, η συνέντευξη απέκτησε ένα αρκετά θετικό και φιλικό κλίμα. Ο συνεντευξιαζόμενος δε ζήτησε τη διακοπή της συνέντευξης σε καμία ερώτηση. Αλλά, είχε διευκρινιστικές απορίες, τις οποίες διατύπωσε κατά τη διάρκειά της. Ενώ, έγινε σαφές ότι θα μπορούσε να μιλήσει σε όποια γλώσσα ένιωθε πιο άνετα, ο Kedri επέλεξε να απαντάει στα ελληνικά. Η διάρκεια της συνέντευξης ήταν περίπου 60 λεπτά. Στο τέλος της, η ερευνήτρια ευχαρίστησε τον Kedri για τη συμμετοχή του και εκείνος είπε πως ήλπιζε να έχει βοηθήσει η ιστορία του. Ο Kedri, φάνηκε πως αφηγήθηκε με ενδιαφέρον την ιστορία της ζωής του, και μάλιστα, αποκάλυψε πως έχει πάρα πολλά πράγματα που πρέπει να διηγηθεί, για να ακουστούν σε όλο τον κόσμο. Αλλά, θα μπορούσε, όπως ανέφερε, να γράψει ένα ολόκληρο βιβλίο για να διηγηθεί ολόκληρη την προσωπική εμπειρία της μετανάστευσης.

Βιογραφικοί σταθμοί

- Γέννηση του Kedri, σε ένα χωριό της πόλης του Fier, στις 17/05/1971
- Φοίτηση στο σχολείο για εννέα χρόνια
- Από την ηλικία των 14 με 15 ξεκίνησε να εργάζεται
- Στην ηλικία των 20 χρονών ήρθε για πρώτη φορά στην Ελλάδα, το 1991
- Κατά τα πρώτα 5 χρόνια παραμονής του στην Ελλάδα, έχει πηγαиноέλθει στην Αλβανία αρκετές φορές με τα πόδια. Τα χρόνια αυτά εργάστηκε σε κάποια μέρη της Ελλάδας, όπως είναι η Άρτα, τα Ιωάννινα και η Κρήτη
- Το 1997 εγκαθίσταται μόνιμα στην Κρήτη
- Το 1998 βγάζει για πρώτη φορά άδεια παραμονής
- Άρχισε να εργάζεται κυρίως στην οικοδομή, αλλά αργότερα ασχολήθηκε και με τουριστικές εργασίες. Αυτήν τη στιγμή στην Κρήτη, εργάζεται τον χειμώνα ως οικοδόμος και την καλοκαιρινή σεζόν ως υπάλληλος ξενοδοχείου
- Γύρω στο 2003 γνώρισε τη γυναίκα του και παντρεύτηκε στην Αλβανία, έπειτα έφερε και τη γυναίκα του στην Κρήτη

- Το διάστημα αυτό που είναι παντρεμένος έχει αποκτήσει δύο παιδιά, ένα αγόρι και ένα κορίτσι

Μέσα από τα λόγια του Kedri αναφερόμενος στην κατάσταση που επικρατούσε στην Αλβανία τα χρόνια του κομμουνισμού, γίνεται αντιληπτό ότι μεγάλωσε σε πολύ δύσκολες συνθήκες, κατά τις οποίες αναγκάστηκε να δουλέψει από πολύ μικρός για να μπορέσει να επιβιώσει η οικογένειά του.

«Όπως όλοι μας, ζούσαμε τότε στη διδασκαλία, μεγαλώσαμε με δυσκολίες, πήγαινα τότε σχολείο, καταρχήν είμαι παιδί μεγάλης οικογένειας, είμαστε πολλά παιδιά, κι έχω μεγαλώσει με πολλές δυσκολίες, μέχρι τα χρόνια που ήρθα στην Ελλάδα και δούλενα, 4-5 χρόνια στο χωριό μου»

Οι κακουχίες και οι δυσκολίες της ζωής τον ακολούθησαν και μετά τη μετανάστευσή του. Αφού ερχόμενος στην Ελλάδα, το 1991 μέχρι και το 1998, αναγκαζόταν να διασχίζει τα σύνορα περπατώντας, είτε είχε κρύο είτε είχε ζέστη. Οι συνθήκες διαβίωσης στην Ελλάδα ήταν άθλιες, για παράδειγμα, η στέγη που είχε εκείνα τα χρόνια ήταν σε αποθήκες μέσα στα χωράφια. Όμως, τις δυσκολίες αυτές κατάφερε να τις προσπεράσει και συνέβαλαν σίγουρα στη διαμόρφωση ενός ανθρώπου που έχει τη δύναμη να ανταπεξέλθει ακόμα και στα πιο δύσκολα *«...δε θέλω να τα θυμηθώ γιατί τώρα η ζωή μου έχει γίνει προς το καλύτερο, δουλεύω νόμιμα, είμαι ασφαλής και προχωράω μπροστά»* Τα σημεία στα οποία φαίνονται οι κακουχίες που έχει περάσει είναι:

«Αυτά τα χρόνια, από το 1991 μέχρι το 1998 που εγώ έφυγα να πάρω άδεια παραμονής, για να μείνω με χαρτιά εδώ στην Ελλάδα, έχω περάσει τα χειρότερα χρόνια στην Ελλάδα»

«...ήταν δικτατορία, δεν σε αφήνανε να φύγεις, να περάσεις τα σύνορα, ήταν πάρα πολύ δύσκολα, και μπορούσαν και να σε σκοτώσουν, ρίχνανε και σφαίρες όταν έφευγε ο κόσμος»

«Περνούσαμε το βουνό με τα πόδια, και τα σύνορα, περπατούσαμε επί μία εβδομάδα περίπου, 5-6 μέρες, νύχτα μέρα, για να φτάσουμε όσο μακριά θέλαμε μέσα στην Ελλάδα. Καταρχήν δεν ξέραμε που πηγαίναμε, μέχρι να βρούμε άνθρωπο να μας βοηθούσε ξέρω γω, για να μας έδινε δουλειά.»

«Περνούσαμε πάρα πολύ άσχημα, κρυβόμασταν για να μη μας πιάσουνε και να μας στείλουνε πίσω στην Αλβανία. Αυτά τα χρόνια, πηγαίναμε και καθόμασταν κρυφά και δεν μας βάζανε να μας νοικιάζουν σπίτια για να μέναμε σαν άνθρωποι αλλά μας δίνανε αποθήκες. Μέναμε σε αποθήκες μέσα στα χωράφια που δουλεύαμε για να μην μας βρίσκουνε και μας πιάσουνε, και δεν θέλω να τα θυμηθώ αυτά τα χρόνια, γιατί δεν ήταν καλά χρόνια, ήταν και καλά και κακά αλλά πιο πολύ αυτά τα χρόνια τα έχω σαν κακά και δε θέλω να τα θυμηθώ...»

Ο ίδιος αναφέρει ότι μεγάλη επιρροή στη διαμόρφωση του χαρακτήρα του άσκησε και η ανατροφή που πήρε από τη μητέρα του, για την οποία μιλάει με ιδιαίτερη συγκίνηση και αγάπη *«Ναι ναι με μεγάλωσε με αρχές, με έκανε καλό άνθρωπο, με έκανε να*

σκέφτομαι πάντα το καλό όχι το κακό. Παρ' ότι είχαμε δυσκολίες πιστεύω πως μου έδωσε πάρα πολύ μόρφωση στη ζωή που μεγάλωσα». Παρά τις δυσκολίες που ζούσανε, πιστεύει ότι πήρε από τη μητέρα του τα σωστά θεμέλια για να χτίσει τη ζωή του.

Ένα ακόμη σημαντικό γεγονός, το οποίο επηρέασε την τροπή που έχει πάρει η ζωή του είναι η κατάρρευση του κομμουνιστικού συστήματος. Αφού, όταν ο κόσμος ξεσηκώθηκε και άλλαξε το σύστημα, τότε ο Kedri είδε πως υπήρχαν καλύτερες ευκαιρίες ζωής στο εξωτερικό και έτσι αποφάσισε να φύγει.

«Λοιπόν, ήταν τα τελευταία χρόνια δικτατορίας στην Αλβανία και δούλευα σε μια δουλεία πολύ κακή και οι συνθήκες ήταν πού κακές. Αυτή τη χρονιά είχαν γίνει πολλοί στην Αλβανία που ήθελαν να αλλάξει το σύστημα και είχε ξεσηκωθεί ο κόσμος και έκανε διαμαρτυρίες για πολλά πράγματα. Κι εγώ έμαθα πως είχαν ξεκινήσει πάρα πάρα πολλά παιδιά στην ηλικία μου, που είμαστε νέοι, που είμαστε μικρά και φεύγανε παντού, προς την Ελλάδα προς την Ιταλία, και φεύγανε για μια καλύτερη ζωή. Κι εγώ ήμουν με ένα φίλο, το συζητήσαμε κι αποφασίσαμε και φύγαμε κρυφά»

Συμπερασματικά, από την ανάλυση της συνέντευξης προκύπτει το συμπέρασμα, ότι η κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώσ της Αλβανίας, άσκησε μεγάλη επιρροή στη ζωή του συνεντευξιαζόμενου. Όπως αναφέρεται και στη βιβλιογραφία, όταν κατέρρευσαν τα κομμουνιστικά καθεστώτα στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, αυξήθηκαν κατά πολύ οι μεταναστατευτικές εισροές στην Βόρεια και Δυτική Ευρώπη (Sobczynski, 2019 & Τριανταφυλλίδου & Μαρούκης, 2010). Επίσης, η Vullnetari (2012) αναφέρει ότι από την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος στην Αλβανία μέχρι 17 χρόνια αργότερα, ένας στους τέσσερις Αλβανούς έχει μεταναστεύσει και ζει στο εξωτερικό, με κυριότερες χώρες υποδοχής την Ελλάδα και την Ιταλία. Ο κύριος όγκος του αλβανικού μεταναστατευτικού πληθυσμού αποτελείται από άνδρες, οι οποίοι έχουν «οδηγήσει τον δρόμο», ενώ οι γυναίκες είναι αυτές που τους έχουν ακολουθήσει ως μέλη της οικογένειας. Γεγονός που επιβεβαιώνεται από τα λεγόμενα του Kedri, καθώς αναφέρει ότι πρώτα εγκαταστάθηκε ο ίδιος σε έναν τόπο και έπειτα ακολούθησε και η γυναίκα του.

A. Η εμπειρία της μετανάστευσης

Η εμπειρία της μετανάστευσης του Kedri, δυστυχώς δεν είναι εύκολο να περιγραφεί. Ο ίδιος αναφέρει ότι έχει έρθει με τα πόδια από την Αλβανία αμέτρητες φορές, και σε κάθε μία από αυτές κουβαλάει και μια μεγάλη ιστορία. Συμπερασματικά, οι περισσότερες φορές της μετακίνησης έγιναν κάτω από δύσκολες συνθήκες, καθώς περπατούσε στα βουνά επί μέρες, δεν είχε που να μείνει, έμενε αρκετά χωρίς φαγητό ή νερό, δηλαδή δεν μπορούσε να ικανοποιεί τις βασικές ανάγκες του, όπως αναφέρει «...κακές μέρες, που δεν είχαμε να φάμε, δεν είχαμε νερό να πιούμε στον δρόμο που ήρθαμε...» Άλλες φορές φοβόταν ότι μπορεί να μην φτάσει στον προορισμό του, καθώς όπως λέει «...ήταν πάρα πολύ δύσκολα, και μπορούσαν και να σε σκοτώσουν, ρίχνανε και σφαίρες όταν έφευγε ο κόσμος». Επίσης, περιγράφει ποιες ήταν οι σημαντικότερες δυσκολίες που αντιμετώπισε, μετά την έλλειψη των βασικών αναγκών. Αυτές οι

δυσκολίες σχετίζονταν, κατά τα πρώτα χρόνια διαμονής στην Ελλάδα, με τη διαφορετική κουλτούρα, τον διαφορετικό τρόπο ζωής και την επικοινωνία. Ήταν πολύ δύσκολο να ενταχθεί σε έναν νέο τρόπο ζωής και πόσο μάλλον όταν δεν ήξερε τη γλώσσα. Περνώντας τα χρόνια, κάνοντας τεράστια υπομονή και με πολύ θέληση, κατάφερε να ξεπεράσει τις δυσκολίες και άρχισε σιγά σιγά να ενσωματώνεται στη νέα κατάσταση.

«Τα πρώτα χρόνια στην Ελλάδα για μένα είναι πως εγώ που μεγάλωσα μέχρι 19 χρονών στην Αλβανία και ήταν άλλη κουλτούρα, άλλη γλώσσα, άλλη ζωή, ο τρόπος που κάνανε ήταν διαφορετικό και όταν ήρθα εδώ δυσκολεύτηκα, βεβαίως δυσκολεύτηκα γιατί καταρχήν δεν ήξερα να μιλήσω, πώς να μιλάω, δύο λέξεις ήξερα ψωμί και νερό ήξερα δεν ήξερα, εντάζει και δουλειά, τρεις λέξεις» και «Κι εντάζει με την υπομονή που είχαμε τα πέρασα, τα προσπέρασα κι αυτά και κάθε χρόνο γινόμουν και πιο καλύτερα στη γλώσσα που έμαθα, και στη δουλειά ήμουν πιο καλά.»

Όπως αναφέρει, ακόμη ένα δύσκολο γεγονός που έπρεπε να ξεπεράσει ήταν ο ρατσισμός που βίωσε. Υποστηρίζει πως είναι λογικό σε μία ξένη χώρα κάποιοι να σου συμπεριφερθούν όμορφα και κάποιοι άλλοι όχι. *«Οι κακές στιγμές είναι λίγο, έχουμε περάσει και κακές αλλά είναι λίγο, λιγότερα από αυτά που έχω περάσει»*, *«οι Έλληνες δεν είναι τόσο ρατσιστές για μένα που λένε, υπάρχει ρατσισμός αλλά δεν....είναι λίγοι οι άνθρωποι, όπως σε κάθε κράτος υπάρχουν και καλοί και κακοί, κι έτσι πιστεύω, κι όπου και να πας ο μετανάστης θα το νιώσει μέσα του καταρχήν αυτό, και θα έχει στιγμές όπως εγώ, θα έχει ρατσισμό»*

Ο ίδιος θυμάται τα συναισθήματα που είχε την πρώτη φορά που αποφάσισε να φύγει από την Αλβανία ως μία κακή ανάμνηση, καθώς ένιωθε αρκετό φόβο και στεναχώρια.

«...την πρώτη φορά που έφυγα από τη χώρα μου, εντάζει, δεν ένιωθα καλά, καταρχήν ένιωθα φόβο, οι συνθήκες δεν ήταν καλές. Ένιωθα μέσα μου φόβο γιατί δεν ήξερα τι θα συμβεί, δεν ξέραμε ούτε τον δρόμο, ούτε τίποτα τι θα συμβεί, τι θα έβλεπες μπροστά σου, δηλαδή δεν ξέραμε. Ένιωθα λύπη καταρχήν, αλλά από τη μια μεριά ένιωθα λύπη και από την άλλη ένιωθα πως μπορώ να ζήσω καλύτερα εκεί που θέλω να πάω.»

Με τα χρόνια, όμως τα συναισθήματα αυτά έχουν αλλάξει. Και ειδικά, μετά την απόκτηση της άδειας παραμονής του η ζωή του έχει καλυτερεύσει και νιώθει ιδιαίτερα χαρούμενος για αυτό. Η ενσωμάτωσή του στην Ελλάδα δεν ήταν καθόλου εύκολη. Αναφέρει πως τεράστιο ρόλο στην ένταξή του στην καινούρια αυτή χώρα έπαιξε η βοήθεια που δέχτηκε από πάρα πολλούς ανθρώπους. Είτε ανθρώπους που συναντούσε στον δρόμο του στα βουνά, οι οποίοι τους έδιναν ρούχα, φαγητό και καμιά φορά και στέγη. Είτε άνθρωποι που βρίσκονταν στο χωριό που έμενε τα πρώτα χρόνια αλλά και στην Κρήτη που μένει τώρα. Συγκεκριμένα, αναφέρει:

«...υπήρχαν πάρα πολλοί άνθρωποι που μας βοηθήσανε και μας λέγανε καλά λόγια, δηλαδή αν δουλεύετε και βλέπετε τη δουλειά σας και πιο πέρα, τέλος πάντων να γίνεστε πιο καλοί άνθρωποι. Μας βοηθούσανε πάρα πολλοί άνθρωποι, δεν είναι ένας αλλά είναι

πολλοί άνθρωποι που με βοηθούσανε, που μου δίνανε εντολές, όχι συμβουλές γιατί μπερδεύτηκα, για να κοιτάω τη δουλειά μου»

«Μας είχαν βοηθήσει πάρα πολύ οικογένειες Έλληνες, που χτυπούσαμε την πόρτα σε κάποιο χωριό, και πηγαίναμε με τον φόβο μην μας πιάσουνε. Και μας δίνανε οι άνθρωποι φαγητό και τρώγαμε, μας δίνανε ρούχα και φεύγαμε μετά από κει με τα πόδια.»

Επίσης, ένα ακόμη σημαντικό γεγονός που έγινε, το οποίο τον βοήθησε να ενταχθεί στην Ελλάδα, ήταν η απόκτηση της άδειας παραμονής *«Πάρα πολύ έχουν αλλάξει τα πράγματα προς το καλύτερο. Αυτά τα χρόνια, από το 1991 μέχρι το 1998 που εγώ έφυγα να πάρω άδεια παραμονής, για να μείνω με χαρτιά εδώ στην Ελλάδα, έχω περάσει τα χειρότερα χρόνια στην Ελλάδα»* και *«δε θέλω να τα θυμηθώ, γιατί τώρα η ζωή μου έχει γίνει προς το καλύτερο, δουλεύω νόμιμα, είμαι ασφαλής και προχωράω μπροστά»*. Αφού, πριν την άδεια παραμονής, όπως περιγράφει φοβόντουσαν να κυκλοφορήσουν ακόμη και στο χωριό *«...δεν βγαίναμε βόλτα στο χωριό ή στην πόλη που μέναμε και φοβόμασταν»*. Τέλος, πολύ σημαντική είναι η άποψή του ότι υπάρχουν αρκετές ομοιότητες ανάμεσα στους δύο πολιτισμούς, και αυτό το γεγονός τον βοήθησε τουλάχιστον συναισθηματικά να μην αισθάνεται πάντα σαν ξένος, όπως λέει *«Ναι με έχει βοηθήσει γιατί είναι παρόμοια τα εθίματά, είναι παρόμοιο με τη χώρα μου και νιώθω πιο ασφαλής και νιώθω σαν να είμαι ώρες ώρες στην πατρίδα μου, και νιώθω χαρά.»*

Όσον αφορά την άποψη του Kedri για την έννοια της πατρίδας, αναφέρει πως είναι ένα πολύ δύσκολο θέμα, και ακόμη και τώρα δεν έχει καταφέρει να λύσει. Για εκείνον πατρίδα είναι το μέρος όπου οι άνθρωποι σε αγαπούν και σε δέχονται όπως είσαι. Νιώθει σαν πατρίδα του την Ελλάδα, ιδιαίτερα μετά από τόσα χρόνια διαμονής, όπου έχει χτίσει οικογένεια και όλη του τη ζωή εδώ. Αλλά φυσικά και μέσα του στεναχωριέται για την άλλη του πατρίδα, την Αλβανία, και είναι κάτι που δεν μπορεί να εξηγήσει. Οι παρατηρήσεις αυτές προκύπτουν από τα εξής σημεία:

«Εγώ πατρίδα νιώθω εκεί που ζω, που δουλεύω και εργάζομαι, που έχω τα παιδιά μου, τη γυναίκα μου και με δέχονται οι άνθρωποι όπως είμαι κι εγώ αυτούς όπως είναι. Αυτό είναι πατρίδα για μένα, δουλεύεις και ζεις με την κουλτούρα του τόπου που μένεις»

«Για την πατρίδα μου τώρα (την Αλβανία) είναι δύσκολο να απαντήσω γιατί έχω τριάντα χρόνια που έχω φύγει, τη νιώθω πατρίδα μου βεβαίως πονάει αλλά το έχω περάσει, τώρα εκεί νιώθω σαν ξένος και δεν ξέρω πως, δεν μπορώ, δεν ξέρω τι να σου πω μετά από τόσα χρόνια που έχω να ζήσω εκεί, είναι πολύ δύσκολο να σου πω.»

Ακόμη, ενδιαφέρον έχει η άποψη του συνεντευξιαζόμενου για το τι σημαίνει να είναι κάποιος μετανάστης. Όταν είσαι μετανάστης αναφέρει ότι δεν ζεις όπως όλοι οι υπόλοιποι άνθρωποι, αλλά ζεις πολύ χειρότερα. Συγκεκριμένα, για τον ίδιο, αλλά και για πολλούς άλλους Αλβανούς μετανάστες, δεν υπήρχε στη ζωή τους κάτι άλλο πέρα από τη δουλειά. Αυτός ήταν ο σκοπός των περισσότερων μεταναστών, να μαζέψουν χρήματα και να πάνε πίσω να βοηθήσουν την οικογένειά τους. Φυσικά και δε σκέφτονταν τη διασκέδαση και να περνάνε καλά. Αλλά ήταν οπλισμένοι με θάρρος και δύναμη για να μπορέσουν να αντέξουν αυτές τις συνθήκες.

«...εμείς οι μετανάστες επειδή έχουμε περάσει πολύ, πολύ κακά στη ζωή, τι θέλω να πω με το πολύ κακά στη ζωή, επειδή ήρθαμε από μία χώρα που ήταν βασανισμένη τόσα χρόνια, και ήρθαμε για μια καλύτερη ζωή και δεν είχαμε το μυαλό για να κάνουμε τα πρώτα χρόνια που ζούσαμε εδώ, πως ζούνε οι Έλληνες, είχαμε στον νου μας να δουλεύουμε για να ζήσουμε, να πάρουμε, να μαζέψουμε κάνα φράγκο, τι να σου πω ήταν δύσκολο, δεν ήταν η διασκέδαση πιο πολύ, ήταν η δουλεία, να μαζέψουμε κάνα φράγκο, να δώσουμε στους γονείς μας, στα αδέρφια μας, να βοηθήσουμε.»

«Για να είσαι μετανάστης θέλει πολύ καρδιά, θέλει να είσαι.....να βλέπεις μπροστά, να προχωρήσεις, γιατί οι δυσκολίες που περνούσαμε ήταν πολύ... ήταν πολύ αυτά που έχουμε περάσει στη ζωή και αυτά»

Καταληκτικά, αναλύοντας εις βάθος τη συνέντευξη του Kedri, προκύπτουν κάποια συμπεράσματα, τα οποία έρχονται σε συμφωνία με τη βιβλιογραφία. Πρώτον, γίνεται φανερό πως η κύρια μέθοδος διέλευσης των ελληνοαλβανικών συνόρων χωρίς έγγραφα ήταν περπατώντας από τα βουνά, γεγονός που επιβεβαιώνεται από τη βιβλιογραφία (Τριανταφυλλίδου & Μαρούκης, 2010). Επίσης, από τα λεγόμενα του Kedri για τα πρώτα χρόνια της μετανάστευσης, προκύπτει ότι δεν επιθυμούσε να μείνει μόνιμα στην Ελλάδα, αλλά είχε έλθει για να βοηθήσει οικονομικά την οικογένειά του. Αυτή η άποψη είναι συνυφασμένη με αυτή του Michail (2013), ο οποίος ισχυρίζεται η αλβανική μετανάστευση ξεκίνησε στις αρχές του 1990 και είχε παροδικό χαρακτήρα με τη μη μόνιμη μετανάστευση, κυρίως των ανδρών, με την πάροδο, όμως, του χρόνου έχει αποκτήσει μόνιμο χαρακτήρα. Από την άποψη του συνεντευξιζόμενου για τη μετανάστευση γενικότερα, και τον μετανάστη ειδικότερα, προκύπτει η παρατήρηση ότι ο ίδιος θεωρεί πως διάφορα χαρακτηριστικά του ατόμου, όπως το θάρρος και η δύναμη συμβάλλουν θετικά στην ενσωμάτωση στην κοινωνία υποδοχής. Σύμφωνα με έρευνα της Mlecsko (2011) η διαδικασία της διαμόρφωσης νέων στοιχείων ταυτότητας για έναν άνθρωπο που έχει μεταναστεύσει σε νέα κοινωνικά πλαίσια επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τα ατομικά χαρακτηριστικά και τα στοιχεία συμπεριφοράς του καθενός. Τέλος, σημαντικές είναι οι αναφορές του Kedri για τα εμπόδια που συνάντησε κατά τη διάρκεια παραμονής του στην Ελλάδα και στην προσπάθειά του να ενταχθεί σε αυτήν. Η Katartzi (2017) αναφέρει για την έρευνά της, πως οι περισσότεροι Αλβανοί συμμετέχοντες παρουσίασαν μεγάλη δυσκολία στην ένταξή τους στον ελληνικό τρόπο ζωής και φαίνεται πως αγωνίστηκαν για αυτήν.

B. Οι εκπαιδευτικές εμπειρίες

Η μετανάστευση του Kedri έγινε σε πολύ μικρή ηλικία, αφού ήταν 19 προς 20 χρονών. Λόγω των κοινωνικών και των οικονομικών συνθηκών που επικρατούσαν στην Αλβανία, δεν κατάφερε να ολοκληρώσει το σχολείο, αν και ήταν ένα από τα όνειρά του. Ήθελε, όπως αναφέρει, όχι μόνο να τελειώσει Λύκειο αλλά και να ακολουθήσει ακαδημαϊκές σπουδές. Πιο συγκεκριμένα, ονειρευόταν να ασχοληθεί είτε με τη μουσική είτε με τη μόδα. Φοίτησε στην πρώτη Λυκείου μόνο, και παρακολουθούσε το νυχτερινό τμήμα, γιατί εργαζόταν τα πρωινά.

«Βεβαίως και ήθελα να συνεχίσω το σχολείο και είχα όνειρα, όπως κάθε άνθρωποι έχει τα όνειρά του όταν είναι σε σχολείο και είναι προς το τέλος στο σχολείο που θέλει να καταλήξει σαν αυτό που ονειρεύεται να κάνει, κι εγώ είχα πολλά όνειρα να κάνω, αλλά δεν είχα....καταρχήν ήθελα να γίνω μουσικός αλλά εντάζει το βασικό αυτό ήτανε και είχε και άλλο σχολείο που ήταν σχολή μόδας αλλά δεν...»

«...πρωί δουλειά και μετά το απόγευμα πήγαινα σχολείο, περπατούσα 3 χιλιόμετρα να πάω στο σχολείο με τα πόδια και μετά ακόμα πάλι με τα πόδια στο σπίτι, βρέχει δεν βρέχει εγώ πήγαινα κάθε μέρα στο σχολείο, αυτόν τον ένα χρόνο τη νύχτα και κουρασμένος από τη δουλειά. Είχα όνειρα αλλά δεν έχω...οι συνθήκες ήταν...πως κόβονται στη μέση τα όνειρά σου»

Γίνεται σαφές από τις αναφορές αυτές πόσο σημαντικό για τον ίδιο ήταν να συνεχίσει τις σπουδές του. Ακόμη, το γεγονός ότι θα ήθελε πάρα πολύ τα παιδιά του να πάνε πανεπιστήμιο για να έχουν ένα καλύτερο μέλλον και μια καλύτερη ζωή, σε σχέση με εκείνον, δηλώνει πως για τον Kedri η μόρφωση ενός ατόμου είναι απαραίτητη.

«Εγώ θα χαιρόμουν πάρα πάρα πολύ για να πάνε σχολείο, να πάνε πανεπιστήμιο να πάνε και πιο πέρα από το πανεπιστήμιο και να γίνουν κάτι γιατί εγώ όπως όλοι μου κοπήκαν αυτά που ήθελα να πάω να κάνω κάτι να σπουδάζω να γίνω πιο....να μάθω πράγματα που δεν είχα, δεν ήξερα, κι έτσι θέλω να κάνουν αυτοί να πάνε σχολείο πανεπιστήμιο, άρα θέλω πάρα πολύ να πάνε»

Επιπλέον, όσον αφορά για τη συμμετοχή του σε κάποιο επιμορφωτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα, κατά τα πρώτα χρόνια διαμονής του εδώ, υποστηρίζει πως θα ήθελε πάρα πολύ να είχε παρακολουθήσει κάποιο, αλλά ήταν χωρίς άδεια παραμονής και δεν του δόθηκε η ευκαιρία. Θεωρεί πως και η συνέχιση της σχολικής φοίτησης αλλά και η συμμετοχή σε ένα τέτοιου είδους πρόγραμμα θα τον είχε βοηθήσει αρκετά στη ζωή του.

«Όχι δεν συμμετού....δεν είχα συμμετοχή σε τέτοια πράγματα γιατί σου λέω ήταν δύσκολα τα πράγματα, γιατί δεν είχαμε χαρτιά καταρχήν και φοβόμασταν να βρούμε, μόνοοοο μόνος μου δηλαδή έμαθα τη γλώσσα και μαθαίνοντας στη δουλειά που δούλευα, μάθαινα τη λέξη πάνω στη δουλειά και δεν συμμετούσα, γιατί θα το ήθελα πάρα πολύ αν ήταν τα πράγματα δηλαδή»

«...θα πήγαινα και στο σχολείο γιατί ήμουν μικρός ακόμα, 19 χρονών 20 χρονών ήμουν εδώ, και θα πήγαινα και στο σχολείο να μαθαίνω πράγματα που θα με βοηθούσε στη ζωή μου, θα το ήθελα πάρα πολύ...»

«Βεβαίως θα το ήθελα πάρα πολύ να μάθαινα κάτι παραπάνω, να μάθαινα για μένα καταρχήν, αλλά θα ήθελα πάρα πολύ να ήξερα πιο πολλά πράγματα τη ζωή μου.»

Τέλος, αναφέρεται στις δυσκολίες που βίωσαν τα παιδιά του κατά τη φοίτησή τους στο ελληνικό σχολείο, τα οποία ενώ γεννήθηκαν εδώ έμαθαν όταν ήταν μικρά να μιλάνε την αλβανική γλώσσα. Οι δυσκολίες αυτές αφορούσαν κυρίως δυσκολίες στην ομιλούμενη ελληνική γλώσσα, αφού μπερδεύονταν που άκουγαν δύο γλώσσες «Τα

πρώτα χρόνια νομίζω πως είχαν λίγο δυσκολίες, τώρα δεν έχουνε καθόλου, το χουνε προσπεράσει και δεν έχουνε...»

Σε αυτή την ενότητα, το κυριότερο συμπέρασμα που προκύπτει από την ανάλυση των αφηγημάτων του συνεντευξιαζόμενου είναι η έντονη επιθυμία του να συνεχίσει τις σπουδές και να ακολουθήσει ακαδημαϊκή εμπειρία, επειδή θεωρεί πως με την εκπαίδευση αυτή θα είχε περισσότερες ευκαιρίες ως μετανάστης. Η συμμετοχή των μεταναστών στην ακαδημαϊκή κοινότητα συμβάλλει στην αύξηση της γνώσης και στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου, εκθέτοντάς τον σε νέες γνώσεις, κοινωνίες και πολιτισμούς, τους οποίους πρέπει να συγκρίνει και να συνδυάσει. Πιο συγκεκριμένα, ο μετανάστης, στην προσπάθειά του να διακρίνει τι σκέφτεται και τι κάνει κάποιος, τοποθετεί τον εαυτό του, έχοντας υπόψη τις παραμέτρους της φυλής και της τάξης στην οποία ανήκει, αμφισβητώντας τις αλληλεπιδράσεις με τους άλλους και επανεξετάζοντας την ταυτότητά του (Oplatka & Tevel (2006, όπ. αναφ. στο Arar et al., 2013). Όσον αφορά την εκπαίδευση των παιδιών του, τα οποία φοιτούν ακόμη και τώρα στο ελληνικό σχολείο, αναφέρει πως οι κυριότερες δυσκολίες που αντιμετώπισαν είχαν να κάνουν με το γεγονός της γλώσσας, αφού και μιλούσαν από μικρά την αλβανική αλλά και δεν είχαν κάποιο άτομο να τα βοηθήσει.

Γ. Η ταυτότητα των μεταναστών

Όσον αφορά την ταυτότητα του Kedri, ο ίδιος πιστεύει πως η μετανάστευση φυσικά έχει αναδιαμορφώσει τα πιστεύω του και τις συνήθειές του. Μετά από 30 χρόνια παραμονής σε μία άλλη χώρα, στην οποία έχεις χτίσει οικογένεια, σπίτι και εργάζεσαι, πως είναι δυνατόν να μην αλλάξει η ταυτότητά σου. Αυτή είναι η άποψή του. Φυσικά και έχει αναπτύξει συναισθηματικούς δεσμούς με τον τόπο αυτό, αλλά από την άλλη δεν μπορεί να διανοηθεί ότι θα ξεχάσει τον δικό του τόπο και το από πού προήλθε. Νιώθει έντονα συναισθήματα και για τη χώρα προέλευσης αλλά και για τη χώρα υποδοχής.

«...έχει αλλάξει γιατί είναιόταν φεύγεις από μια χώρα και μένεις εδώ τριάντα χρόνια, έχει αλλάξει η ταυτότητά σου. Η καταγωγή μου δεν αλλάζει ποτέ, εγώ λέω και είμαι περήφανος που είμαι από την Αλβανία και δεν ντρέπομαι να το λέω ότι είμαι από την Αλβανία...»

«...αλλά σου λέω όταν έρχεσαι εδώ για μια καλύτερη ζωή και έρχεσαι σε μια ηλικία που εδώ μεγαλώνεις, έχεις τριάντα χρόνια και κάνεις και οικογένεια και έχεις και παιδιά θα αλλάξει η ταυτότητά σου, θα γίνεις...»

«...γιατί είναι κάτι διαφορετικό από τα αισθήματα που έχεις εσύ σαν ξένος μετανάστης που έχεις έρθει από άλλη χώρα κι εδώ μαθαίνεις κάτι άλλο καινούριο που εμένα μου αρέσουν προσωπικά και έχουν πάει προς το καλύτερο...»

Ο ίδιος αναφέρει πως κάνει πλέον πάρα πολλά ελληνικά έθιμα, και αυτό συμβαίνει γιατί έχει πάρα πολλά χρόνια στην Ελλάδα και θέλει να ζει όπως ζουν οι Έλληνες. Είναι

πολύ σημαντικό για αυτόν να ακολουθεί αυτά τα έθιμα, είτε επειδή του αρέσουν, είτε επειδή εδώ γεννήθηκαν τα παιδιά του και εδώ είναι η πατρίδα τους, όπως λέει:

«Μου αρέσουν ναι και περνάω καλά σε γλέντια και σε γάμους και σε τέτοια παραδόσεις και γιορτές. Είναι ωραία πράγματα»

«...και πιστεύω πως εδώ, όπως ζούμε τόσα χρόνια εδώ, παίρνεις τη μορφή που τους ανθρώπους που ζεις, μεγαλώνεις με αυτό το περιβάλλον...»

«...όλοι οι άνθρωποι, όχι πως δεν κάνουμε, αλλά πιο πολύ μας έχουν... δεν μας αφήνει η δουλειά να κάνουμε πιο πολύ γλέντια, αλλά γενικά κάνουμε, πάμε σε πανηγύρια, πάμε σε γάμους, είναι ωραία πράγματα μου αρέσουν...»

Ακόμη, προσπαθεί και θέλει να ακολουθεί και τα αλβανικά έθιμα, γιατί δεν θα ήθελε να ξεχάσει τις ρίζες του, όμως δεν είναι καθόλου εύκολο, αφού όπως αναφέρει, από τη στιγμή που δεν είναι πολλοί Αλβανοί για να γίνονται για παράδειγμα αλβανικοί παραδοσιακοί γάμοι ή παραδοσιακά γλέντια, δεν μπορεί να ακολουθήσει τα έθιμα αυτά, παρά μόνο όταν πάει Αλβανία *«Είναι λιγότερες γιατί εντάζει, είναι το κύκλο που ζούμε εδώ, είναι πολύυυ, δεν έχει περιπτώσεις που να έχει γάμους και γλέντια ή δεν ξέρω, αυτά, δεν έρχονται πιο πολύ για να πάμε.»* Τέλος, ένας ακόμη λόγος που θεωρεί ότι τον δυσκολεύει στη διατήρηση των εθίμων είναι το γεγονός ότι δεν υπάρχουν, τουλάχιστον στον τόπο που μένει αλβανικοί παραδοσιακοί σύλλογοι, *«Όχι δεν είναι εύκολο, δεν είναι εύκολο επειδή εντάζει δεν έχει, δεν έχει τέτοια οργάνωση για να τα κάνεις, τώρα πιστεύω πως όχι πως δεν σε αφήνουν, γιατί πιο πριν ήταν πιο δύσκολα τα πράγματα»*, με αποτέλεσμα να μη γίνονται συχνά παραδοσιακά αλβανικά γλέντια, όπως η εμφάνιση ενός Αλβανού καλλιτέχνη, το οποίο γίνεται πολύ συχνά σε πιο μεγάλες πόλεις, *«Εδώ μόνο σε γλέντια, εδώ με την οικογένειά μου, έχει γλέντια, με φίλους μου, όταν έρχεται κάποιος καλλιτέχνης ξέρω εγώ..»* και *«...ας πούμε στο Ρέθυμνο ή στα Χανιά έχει οργανώσεις, κάνουν πιο ελεύθερα δεν τους απαγορεύει κανένας. Του κόσμου του αρέσει να κάνουν, και Έλληνες και ξένοι που βλέπουν κάτι πράγματα, που είναι κάτι ξεχωριστό ας πούμε...»*

Όσον αφορά την πίστη του σε κάποια θρησκεία, ο ίδιος αναφέρει ότι ερχόμενος στην Ελλάδα, έχει αλλάξει σε κάποιο βαθμό η πλευρά αυτή του εαυτού του. Δεν ήταν ποτέ άθεος, ούτε στην Αλβανία, παρ' όλο που όπως αναφέρει οι πολιτικές συνθήκες δεν σου επέτρεπαν να πιστεύεις κάπου, εκείνος πίστευε ότι υπήρχε Θεός. Με τα χρόνια, όμως, έχει αρχίσει να κλίνει περισσότερο προς τον Χριστιανισμό και θεωρεί πως αυτό του δίνει το δικαίωμα να σκέφτεται ελεύθερα.

«Εδώ έχει αλλάξει πιο πολύ γιατί και στην Αλβανία πίστευα στον Θεό γιατί μας έλεγε η συγχωρεμένη η μάνα μου, μας έλεγε να πιστεύουμε στον Θεό, αν και η δικτατορία δεν μας άφηνε να πιστεύουμε ή να πάμε σε εκκλησία ή σε τζαμί ότι είχε το χωριό και για αυτό τον λόγο μας έλεγε κρυφά να πιστεύουμε μόνο στον Θεό, γιατί αν ακουγόταν πιο έξω θα μας είχαν μέσα βάλει μέσα φυλακή γιατί ήταν δικτατορία και δεν μας άφηνε να πιστεύουμε σε θρησκείες και όπου ήθελε κάθε άνθρωπος...»

«...να σου πω πως πιστεύω στη θρησκεία στην ελληνική, που είναι πιο...για μένα όπως καταλαβαίνω εγώ όχι πως είμαι πολύ φαν και πιστεύω σε θρησκεία, αλλά είμαι πιο πολύ σε θρησκείαααα...»

«Ναι του Χριστιανισμού σε αυτόν, σε αυτό πιστεύω λίγο πιο πολύ γιατί είναι πιο ελεύθερα, αφήνουν τον κόσμο πιο ελεύθερα, δεν είναι σαν άλλες θρησκείες που σε πιέζουν οπωσδήποτε να κάνεις κάτι που δεν το θέλεις...»

Τα παιδιά του έχουν βαπτιστεί, αλλά δεν έγινε για λόγους πίστης αλλά για λόγους ενσωμάτωσής τους στην ελληνική κοινωνία, για να μη νιώθουν διαφορετικοί, όπως αναφέρει «να είναι...να μην νιώθουν πως είναι ξεχωριστοί από τους άλλους, να νιώθουν με τον κόσμο που ζει εδώ, να νιώθουν το ίδιο, άστο που πιστεύουν ή αν πιστεύουν είναι άσχετο αυτό». Ενώ, για λόγους ενσωμάτωσης αποδέχτηκε να βαπτίσει τα παιδιά του, δεν επέλεξε να κάνει το ίδιο και με το όνομά του, δεν ήθελε ποτέ να το αλλάξει, όπως έκαναν πολύ συμπατριώτες του και μάλιστα αναφέρει πως δεν τον ενδιέφερε, όποιος ήθελε να το πει, ας το έλεγε.

«...οι συμπατριώτες μου αλλάζανε όνομα, εγώ δεν το έχω αλλάξει ποτέ στη ζωή μου δεν το έχω αλλάξει ποτέ. Με φωνάζανε τότε στην Αλβανία, με το μικρό μου και τότε με φωνάζουν κι εδώ, όποιος δεν μπορεί να το πει ας μην μπορεί να το πει, εγώ δεν το αλλάζω ποτέ το όνομα, και δεν θέλω, αν με είχαν βαπτίσει πάλι το όνομά μου θα κρατούσα δεν θα το άλλαζα το όνομα ποτέ...»

Τέλος, ο Kedri δε φαίνεται να αμφιταλαντεύεται ανάμεσα σε κάποια ταυτότητα, όσον αφορά το έθνος, αλλά νιώθει εξίσου και τις δύο. Θα ήθελε να αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια, τόσο για συναισθηματικούς όσο και για γραφειοκρατικούς λόγους.

«Αυτή είναι δύσκολη ερώτηση, εγώ αισθάνομαι πως στην καρδιά μου και στη ψυχή μου είμαι Αλβανός, είμαι και θα παραμείνω Αλβανός αλλά θα μου άρεσε και μου αρέσει να είμαι και Έλληνας, και τα δύο, δεν τα ξεχωρίζω. Σου λέω τι είμαι και θα το λέω μέχρι να ζω είμαι Αλβανός, είμαι από την Αλβανία, αλλά μου αρέσει, νιώθω ευχάριστα να έπαιρνα και την υπηκοότητα, να ήμουν πιο...εεεε υπηκοότητα ελληνικής θα το ήθελα πάρα πολύ»

«Εγώ το καταλαβαίνω, αλλά σου λέω ήρθα μικρός και ζω πιο πολλά χρόνια στην Ελλάδα και τη νιώθω τη δεύτερη πατρίδα μου, και θα το ήθελα πάρα πολύ να νιώθω κι εγώ πολίτης με όλα τα δικαιώματα, το πρώτο, και τα αισθηματικά και σε αυτό, σαν πολίτης, αλλά και το δεύτερο είναι πως βεβαίως θα μου ευκολύνει τα πράγματά μου, πιο εύκολα, πιο εύκολα, γιατί με το διαβατήριο, επειδή εμείς με το διαβατήριο, για να είμαστε από την άλλη χώρα, την Αλβανία, που δεν είναι στην Ευρωπαϊκή Ένωση και έχει δυσκολίες, που δεν πας με ευκολίες παντού σε όλο τον κόσμο, με το δικό μας διαβατήριο, το αλβανικό ας πούμε, για να πας σε μια...εεε.. μετανάστευση για να ζεις, γιατί έτσι σαν τουρίστας πας, αλλά για να πας να ζητήσεις καλύτερη ζωή εκεί έχει πολύ δυσκολίες. Με ταυτότητα ελληνική πιστεύω πως έχεις δυνατότητα πιο εύκολα να πας να ψάξεις μια καλύτερη ζωή αλλού εκτός Ελλάδας εννοώ.»

Στην ενότητα αυτή, η οποία αφορά την ταυτότητα του μετανάστη, εξετάστηκε αν και με ποιον τρόπο έχει επηρεαστεί η διαμόρφωση της ταυτότητάς του μετά τη μετανάστευση στην Ελλάδα. Το κυριότερο συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι η μετανάστευση έχει ασκήσει επιρροή στην αναδιαμόρφωση της ταυτότητας του Kedri. Ο ίδιος αναφέρει πως δεν θα μπορούσε να μην αλλάξει ο εαυτός του, από τη στιγμή που εργάζεται, έχει αποκτήσει οικογένεια και ζει για τριάντα χρόνια σε μια άλλη χώρα. Φαίνεται πως η διάρκεια παραμονής του στην Ελλάδα έχει επηρεάσει τον Kedri, αφού αναφέρεται συχνά σε αυτή ως αιτία της αλλαγής της ταυτότητάς του. Από τη βιβλιογραφία προκύπτει ότι, τα χαρακτηριστικά που θεωρούνται ότι επηρεάζουν τη διαμόρφωση της ταυτότητάς τους, είναι ο χρόνος παραμονής στη χώρα υποδοχής και η ένταξη στην αγορά εργασίας. Ακόμη, προκύπτει η παρατήρηση ότι ο συνεντευξιαζόμενος θεωρεί πως το γεγονός της ομοιότητας των δύο πολιτισμών έχει ασκήσει θετική επιρροή στην ενσωμάτωσή του στην Ελλάδα (Heilbrunn et al., 2016). Οι σημαντικοί παράγοντες που επηρεάζουν τη διαμόρφωση της πολιτιστικής ταυτότητας των μεταναστών είναι η διάρκεια διαμονής σε μία χώρα, οι στάσεις και οι αντιλήψεις του πληθυσμού της χώρας υποδοχής, η πολιτιστική απόσταση ή ταύτιση των δύο πολιτισμών και το υψηλό ή χαμηλό επίπεδο μεταναστών που συγκεντρώνεται στον άμεσο τόπο διαμονής. Τέλος, αναφέρεται ως πολύ σημαντική από τον ίδιο η νεαρή ηλικία που έχει μεταναστεύσει. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, η νεαρή ηλικία άφιξης στη χώρα υποδοχής συνεπάγεται περισσότερη κοινωνική αλληλεπίδραση σε αυτήν παρά στη χώρα καταγωγής. Ως αποτέλεσμα να δυναμώνουν οι δεσμοί ταύτισης με τα στοιχεία του πολιτισμού της χώρας υποδοχής (Maehler et al., 2020).

Επικεντρώνοντας την προσοχή μας στη διαδικασία της ενσωμάτωσης του μετανάστη στην κοινωνία υποδοχής και στα πολιτισμικά στοιχεία που άφησε ή που υιοθέτησε κατά τη διάρκεια παραμονής του σε αυτήν, προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα. Αρχικά, ο συνεντευξιαζόμενος δεν μπορεί να κάνει διάκριση μεταξύ των δύο εθνοτικών ταυτοτήτων και νιώθει εξίσου ενταγμένος και στις δύο κουλτούρες. Η αίσθηση αυτή του συνεντευξιαζόμενου εξηγείται από τους Arrendondo & Glauner (1992, όπ. αναφ. στο Brown, 2019), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι οι μετανάστες συχνά έρχονται αντιμέτωποι με το αίσθημα ότι εκπροσωπούν περισσότερες από μία ομάδες. Το αίσθημα αυτό εξηγείται με βάση τη θεωρία της πολλαπλής ταυτότητας, η οποία περιλαμβάνει τρεις κατασκευές:

4. Την προσωπική ταυτότητα, δηλαδή την ηλικία, το φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, τη γλώσσα, την κοινωνική τάξη, τον πολιτισμό και τη σωματική αναπηρία.
5. Τα διακριτά και μη διακριτά χαρακτηριστικά που επηρεάζουν την ατομική επιλογή και τα προσωπικά επιτεύγματα. Παραδείγματα τέτοιων χαρακτηριστικών είναι το εκπαιδευτικό υπόβαθρο, η γεωγραφική τοποθεσία, το εισόδημα, ο γάμος, η θρησκεία, η επαγγελματική εμπειρία, ή τα προσωπικά ενδιαφέροντα.

6. Τα ιστορικά γεγονότα που δεν επηρεάζονται από τον έλεγχο των ίδιων των ατόμων, όπως είναι οι πολιτικές αποφάσεις και οι κοινωνικοί, πολιτισμικοί και οικονομικοί παράγοντες.

Επίσης, οι αλλαγές στην ταυτότητα του Kedri εξηγούνται και από τη θεωρία του επιπολιτισμού, σύμφωνα με την οποία έρχονται σε επαφή δύο ή περισσότερες διαφορετικές πολιτιστικές ομάδες και η επαφή αυτή οδηγεί σε πολλές πολιτιστικές αλλαγές (Berry, 2001). Κατά τη διαδικασία του επιπολιτισμού ο μετανάστης επιλέγει κάποιο είδος στρατηγικής ένταξης στη χώρα υποδοχής. Η διαδικασία που φαίνεται να ακολουθεί ο Kedri είναι αυτή της ενσωμάτωσης ή της ολοκλήρωσης, κατά την οποία δίνεται ίση σημασία και στους δύο πολιτισμούς (Cohen, 2015).

Δ. Άλλα θέματα

Υπήρξαν στιγμές κατά τις οποίες είχε σκεφτεί να φύγει από την Ελλάδα, για παράδειγμα κατά τα πρώτα χρόνια ο σκοπός του ήταν να μη μείνει μόνιμα εδώ, αλλά να μαζέψει λεφτά και να γυρίσει πίσω. Επίσης, αυτά τα χρόνια της οικονομικής κρίσης έχει σκεφτεί πολλές φορές να φύγει σε μια άλλη χώρα, αλλά θεωρεί πως έχοντας και παιδιά σε τέτοια ηλικία, θα ήταν πάρα πολύ δύσκολο να ενσωματωθούν σαν οικογένεια.

«Έχω σκεφτεί ναι, τα πρώτα χρόνια το είχα συνέχεια, τα πρώτα χρόνια που είχαμε δυσκολίες και τον νου μας να μαζεύουμε λεφτά για να πάμε πέρα στην Αλβανία για να κάνουμε κάτι, να ανοίξουμε μία δουλειά ή ξέρω εγώ να κάνουμε... το είχα σκεφτεί πολλές φορές, αλλά περάσαν τα χρόνια, και τώρα τα τελευταία χρόνια έχω σκεφτεί να μην κάνω τίποτα στην Αλβανία...»

«Είχα σκεφτεί τα πρώτα χρόνια με την κρίση για να φύγω από την Ελλάδα, για να πάω σε άλλη χώρα βέβαια, στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά να είναι καλύτερα από εδώ στην Ελλάδα, αλλά το ξεπέρασα αυτό, σιγά σιγά με υπομονή και με λίγο δυσκολίες το ξεπέρασα, γιατί και τα παιδιά μεγαλώσανε και είναι αλλιώς τα πράγματα...»

Από την επιθυμία του συνεντευξιαζόμενου να χτίσει ένα δικό του σπίτι στον τόπο που βρίσκεται, συμπεραίνεται ότι είναι ικανοποιημένος με την τροπή που έχει πάρει η ζωή του και δεν μετανιώνει για την επιλογή αυτή.

«Ένα χωριό, από δω τα μέρη της Κρήτης, που είναι πανέμορφα, που έχει όλα τα καλά του κόσμου, έχει βέβαια και τα κακά, αλλά έχει και τα καλά για μένα, θα ήθελα πάρα πολύ να χτίσω στο μέλλον ένα σπίτι δικό μου σε ένα χωριό της Κρήτης, γιατί μου αρέσει το χωριό δεν θέλω σπίτι στην πόλη, μου αρέσει το χωριό και θα ήθελα πάρα πολύ να έχω ένα σπίτι δικό μου»

Τέλος, δύο πολύ σημαντικές επισημάνσεις, οι οποίες αξίζουν να σημειωθούν, είναι η αναφορά του Kedri δεν ήθελε και δεν ένιωσε την ανάγκη να αλλάξει το όνομά του, όπως έχει γίνει με 3 συμμετέχοντες, και η διαπίστωση ότι, ο ίδιος δεν είχε παρατηρήσει ποτέ ότι τα παιδιά του δέχτηκαν ρατσισμό στο ελληνικό σχολείο λόγω της καταγωγής τους. Αυτές οι επισημάνσεις, εξηγούνται από το γεγονός, ότι ο συνεντευξιαζόμενος

διαμένει από τα πρώτα χρόνια που ήρθε, σε μια διαφορετική κοινωνία από τους υπόλοιπους συνεντευξιαζόμενους. Ίσως, η Κρήτη, ο μόνιμος τόπος κατοικίας του Kedri, να είναι μια ανοιχτή προς τη διαφορετικότητα κοινωνία, συγκριτικά με τον τόπο που μένουν οι υπόλοιποι συμμετέχοντες.

6.1.4 Ανάλυση ερμηνεία 4^{ης} συνέντευξης

Έκθεση τεκμηρίωσης συνέντευξης

Η γνωριμία της ερευνήτριας με τη συνεντευξιαζόμενη Μιμόζα, είχε γίνει αρκετά χρόνια πριν τη διεκπεραίωση της παρούσας εργασίας. Πρόκειται για φιλικό πρόσωπο της οικογένειας της ερευνήτριας. Η πρώτη επαφή με τη συνεντευξιαζόμενη έγινε μέσω τηλεφώνου, στο οποίο η ερευνήτρια ρώτησε τη Μιμόζα αν θα ήθελε να συμμετέχει στην έρευνα. Η διάθεσή της να βοηθήσει και να συμμετάσχει φάνηκε από το πρώτο τηλεφώνημα. Η ερευνήτρια επέλεξε τη συγκεκριμένη γυναίκα καθώς ήξερε ότι ανταποκρίνεται τις προδιαγραφές που χρειαζόταν για την έρευνά της, καθώς η ίδια είχε έρθει στην Ελλάδα πριν τη δεκαετία του 2000. Στη συνεντευξιαζόμενη εξηγήθηκαν τα πλαίσια της εργασίας και τονίστηκε ο σκοπός της, ο οποίος είναι η διερεύνηση της επιρροής της εμπειρίας της μετανάστευσης στη διαμόρφωση της ταυτότητας των Αλβανών μεταναστών πρώτης γενιάς.

Περίπου λίγες εβδομάδες μετά την πρώτη επαφή, έγινε ξανά ένα τηλεφώνημα, στο οποίο κανονίστηκε η μέρα, η ώρα και ο τρόπος που θα διεξάγονταν η συνέντευξη. Καθώς η μόνιμη κατοικία της συνεντευξιαζόμενης βρίσκεται στην Κρήτη, η συνέντευξη θα έπρεπε να γίνει διαδικτυακά. Η Μιμόζα ερωτήθηκε αν μπορεί να κάνει τη συνέντευξη διαδικτυακά και η απάντησή της ήταν ιδιαίτερα θετική. Η ερευνήτρια πρότεινε η συνέντευξη να γίνει όποτε επιθυμούσε η συνεντευξιαζόμενη, με μοναδική παράκληση να βρίσκεται σε έναν άνετο και ήσυχο χώρο, όπου δε θα αποσπώνταν η προσοχή της.

Η συνέντευξη έλαβε χώρα σε απογευματινή ώρα και διεξάγει διαδικτυακά, χρησιμοποιώντας το πρόγραμμα Skype. Η συνέντευξη διήρκεσε περίπου 80 λεπτά, και σε όλη τη διάρκειά της επικράτησε ένα αρκετά ευχάριστο και θετικό κλίμα. Από τη μεριά της η συνεντευξιαζόμενη ζήτησε αρκετές φορές κάποιες διευκρινίσεις σε διάφορες ερωτήσεις, που δεν καταλάβαινε το νόημά τους. Έγινε σαφές στη συνεντευξιαζόμενη ότι είναι ελεύθερη να χρησιμοποιήσει όποια γλώσσα επιθυμεί και την κάνει να νιώθει πιο άνετα. Εκείνη επέλεξε να απαντάει στα ελληνικά τονίζοντας ότι της ήταν πολύ πιο εύκολο. Η συνέντευξη διακόπηκε μία φορά μετά από επιθυμία της συνεντευξιαζόμενης, η οποία ζήτησε κάποια διευκρινιστικά στοιχεία και έπειτα κύλησε χωρίς κάποια διακοπή μέχρι το τέλος. Το ύφος και των δύο παρουσιών ήταν αρκετά φιλικό και οικείο. Η αφηγήτρια παρουσίασε εκτενώς τα βιώματά της, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην ημέρα που ήρθε για πρώτη φορά στην Ελλάδα. Οι απαντήσεις που έδινε η αφηγήτρια φαινόταν ότι γίνονταν μετά από έντονη σκέψη και θέληση να μιλήσει για τα πάντα. Μετά το πέρας της συνέντευξης η ερευνήτρια ευχαρίστησε θερμά τη Μιμόζα για τη συμμετοχή της και της τόνισε πόσο σημαντική ήταν η βοήθειά της.

Η Μιμόζα ευχαρίστησε την ερευνήτρια και ανέφερε ότι είναι ιδιαίτερα χαρούμενη που συμμετείχε και πως μια τέτοια εργασία είναι πολύ σημαντική, καθώς της έδωσε την ευκαιρία να μιλήσει και να θυμηθεί όλα αυτά τα πράγματα που έχει ζήσει κατά την παραμονή της στην Ελλάδα.

Βιογραφικοί σταθμοί

Οργανώνοντας την αφήγηση της Μιμόζα στον άξονα του χρόνου προκύπτουν οι εξής, σημαντικοί για τη ζωή της, βιογραφικοί σταθμοί.

- Γέννηση της Μιμόζα στο Φιέρι της Αλβανίας το 1973
- Το 1998 η Μιμόζα παντρεύεται στην Αλβανία
- Το 1999 η Μιμόζα μεταναστεύει πρώτη φορά στην Ελλάδα, χωρίς νόμιμα έγγραφα
- Μέχρι το 2000 παραμένει μαζί με τον άντρα της στην πόλη της Άρτας
- Μετά το 2001 μετακομίζει με τον άντρα της στην Κρήτη, αποκτά τα δύο της παιδιά και εγκαθίστανται μόνιμα εκεί
- Από το 2001 μέχρι το 2008 εργάζεται σε αρκετούς και διαφορετικούς χώρους εργασίας, στους οποίους δεν υπήρχαν πολύ καλές εργασιακές συνθήκες
- Από το 2008 μέχρι σήμερα εργάζεται ως μαγείρισσα σε μια ταβέρνα, στην οποία είναι αρκετά ικανοποιημένη από τον εργοδότη της και την αμοιβή της

Από την ανάλυση της συνέντευξης γίνεται σαφές ότι η Μιμόζα εστιάζει σε δύο γεγονότα, τα οποία σηματοδότησαν το τι άνθρωπος έχει γίνει. Το πρώτο γεγονός αφορά την ίδια τη μετανάστευση, κατά την οποία συμπεραίνει ότι έχει περάσει πάρα πολλές δυσκολίες αλλά έχει βγει πιο δυνατή από αυτό, όπως η ίδια αναφέρει *«Πέρασα πάρα πολύ δύσκολα και σήμερα όταν τα σκέφτομαι αυτά τα πράγματα λέω ότι δεν γινότανε, γιατί ακούμε πολλές φορές οι Αλβανοί έτσι, ο Έλληνας έτσι, εγώ είμαι ευχαριστημένη»*. Και το δεύτερο γεγονός, αφορά δύο πολύ σημαντικά πρόσωπα στη ζωή της. Τους γονείς της. οι οποίοι τη βοήθησαν να γίνει ένας άνθρωπος με αρχές, που σέβεται το διαφορετικό και εκτιμά τη ζωή, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει:

«Μας έχουνε δώσει οι γονείς, εμένα και στα αδέρφια μου, μου δώσανε τέτοια ανατροφή που είμαστε αυτοί που είμαστε σήμερα. Εεε που δεν πειράζουμε κανέναν, δεν πειράζουμε, δεν μπορούμε να πειράζουμε κανέναν και όποιος μας πειράζει ας πούμε, το αφήνουμε έτσι και λέμε.. η μάνα μου, η συγχωρεμένη, γιατί δεν είναι στη ζωή μας έλεγε πάντα «υπάρχει θεός» και αυτό βλέπω και εγώ ότι υπάρχει θεός. Έχουμε μεγαλώσει με τα καλύτερα λόγια που μας λέγανε οι γονείς μας και αυτά μας οδηγούν σε όλη μας τη ζωή»

Α. Η εμπειρία της μετανάστευσης

Η Μιμόζα φαίνεται ότι είναι ένα άτομο που σέβεται και δίνει ιδιαίτερη σημασία στον οικογενειακό θεσμό. Αυτό γίνεται ξεκάθαρο από τα λεγόμενα της για τους γονείς και τα αδέρφια της, στο γεγονός ότι η απόφασή της να μεταναστεύσει εξαρτήθηκε από την

επιθυμία της να δημιουργήσει οικογένεια, αλλά και στον τρόπο που αναφέρεται όταν μιλάει για τα παιδιά της. Η ίδια αναφέρει:

«Αποφάσισα, το είπα και στην αρχή αυτό το θέμα επειδή παντρεύτηκα. Ο άντρας μου ήτανε 3 χρόνια στην Ελλάδα και ούτε καν τον γνώριζα τότε. Ήρθε με χαρτιά, τα είχε φτιάξει από το 1997. Αναγκάστηκα και εγώ, για να φτιάξω μια οικογένεια, αναγκάστηκα να έρθω στον άντρα μου. Για να φτιάξουμε μια οικογένεια μαζί.»

«Έχουμε κάνει δυο παιδιά και είμαι περήφανη γι' αυτό το πράγμα. Τους έχουμε μεγαλώσει με πολύ δυσκολία επειδή δεν είχαμε ανθρώπους εδώ πέρα να μας βοηθήσουνε. Έναν τον άλλον είχαμε. Ο άντρας μου είχε εμένα κι εγώ αυτόν»

Περιγράφοντας τη διαδικασία που ακολούθησε για να μεταναστεύσει, πρώτη φορά, στην Ελλάδα, γίνεται σαφές πως ήταν μια διαδικασία αγχωτική, που ήθελε κουράγιο και δύναμη για να επιτευχθεί. Η ίδια δείχνει πως το συναίσθημα του φόβου πρωταγωνιστούσε εκείνη τη μέρα. Αυτό συμπεραίνεται από τις πολλαπλές αναφορές της στο πόσο δύσκολη ήταν εκείνη η μέρα για την ίδια, και πόσο δυσκολεύτηκε με το γεγονός ότι ήταν μόνη της και δεν ήξερε καθόλου να μιλάει ελληνικά. Ο δυναμισμός της φαίνεται και από το πώς ξεπέρασε τις αρχικές δυσκολίες που αντιμετώπισε κατά τα πρώτα χρόνια διαμονής στην Ελλάδα. Αφού, όπως αναφέρει παρ' όλο ότι ήταν μια γυναίκα που δεν είχε κάνει κάτι τόσο σημαντικό μόνη της στην Αλβανία, όταν ήρθε στην Ελλάδα κατάφερε μαζί με τον άντρα της να βρει τη δύναμη και να παλέψει για μια καλύτερη ζωή.

«Πολύ δύσκολο για μένα γιατί δεν είχα φύγει ποτέ από το σπίτι μου και ειδικά μόνη μου και χωρίς τους δικούς μου ανθρώπους αλλά με την ελπίδα ότι μια μέρα θα ήμουν μαζί με τον άντρα μου για να φτιάξουμε την οικογένειά μας όπως εμείς το θέλαμε και όπως προέκυψε για μας»

«Ήταν πολύ δύσκολο, τον άνθρωπο δεν τον γνώριζα καθόλου, μόνο μου είπαν κάποια πράγματα, ότι θα πεις ότι είσαι η κόρη μου»

«Εννοείται ότι φοβόμουν πάρα πολύ στο δρόμο. Δεν ήξερα τι θα γινόταν, δεν ήξερα πού θα πάγαινα...»

«Εμένα με βοήθησε μόνο η προσπάθεια που είχαμε κάνει μαζί με τον άντρα μου, άλλος δεν μας έχει βοηθήσει. Έχουμε παλέψει και οι δύο μαζί, έχουμε δουλέψει, έχουμε περάσει δύσκολες στιγμές, μαζί. Κανέναν άλλον δεν είχαμε. Αυτό, έχουμε βοηθήσει ο ένας τον άλλον μέχρι που φτιάξαμε την οικογένεια, έχουμε και δυο υπέροχα παιδιά...»

Ακόμη, στο σημείο που η Μιμόζα καλείται να μιλήσει για το αν έχουν αλλάξει αυτά τα συναισθήματα που ένιωθε την πρώτη φορά που ήρθε στην Ελλάδα, φαίνεται πως είναι ένα άτομο με περισσότερη αυτοπεποίθηση και δεν φοβάται να παίρνει πρωτοβουλίες ή να προφυλάξει τον εαυτό της. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

«Τότε που ήρθα ήμουν σαν μία βελόνα που είχε πέσει κάτω και δεν μπορούσες να το βρεις. Τώρα μπορώ να πάω παντού, ξέρω να μιλάω, ξέρω να φροντίσω τον εαυτό

μου, να φυλάζω το κακό που είναι γύρω-γύρω όπως ήταν τότε που φοβόμουν να βγω έξω. Είμαι πιο σίγουρη. Δεν φοβάμαι τίποτα. Έχουν αλλάξει πάρα πολλά πράγματα και ελπίζω να αλλάξει και αυτό με τα δικαιώματα και να έχουμε και εμείς ίδια δικαιώματα σαν άνθρωποι.»

Επιπλέον, ένα σημαντικό στοιχείο, το οποίο υποδηλώνει ότι σαν άτομο εκτιμάει πολύ διάφορες καταστάσεις στη ζωή, ακόμα και τις δύσκολες, αφού συνεχώς η συνεντευξιαζόμενη αναφέρει ότι είναι πολλή τυχερή, που εν τέλει τα πράγματα κύλισαν όπως κύλισαν. Τα συγκεκριμένα λόγια της είναι:

«Έχουν περάσει και χειρότερα από μένα, εγώ ήμουν τυχερή που δεν έκανα πολλές ώρες το ταξίδι ή να πάω με τα πόδια ή να περάσω στο βουνό που έχουν περάσει και οι άλλοι και είμαι τυχερή γι' αυτό το πράγμα και πολλές φορές τους ευχαριστώ, είμαι πολύ ευχαριστημένη επειδή με φέρανε εδώ στον άνθρωπό μου.»

Όσον αφορά τη γνώμη της Μιμόζα για το αν έχει τα ίδια δικαιώματα με έναν Έλληνα πολίτη, η ίδια πιστεύει πως δεν έχει, και αυτό είναι ένα από τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει ακόμη και τώρα στην Ελλάδα. Επίσης, ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψή της ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι, ανεξαρτήτως καταγωγής και θα έπρεπε να έχουν τα ίδια δικαιώματα. Η ίδια θεωρεί, ότι είναι μεγάλη αδικία, ιδιαίτερα για τα παιδιά της, τα οποία γεννήθηκαν στην Ελλάδα να μην αντιμετωπίζονται όπως όλοι οι Έλληνες πολίτες. Τα λεγόμενα που επιβεβαιώνουν τις παραπάνω θέσεις συνοψίζονται στα εξής σημεία:

«Έχει και άλλα πράγματα αλλά αυτό είναι το πρόβλημα που έχω εγώ τώρα αυτή τη στιγμή. Αυτό το τελευταίο καιρό το έχω ακούσει από πολλούς και το άλλο πρόβλημα που είναι πιο σημαντικό, σαν ξένοι από Τρίτη χώρα, επειδή δεν είμαστε στην ευρωπαϊκή ένωση, δεν έχουμε δικαιώματα όπως έχουν οι άλλοι που είναι στην Ευρώπη...»

«Αισθάνεσαι ότι έχεις μέλλον. Δουλεύεις, φτιάχνεις την οικογένειά σου, τα παιδιά τα έχω γεννήσει εδώ πέρα και πάλι είναι Αλβανοί. Τα παιδιά μου γεννήθηκαν εδώ, πάνε σχολείο εδώ δεν ξέρουν για την Αλβανία. Δεν έχουν λόγο για να πάνε στην Αλβανία εδώ είναι η πατρίδα τους Και πρέπει να έχουν δικαιώματα όπως όλοι οι άλλοι. Όπως όλοι οι Έλληνες. Πρέπει να έχουν δικαιώματα...»

Τέλος, αναφερόμενη στη σχέση της με τους ανθρώπους στο χωριό που ζει, η Μιμόζα αποκάλυψε ότι έχει δεχτεί αρκετές ρατσιστικές επιθέσεις κατά τη διάρκεια διαμονής στην Ελλάδα, οι οποίες με τα χρόνια έχουν λιγοστέψει. Οι ρατσιστικές αυτές περιπτώσεις, όμως, δεν την αλλοίωσαν σαν άνθρωπο και δεν κράτησε κακία για όλα όσα έχει περάσει αφού όπως αναφέρει *«Δεν μιλάει. Και εγώ δεν είμαι υποχρεωμένη, περπατάω μπροστά του, τον χαιρετάω, Αυτός όταν θέλει μιλάει όταν δεν θέλει δεν μιλάει, εγώ κάνω το δικό μου όταν περνάω από κει και πέρα...»*

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία η διαδικασία της μετανάστευσης αλλάζει σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο ζωής των μεταναστών και θέτει προκλήσεις στην ταυτότητά τους (Mannarini & Procentese, 2018). Θα μπορούσαμε να πούμε ότι μία τέτοια πρόκληση

φαίνεται να έζησε η Μιμόζα από την πρώτη κιάλας μέρα που μετανάστευσε στην Ελλάδα. Από ένα κορίτσι που φοβόταν να βγει από το σπίτι, όπως αναφέρει, για να πάει απλά στο σχολείο, κατέληξε, από τη μια μέρα στην άλλη, να βρίσκεται σε μία ξένη χώρα προσπαθώντας για ένα καλύτερο μέλλον. Έτσι, παρά τους φόβους της και τις ανησυχίες της για το άγνωστο, με τον καιρό έγινε ένα άτομο με περισσότερη αυτοπεποίθηση και δεν φοβάται να υπερασπιστεί τον εαυτό της. Ένα ακόμη πολύ σημαντικό συμπέρασμα που προκύπτει από την ανάλυση της εμπειρίας της μετανάστευσης της Μιμόζα είναι το γεγονός ότι, προσπάθησε πάρα πολύ να ενταχθεί στην ελληνική κοινωνία και δεν ήταν καθόλου εύκολη διαδικασία. Όπως αναφέρει και η Katartzi (2018) στην έρευνά της για τις συνέπειες που έχει η μετανάστευση στη διαμόρφωση της ταυτότητας, οι κρατικές διαχείρισης, όπως τα γραφειοκρατικά θέματα που αναφέρει η συνεντευξιαζόμενη παραδείγματος χάρη για ένα συμβόλαιο ενοικίου, καθώς και οι μεταχειρίσεις που δέχονταν από τους «άλλους», όπως είναι τα ρατσιστικά συμβάντα που έχει υποστεί, δεν ευνόησαν την ένταξή της στην ελληνική κοινωνία.

B. Οι εκπαιδευτικές εμπειρίες

Η Μιμόζα έχει ολοκληρώσει μέχρι και την πρώτη τάξη του Λυκείου. Η ίδια αναφέρει πως ήταν πολύ μεγάλη επιθυμία της να μην σταματήσει το σχολείο και να ολοκληρώσει τη φοίτησή της στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αλλά ο κυριότερος λόγος που δεν μπόρεσε να το κάνει αυτό είναι το αίσθημα του φόβου. Όπως αναφέρει εκείνη την περίοδο στην Αλβανία, δηλαδή το 1997, φοβόσουν να κυκλοφορήσεις στον δρόμο, πιο συγκεκριμένα:

«Βέβαια ήθελα αλλά με τις συνθήκες που ήτανε φοβόμουν για τη ζωή μου γιατί τότε άνοιζαν και τα εργοστάσια με τα όπλα και φοβόσουν να βγεις από το σπίτι. Ήταν δύσκολες συνθήκες και άφησα στη μέση το σχολείο χωρίς να πάρω δίπλωμα χωρίς να τελειώσω ποτέ.»

Όσον αφορά για τη συμμετοχή της σε κάποιο επιμορφωτικό πρόγραμμα κατά τα πρώτα χρόνια διαμονής της στην Ελλάδα, δεν είχε την τύχη να γνωρίζει για αυτά και για τον λόγο αυτό δε συμμετείχε. Ενώ, θα ήθελε πάρα πολύ να είχε συνεχίσει το αλβανικό σχολείο, όταν ήρθε εδώ, όπως λέει *«Αν είχε βέβαια, αν μπορούσα να πάω ήτανε συνθήκες τέτοιες που να μπορούσα να πάω, βέβαια θα πήγαινα. Πολύ ευχαρίστως.»*. Κατά τα λεγόμενά της είναι ένας άνθρωπος που πιστεύει πως η μόρφωση είναι το παν για έναν άνθρωπο, αυτό έγινε ξεκάθαρο στα εξής σημεία, όταν αναφέρθηκε στη μόρφωση που έχει λάβει η ίδια από τους γονείς της, όταν μίλησε για την έντονη επιθυμία της να συνεχίσει το σχολείο και τέλος, φαίνεται από το πώς αντιδράει στην ιδέα να ακολουθήσουν τα παιδιά της ακαδημαϊκές σπουδές, πιο συγκεκριμένα *«..Να μην παλεύουν όπως παλέψαμε εμείς με πολύ δυσκολία αλλά να έχω μία καλύτερη ζωή να σπουδάσουν κάτι για τον εαυτό τους.»*

Τέλος, αναφορικά με τις δυσκολίες που βίωσαν τα παιδιά της κατά τη φοίτησή τους στο ελληνικό σχολείο, αυτές αφορούν κυρίως δυσκολίες στην επικοινωνία και στα μαθήματα. Δεν είχαν σημαντικά προβλήματα με τις σχέσεις τους με τους συμμαθητές

τους, αλλά είχαν μεγάλες δυσκολίες στα μαθήματα και δεν είχαν κάποιο άτομο να τα βοηθήσει, αφού κανένας από τους δύο γονείς, και ιδιαίτερα η ίδια η Μιμόζα, δεν μιλούσε καλά ελληνικά. Αυτό γίνεται σαφές στο σημείο *«Δεν μπορούσα να τους βοηθήσω με τα μαθήματά τους, με τη γλώσσα τους και τα πρώτα χρόνια πέρασαν δυσκολίες στο σχολείο.»*

Από την ανάλυση της συγκεκριμένης θεματικής της συνέντευξης της Μιμόζα προκύπτει το συμπέρασμα ότι, η ίδια θεωρεί τη μόρφωση ενός ατόμου πολύ σημαντική. Όπως αναφέρουν οι Nekby et al. (2009) η συμμετοχή ενός ατόμου στην ανώτερη βαθμίδα εκπαίδευσης επηρεάζεται από το οικογενειακό πολιτιστικό και οικονομικό υπόβαθρο, γεγονός που επιβεβαιώνεται από την εκπαιδευτική πορεία που έχουν ακολουθήσει τα παιδιά της Μιμόζα. Φαίνεται πως η επιθυμία της να συνεχίσει και η ίδια την εκπαίδευση αλλά και τα παιδιά της, άσκησε επιρροή στην απόφαση των παιδιών της να ακολουθήσουν ακαδημαϊκές σπουδές, παρά τις πολλαπλές οικονομικές δυσκολίες. Ακόμη, πολύ σημαντική είναι η παρατήρηση ότι, η Μιμόζα θα ήθελε να συνεχίσει την εκπαίδευση στην Ελλάδα, αν και εφόσον υπήρχαν οι κατάλληλες εκπαιδευτικές δομές, γεγονός που εξηγείται από τους Arar et al. (2013) ως ένα συμπέρασμα της μετανάστευσης σε έναν δυτικό σύγχρονο πολυπολιτισμικό τρόπο ζωής. Δηλαδή, με τη μετάβαση των μεταναστών σε έναν πιο σύγχρονο κόσμο ενισχύεται η επιθυμία τους να συμμετάσχουν στην ανώτερη εκπαίδευση, να ενισχύσουν την αυτοπραγμάτωσή τους και να εξελίξουν την καριέρα τους. Τέλος, θεωρείται σκόπιμο να αναφερθεί ότι η Μιμόζα δεν συμμετείχε σε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα κατά τα πρώτα χρόνια διαμονής της στην Ελλάδα αλλά ούτε και μετέπειτα, παρά το γεγονός ότι θα το ήθελα πάρα πολύ. Η κατάσταση αυτή έρχεται σε συμφωνία με την άποψη της Μαργώνη (2015), η οποία χαρακτηρίζει ανεπαρκές το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ως προς την ένταξη των μεταναστών πρώτης γενιάς σε αυτό.

Γ. Η ταυτότητα των μεταναστών

Όσον αφορά στην ερώτηση που έγινε στη Μιμόζα για το αν θεωρεί ότι έχει αλλάξει κάποιο στοιχείο της ταυτότητάς της αυτά τα χρόνια που μένει εδώ, η ίδια αναφέρει πως έχουν αλλάξει αρκετά πράγματα. Πρώτα από όλα αναφέρεται στο γεγονός ότι πλέον χρησιμοποιεί στην καθημερινότητά της με περισσότερη ευκολία την ελληνο-αλβανική γλώσσα, όπως αναφέρει *«Ούτε εγώ δεν ξέρω και τα παιδιά μας κοροϊδεύουν γιατί μας βγαίνουν μισά ελληνικά μισά αλβανικά. Τα έχουμε μαγειρέψει.»*. Δεύτερον, ένα ακόμη στοιχείο που έχει αλλάξει είναι το γεγονός ότι ακολουθούν με τον σύζυγό της, ιδιαίτερα και μετά τη γέννηση των παιδιών, πάρα πολύ και τα ελληνικά έθιμα. Σε καμία περίπτωση δε θεωρεί ότι έχει εγκαταλείψει τα πολιτιστικά στοιχεία της πατρίδας της, αλλά προσπαθεί να ακολουθεί τα ήθη και έθιμα και των δύο χωρών. Αυτό φαίνεται στο εξής σημείο:

«Κάνουμε και τα αλβανικά έθιμα κάνουμε και τα ελληνικά. Γιατί εμείς μεγαλώσαμε στην Αλβανία και κάνουμε εκείνα τα έθιμα αλλά τα παιδιά μας που γεννήθηκαν εδώ και μεγαλώνουν εδώ πρέπει να κάνουν αυτά τα έθιμα. είμαστε υποχρεωμένοι να τα κάνουμε και τα δύο. Έχουμε αλλάξει.»

Στην ερώτηση που της έγινε αν έχει αλλάξει το όνομά της κατά την άφιξή της στην Ελλάδα, γεγονός που συνηθιζόταν από πολλούς Αλβανούς μετανάστες, απαντάει πως δεν ήθελε να αλλάξει το όνομά της αλλά ούτε και η ίδια ως άνθρωπος. Ήθελε πάντα να τη φωνάζουν με το όνομά της όπως λέει «Οϊ, δεν έχω αλλάξει το όνομα μου και δεν έχω αλλάξει ούτε εγώ η ίδια στον χαρακτήρα μου. Δεν πιστεύω. Με το όνομά μου με φωνάζουν δεν το έχω αλλάξει είναι το ίδιο». Επιπλέον, ένα ακόμη χαρακτηριστικό που έχει μείνει ίδιο με το πέρασμα των χρόνων είναι η άποψή της για τη θρησκεία. Συνέχισε να πιστεύει, όπως την είχε μάθει η μάνα της σε έναν Θεό, χωρίς να αναφέρεται σε συγκεκριμένη θρησκεία. Φαίνεται, όμως ότι είναι ένα άτομο δημοκρατικό και σέβεται το διαφορετικό, αφού αναφέρει πως αν ήθελαν τα παιδιά της δεν θα είχε κανένα πρόβλημα να ασπαστούν τον Χριστιανισμό. Όπως αναφέρει για το γεγονός της βάπτισης:

«Δεν έχει έρθει κάποιος να μου πει αλλά ποτέ δεν μου έχει περάσει στο μυαλό, για μένα τουλάχιστον. Τα παιδιά ήθελα κατά κάποιον τρόπο επειδή έχουν γεννηθεί εδώ πέρα αλλά αν ήθελαν και οι ίδιοι επειδή δεν ήθελα να τους πείσω. Αν θέλουν βέβαια αυτοί οι ίδιοι.»

Ακόμη, αναφορικά με την ερώτηση για τον αν αισθάνεται Ελληνίδα ή Αλβανίδα, η Μιμόζα δε δείχνει να αμφιταλαντεύεται για το αίσθημά της και δηλώνει πως η ταυτότητά της είναι αλβανική και πως δεν άλλαξε κατά την παραμονή στην Ελλάδα.

«Είμαι Αλβανίδα, δεν μπορώ να πω. Το αίμα μου, μου λέει ότι είμαι Αλβανίδα. Δεν μπορώ να πω ότι είμαι Ελληνίδα γιατί ήρθα 25 χρόνων εδώ πέρα. 25 χρόνων δεν είσαι μικρή για να πεις ότι θα ξεχάσω τη χώρα μου, θα ξεχάσω την πατρίδα μου και θα γίνω τώρα Ελληνίδα. Είμαι Αλβανίδα.»

Ένα ακόμα στοιχείο που αποδεικνύει ότι δεν αμφιταλαντεύεται ανάμεσα σε δύο ταυτότητες είναι και το γεγονός ότι ο μόνος λόγος που θα ήθελε να πάρει την ελληνική ιθαγένεια είναι για γραφειοκρατικούς σκοπούς:

«Με ενδιαφέρει. Με ενδιαφέρει. Κάποια στιγμή μπορεί και να γίνει. Με ενδιαφέρει γιατί εδώ πέρα ζούμε, εδώ πέρα έχουμε κτήσει τη ζωή μας. Εδώ πέρα πρέπει να φτιάξουμε τα πράγματα που ζούμε παράδειγμα ένα σπίτι ή μια δουλειά. Και αυτά είναι πού εύκολα αν έχεις ελληνική ταυτότητα, ιθαγένεια. Για ' αυτό το λόγο, το θέμα είναι σημαντικό για μας»

Επιπλέον, θεωρεί πάρα πολύ σημαντική τη διατήρηση των αλβανικών εθίμων, γιατί με αυτόν τον τρόπο μπορεί και κρατάει επαφή με τις ρίζες της. Ωστόσο, αναφέρει πως της είναι πάρα πολύ δύσκολο να ακολουθεί μετά από τόσα χρόνια τις αλβανικές παραδόσεις.

«Τα κάνουμε για να θυμάμαι κι εγώ. Για να ξέρω τι είμαι πρώτα απ' όλα. Ότι ερχόμαστε από ένα άλλο χώρα, κράτος. Πρέπει να νιώθω κι εγώ τι είμαι γιατί ξεχνάς τι είσαι αν δεν τα κάνεις αυτά τα έθιμα. Δεν είναι εύκολο να τα κρατήσεις, σίγουρα δεν εύκολο γιατί οι συνθήκες δεν είναι πάντα εύκολα αλλά αν δεν τα κάνεις ξεχνάς και τι είσαι και αυτό είναι το σημαντικότερο. Να μην ξεχνάς. Πρέπει να ζεις με αυτά που έχεις κάνει και αυτά που θα κάνεις. Είναι πολύ σημαντικό»

Από την άλλη, ο κυριότερος λόγος, όπως αναφέρει η ίδια, που προσπαθεί να ακολουθήσει και ελληνικές παραδόσεις είναι τα παιδιά της. Αφού γεννήθηκαν εδώ, θεωρεί πως πρέπει να ακολουθούν αυτά τα έθιμα *«τα παιδιά μου έχουν γεννηθεί εδώ πέρα και έχουν για πατρίδα τους την ελληνική γλώσσα, την ελληνική ιστορία.»* Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν αναγνωρίζει, ότι ακολουθώντας τις ελληνικές παραδόσεις της ήταν και για την ίδια πιο εύκολο να ενσωματωθεί στην Ελλάδα *«Εννοείται. Γιατί αν έχεις δεθεί και εδώ πέρα που έχεις τη μισή σου ζωή, έχεις την ανάγκη να κάνεις και αυτά. Πιστεύω ότι είναι ανάγκη να τα κάνεις. Γιατί έχεις δεθεί εδώ, είναι 25 χρόνια. Δεν είναι λίγα.»*

Μέσα από την ανάλυση της συνέντευξης μπορεί να καταλήξει κανείς στο κύριο συμπέρασμα ότι με την ένταξη της Μιμόζα στην ελληνική κοινωνία δεν έχουν περιοριστεί ούτε εγκαταλειφθεί τα αλβανικά πολιτιστικά στοιχεία. Ως εκ τούτου, θα λέγαμε ότι η αίσθηση της Μιμόζα ότι η ταυτότητά της είναι αλβανική είναι αρκετά ισχυρή και δεν φαίνεται να αμφιταλαντεύεται ανάμεσα σε δύο εθνότητες. Η Harrow (2015) ισχυρίζεται ότι η σχέση της εθνοτικής ταυτότητας των μεταναστών με την προσαρμογή τους στην ελληνική κοινωνία είναι αλληλένδετη, αφού οι ομάδες των μεταναστών καλούνται να αλληλοεπιδράσουν με τη μορφή της νέας κοινωνίας κουβαλώντας δικές τους πολιτιστικές στάσεις. Κατά τους Phinney et al. (2001) η εθνοτική ταυτότητα των μεταναστών είναι ισχυρή, όταν οι μετανάστες επιθυμούν έντονα να διατηρήσουν τα στοιχεία της προ υπάρχουσας ταυτότητας και όταν αυτά γίνονται αποδεκτά από την πολυφωνία. Η Μιμόζα φαίνεται πως διατηρεί αρκετά τα στοιχεία της αλβανικής κουλτούρας, όπως είναι η γλώσσα, η εθνική καταγωγή και η θρησκεία, γεγονός που υποδηλώνει ότι είναι ιδιαίτερα συνδεδεμένη με την αλβανική εθνοτική ταυτότητα. Η συνεντευξιαζόμενη δεν αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στις δύο ταυτότητες, ίσως αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι, συγκριτικά με τους υπόλοιπους συμμετέχοντες έχει τα λιγότερα χρόνια παραμονής στην Ελλάδα και όταν αναφέρεται στην ακολουθία των ελληνικών εθίμων, αναφέρει πως για αυτή γίνεται μόνο επειδή το νιώθει σαν υποχρέωση ως προς τα παιδιά της.

Ακόμη, αν εστιάσουμε την προσοχή μας στη στρατηγική που έχει ακολουθήσει η Μιμόζα όλα αυτά τα χρόνια στην προσπάθεια ένταξής της στην ελληνική κοινωνία, θα προκύψει το συμπέρασμα ότι, ακολουθεί περισσότερο τη στρατηγική του διαχωρισμού, κατά την οποία ο μετανάστης επιθυμεί τη διατήρηση των στοιχείων του δικού του πολιτισμικού πλούτου και δεν ενδιαφέρεται τόσο για τη σύνδεσή του με τον κυρίαρχο πολιτισμό (Berry, 2001). Το συμπέρασμα αυτό δεν αναιρεί το αίσθημα του σεβασμού και του ενδιαφέροντος που έχει η Μιμόζα για τον ελληνικό πολιτισμό, αφού η ίδια αναφέρει ότι σέβεται για παράδειγμα οποιαδήποτε θρησκεία και δε θα είχε κανένα πρόβλημα, να βαπτιστούν τα παιδιά της αν το επιθυμούσαν. Απλώς, έχει περισσότερο την ανάγκη επαφής με τα δικά της πολιτισμικά στοιχεία για να μην ξεχάσει από πού προήλθε. Η κατάσταση αυτή εξηγείται από τους Maehler et al. (2020), οι οποίοι ισχυρίζονται ότι η ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης πολιτισμικής ταυτότητας από έναν μετανάστη είναι δύσκολο έργο, ως ένας σημαντικός τρόπος αντιμετώπισης των προκλήσεων που σχετίζονται με τη μετανάστευση.

Δ. Άλλα θέματα

Ενδιαφέρον αποτελεί η άποψη της Μιμόζα για την κατάσταση που επικρατεί σήμερα στην Ελλάδα. Θεωρεί ότι τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί σε μεγάλο ποσοστό η ανεργία, και ιδιαίτερα στην Κρήτη δεν υπάρχουν αρκετές ευκαιρίες εργασίας με ικανοποιητικές οικονομικές συνθήκες, όπως αναφέρει:

«Γιατί οι συνθήκες που είναι σήμερα στην Ελλάδα, ειδικά εδώ που είμαι, δεν είναι και πολύ καλύτερα. Ήταν καλύτερα αλλά τώρα δεν είναι καλά. Η οικονομία έχει πέσει πάρα πολύ. Έχει ανεργία πάρα πολύ και δεν είναι εύκολα να μεγαλώνεις μια οικογένεια και να κάνεις τη ζωή σου καλύτερα. Έχει ακόμα δυσκολίες.»

Ενώ έχει σκεφτεί αρκετές φορές να φύγει από την Ελλάδα, δεν έχει μετανιώσει ούτε μία στιγμή για την απόφασή της να μεταναστεύσει και θεωρεί πως έχει επιτύχει την καλύτερη ζωή που επιθυμούσε *«Όχι, δεν το μετάνιωσα. Για μια καλύτερη ζωή ήρθα. Πιστεύω ότι έχουμε κάνει μια καλύτερη ζωή γιατί η κατάσταση στην Αλβανία ήταν και είναι ακόμα πάρα πολύ δύσκολη. Όχι δεν μετανιώνω.»*. Τέλος, ένα ακόμη σημείο που υποδηλώνει ότι η Μιμόζα είναι ευχαριστημένη με τον τρόπο ζωής της και με το τι έχει καταφέρει ερχόμενη στην Ελλάδα είναι το γεγονός ότι ιδανικά θα ήθελε το σπίτι της να ήταν εκεί που μένει τώρα *«Να κάνω το δικό μου σπίτι όπου ήθελα... Εδώ που ήρθα τα πρώτα χρόνια. Από την πρώτη στιγμή που ήρθα. Εδώ θα ήθελα να κάνω το δικό μου σπίτι.»*

Καταληκτικά, η εμπειρία της μετανάστευσης για τη Μιμόζα δεν ήταν καθόλου ευχάριστη αλλά φαίνεται πως ήταν μια κρίση που κατάφερε να ξεπεράσει. Αυτή τη στιγμή δηλώνει πως είναι ικανοποιημένη με την τροπή των πραγμάτων και πως δεν μετανιώνει για την απόφασή της μετανάστευσης. Κατά τη θεωρία της κοινωνικής ανάπτυξης του Erikson, η οποία αναλύεται από τον Καψάλη (2006), το άτομο βιώνει κατά τη διάρκεια της ζωής του κάποιες κοινωνικές καταστάσεις, τις οποίες καλείται να ανταπεξέλθει περνώντας από διάφορα στάδια. Μία από τις σημαντικότερες κοινωνικές καταστάσεις της Μιμόζα ήταν η μετανάστευση και ότι αυτή συνεπάγεται. Η θετική εικόνα που έχει για τη ζωή της τώρα, υποδηλώνει σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής ανάπτυξης του Erikson ότι διαχειρίστηκε σωστά την κρίση αυτή, και έχει αναπτύξει μια θετική προσωπική εικόνα του εαυτού της.

Επίσης, από την ανάλυση της συγκεκριμένης συνέντευξης προκύπτουν ακόμη κάποια βασικά συμπεράσματα. Πρώτον, η συνεντευξιαζόμενη φαίνεται πως προφέρει την ελληνική γλώσσα με περισσότερη ευκολία συγκριτικά με τους προηγούμενους τρεις άντρες συμμετέχοντες. Γεγονός που, ίσως εξηγείται από το είδος της εργασιακής απασχόλησης που έχει ακολουθήσει κατά την παραμονή της στην Ελλάδα, αφού έρχεται σε επαφή καθημερινά με υπάλληλους ελληνικής καταγωγής. Ακόμη, η συνεντευξιαζόμενη αναφέρει πως θεωρεί πως δεν έχει τα ίδια δικαιώματα με έναν Έλληνα πολίτη και ελπίζει στην αλλαγή αυτή της κατάστασης. Τέλος, ένα ακόμη συμπέρασμα που αξίζει να σημειωθεί είναι το γεγονός ότι η Μιμόζα δεν έχει αλλάξει το όνομά της κατά την παραμονή στην Ελλάδα, αλλά και δεν αναφέρει ότι τα παιδιά

της βίωσαν έντονα ρατσιστικά φαινόμενα κατά τη φοίτησή τους στο ελληνικό σχολείο. Ίσως αυτά τα δύο συμπεράσματα να αλληλοσυνδέονται και να εξηγούνται από το γεγονός ότι, η κοινωνία της Κρήτης εκείνη την εποχή να ήταν πιο ανοιχτή, εξοικειωμένη και δεκτική προς τη διαφορετικότητα.

6.1.5 Ανάλυση- ερμηνεία 5^{ης} συνέντευξης

Έκθεση τεκμηρίωσης συνέντευξης

Η συνεντευξιαζόμενη και η ερευνήτρια γνωρίζονταν πριν τη συνέντευξη, καθώς πρόκειται για άτομο από το στενό περιβάλλον της ερευνήτριας. Η συμμετοχή αυτή στην έρευνα ήταν μια μεγάλη επιθυμία της συνεντευξιαζόμενης, η οποία ήταν πολύ πρόθυμη να προσφέρει τις εμπειρίες της για τους σκοπούς της έρευνας. Όπως και σε κάθε άλλη περίπτωση, η συμμετοχή του συγκεκριμένου ατόμου, έγινε αμερόληπτα και αντικειμενικά, αφού ανταποκρίνεται πλήρως στις προδιαγραφές που απαιτεί η μελέτη. Στη συνεντευξιαζόμενη εξηγήθηκαν εκτενώς τα ερωτήματα που ερευνά η μελέτη και αναλύθηκε ο σκοπός της, ο οποίος είναι η διερεύνηση της επιρροής της εμπειρίας της μετανάστευσης στη διαμόρφωση της ταυτότητας των Αλβανών μεταναστών πρώτης γενιάς.

Στην πρώτη επαφή, εξηγήθηκαν λοιπόν, τα πλαίσια της εργασίας και ζητήθηκε από την υποψήφια συνεντευξιαζόμενη να απαντήσει εάν επιθυμεί να συμμετάσχει. Μετά τη θετική απάντηση της συνεντευξιαζόμενης, Sofie, ακολούθησε και η δεύτερη επαφή, στην οποία κανονίστηκε η ώρα και η τοποθεσία της συνέντευξης. Η ερευνήτρια πρότεινε στη Sofie η συνέντευξη να γίνει όποτε και όπου μπορούσε εκείνη, με μοναδική παράκληση να είναι ένας ήσυχος χώρος, στον οποίο θα μπορεί να μιλήσει άνετα και χωρίς παρεμβολές. Η τοποθεσία που διάλεξε η Sofie ήταν το σπίτι της και η συνέντευξη έλαβε χώρα σε απογευματινή ώρα. Το άγχος της συνεντευξιαζόμενης ήταν ξεκάθαρο, ιδιαίτερα κατά τα πρώτα λεπτά της συνέντευξης. Όμως, έπειτα από 2-3 λεπτά η συνεντευξιαζόμενη φαινόταν πιο άνετη και ομιλητική. Σε γενικά πλαίσια, το κλίμα της συνέντευξης ήταν αρχικά αμήχανο, ίσως λόγω της συγγενικής σχέσης που υπάρχει, και αργότερα έγινε πολύ φιλικό, οικείο και ευχάριστο. Η Sofie ζήτησε μία φορά τη διακοπή της συνέντευξης, καθώς ήθελε να ρωτήσει κάτι διευκρινιστικό, και έπειτα κύλισε χωρίς διακοπές. Στο τέλος της συνέντευξης, η Sofie ζήτησε να επανέλθουμε σε μια ερώτηση, στην οποία ήθελε να συμπληρώσει και άλλα στοιχεία, καθώς όπως είπε δεν την κατάλαβε καλά.

Η αφηγήτρια έδειχνε να μιλάει με ενδιαφέρον για τη ζωή της, ενώ σε κάποια στιγμή της συνέντευξης φάνηκε πως συγκινήθηκε αρκετά. Αυτό ήταν μια παρατήρηση της ερευνήτριας, αφού η συνεντευξιαζόμενη δεν αναφέρθηκε καθόλου σε αυτό. Το σύνολο της συνέντευξης ήταν περίπου 50 λεπτά. Μετά το πέρας της συνέντευξης η ερευνήτρια ευχαρίστησε τη Sofie για τη συμμετοχή της και της εξήγησε πόσο ουσιαστική είναι η συνεισφορά στην έρευνα.

Βιογραφικοί σταθμοί

Με την ανάλυση της συνέντευξης και με την οργάνωση της αφήγησης στον άξονα του χρόνου, προκύπτουν για τη Sofie οι εξής σημαντικοί σταθμοί για τη ζωή της.

- Γέννηση της Sofie, στις 1^η Ιουνίου του 1969, σε ένα μικρό χωριό της πόλης Fier, που λέγεται Frakull
- Από 6 μέχρι 18 χρονών, η Sofie φοίτησε στο σχολείο και ολοκλήρωσε τις σπουδές της και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- Μετά την ηλικία των 18 χρόνων, η Sofie άρχισε να δουλεύει σε συνεργείο χωραφιών
- Το χρονικό διάστημα 18-20 χρόνων, και όσο βρισκόταν στην εργασία της η συνεντευξιαζόμενη γνωρίστηκε με τον άντρα της
- Στην ηλικία των 20, η Sofie παντρεύτηκε και στο διάστημα 3 χρόνων έφερε στον κόσμο δύο παιδιά, δηλαδή το 1991 και το 1993
- Το 1991 άρχισε ο άντρας της να πηγαиноέρχεται Ελλάδα με τα πόδια μέχρι το 1998
- Το 1998 εγκαθίσταται μόνιμα, με τον άντρα και τα παιδιά της στην Ελλάδα, στην πόλη της Άρτας
- Από το πρώτο διάστημα μέχρι περίπου το 2010 δούλευε σε εργατικές χειρωνακτικές εργασίες
- Το 2003 γεννήθηκε το τρίτο της παιδί
- Από το 2010 μέχρι τώρα εργάζεται ως υπάλληλος σε ένα τοπικό εργοστάσιο

Μέσα από την ανάλυση της συνέντευξης, γίνεται σαφές ότι η κατάσταση που επικρατούσε, όσον αφορά το κομμουνιστικό σύστημα της Αλβανίας, το διάστημα 1989 με 1992 περίπου, επηρέασε πάρα πολύ την ίδια την προσωπικότητα της Sofie. Μέχρι πριν πέσει ο κομμουνισμός, δεν ήξερε τι σημαίνει να είσαι ελεύθερος και να πράττεις αυτό που θέλεις. Φαίνεται πως η κατάρρευση αυτή του συστήματος και η αλλαγή του σε δημοκρατικό ήταν ένα γεγονός με πολύ μεγάλη σημασία για την ίδια.

«Αυτό που έγινε στην Αλβανία, το 90'....όχι 89' και 90', το σύστημα αυτό που άλλαξε, μας άλλαξε και μας δηλαδή, από κομμουνιστικό κόμμα που είχαμε εμείς το σύστημα αυτό, έγινε δημοκρατία, μάθαμε πως ζούσαν ο κόσμος έξω. Γιατί στην Αλβανία ζούσαμε πολύ φτωχικά, πολύ δικτατορικά και άλλαζαμαν κι εμείς με το καινούριο σύστημα αλλάξαμε κι εμείς.»

«Αλλάξαμε τη γνώμη που είχαμε για τη ζωή, δεν μέναμε εκεί εγκλωβισμένοι σε ένα κενό σύστημα, και σε ότι είχαμε μέσα στη χώρα μας που ζούσαμε. Μάθαμε ότι ο κόσμος είχε ελευθερία λόγου έξω από τη χώρα μας, είχε ελευθερία δουλειάς, είχε ελευθερία γνώμης και πολλά άλλα πράγματα.»

Από την ανάλυση της αφήγησης φανερώνεται ακόμη ένα συμπέρασμα, ότι η Sofie πέρασε πολύ δύσκολα παιδικά χρόνια *«Πήγα σχολείο, άμα σου πω ότι πήγαινα και ξυπόλητη καμιά φορά, δεν ξέρω αν θα το πιστέψετε ή όχι»*. Το γεγονός αυτό την έκανε έναν άνθρωπο που αναζητούσε μεγαλώνοντας μια καλύτερη ζωή, ένα καλύτερο περιβάλλον για τα ίδια της τα παιδιά *«...σύγκρινα τα παιδικά μου χρόνια με των κοριτσιών ήταν λίγγο καλύτερα, από ότι είχα περάσει εγώ. Εεε σκεφτήκαμε με τον άντρα*

μου, να μην καθόμαστε πια στην Αλβανία.». Ακόμη, ένα ακόμη πολύ σημαντικό γεγονός που βίωσε, ήταν η απουσία του άντρα της για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα, κατά το οποίο η ίδια ήταν μόνη της με τα παιδιά της. Όσο έμενε μόνη της, επικρατούσε συχνά το συναίσθημα του φόβου, και για τον λόγο αυτό ζητούσε από την ανύπαντρη μικρότερη αδερφή της να κοιμάται μερικές φορές στο σπίτι της. Κάποια στιγμή αυτή η κατάσταση της έδωσε δύναμη να πάρει την απόφαση να την αλλάξει, παρ' όλο τη θέση που είχε σαν γυναίκα εκείνη τη χρονική περίοδο σε εκείνη την κοινωνία.

. «Ναι, έγινε σημαντικό πράγμα, ο άντρας μου έρχονταν εδώ κι εμένα εκεί μου έλειπε, κι εμένα και στα παιδιά μου έλειπε. Έρχονταν πολλές φορές και εγώ μία στιγμή αποφάσισα και κουβέντισα με τα πεθερικά μου και τους λέω εγώ θα φύγω στην Ελλάδα, κι αυτοί μου έλεγαν ότι όχι δεν φεύγουν οι γυναίκες στην Ελλάδα.»

Ή θα έφευγε με τον άντρα της και τα παιδιά της Ελλάδα ή δε θα ξανά έφευγε ο άντρας της από εκεί. Αυτό ήταν ένα γεγονός που στην αρχή ο άντρας της δεν ήθελε να δεχτεί, όμως με συζήτηση και επικοινωνία καταλήξανε στη μεγάλη απόφαση της μετανάστευσης.

«Εγώ έβλεπα και άλλες, και έλεγα φτάνει. Δηλαδή όχι πολλές, 2-3 στο χωριό μας που είχαν φύγει και ήταν μια χαρά, έτσι νομίζαμ. Και έτσι είπα στον άντρα μου ότι εγώ θα έρθω μαζί σου, δεν κάθομαι πια μόνη μου στην Αλβανία. Κι αυτός μου είπε όταν θα γίνουν δύο μέρες μαζί τότε θα έρθεις. Κι εγώ του λέω ή θα έρθω κι εγώ ή εσύ δε θα φύγεις πια. Κι αυτός πήρε την απόφαση και φύγαμε όλοι μαζί»

Συμπερασματικά, από την ανάλυση τόσο της συνέντευξης όσο και της βιβλιογραφίας της εργασίας αυτής προκύπτει το συμπέρασμα ότι οι καταστάσεις που βίωναν οι Αλβανοί κάτω από το κομμουνιστικό καθεστώς επηρέασαν και άλλαξαν ριζικά την οικονομική, την κοινωνική και την πολιτική ζωή τους. Το σκληρό κομμουνιστικό καθεστώς της Αλβανίας που επικράτησε από το 1944 έως το 1991 άσκησε σημαντική αρνητική επιρροή στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη του αλβανικού κράτους. Με την κατάρρευση του κομμουνισμού και την ανάπτυξη νέων δημοκρατικών θεσμών, σημειώθηκαν δραστηριοί οικονομικοί και κοινωνικοί μετασχηματισμοί. Έτσι, επικράτησε μεγάλη μεταναστατευτική κίνηση και ένας μεγάλος όγκος των Αλβανών μετανάστευσε στο εξωτερικό (Ψυλλάκης, 2002 & Rojani & Maci, 2015). Η συγκεκριμένη θέση επιβεβαιώνεται από τα λόγια της αφηγήτριας, αφού όπως αναφέρει με την άνθηση της δημοκρατίας, στην Αλβανία το 1991, ο κόσμος άρχισε να βλέπει πέρα από τα σύνορα και να συγκρίνει τον άσχημο τρόπο ζωής τους με διαφορετικούς, πιο δημοκρατικούς και σύγχρονους πολιτισμούς.

Τέλος, η εξέλιξη που βίωσε η ίδια σαν άνθρωπος, ιδιαίτερα εκείνη την περίοδο, επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από τις επικρατούσες κοινωνικές συνθήκες. Όπως αναφέρει ο Γκότοβος (2001), ο οποίος διακρίνει την προσωπική από την κοινωνική ταυτότητα, οι δύο κατηγορίες ταυτοτήτων είναι αλληλένδετες και συνυφασμένες σε μεγάλο βαθμό, καθώς η προσωπική ταυτότητα περιέχει τα συνολικά στοιχεία του ατόμου στον δημόσιο και ιδιωτικό κύκλο, δηλαδή στην κοινωνική και προσωπική ζωή.

Η πορεία της προσωπικής ταυτότητας είναι συνυφασμένη με την προσωπική ιστορία του καθενός και με τις κοινωνικές καταστάσεις που έχει ζήσει.

A. Η εμπειρία της μετανάστευσης

Η απόφαση της μετανάστευσης πάρθηκε, όπως γίνεται αντιληπτό από τη συζήτηση επειδή δεν γινόταν να βρίσκεται άλλο μακριά η ίδια και τα παιδιά της από τον άντρα της. με αυτόν τον τρόπο δεν ήταν σωστή η οικογένεια *«Μόνο ότι δεν μπορούσαμε να ζούσαμε άλλο μακριά ο ένας από τον άλλον. Οικογένεια ξεχωριστή οικογένεια, μόνο αυτό.»*. Το γεγονός ότι ο άντρας της είχε ήδη δει ότι τα πράγματα στην Ελλάδα ήταν πολύ καλύτερα από ότι στην Αλβανία, ενίσχυσε την επιθυμία της να φύγει από τη χώρα *«Γιατί ο άντρας μου που τα είχε δει περισσότερο, που δούλευε εδώ πριν, 5 με 6 χρόνια, τα είχε δει καλύτερα τη ζωή, γιατί εγώ δεν είχα δει. Εγώ μόνο που μου έλεγε αυτός, δεν είχα δει...»*

Η εμπειρία της ίδιας της μετανάστευσης για τη Sofie ήταν πάρα πολύ δύσκολη. Ενώ, ξεκίνησε από την Αλβανία με όλη της την οικογένεια, και είχε πληρώσει για να περάσει χωρίς έγγραφα από την Κακκαβιά, στο τέλος αναγκάστηκε να αποχωριστεί για κάποιες ώρες τα παιδιά και τον άντρα της. Ο άντρας και τα παιδιά της πέρασαν με νόμιμα έγγραφα, αφού ο άντρας της είχε βγάλει βίζα. Εκείνη τη μέρα η αφηγήτρια θυμάται ότι είχε ξαφνιαστεί, είχε φοβηθεί και αγχωθεί *«...δεν θυμάμαι καλά πόσο ήτανε αλλά ήταν πολλές οι ώρες, φοβόμουν πάρα πολύ γιατί ακόμα δεν είχα δει τον άντρα μου και τα παιδιά, φοβόμουν πάρα πολύ, ελληνικά δεν ήξερα καθόλου κοίταγα γύρα γύρα. Φοβόμουν.»*. Αυτά ήταν τα συναισθήματα που την κυρίευαν εκείνη τη μέρα. Επίσης, από την περιγραφή της πρώτης φοράς που αντίκρυσε το χωριό που θα έμενε με την οικογένειά της, προκύπτει το συμπέρασμα ότι ήταν κάτι που περίμενε με ενθουσιασμό να δει. Σαν να ήταν χαρούμενη και ανυπομονούσε να δει που θα καταλήξει αυτή η απόφαση *«...ήταν πολύ όμορφο χωριό. Κατεβήκαμε από το ταξί και περπατούσαμε περπατούσαμε, μου άρεσαν πάρα πολύ τα σπίτια είχαν τριαντάφυλλα, είχαν...μου άρεσαν πάρα πολύ σε σύγκριση με αυτό που ήμουν...»*. Βέβαια, η ματαίωση γίνεται εικόνα στο πρόσωπό της, ακριβώς μετά την επόμενη της πρόταση *«Μετά όταν πήγα στο σπίτι μου που θα ήμουν εγώ, στεναχωρήθηκα πάρα πολύ, αλλά είπαμε δεν πειράζει, θα το φτιάξουμε και θα συνεχίσουμε τη ζωή μας εδώ.»* Αυτή η κατάσταση όμως, δεν την πήρε από κάτω και αποφάσισε πως θα παλέψει και εκεί για κάτι καλύτερο. Το γεγονός ότι ήταν χαρούμενη και ενθουσιασμένη για αυτή την πράξη φαίνεται και σε ένα ακόμη σημείο της συνέντευξης, συγκεκριμένα:

«Να σου πω ότι ήταν πιο δυνατά τότε, είχα χαρά τότε να έρθω. Ενώ τώρα ζω σαν κανονικός άνθρωπος, τότε ήταν πιο δυνατά τα συναισθήματα, γιατί ήθελα να....είχα πολύ χαρά...έλεγα που θα πάω στην Ελλάδα και θα ζω καλύτερα στην Ελλάδα. Ποιος ξέρει πως ζούνε στην Ελλάδα;»

Η κατάσταση στην Ελλάδα άρχισε να καλυτερεύει μετά την απόφασή της να αρχίσει να εργάζεται και εκείνη και όχι μόνο ο άντρας της. Παρά το γεγονός ότι δεν ήξερε τη γλώσσα, άρχισε να δουλεύει την αμέσως επόμενη μέρα, ενώ τα παιδιά της, που ήταν

μικρά στην ηλικία τα άφησε μόνα τους στο σπίτι. Αυτό το γεγονός δείχνει πόσο σκληρή και δυναμική είναι σαν χαρακτήρας.

«Ναι, υπάρχει γεγονός, γιατί πριν ο άντρας μου δούλευε μόνος του, και μετά άρχισα να τον βοηθήσω κι εγώ, άρχισα να παίρνουμε δύο μεροκάματα, όχι ένα, και αυτό κάθε μέρα, κάθε μήνα και κάθε χρόνο μας έκανε τα οικονομικά μας πιο καλά και για αυτό αποφασίσαμε και να μείνουμε και για πάντα.»

Περιγράφει με δυσκολία τις αντίξοες συνθήκες διαβίωσης που έζησε και αυτή και η οικογένειά της, ιδιαίτερα τα πρώτα 5 χρόνια, αλλά μέσα από αυτή την περιγραφή, γίνεται ξεκάθαρο ότι οι καταστάσεις αυτές την πείσμωναν και δεν το έβαλε ποτέ κάτω.

«Καταρχήν δεν ήξερα τη γλώσσα, δεν μπόρεσα να συνεννοηθώ με κανέναν, αυτό ήταν το πιο σημαντικό. Μετά ήταν...δεν ήμασταν και στα καλύτερα σπίτια δεν μας δίνανε σπίτια, δεν ήμασταν...εδώ γύρα γύρα βλέπαμε ότι ήταν καλά τα σπίτια, εμείς δεν είχαμε, δεν μας δίνανε καλό σπίτι να ζούμε σαν άνθρωποι. Μεσ στο σπίτι ένα δωμάτιο και μια κουζίνα μικρή, το μπάνιο έξω, δεν ήμασταν καλά. Αλλά αποφασίσαμε με αυτά που είχαμε...τουλάχιστον ήταν καλύτερα από αυτά που είχαμε εκεί που ήμασταν.»

Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει, συνεχίζονται ακόμη και τώρα, ενώ έχουν να κάνουν κυρίως με οικονομικά έξοδα αλλά και με γραφειοκρατικές διαδικασίες. Όπως αναφέρει:

«Ναι, πάλι τα οικονομικά μας δεν είναι....γιατί μετά τα παιδιά άρχισαν να πάνε σχολείο, άρχισαν τα φροντιστήρια, Αγγλικά, ήρθε και το τρίτο το παιδί, πάλι, πάλι τα οικονομικά ήταν δύσκολα. Δουλέψαμε, τα χρήματα δεν μας τα δίνανε, θα περιμέναμε να πληρώσουμε εμείς αυτά που μας χρωστάγανε δηλαδή, θα περιμέναμε να μας πληρώνουνε, για να πληρώνουμε τα φροντιστήρια και μετά τα κορίτσια πήγαν σχολείο.»

«Πήγανε πανεπιστήμιο, τα παιδιά πήγαν πανεπιστήμιο άλλα έξοδα τότε, πιστεύω καταλαβαίνουν όλοι άμα πας τα παιδιά στο σχολείο, είναι δύσκολο να τα βγάλεις πέρα.»

«Κοίτα είναι και άλλα θέματα με τα χαρτιά μας, είχαμε δυσκολίες κάθε χρόνο και κάθε δεύτερο χρόνο θα πηγαίναμε στα....να φτιάζουμε τα χαρτιά, πάλι λεφτά πληρώναμε και εκεί.»

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη της αφηγήτριας για την έννοια της πατρίδας και του πατριώτη. Για εκείνη, πατρίδα είναι ένα μέρος όπου όλοι οι άνθρωποι σέβονται, αγαπάνε και βοηθάνε τον συνάνθρωπό τους, όπως λέει.

«Για μένα πατρίδα σημαίνει να αγαπάς τον κόσμο, να είσαι καλός, να μην κοροϊδεύεις, να μην κλέβεις και όποιος να είναι έξω από το σπίτι σας, να τον αγαπάς, να μην τον κοροϊδεύεις. Δεν έχει σημασία που ζεις, ζεις στην Αλβανία...ζεις στην Ιταλία...ζεις στην Ελλάδα, δεν έχει σημασία να είσαι πατριώτης. Πατριώτης σημαίνει να αγαπάς, έτσι είναι η γνώμη μου.»

Από τον τρόπο που διαχειρίστηκε η αφηγήτρια τα ρατσιστικά φαινόμενα που έχει ζήσει φαίνεται ότι είναι ένας άνθρωπος αντικειμενικός και προσπαθεί ότι κακό έχει ζήσει να το αφήσει πίσω της *«Όπως όλος ο κόσμος, υπάρχει και κακούς και καλούς ανθρώπους σε όλο τον κόσμο, και εγώ σαν μετανάστρια, σαν Αλβανίδα, έχω δεχτεί και ρατσισμό και καλή συμπεριφορά...»*

Εν κατακλείδι, στην παράγραφο αυτή θα γίνει μια προσπάθεια αναφοράς στα συμπεράσματα που προκύπτουν από αυτήν την ενότητα. Από την αφηγήτρια δηλώνεται ότι ο κυριότερος λόγος που αποφάσισε να μεταναστεύσει στην Ελλάδα, πέρα από τις οικονομικές δυσκολίες, είναι η επανένωση της οικογένειάς της. Για αρκετά χρόνια, και συγκεκριμένα 7 χρόνια, εκείνη έμενε με τα παιδιά της Αλβανία, και ο άντρας της πηγαиноέρχονταν Ελλάδα για να μπορέσει να συντηρήσει την οικογένειά του. Αυτό έρχεται σε συμφωνία με τη βιβλιογραφία, η οποία αναφέρει ότι, ο πιο σημαντικός λόγος μετανάστευσης των Αλβανών γυναικών είναι η οικογενειακή επανένωση (Iosifides et al., 2007). Ακόμη, η αφηγήτρια αναφέρει ότι έχει εργαστεί σε πάρα πολλές δουλειές, οι οποίες είχαν να κάνουν είτε με αγροτικές απασχολήσεις, είτε με άλλου είδους χειρωνακτικές εργασίες. Η θέση αυτή επιβεβαιώνεται από τη θεωρία, καθώς η πλειοψηφία των Αλβανών μεταναστών εργάζεται σε χαμηλόμισθες απαιτητικές εργασίες, οι οποίες απαιτούν ελάχιστες γνωστικές δεξιότητες ή ακόμη και δεξιότητες που αποκτούνται κατά την εργασία (Balli, 2011).

Ακόμη, γίνεται ξεκάθαρο ότι ο ρόλος της ως γυναίκα ήταν τελείως διαφορετικός στην Αλβανία, αφού εκεί, όταν απέκτησε οικογένεια δεν εργαζόταν και έδινε αναφορά ακόμα και στα πεθερικά της για σημαντικές αποφάσεις της ζωής της, όπως ήταν η μετανάστευση. Ενώ, ερχόμενη εδώ, άρχισε να δουλεύει και να συνεισφέρει και αυτή ισάξια στην οικονομική κατάσταση του σπιτιού. Γεγονός, που επαληθεύεται από τη βιβλιογραφία, στην οποία αναφέρεται ότι η ανάγκη των Αλβανών μεταναστών να αντιμετωπίσουν μια κατάσταση περιθωριοποίησης και να επιτύχουν οικογενειακούς και προσωπικούς στόχους, τους οδήγησε στην υιοθέτηση στρατηγικών ενσωμάτωσης σε δύο επίπεδα, σε ιδιωτικό και δημόσιο επίπεδο. Ένα παράδειγμα υιοθέτησης στρατηγικής ιδιωτικού επιπέδου είναι η μετατροπή της λεγόμενης «πυρηνικής οικογένειας», όπου ο ρόλος του φύλου είχε καθοριστική σημασία, σε ένα πιο «συνεργατικό μοντέλο». Έτσι, η γυναίκα στην αλβανική οικογένεια έχει πλέον εισέλθει στην αγορά εργασίας και προσφέρει και αυτή έναν σταθερό μισθό (Michail, 2013).

Τέλος, αξιοσημείωτες είναι οι αναφορές της στις δυσμενείς συνθήκες ζωής που έζησε κατά τα πρώτα χρόνια παραμονής στην Ελλάδα, οι οποίες έχουν να κάνουν τόσο με τις συνθήκες στέγασης, τις συνθήκες εργασίας αλλά και την κοινωνική περιθωριοποίηση που βίωσε και η ίδια και τα παιδιά της. Παρά τις δυσκολίες, κατάφερε να δημιουργήσει μια οικογένεια όπως την ήθελε, και πάνω από όλα, εξελίχθηκε σαν άνθρωπος και εντάχθηκε στην ελληνική κοινωνία. Οι μετανάστες Αλβανοί αγωνίστηκαν για να ενσωματωθούν στην ελληνική κοινωνία καταβαλλόμενοι συνεχώς από το αίσθημα του φόβου και της ανασφάλειας (Katartzi, 2018).

B. Οι εκπαιδευτικές εμπειρίες

Από την ανάλυση της αφήγησης φαίνεται ότι η Sofie ήθελε πάρα πολύ να συνεχίσει στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και να σπουδάσει. Γεγονός που υποδηλώνει πόσο σημαντικός είναι για εκείνη ο θεσμός της εκπαίδευσης. Το σημείο όπου γίνεται αυτό φανερό είναι «*Τέλειωσα 12 χρόνια μέχρι και το λύκειο, είχα όνειρα, να πάω σχολείο, να πάω στο πανεπιστήμιο, αλλά ο πατέρας μου δεν είχε τη δυνατότητα να με πάει*». Επίσης, ήταν αρκετά έντονη η επιθυμία της να σπουδάσουν τα ίδια της τα παιδιά, πράγμα το οποίο και έκαναν.

«Η γνώμη μου είναι ότι είχαν εκπαίδευση καλή τα παιδιά μου, έμαθαν γράμματα. Και ήθελα πάρα πολύ να πάνε, και για αυτό και ήρθαμε εδώ. Μάλλον το είπα και πιο πριν, για αυτό και ήρθαμε εδώ, για να...γιατί νομίζαμε ότι εδώ είναι καλύτερα τα σχολεία.»

Υπάρχουν μερικά ακόμη γεγονότα, στα οποία φαίνεται ότι για τη συνεντευξιαζόμενη είναι απαραίτητη η εκπαίδευση. Πρώτον, η ίδια συμμετείχε σε εκπαιδευτικό επιμορφωτικό πρόγραμμα, κατά τα πρώτα χρόνια που ήρθε στην Ελλάδα, γιατί πίστευε ότι με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσει να μάθει να μιλάει και να γράφει καλύτερα τα ελληνικά «*Ναι έχω πάει 6 μήνες, έχω πάει 6 μήνες. Από την Ευρώπη ήταν αυτό το πρόγραμμα, 6 μήνες. Έχω μάθει να γράψω και να...να γράψω πιο πολύ.*» Και δεύτερον, αναφέρει πως αν είχε την ευκαιρία θα ήθελε πάρα πολύ να συνεχίσει στην Ελλάδα την τριτοβάθμια εκπαίδευση και να σπουδάσει «*Εννοείται άμα είχα τη δυνατότητα θα πήγαινα πως δεν θα πήγαινα*».

Από τις εκπαιδευτικές εμπειρίες στην Ελλάδα, τις οποίες έζησε μέσω των παιδιών της η Sofie κρίνει πως το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι ανοργάνωτο και μη κατάλληλο, όπως αναφέρει:

«Στην Αλβανία, ήταν πολύ αλλιώς, αλλιώς αυτό, η εκπαίδευση των παιδιών δηλαδή. Ό, τι έπρεπε να μάθει θα το έμαθε στο σχολείο. Ούτε δεν πλήρωναν λεφτά οι γονείς μας, θα πείτε ότι ήταν το σύστημα έτσι. Πάντως έχουμε ακούσει και σε άλλα κράτη, ότι δεν είναι έτσι ακριβώς. Δεν πληρώνουν, δεν πηγαίνουν φροντιστήριο τα παιδιά σε άλλα κράτη. Εδώ στην Ελλάδα, άμα δεν το πας το παιδί στο φροντιστήριο, να πληρώνεις ένα σωρό λεφτά, δεν θα πάει πανεπιστήμιο.»

Όσον αφορά, τις δυσμενείς καταστάσεις που έζησαν τα παιδιά της στο ελληνικό σχολείο, η αφηγήτρια αναφέρει πως μαθησιακά είχαν μόνο τους πρώτους μήνες κάποιες δυσκολίες, καθώς ήρθαν εδώ 7 και 5 χρονών και δεν ήξεραν τη γλώσσα «*Στα γράμματα ναι, τα παιδιά τα πρώτα τρεις μήνες είχαν δυσκολίες γιατί δεν ήξεραν καθόλου τη γλώσσα, αλλά το έπιασαν αμέσως, ήταν μικρά, ήταν έξυπνα δεν ξέρω να πω ακριβώς τι, αλλά τα πιάσανε*». Από την άλλη, δέχτηκαν πολλά ρατσιστικά σχόλια, ακόμη και σωματική βία, για αρκετά χρόνια αργότερα μετά την άφιξή τους στην Ελλάδα.

«Αλλά μετά δέχτηκαν και ρατσισμό. Δέχτηκαν επειδή ήταν καλοί μαθητές; Δέχτηκαν επειδή δεν μπόρεσαν να μιλήσουν στην αρχή; Αυτό δεν το ξέρω, αλλά δέχτηκαν ρατσισμό, και πολύ ρατσισμό, μέχρι και σφαλιάρα έχουν φάει τα παιδιά μου από τους Έλληνες, από παιδιά δηλαδή.»

Στην ενότητα της εκπαίδευσης προκύπτουν διάφορα ουσιαστικά συμπεράσματα, τα οποία θα αναλυθούν εκτενώς σε αυτήν την παράγραφο. Η αφηγήτρια φαίνεται πως δίνει μεγάλη προτεραιότητα στην εκπαίδευση του ατόμου, αφού και η ίδια έχει συμμετάσχει σε επιμορφωτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα κατά τα πρώτα χρόνια διαμονής της στην Ελλάδα, για να μάθει να γράφει και να μιλάει καλύτερα. Είναι πολύ σημαντικό να αναφερθεί η επισήμανση που προκύπτει από τη μελέτη της βιβλιογραφίας ότι οι μετανάστες πρώτης γενιάς δίνουν μεγάλη βαρύτητα στην εκπαίδευση, αφού νιώθουν έντονα την επιθυμία να ενσωματωθούν (Hadjar & Scharf, 2019). Επίσης, οι μετανάστες έρχονται αντιμέτωποι με νέες προκλήσεις στην καθημερινή πραγματικότητα, αφού αντιμετωπίζουν προβλήματα ως προς την αποδοχή, την αλληλοκατανόηση και τη δημιουργία επικοινωνιακών σχέσεων. Κεντρικό ρόλο στην ενσωμάτωση στη νέα αυτή κατάσταση διαδραματίζει η εκπαίδευση. Ειδικότερα, η εκπαίδευση ενηλίκων και της δια βίου μάθησης παίζει ουσιαστικό ρόλο στην ένταξη των ενηλίκων μεταναστών ή ακόμα και των ομάδων ενηλίκων με διαφορετικές κοινωνικές, πολιτιστικές, θρησκευτικές και εκπαιδευτικές εμπειρίες (Αραβοσιτάς και άλ., 2019). Ωστόσο, η συμμετοχή μεγάλων όγκων του μεταναστατευτικού πληθυσμού στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα δεν ήταν εφικτή. Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα χαρακτηριζόταν από ανεπάρκεια στην εκπαίδευση ενηλίκων, αφού δεν υπήρχαν εκείνη την περίοδο εκπαιδευτικά προγράμματα που να ενίσχυαν τη συμμετοχή των μεταναστών πρώτης γενιάς στην εκπαίδευση (Μαργώνη, 2005). Παρ' όλο της μη ετοιμότητας του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος η συνεντευξιαζόμενη συμμετείχε σε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα, το οποίο στόχευε στην ανάπτυξη βασικών δεξιοτήτων, όπως είναι η εκμάθηση της γλώσσας. Η συμμετοχή αυτή βοήθησε πολύ τη Sofie στην καθημερινότητά της.

Ακόμη, σημαντική είναι η άποψη της αφηγήτριας για την ελληνική δημόσια εκπαίδευση, αφού θεωρεί ότι υστερεί στην εκμάθηση βασικών γνωστικών δεξιοτήτων αλλά και στο γεγονός ότι σε αρκετά στάδια της εκπαιδευτικής πορείας αναγκάζει τους γονείς να πληρώνουν μόνοι τους διάφορα πράγματα. Επίσης, αναφέρει πως εκτός από γνωστικές δυσκολίες που βίωσαν τα παιδιά της, περισσότερο αντιμετώπισαν προβλήματα ρατσιστικού περιεχομένου. Ο Γκότοβος (2001) ισχυρίζεται ότι η ανάγκη διαχείρισης των φαινομένων ετερότητας στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι επιτακτική.

Τέλος, θεωρείται ότι η εκπαίδευση των μεταναστών πρώτης γενιάς στη χώρα υποδοχής θα ενίσχυε κατά μεγάλο ποσοστό την ομαλή ενσωμάτωσή τους σε αυτήν. Η αφηγήτρια δηλώνει ότι αν της δινόταν η ευκαιρία θα συνέχιζε τις ακαδημαϊκές τις σπουδές στην Ελλάδα. Από την ανάλυση της βιβλιογραφίας προκύπτει ότι η εκπαίδευση είναι μία από βασικότερες προϋποθέσεις για την επίτευξη της κοινωνικής ένταξης, τόσο των μεταναστών, όσο των μη μεταναστών. Αλλά, οι μετανάστες παρουσιάζουν υψηλότερους παιδαγωγικούς στόχους από ότι οι μη μετανάστες. Το γεγονός αυτό συμβαίνει διότι, οι μετανάστες βιώνουν σε μεγάλο βαθμό την ανάγκη για ολοκληρωτική ένταξη στην κοινωνία υποδοχής, κι αυτό θεωρείται ότι επιτυγχάνεται μόνο μέσω της εκπαίδευσης (Hadjar & Scharf, 2019).

Γ. Η ταυτότητα των μεταναστών

Όσον αφορά το κομμάτι της ταυτότητας, σε αυτό το σημείο της εργασίας θα γίνει μια διάκριση της προσωπικής και της πολιτισμικής ταυτότητας. Από τα λεγόμενα της Sofie προκύπτει το συμπέρασμα ότι η μετανάστευση και οι συνθήκες που έχει ζήσει στην Ελλάδα, έχει αλλάξει σε μεγάλο βαθμό την προσωπικότητά της και τον χαρακτήρα της. Η ίδια προσπαθεί να κάνει μια σύγκριση της γυναίκας που θα ήταν αν συνέχιζε να διαμένει στην Αλβανία με της γυναίκας που έχει γίνει τώρα. Θεωρεί, πως το γεγονός ότι είδε πως είναι διαμορφωμένη η ελληνική κοινωνία, τη βοήθησε να γίνει πιο δυναμική, πιο ανεξάρτητη, ένα άτομο σίγουρο για τον εαυτό της και με μεγάλη αυτοπεποίθηση. Τα ακριβή λόγια της είναι:

«Έχει αλλάξει πάρα πολύ. Δεν είμαι η γυναίκα που ήταν στην Αλβανία, χαμηλών τόνων που δεν μπόρεσα να μιλήσω, δεν μπόρεσα να κάνω πράγματα, νόμιζα τον εαυτό μου ότι δεν μπόρεσα να κάνω. Ήρθα στην Ελλάδα και έγινα πιο δυναμική γυναίκα, που μπορώ να κάνω τα πάντα...»

«Εγώ έχω 15 χρόνια που δουλεύω με γυναίκες, και... όχι μόνο από κει, αλλά από κει που κουβεντιάζουμε μεταξύ μας, από κει είναι τα περισσότερα γνώμες που ανταλλάζουμε μεταξύ μας, και μαθαίνουμε από αυτά. Δηλαδή άμα συγκρίνω τη γυναίκα που ήμουν πριν 20 χρόνια με αυτή τη σημερινή, τώρα καταλαβαίνω την αξία τη δική μου την αξία, γιατί πριν 20 χρόνια δεν ήξερα την αξία μου. Δεν μπόρεσα να καταλάβω, έλεγα μία γυναίκα είμαι πίσω από έναν άντρα, πάντα θα τον ακολουθώ, όμως τώρα ξέρω τι αξίζω, και πιστεύω ότι σε αυτό το κομμάτι έχω δώσει και τη γνώμη μου στα παιδιά μου, ειδικά στα κορίτσια και...»

Δεν διστάζει να αναφέρει ότι εδώ είχε ευκαιρίες να μάθει και διαφορετικούς τρόπους ανατροφής για τα παιδιά της, πιο δημοκρατικούς και παιδαγωγικούς.

«Ας πούμε τα παιδιά στην Αλβανία με σφαλιάρα θα... είχαμε μάθει εμείς να τους λέμε πράγματα. Ενώ εδώ κουβεντιάζαμε με τα παιδιά, έβλεπαμ τηλεόραση, μας έκανε καλό σε αυτό το κομμάτι. Τα παιδιά μου ας πούμε στην Αλβανία μέχρι 20 χρονών θα τα είχα παντρεύει, όπως κάναμε τότε εμείς που παντρεύτηκαμ, 20 χρονών παντρεύτηκα εγώ.»

«Τα κορίτσια μου είναι δασκάλες τώρα και μπορούν να κάνουν πράγματα μοναχοί τους και τα βλέπω ότι είναι καμία καμία σχέση με εμάς που ήμασταν τότε.»

Από την άλλη, έχει αλλάξει σε μεγάλο βαθμό και η πολιτισμική της ταυτότητα, αφού, όπως αναφέρει, σταδιακά μετά από 23 χρόνια διαμονής στην Ελλάδα στην καθημερινότητά της μιλάει περισσότερο ελληνικά παρά αλβανικά «Πλέον έχουμε ξεχάσει και τα αλβανικά, όταν πηγαίνουμε στην Αλβανία μιλάμε πιο πολύ ελληνικά παρά αλβανικά». Ακόμη, όσον αφορά τα έθιμα που ακολουθεί πλέον αυτά είναι τα περισσότερα ελληνικά, και ο λόγος που συμβαίνει αυτό είναι γιατί αυτά της αρέσουν να κάνει, όπως λέει «Ναι. Θέλουμε επειδή ζούμε εδώ και θέλουμε να γιορτάζουμε και Πάσχα, και μας αρέσει η γιορτή του Πάσχα ας πούμε. Να μαζεύουμε και να ψήσουμε και να χορεύουμε, αυτή η μέρα νααααα, μας αρέσει». Άρα, θεωρεί ότι αφού ζει εδώ, θα

πρέπει να ακολουθεί και τα ελληνικά έθιμα. Η επιλογή της να μην ακολουθεί σε μεγάλο βαθμό τα αλβανικά δεν έγινε επειδή δεν είχε τη δυνατότητα, αλλά επειδή αυτό ήθελε. Υπάρχουν φυσικά, και μερικά αλβανικά έθιμα που ακόμη ακολουθεί. *«Πρωτοχρονιά μόνο, αυτό μας αρέσει.»*, *«Δεν ήθελαμ, όχι δεν μπορέσαμε. Δεν θέλαμε»*. Τέλος, σημαντική είναι η άποψη της αφηγήτριας ότι δεν υπάρχει καθόλου Θεός, όπως λέει *«Πιστεύω ότι δεν υπάρχει καθόλου Θεός. Στο μυαλό μας είναι αυτό.»*, αλλά παρ' όλα αυτά η ίδια αποφάσισε να βαπτίσει τα παιδιά της. Γεγονός που δηλώνει ότι σέβεται το διαφορετικό και την ανεξιθρησκεία. Η απόφασή της να βαπτίσει τα παιδιά ήταν κυρίως, επειδή πίστευε ότι με την πράξη αυτή θα σταματήσουν να δέχονται τόσο έντονα τον ρατσισμό.

«Γιατί στο σχολείο τα παιδιά τους κορόιδευαν, και νομίζαμε ότι άμα βαπτιστούνε δεν θα είχαν αυτό το πρόβλημα που είχανε άμα ήταν αβάπτιστα. Έτσι, έναν με τον άλλον, είχαμε και γειτονιές πέρα εκεί, και αποφασίσαμε ότι θα ήταν καλύτερα για αυτούς. Μας είπαν και εμάς αλλά εμείς είπαμε όχι, άμα θέλετε τα παιδιά ας βαπτιστούνε, για αυτόν τον λόγο, να τους φέρονται καλύτερα οι συνομ...οι συνο...»

Ακόμη, σημαντική είναι η απάντηση που έδωσε η Sofie στην ερώτηση αν νιώθει Ελληνίδα ή Αλβανία, αφού όπως είπε *«Δεν καταλαβαίνω την ερώτηση. Αισθάνομαι ότι είμαι άνθρωπος. Δεν έχω κάποια συγκεκριμένη να πω ότι είμαι»*. Εδώ, φαίνεται ότι η γνώμη της Sofie για τις εθνικές ταυτότητες είναι ιδιαιτέρως συζητήσιμη, αφού για την ίδια δεν έχει καμία αίσθηση η καταγωγή και τα έθνη και δεν ταυτίζεται με κάποιο από αυτά. Η ταυτότητα που δίνει στον εαυτό της είναι αυτή του ανθρώπου. Επιπλέον, θα ήθελε να αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια, όχι επειδή θα αλλάξουν τα συναισθήματά της αλλά κυρίως για γραφειοκρατικούς σκοπούς *«Όχι ότι θα αλλάξει τίποτα στη ζωή μου, αλλά πιστεύω ότι θα αλλάζουνεεεεε...εεεε...για τις δημόσιες υπηρεσίες.»*

Τέλος, η Sofie αναφέρει ότι από την αρχή που ήρθε στην Ελλάδα τη φώναζαν με διαφορετικό όνομα, αλλά ήταν κάτι που δεν την πείραζε καθόλου *«Καλά αισθανόμουν. Πολύ καλά αισθανόμουν, δεν είχα πρόβλημα»*. Τώρα, όμως που έχουν περάσει τα χρόνια και έχουν αρχίσει πολλοί άνθρωποι να τη φωνάζουν με το όνομά της, της αρέσει πιο πολύ *«Με το όνομά μου βέβαια τώρα. Τώρα που με φωνάζουν αρέσει και σε αυτούς όμως, το λένε και γελάνε, δεν έχουν πρόβλημα να το λένε το όνομά μου.»*

Συμπερασματικά, από την εις βάθος ανάλυση της συνέντευξης προκύπτουν κάποια συμπεράσματα, που αφορούν την ταυτότητα της μετανάστριας, τα οποία παρουσιάζονται σε αυτό το σημείο. Όσον αφορά την προσωπική ταυτότητα της αφηγήτριας, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι αυτή έχει επηρεαστεί, έχει αναδιαμορφωθεί και έχει μετατραπεί σε όλη τη διάρκεια της ζωής της. Η θεωρία της κοινωνικής ανάπτυξης του Erikson (1963, όπ. αναφ. στον Μπεζεβέγκη, 2011), αναφέρει ότι η εξέλιξη και η αλλαγή της ταυτότητας του ατόμου γίνεται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του και περιλαμβάνει εκείνες τις αλλαγές που συσχετίζονται με την αλληλεπίδρασή του με άλλα άτομα, καθώς και τις αλλαγές στη γνώση και την αντίληψη του εαυτού ως μέλος μιας κοινωνίας. Η επιρροή που ασκεί το κοινωνικό περιβάλλον στη διαμόρφωση της ταυτότητας του ατόμου εξηγείται και από τους Solomontos-

Kountouri & Hurry (2008). Το ιδιαίτερο ιστορικό, προσωπικό και κοινωνικό πλαίσιο μιας κοινωνίας επηρεάζει σημαντικά τον σχηματισμό της ταυτότητας. Άρα, γίνεται κατανοητό πόσο σημαντικό είναι για τους μετανάστες το πλαίσιο αυτό, αφού καλούνται να ζήσουν και να ενσωματωθούν σε διαφορετικές κοινωνικές καταστάσεις. Για την αφηγήτρια, σε προσωπικό επίπεδο, η νέα κοινωνική κατάσταση που βίωσε, ενίσχυσε τη δυναμική του χαρακτήρα της, ανέπτυξε την αυτοπεποίθησή της και συνέβαλε στη συνειδητοποίηση ότι η ίδια αξίζει σαν άτομο. Εγκατέλειψε τις πεποιθήσεις που κυριαρχούν στην αλβανική κουλτούρα, ότι η γυναίκα πρέπει να ακολουθεί τον άντρα της και κατάφερε να γίνει μια δυναμική, ανεξάρτητη γυναίκα. Τις αντιλήψεις της αυτές προσπάθησε να τις περάσει και στα παιδιά της.

Όσον αφορά το κομμάτι της κοινωνικής και της πολιτιστικής ταυτότητας φαίνεται πως και αυτή έχει επηρεαστεί μετά τη διαμονή 23 χρόνων στην Ελλάδα, όπως αναφέρει η αφηγήτρια. Εντυπωσιακή είναι η απάντηση της αφηγήτριας, η οποία ξεχωρίζει από όλους τους συμμετέχοντες, στην ερώτηση «Αισθάνεσαι ότι είσαι Ελληνίδα ή Αλβανίδα;». Η ίδια δηλώνει «άνθρωπος» και τίποτα παραπάνω. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, η ταύτιση των μεταναστών με δύο ομάδες ή κοινότητες δε σημαίνει απαραίτητα, ότι το άτομο έχει ένα συγκεκριμένο πολιτιστικό εαυτό και ανήκει σε μια συγκεκριμένη εθνοτική και εθνική κοινότητα (Verkuyten et al., 2019). Έτσι εξηγείται και η άποψη της αφηγήτριας, όσον αφορά για την τοποθέτησή της σε μία από τις δύο εθνότητες, την ελληνική ή την αλβανική, κατά την οποία απάντησε πως νιώθει άνθρωπος και τίποτα από τα δύο. Ακόμη, από την ανάλυση των λεγομένων της γίνεται αντιληπτό, ότι η ίδια ταυτίζεται και σέβεται τόσο την πολιτιστική κουλτούρα της Αλβανίας, όσο και αυτή της Ελλάδας. Εάν προσπαθήσουμε να εντάξουμε την αφηγήτρια σε μία από τις τέσσερις στρατηγικές ενσωμάτωσης του Berry (2001, όπ. αναφ. στο Cohen, 2015), που χρησιμοποιούν οι μετανάστες κατά την προσπάθεια ενσωμάτωσής τους στην κοινωνία υποδοχής, θα την τοποθετούσαμε χωρίς καμία αμφιβολία στην στρατηγική της ενσωμάτωσης ή ολοκλήρωσης. Σύμφωνα με αυτήν το άτομο δείχνει ίση σημασία στους δύο πολιτισμούς, και υιοθετεί τόσο στοιχεία του ενός, όσο και του άλλου. Η κατάσταση αυτή είναι συνυφασμένη με τη διαδικασία του «σύμφωνου» επιπολιτισμού, κατά την οποία διαδικασία το άτομο αγκαλιάζει και τις δύο ταυτότητες, της κουλτούρας προέλευσης και της κουλτούρας υποδοχής και δεν υπάρχει κάποια διαφωνία μεταξύ των δύο κουλτουρών σε εσωτερικό και ατομικό επίπεδο (Carbajal, 2020). Τέλος, σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, η έρευνα των Nekby et al. (2009) υποστηρίζει ότι η ολοκλήρωση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και η έναρξη ακαδημαϊκών σπουδών σχετίζονται θετικά με τη στρατηγική της ενσωμάτωσης.

Δ. Άλλα θέματα

Με την ανάλυση της συνέντευξης προκύπτει μια ενδιαφέρουσα άποψη της Sofie για τις ελληνικές δημόσιες υπηρεσίες. Όπως αναφέρει, από τα πρώτα χρόνια που ήρθε στην Ελλάδα είχε την εντύπωση ότι πάντα της συμπεριφέρονταν άσχημα και δεν την εξυπηρετούσαν επειδή ήταν από την Αλβανία. Με την πάροδο των χρόνων αυτή η

εντύπωση έχει αλλάξει και πλέον θεωρεί, ότι σε γενικές γραμμές οι δημόσιες υπηρεσίες δεν δουλεύουν σωστά και δεν εξυπηρετούν τον κόσμο.

«Σας είπα ναι και όχι, ναι επειδή όταν πηγαίναμε σε δημόσιες υπηρεσίες και όλα αυτά, μας κοιτάνε με άλλο μάτι και δεν μας εξυπηρετούνε όπως εξυπηρετούσαν τους Έλληνες, έτσι νομίζαμε στην αρχή δηλαδή όταν πηγαίναμε. Αλλά με τον καιρό, τώρα που έχουμε τόσα χρόνια και πηγαίνουμε συνέχεια, βλέπουμε ότι φέρονται το ίδιο. Όπως φέρονται σε εμάς φέρονται και στους Έλληνες. Δηλαδή γνώμη μου είναι ότι τα δημόσια υπηρεσιακά εδώ δε δουλεύουν. Δε δουλεύουν καθόλου και δεν εξυπηρετούν τον κόσμο.»

Ακόμη, παρά το γεγονός ότι δεν έχει μετανιώσει την απόφαση αυτή «Όχι όχι ποτέ όχι» και το γεγονός ότι το μέλλον το σκέφτεται μόνο στην Ελλάδα, αφού εδώ έχει χτίσει τη ζωή της και εδώ θα ζήσουν και τα παιδιά της «Πριν 10 χρόνια είχα σκεφτεί να φύγω αλλά τώρα όχι δεν φεύγω, μεγάλωσαν τα παιδιά μου, ούτε τα παιδιά μου δε θέλουν να φύγουν οπότε και εγώ δε θέλω.», αν μπορούσε να επιλέξει ιδανικά και ονειρικά το δικό της σπίτι, αυτό θα ήταν στην Αλβανία. Όπως αναφέρει, και με πολύ ενθουσιασμό μάλιστα, θα ήθελε να βγαίνει έξω στην αυλή και να ακούει τους γύρω της να μιλάνε Αλβανικά. Ίσως αυτό να υποδηλώνει το αίσθημα της νοσταλγίας που έχει για τον τόπο της αλλά και το πόσο οικεία μπορεί να νιώσει ένας άνθρωπος που βρίσκεται σε μία ξένη χώρα. Βέβαια, είναι μια άποψη για την οποία δεν είναι σίγουρη και δηλώνει πως ενδέχεται να αλλάξει με τα χρόνια.

«Γιατίιι θα μου άρεσε πάρα πολύ να γεράσω στην Αλβανία, γιατί θα ήθελα να έχω τον καφέ ας πούμε το απόγευμα και να...να ακούω αλβανικά να μιλήσουν απέναντί μου, ενώ εδώ θα τον πιω τον καφέ μου αλλά θα τον πιω μες στο σπίτι μου και θα ακούσω ελληνικά απέναντι δε θα ακούσω ελληνικά. Αν και έχω και εδώ κόσμο δικό μου και πηγαίνω, τον πίνω τον καφέ μου. Μπορεί αργότερα να αλλάξει η γνώμη μου. Γέλια.»

Εν κατακλείδι, η τελευταία αυτή φράση και ονειρική επιθυμία της αφηγήτριας έρχεται σε συμφωνία με το κομμάτι της βιβλιογραφίας, το οποίο αναφέρει ότι η σύνδεση των μεταναστών με τη χώρα καταγωγής είναι έντονη και προκαλεί αισθήματα αγάπης (Katartzi, 2018). Ακόμη ένα συμπέρασμα που προκύπτει στο σημείο αυτό, είναι το γεγονός ότι η Sofie χρησιμοποιεί με ευχέρεια την ελληνική γλώσσα, ίσως σε καλύτερο βαθμό από όλους τους συνεντευξιαζόμενους. Γεγονός που ενδέχεται να εξηγείται από δύο βασικούς παράγοντες, από την επαγγελματική της πορεία και τις ιδιαίτερες επαφές που έρχεται σε καθημερινή επαφή στην εργασία της εδώ και πάνω από 10 χρόνια και από τη συμμετοχή της σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα, στο οποίο διδάχθηκε να γράφει και να διαβάζει την ελληνική γλώσσα.

6.2 Ερμηνεία των ερευνητικών δεδομένων

Στην παρούσα εργασία επιχειρήθηκε, μέσα από την ανάλυση των βιογραφικών αφηγήσεων μεταναστών πρώτης γενιάς από την Αλβανία, να διερευνηθούν οι αλλαγές που προκλήθηκαν στην ταυτότητά τους από την ίδια την εμπειρία της μετανάστευσης.

Πίνακας 1: προφίλ συμμετεχόντων- μεταναστών

A/A	Ψευδώνυμο	Ηλικία	Εργασιακή απασχόληση	Χρονιά μετανάστευσης	Χρόνια παραμονής	Τόπος διαμονής
1	Vasili	57	Εργάτης γης	1992	29	Άρτα
2	Sofie	52	Υπάλληλος εργοστασίου	1998	23	Άρτα
3	Mimoza	48	Υπάλληλος εποχιακής ταβέρνας	1999	22	Χανιά
4	Nardi	52	Εργάτης γης	1992	29	Άρτα
5	Kedri	50	Οικοδόμος-υπάλληλος εποχιακού ξενοδοχείου	1991	30	Χανιά

Μέσα από την ανάλυση, την ερμηνεία και τη σύγκριση των βιογραφικών συνεντεύξεων διαμορφώθηκαν τέσσερις θεματικές, οι οποίες προκύπτουν μέσα από τη δομή του εργαλείου της συνέντευξης. Τα αποτελέσματα της ερμηνείας των εξεταζόμενων περιπτώσεων σύμφωνα με τις θεματικές ενότητες:

A) Η εμπειρία της μετανάστευσης

Ο Kedri είναι ένας από τους πρώτους ανθρώπους που αποφάσισε μετά τις επικρατούσες κοινωνικές συνθήκες στην Αλβανία του 1990 να μεταναστεύσει με σκοπό να βελτιώσει τις συνθήκες διαβίωσής του. Η κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος στην Αλβανία ήταν ένας από τους σημαντικότερους λόγους που τον ώθησαν να πάρει αυτήν την απόφαση. Αρχικά, ο ίδιος πηγαينوερχόταν για 7 χρόνια χωρίς νόμιμα έγγραφα από την Αλβανία στην Ελλάδα και πάντα έκανε αυτή τη διαδρομή διασχίζοντας τα βουνά με τα πόδια. Εκείνη την περίοδο δεν ήταν παντρεμένος αλλά γυρνούσε πίσω για να βοηθήσει οικονομικά τους γονείς και τα αδέρφια του. Απέκτησε την άδεια παραμονής το 1998 και αναφέρει πως μέχρι τότε, δηλαδή από την πρώτη φορά μετακίνησης που έγινε το 1991 μέχρι το 1998, έζησε τα χειρότερα χρόνια της ζωής του. Οι βασικές βιοτικές του ανάγκες δεν καλύπτονταν, αφού ζούσε είτε σε αποθήκες, είτε σε θερμοκήπια, δεν υπήρχε θέρμανση, το καθαρό πόσιμο νερό ήταν ελάχιστο, ενώ αρκετές φορές δεν είχε ούτε φαγητό. Η μόνιμή του εγκατάσταση έγινε όταν έβγαλε την άδεια παραμονής και λίγα χρόνια αργότερα γνωρίστηκε με τη γυναίκα του και έπειτα παντρεύτηκε. Έπειτα από τον γάμο, αποφάσισε να φέρει τη γυναίκα του στην Ελλάδα για να μπορέσει να δημιουργήσει την οικογένειά του. Οι μεγαλύτερες δυσκολίες που έχει αντιμετωπίσει ο Kedri κατά τα πρώτα χρόνια παραμονής του στην Ελλάδα, εκτός από τις δύσκολες συνθήκες διαβίωσης αφορούσαν την προσαρμογή του στη νέα

κουλτούρα. Η ένταξή του στον νέο τρόπο ζωής και η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας ήταν γεγονότα δύσκολα που έπρεπε να ξεπεράσει.

Ο Nardi φαίνεται ότι αποφάσισε να μεταναστεύσει επηρεαζόμενος από τις κοινωνικές συνθήκες που επικρατούσαν στην Αλβανία προς το τέλος της δεκαετίας του 1990. Ο ίδιος μετακινήθηκε δύο φορές το 1991 διασχίζοντας τα ελληνοαλβανικά βουνά αλλά δεν κατάφερε να μείνει και να δουλέψει στην Ελλάδα. Από το 1992 μέχρι το 1997, η μόνη μέθοδος διέλευσης που χρησιμοποίησε ήταν το πέρασμα από τα βουνά με τα πόδια. Συνολικά, έχει κάνει αυτή τη διαδρομή 37 φορές και περιγράφει πως για κάθε μία κρύβεται και μια ιδιαίτερη σημαντική ιστορία. Πολλές φορές τον έχουν συλλάβει, τον έχουν κακομεταχειριστεί, τον έχουν χτυπήσει ή τον έχουν αφήσει βρώμικο και νηστικό αλλά υπήρχαν και πολλές φορές που έχει δεχθεί πολύτιμη βοήθεια από τους κατοίκους των ορεινών χωριών που διέσχιζε με τα πόδια. Περιγράφει πως ζούσε σε άθλιες συνθήκες, ιδιαίτερα τα πρώτα χρόνια διαμονής του κατά τα οποία δεν είχε νόμιμα έγγραφα. Οι δυσκολίες αυτές συνθήκες είχαν να κάνουν με τόσο με βιοτικές ανάγκες, όπως η έλλειψη στέγης, νερού, ρούχων και φαγητού, τόσο με ψυχολογικές ανάγκες, καθώς ζούσαν συνεχώς μέσα στην ανασφάλεια και το άγχος. Οι συνθήκες αυτές άρχισαν να αλλάζουν πολύ μετά την απόκτηση βίζας, στο τέλος του 1997. Το 1998 παντρεύτηκε και μετανάστευσε με χαρτιά οικογενειακής κατάστασης και η γυναίκα του. Εκτός από την απόκτηση άδειας παραμονής, αναφέρει ότι η ενσωμάτωσή του στην Ελλάδα επετεύχθη με τη συμβολή δύο ακόμη γεγονότων, την παρουσία οικογενειακού προσώπου στο κοντινό τόπο διαμονής του και τη βοήθεια που έλαβε από τους κατοίκους του τόπου που ζει. Τέλος, φαίνεται πως τα πολλά χρόνια διαμονής στην Ελλάδα, τον έχουν βοηθήσει να αισθάνεται μέλος της ομάδας των κατοίκων που ζουν στο χωριό που διαμένει και νιώθει ότι μαζί τους μοιράζεται λύπες και χαρές.

Ο Vasili αποφάσισε να μεταναστεύσει στην Ελλάδα, ενώ είχε ήδη δημιουργήσει δική του οικογένεια, το 1992. Οι δυσκολίες συνθήκες που επικρατούσαν τότε στην Αλβανία, οι αναρίθμητες περιπτώσεις ατόμων που είχαν ήδη φύγει αλλά και η κατάρρευση του κομμουνισμού τον οδήγησαν να λάβει αυτήν την απόφαση. Μέχρι το 1998 πηγαινοερχόταν από Αλβανία- Ελλάδα, όπως και πολλοί συμπολίτες του, διασχίζοντας τα βουνά με τα πόδια. Αυτά τα χρόνια η οικογένειά του, δηλαδή η γυναίκα και τα δύο του παιδιά, έμεναν πίσω. Αρχικός σκοπός δεν ήταν η μόνιμη εγκατάστασή του, όμως με τον καιρό σύγκρινε τις δύο χώρες και αποφάσισε να φέρει την οικογένεια στην Ελλάδα, γιατί θεώρησε ότι θα μπορούσε να προσφέρει στα παιδιά του αυτό που πάντα ο ίδιος ονειρευόταν. Την ανώτερη εκπαίδευση. Τα πρώτα χρόνια διαμονής του στην Ελλάδα αντιμετώπισε πολλές δυσκολίες, οι οποίες είχαν να κάνουν με την κάλυψη των βιοτικών αναγκών, με την έλλειψη ελευθερίας κινήσεων αφού δεν είχε νόμιμα έγγραφα, και με τα αισθήματα του φόβου και της ανασφάλειας. Αντίθετα, το γεγονός ότι δέχτηκε αρκετή βοήθεια από τους χωριανούς του, ήταν αυτό που έκανε την ενσωμάτωσή του λίγο πιο εύκολη. Τέλος, είναι πολύ σημαντικό για αυτόν ότι πλέον όχι μόνο αισθάνεται μέλος της ομάδας των «χωριανών», αλλά και οι κάτοικοι του τόπου διαμονής του, τον αναγνωρίζουν με αυτήν την ιδιότητα.

Η Mimoza περιγράφει την εμπειρία της μετανάστευσης για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα στη συνέντευξή της. Αυτό το γεγονός υποδηλώνει πόσο σημαντική ήταν εκείνη η μέρα για την ίδια. Ήρθε στην Ελλάδα με πλαστά έγγραφα, το 1999, δηλώνοντας κόρη ενός ηλικιωμένου ατόμου με αρκετά προβλήματα υγείας. Ο λόγος που επέλεξε να μεταναστεύσει ήταν μόνο οικογενειακός, ήθελε να έρθει κοντά στον σύζυγό της, όπως αναφέρει. Η ενσωμάτωσή της στην Ελλάδα ήταν ένα από τα πιο δύσκολα πράγματα που έχει κάνει, ενώ δηλώνει πως το μοναδικό γεγονός που τη βοήθησε σε αυτήν την διαδικασία ήταν η στήριξη του άντρα της. Στην Ελλάδα ήρθε αφού παντρεύτηκε και έμενε από την αρχή με τον σύζυγό της. Οι δυσκολίες που έχει βιώσει στην Ελλάδα έχουν να κάνουν με την εκμάθηση της γλώσσας και τα ρατσιστικά φαινόμενα που έχει δεχθεί. Τέλος, είναι πολύ σημαντική η αναφορά της ίδιας ότι η μετανάστευση και οι εμπειρίες που έχει ζήσει τις έχουν αλλάξει τη ζωή.

Η Sofie αναφέρεται με έντονη δυσαρέσκεια στα παιδικά και εφηβικά της χρόνια. Οι δύσκολες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, που επικρατούσαν στην Αλβανία επηρέασαν αρνητικά τη ζωή της αφηγήτριας. Η ίδια αναφέρει πως μόλις άρχισε να ανθίζει η δημοκρατία, δηλαδή μετά το 1990, ξεκίνησε να αντιλαμβάνεται ότι ο τρόπος ζωής έξω από τα αλβανικά σύνορα ήταν πιο ελεύθερος και δημοκρατικός. Η ίδια παντρεύτηκε το 1990 και ο άντρας της από το 1992 μέχρι το 1998 πηγαиноέρχονταν στην Ελλάδα. Για αρκετά χρόνια παρέμεινε στην Αλβανία, μεγαλώνοντας δύο παιδιά, ενώ ο σύζυγός της απουσίαζε για αρκετά μεγάλα και τακτικά χρονικά διαστήματα. Η απουσία του άντρα της, οι δύσκολες οικονομικές συνθήκες και η επιθυμία της για μια πιο ποιοτική ζωή ήταν οι λόγοι που αποφάσισε να μεταναστεύσει. Επίσης, η μετακίνησή της στην Ελλάδα οργανώθηκε με την πληρωμή πλαστών εγγράφων, αλλά εν τέλει πραγματοποιήθηκε με το πέρασμα των συνόρων με τα πόδια. Οι δυσκολίες που έζησε στην Ελλάδα, κατά τα πρώτα χρόνια διαμονής της, έχουν να κάνουν με τη στέγαση, τις συνθήκες εργασίας, τις συνθήκες διαβίωσης αλλά και την κοινωνική περιθωριοποίηση που βίωσε τόσο η ίδια, όσο και τα παιδιά της.

Συμπερασματικά, το σύνολο των αντρών μεταναστών και μία μετανάστρια αναφέρουν ότι ο λόγος που αποφάσισαν να μεταναστεύσουν συνδέεται με τις δυσμενείς κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες της εποχής. Ενώ, μόνο μία μετανάστρια δηλώνει ότι ο λόγος που μετανάστευσε ήταν η δημιουργία οικογένειας. Τέσσερις από τους πέντε συμμετέχοντες και συμμετέχουσες στην έρευνα, έχουν μεταναστεύσει στην Ελλάδα διασχίζοντας τα σύνορα με τα πόδια, ενώ μία συμμετέχουσα είχε πλαστά έγγραφα. Στο σύνολό τους, όλοι/όλες οι συμμετέχοντες και συμμετέχουσες έχουν περάσει πολύ δύσκολες συνθήκες κατά τα πρώτα χρόνια διαμονής στην Ελλάδα, οι οποίες έχουν να κάνουν με τις απαραίτητες βιοτικές ανάγκες, όπως η στέγαση, με τις εργασιακές συνθήκες, με τα φαινόμενα ρατσισμού και σε κάποιες περιπτώσεις με το αίσθημα του φόβου και της ανασφάλειας. Για τους περισσότερους συμμετέχοντες, η βοήθεια που δέχτηκαν από ντόπιους κατοίκους, επηρέασε θετικά την ένταξή τους στη νέα κοινωνία. Ακόμη, η απόκτηση άδειας παραμονής συνέβαλε και αυτή θετικά στην προσαρμογή τους στις νέες συνθήκες.

Τέλος, όλοι/όλες οι μετανάστες/στρίες εργάζονται σε χαμηλόμισθες και αρκετά απαιτητικές εργασίες, όπως φαίνεται και στον πίνακα 1.

Τα συμπεράσματα αυτά έρχονται σε συμφωνία με τις βιβλιογραφικές αναφορές των Sobczynski (2019) και Τριανταφυλλίδου & Μαρούκης (2010), οι οποίοι αναφέρουν ότι η αποδόμηση του συστήματος παραγωγής των χωρών τη κεντροανατολικής Ευρώπης καθώς και το άνοιγμα των συνόρων, είχαν ως αποτέλεσμα πλήθος πολιτών να αναζητά μία θέση εργασίας και μία ευκαιρία για ποιοτικότερη ζωή σε κράτη μέλη της νοτιοδυτικής Ευρώπης. Ακόμη, παρά το γεγονός ότι τα ελληνικά βουνά φρουρούνταν σε μεγάλο βαθμό, υπήρξε πιο εύκολο για τους κατοίκους της Αλβανίας να επιλέξουν αυτή τη διαδρομή παρά να διασχίσουν θαλάσσια σύνορα, όπως για παράδειγμα αυτά της Ιταλίας. Η πιο συχνή μέθοδος εισόδου των μεταναστών ήταν η διέλευση από τα ελληνοαλβανικά βουνά, διασχίζοντάς τα με τα πόδια (Τριανταφυλλίδου & Μαρούκης, 2010). Από την ανάλυση και την ερμηνεία των δεδομένων αναδεικνύεται το γεγονός ότι, οι συμμετέχοντες στην έρευνα δεν εντάσσονται σε ένα συγκεκριμένο μοντέλο της διεθνούς μετανάστευσης, αλλά κυριαρχεί ο συνδυασμός αυτών. Πιο συγκεκριμένα, επικρατεί ο συνδυασμός της νέο- κλασικής οικονομικής θεωρίας (μακροθεωρία και μικροθεωρία) και της διττής/ καταταμημένης αγοράς εργασίας. Για κάποιους συμμετέχοντες η μετανάστευση ήταν ατομική επιλογή, μετά από σκέψη και υπολογισμό του οικονομικού κέρδους που θα επέφερε αυτή η απόφαση. Τα χαμηλά εργατικά μισθολογικά επίπεδα, που επικρατούσαν στην Αλβανία, η αδυναμία εύρεσης εργασίας αλλά και η μεγάλη ζήτηση από ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό στην αγορά εργασίας της αναπτυσσόμενης ελληνικής κοινωνίας ώθησαν τους συμμετέχοντες στην αναζήτηση μιας καλύτερης ζωής έξω από τη χώρα τους (Massey et al., 1993 & Jenissen, 2007).

Επιπλέον, οι Αλβανοί μετανάστες αγωνίστηκαν για να ενταχθούν στην ελληνική κοινωνία και συνεχώς επικρατούσε το αίσθημα του φόβου και της ανασφάλειας (Katartzi, 2018). Οι κρατικές διαχείρισης και η μεταχείριση που λάμβαναν από τους άλλους δεν ευνοούσαν την ένταξή τους στον ελληνικό πολιτισμό. Με άλλα λόγια, η ανάπτυξη του αισθήματος του «ανήκειν» και της διαμόρφωσης της ταυτότητας επηρεάζεται από τη δύναμη που ασκεί ο «άλλος» και τη διαφοροποίηση. Τέλος, αναφορικά με τη βοήθεια που δέχτηκαν από τους ντόπιους και τη σχέση που έχουν αναπτύξει, από τη βιβλιογραφία προκύπτει ότι, οι καθοριστικοί παράγοντες για τη διαμόρφωση της ταυτότητας των μεταναστών και τη ψυχολογική προσαρμογή τους έχουν να κάνουν με τις τοπικές συνθήκες μιας κοινωνίας, τις διαπροσωπικές σχέσεις που αναπτύσσονται και με διάφορες άλλες δραστηριότητες. Παραδείγματα τέτοιων παραγόντων είναι το ποσοστό συγκέντρωσης των μεταναστών σε έναν τόπο, οι σχέσεις με την οικογένεια και τους συνομηλίκους και η συμμετοχή στην εκπαίδευση ή τη γειτονιά (Phinney et al., 2001).

B) Οι εκπαιδευτικές εμπειρίες

Ο Kedri έχει ολοκληρώσει 9 χρόνια φοίτησης στο σχολείο. Επιθυμούσε έντονα να σπουδάσει, όσο βρισκόταν στην Αλβανία, αλλά και όταν ήρθε στην Ελλάδα ήθελε να

συνεχίσει τις σπουδές του. εκφράζει την άποψη ότι αν είχε ακολουθήσει ακαδημαϊκές σπουδές ή είχε παρακολουθήσει κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα θα είχε περισσότερες ευκαιρίες σαν μετανάστης. Ο ίδιος δεν κατάφερε να παρακολουθήσει ένα τέτοιο πρόγραμμα για δύο λόγους. Πρώτον, δεν ήξερε ότι υπάρχουν και δεύτερον για αρκετά χρόνια δε διέμενε νόμιμα στη χώρα για να μπορεί να συμμετάσχει. Για τις δυσκολίες που έχουν αντιμετωπίσει τα παιδιά του, τα οποία φοιτούν στο ελληνικό δημόσιο σχολείο, καθώς έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα, αναφέρει ότι αυτές είχαν να κάνουν κυρίως με τη γλώσσα. Αφού, στο σπίτι μιλούσαν από μικρή ηλικία την αλβανική, για να μπορέσουν να μάθουν και να διατηρήσουν τη μητρική τους γλώσσα.

Ο Nardi έχει ολοκληρώσει οχτώ χρόνια φοίτησης στο σχολείο. Δεν κατάφερε να συνεχίσει, αφού αναγκάστηκε να εργαστεί και δεν είχε την απαραίτητη βοήθεια από τους γονείς του. Πιστεύει πως η εκπαίδευση είναι ο μοναδικός δρόμος για μια πιο ποιοτική ζωή και πασχίζει ώστε τα παιδιά του να έχουν την ευκαιρία της μόρφωσης. Δεν έχει παρακολουθήσει κάποιο εκπαιδευτικό επιμορφωτικό πρόγραμμα στην Ελλάδα, ούτε εκφράζει την επιθυμία να συμμετείχε. Οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν τα παιδιά του στο ελληνικό σχολείο είχαν να κάνουν με τη γλώσσα και τον ρατσισμό. Ειδικά, το τελευταίο αναφέρει πως ήταν πολύ συχνό φαινόμενο στην καθημερινότητά τους. Τέλος, αναφέρει πως και τα δύο του παιδιά συμμετείχαν σε ένα πρόγραμμα, που είχε οργανώσει ο δήμος, ώστε να μάθουν να γράφουν και να διαβάζουν αλβανικά, όταν ήταν σε ηλικία περίπου 7 με 10.

Ο Vasili έχει ολοκληρώσει και τα 12 έτη εκπαίδευσης. Ήθελε πάρα πολύ να συνεχίσει τις σπουδές του τόσο στην Αλβανία, όσο και στην Ελλάδα. Οι συνθήκες όμως δεν το επέτρεψαν. Ένας από τους κυριότερους λόγους που μετανάστευσε ήταν για να μπορέσουν τα παιδιά του να σπουδάσουν. Έτσι, γίνεται κατανοητό πόσο σημαντική είναι για τον ίδιο η μόρφωση. Αναφέρει πως δεν του δόθηκε η ευκαιρία να συμμετάσχει σε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, αλλά θα το ήθελε πολύ. Το τρίτο του παιδί, το οποίο γεννήθηκε στην Ελλάδα, συμμετείχε για δύο χρόνια σε πρόγραμμα του δήμου, με σκοπό να διαβάζει, να μιλάει και να γράφει αλβανικά. Αναφερόμενος στις δυσκολίες που είχαν τα παιδιά του, ιδιαίτερα κατά τα πρώτα χρόνια παραμονής στην Ελλάδα, αυτές είχαν να κάνουν περισσότερο με τα έντονα ρατσιστικά φαινόμενα που βίωναν, αλλά και με την επικοινωνία που είχαν με τους συμμαθητές τους, αφού ούτε μιλούσαν, ούτε καταλαβαίναν στην αρχή τα ελληνικά.

Η Mimoza έχει ολοκληρώσει 10 χρόνια εκπαίδευσης, δηλαδή μέχρι και την πρώτη τάξη του Λυκείου. Εκφράζει την άποψη ότι η μόρφωση του ατόμου είναι πάρα πολύ σημαντική και έχει προσπαθήσει αυτό να περάσει και στα παιδιά της. Η ίδια ήθελε να συνεχίσει το σχολείο και να ακολουθήσει και ακαδημαϊκές σπουδές, αλλά δεν μπόρεσε. Στην Ελλάδα δεν έχει συμμετάσχει σε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, αφού δεν γνώριζε ότι υπάρχουν. Αν μπορούσε να συνεχίσει τις σπουδές της στην Ελλάδα, θα το έκανε. Αναφορικά με τις δυσκολίες που έχουν βιώσει τα παιδιά της στο ελληνικό σχολείο, αυτές είχαν να κάνουν με τη γλώσσα και υπήρχαν μόνο κατά τα πρώτα χρόνια προσαρμογής τους σε αυτό.

Η Sofie έχει ολοκληρώσει το Λύκειο, δηλαδή 12 χρόνια εκπαίδευσης. Είχε όνειρο να συνεχίσει τις σπουδές της, αλλά δεν μπόρεσε λόγω οικονομικών δυσκολιών. Αυτό το όνειρο προσπάθησε να το κάνει πραγματικότητα για τα παιδιά της, τα οποία έχουν ολοκληρώσει ακαδημαϊκές σπουδές. Η ίδια έχει συμμετάσχει σε εκπαιδευτικό επιμορφωτικό πρόγραμμα, κατά τα πρώτα χρόνια παραμονής της στην Ελλάδα, και έχει βγει κερδισμένη από αυτό. Αφού τη βοήθησε να διαβάζει και να γράφει ελληνικά. Το πρόγραμμα αυτό ήταν επιδοτούμενο από την Ευρωπαϊκή Ένωση και είχε διάρκεια 6 μηνών. Επίσης, αναφέρει πως αν είχε την ευκαιρία, θα ήθελε πάρα πολύ να ακολουθήσει ακαδημαϊκές σπουδές και η ίδια στην Ελλάδα. Τέλος, όσον αφορά τις δυσκολίες που έζησαν τα παιδιά της, τα πρώτα χρόνια διαμονής στην Ελλάδα, αυτές είχαν να κάνουν με τη γλώσσα, αφού δεν ήξεραν καθόλου ελληνικά, και με ρατσιστικά συμβάντα. Έχουν δεχθεί ακόμη και σωματική βία από συμμαθητές τους, όταν ήταν μάλιστα σε πολύ μικρή ηλικία, περίπου 10 ετών.

Εν κατακλείδι, το κυριότερο συμπέρασμα που προκύπτει από την ενότητα αυτή είναι ότι όλοι και όλες οι συμμετέχοντες και συμμετέχουσες πιστεύουν πως η μόρφωση είναι πολύ σημαντική για τη ζωή του ατόμου. Αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι όλοι και όλες, εκτός από έναν συμμετέχοντα, θα ήθελαν, αν τους δινόταν η ευκαιρία να συνεχίσουν τις σπουδές τους, όταν ήρθαν στην Ελλάδα. Επίσης, έχουν όλοι προσπαθήσει να σπουδάσουν τα παιδιά τους, και μάλιστα τα παιδιά των 4 από τους 5 συμμετέχοντες ή έχουν ήδη ολοκληρώσει τις σπουδές ή ακόμη φοιτούν στο πανεπιστήμιο. Ενώ, τα παιδιά ενός συμμετέχοντα, έχουν δηλώσει ότι θέλουν να σπουδάσουν, αλλά είναι ακόμη σε νεαρή ηλικία, αφού φοιτούν προς το παρόν στην υποχρεωτική εκπαίδευση. Τέλος, όλοι και όλες οι συμμετέχοντες και συμμετέχουσες δήλωσαν πως επιθυμούσαν να πάνε στο Πανεπιστήμιο, όταν ήταν ακόμη Αλβανία.

Ένα ακόμη συμπέρασμα που προκύπτει, είναι ότι η συμμετοχή των μεταναστών/στριών πρώτης γενιάς σε εκπαιδευτικά προγράμματα της εποχής είναι ελάχιστη. Αφού, από τους τέσσερις συμμετέχοντες, μόνο μία συμμετείχε σε ένα τέτοιου είδους πρόγραμμα. Βέβαια αυτό δε σημαίνει πως οι υπόλοιποι δεν ήθελαν, αλλά είτε δεν γνώριζαν την ύπαρξή τους, είτε δεν μπορούσαν. Αξίζει να σημειωθεί ότι η άγνοια ύπαρξης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων δηλώνεται ως αιτία μη συμμετοχής σε αυτά για όλους τους συμμετέχοντες στην έρευνα. Από την άλλη, η συμμετοχή των μεταναστών/στριών δεύτερης γενιάς σε εκπαιδευτικά προγράμματα είναι λίγο πιο ενθαρρυντική, καθώς τα παιδιά 2 από των 5 συμμετεχόντων παρακολούθησαν ένα επιμορφωτικό πρόγραμμα, με σκοπό να διαβάζουν και να γράφουν στα αλβανικά.

Τέλος, ένα ακόμη στοιχείο που είναι κοινό για όλους/ όλες τους/τις συμμετέχοντες/συμμετέχουσες είναι το γεγονός πως τα παιδιά τους αντιμετώπισαν πολλές δυσκολίες, στα πρώτα χρόνια φοίτησης στο ελληνικό σχολείο, με τη γλώσσα. Ενώ, οι τρεις από τους πέντε συμμετέχοντες και συμμετέχουσες δηλώνουν ότι στο σχολείο, τα παιδιά τους αντιμετώπισαν και έντονα ρατσιστικά φαινόμενα. Αξίζει να σημειωθεί ότι κοινό στοιχείο και των δύο ομάδων, αυτών που τα παιδιά τους βίωσαν

ρατσισμό και αυτών που τα παιδιά τους δε βίωσαν ρατσισμό, είναι ο τόπος διαμονής τους. Η πρώτη ομάδα μεταναστών/στριών διαμένει στην Άρτα και η δεύτερη στα Χανιά.

Από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση προκύπτουν τα παρακάτω βασικά συμπεράσματα. Πρώτον, η εκπαίδευση έχει σπουδαίο ρόλο στη διαδικασία της προσαρμογής και της ενσωμάτωσης των μεταναστών και παρέχει το κατάλληλο υπόβαθρο για την πολιτιστική και οικονομική ένταξη των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής. Με την εκπαίδευση, οι μετανάστες έχουν την ευκαιρία να υιοθετήσουν πολιτιστικά και συμπεριφορικά μοτίβα της νέας κοινωνίας, καθώς και να αποκτήσουν δεξιότητες και ικανότητες που απαιτούνται για την αγορά εργασίας (Orechova, 2018). Επιπλέον, η συμμετοχή των μεταναστών στην ακαδημαϊκή κοινότητα συμβάλλει στην αύξηση της γνώσης και στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου, εκθέτοντάς τον σε νέες γνώσεις, κοινωνίες και πολιτισμούς, τους οποίους πρέπει να συγκρίνει και να συνδυάσει. Πιο συγκεκριμένα, ο μετανάστης, στην προσπάθειά του να διακρίνει τι σκέφτεται και τι κάνει κάποιος, τοποθετεί τον εαυτό του, έχοντας υπόψη τις παραμέτρους της φυλής και της τάξης στην οποία ανήκει, αμφισβητώντας τις αλληλεπιδράσεις με τους άλλους και επανεξετάζοντας την ταυτότητά του (Oplatka & Tevel, 2006, όπ. αναφ. στο Arar et al., 2013).

Αναφορικά με τη συμμετοχή των μεταναστών/στριών σε εκπαιδευτικά προγράμματα η Μαργώνη (2005) αναφέρει πως το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, τη δεκαετία του 1990 χαρακτηριζόταν από ανεπάρκεια στην εκπαίδευση ενηλίκων, αφού δεν υπήρχαν εκείνη την περίοδο εκπαιδευτικά προγράμματα που να ενίσχυαν τη συμμετοχή των μεταναστών πρώτης γενιάς στην εκπαίδευση.

Όσον αφορά τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν τα παιδιά τους στο σχολείο, ο Γκότοβος (2001) επισημαίνει ότι η ανάγκη διαχείρισης της ένταξης των μεταναστών από το εκπαιδευτικό ελληνικό σύστημα είναι επιτακτική. Ο ίδιος αναφέρεται σε πολυπολιτισμικές και διαπολιτισμικές λύσεις, στις οποίες μπορεί να εστιάσει η εκπαίδευση με σκοπό την ένταξη των μεταναστών στην κοινωνία. Από παιδαγωγική πλευρά, οι διαπολιτισμικές λύσεις μπορεί να συμβάλλουν στη μετατροπή της αυτοαντίληψης του σχολείου, με σκοπό τη μεταβολή του σε ένα περιβάλλον, το οποίο παρέχει στους «άλλους» μια ομαλή κοινωνική, πολιτισμική και οικονομική ένταξη. Τέλος, για την ενσωμάτωση των μεταναστών στο εκπαιδευτικό σύστημα αναφέρεται και ο Cummins (2005), ο υποστηρίζει ότι σημαντικός παράγοντας που ενισχύει την επίδοση των μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο είναι, η αποδοχή από το σχολικό περιβάλλον της ταυτότητας των μαθητών αυτών.

Γ) Η ταυτότητα των μεταναστών

Ο Kedri αναφέρεται στην αλλαγή της προσωπικής του ταυτότητας, δηλαδή στις πεποιθήσεις και τα πιστεύω του, ως κάτι πολύ φυσιολογικό, αφού ήρθε μικρός στην Ελλάδα. Η άφιξή του σε ηλικία μόλις 19 ετών, και η παραμονή για 30 χρόνια στην Ελλάδα σίγουρα έχει επηρεάσει την προσωπικότητά του. Για τους ίδιους ακριβώς λόγους θεωρεί ότι έχει αλλάξει και η πολιτιστική του ταυτότητα, δηλαδή το αίσθημά

του ότι ανήκει σε δύο εθνότητες, την αλβανική και την ελληνική και δεν μπορεί να κάνει διάκριση μεταξύ αυτών. Σε έναν βαθμό, έχει δεχθεί αλλαγή και η κρίση του για τη θρησκεία, αφού δηλώνει ότι έχει επηρεαστεί από την ελληνική θρησκεία και πιστεύει στον Χριστιανισμό, αλλά σε μικρό βαθμό. Ο ίδιος δεν έχει βαπτιστεί, αλλά έχει βαπτίσει τα παιδιά του, με μοναδικό σκοπό να μην νιώθουν την περιθωριοποίηση. Δεν άλλαξε ποτέ το όνομά του και όλοι τον φώναζαν από την αρχή με το πραγματικό. Όσον αφορά τα έθιμα, έχει υιοθετήσει στην καθημερινότητά του πιο πολύ τα ελληνικά, επειδή του αρέσουν και θέλει να νιώθει ίδιος με όλους τους άλλους. Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι έχει εγκαταλείψει τα αλβανικά έθιμα, αλλά δηλώνει ότι είναι πολύ δύσκολο να τα ακολουθήσει, αφού δεν υπάρχουν αρκετές οργανώσεις και σύλλογοι, ή αρκετοί Αλβανοί, για να γίνονται για παράδειγμα αλβανικοί γάμοι και γλέντια. Τέλος, γίνεται σαφές, ότι στη διαδικασία του επιπολιτισμού, δηλαδή της επαφής με δύο ή περισσότερες κουλτούρες, ο Kedri έχει ακολουθήσει τη στρατηγική της ενσωμάτωσης.

Ο Nardi αναφέρεται σε αλλαγές, που έχει βιώσει, κυρίως, η πολιτισμική του ταυτότητα όλα αυτά τα χρόνια παραμονής του στην Ελλάδα. Η αλλαγή αυτή αφορά την εθνοτική και την εθνική του ταυτότητα, αφού, όπως αναφέρει, είναι άνθρωπος με δύο ταυτότητες. Είναι Αλβανός, αλλά είναι και Έλληνας. Ο ίδιος δίνει ιδιαίτερη σημασία στην ενσωμάτωσή του στην ομάδα των κατοίκων του χωριού που μένει και αυτοαποκαλείται «χωριανός», ενώ φαίνεται να τον ενδιαφέρει το τι πιστεύουν οι άλλοι. Όσον αφορά τα έθιμα που ακολουθεί περισσότερο, αυτά είναι τα ελληνικά, αφού και του αρέσουν πολύ, αλλά και έχει ξεχάσει τα αλβανικά. Ωστόσο, δεν αφήνει τις ρίζες του να χαθούν, αφού προσπαθεί, τουλάχιστον τις παραδόσεις που θυμάται, να τις ακολουθεί. Για την ενσωμάτωσή του στην Ελλάδα έχει ακολουθήσει πρακτικές, όπως η αλλαγή του ονόματός του και η βάπτιση, τόσο του ίδιου όσο και των παιδιών του, ενώ δεν πιστεύει στον Χριστιανισμό. Σαν συμπέρασμα προκύπτει ότι ο μετανάστης έχει ακολουθήσει τη στρατηγική της ενσωμάτωσης.

Ο Vasili αναφέρεται σε διαφορετικές αλλαγές της ταυτότητάς του, η μία είναι η προσωπική και η άλλη η πολιτισμική. Για την προσωπική ταυτότητα δηλώνει ότι ο χαρακτήρας του φυσικά έχει αλλάξει, αφού ο άνθρωπος κάθε μέρα, όσο περνάνε τα χρόνια, ωριμάζει. Όσον αφορά την πολιτισμική ταυτότητα, δηλαδή η ταύτισή του με την ομάδα καταγωγής (εθνοτική ταυτότητα) και την κυρίαρχη ομάδα (εθνική ταυτότητα), έχει αλλάξει δραματικά. Αισθάνεται μέσα του εξίσου και τις δύο ταυτότητες. Για την ελληνική ταυτότητα αναφέρει ότι, σίγουρα έχει επηρεαστεί λόγω των πολλών χρόνων διαμονής στην Ελλάδα, της καθημερινής συναναστροφής του με τους Έλληνες, την εργασιακή του πορεία και τη δημιουργία οικογένειας στη νέα αυτή κοινωνία. Επίσης, δηλώνει ότι ακολουθεί σε μεγάλο βαθμό τις ελληνικές παραδόσεις, αφού του αρέσουν και με αυτόν τον τρόπο νιώθει ότι επικοινωνεί με τους ντόπιους. Τέλος, αναφέρει πως νιώθει ενταγμένος στην ομάδα των χωριανών, και θέλει να πιστεύει πως, πλέον και οι υπόλοιποι τον βλέπουν με τον ίδιο τρόπο. Για την αλβανική ταυτότητα αναφέρει πως, αυτή δε θα αλλάξει ποτέ, αφού αυτή είναι η καταγωγή του και μάλιστα αναφέρεται συχνά στο γεγονός ότι, στον κοινωνικό περίγυρό του υπάρχουν αρκετοί Αλβανοί, είτε φίλοι, είτε συγγενείς. Αυτό θεωρεί ότι, είναι ο λόγος

που μπορεί να διατηρεί με ευκολία τα αλβανικά έθιμα. Για την ενσωμάτωσή του στην Ελλάδα έχει αλλάξει το όνομά του, με σκοπό να ακούγεται καλύτερα στα αυτιά των άλλων, ενώ δεν το επιθυμούσε. Επίσης, δεν πιστεύει στην ελληνική θρησκεία, αλλά έχει βαπτίσει τα παιδιά του, για να δέχονταν λιγότερο ρατσισμό. Τέλος, φαίνεται ότι, ο μετανάστης αγκαλιάζει εξίσου και τους δύο πολιτισμούς και έτσι κατατάσσεται στη στρατηγική της ενσωμάτωσης.

Η Mimoza αναφέρει πως δεν έχουν αλλάξει πολλά στοιχεία στην ταυτότητά της, όσα χρόνια παραμένει στην Ελλάδα. Για την προσωπική της ταυτότητα δηλώνει πως προσπάθησε να παραμείνει ίδια στον χρόνο, και πως για αυτόν τον λόγο δεν ήθελε ποτέ να αλλάξει και το όνομά της. Μιλώντας για τις παραδόσεις αναφέρει πως, το μόνο που έχει αλλάξει είναι ότι λόγω των παιδιών της, αναγκάζεται να ακολουθεί και τα ελληνικά έθιμα, διατηρώντας φυσικά τα αλβανικά. Η συμμετοχή σε ελληνικά έθιμα και παραδόσεις γίνεται για την ίδια περισσότερο ως υποχρέωση προς τα παιδιά της, και όχι επειδή το θέλει. Αναφερόμενη στην εθνοτική της ταυτότητα δηλώνει πως δεν έχει αλλάξει, και νιώθει μόνο Αλβανίδα. Η διατήρηση των αλβανικών εθίμων δεν είναι καθόλου εύκολη, αλλά προσπαθεί να τα ακολουθεί για να θυμάται από πού προέρχεται. Όσον αφορά τη θρησκευτική της ταυτότητα, ούτε αυτή έχει υποστεί αλλαγές. Δεν έχει επιλέξει να βαπτίσει τα παιδιά της και δηλώνει πως θέλει κάτι τέτοιο να το επιλέξουν μόνοι τους. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι, η μετανάστρια ακολουθεί τη στρατηγική του διαχωρισμού.

Η Sofie κάνει έναν σαφή διαχωρισμό προσωπικής και πολιτισμικής ταυτότητας. Αναφορικά με τον χαρακτήρα και τις πεποιθήσεις της θεωρεί πως, η μετανάστευση και η χρόνια παραμονή της στην Ελλάδα την έχουν επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό. Έχει μετατραπεί σε δυναμική, ανεξάρτητη και γεμάτη αυτοπεποίθηση γυναίκα. Για την πολιτισμική της ταυτότητα δεν αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στις δύο εθνότητες και θεωρεί τον εαυτό της άνθρωπο, ούτε Αλβανίδα, ούτε Ελληνίδα. Παρά το ότι δεν ταυτίζεται με κάποια εθνότητα, σέβεται εξίσου τα πολιτισμικά στοιχεία και των δύο. Ακολουθεί σε μεγάλο βαθμό τα ελληνικά έθιμα, αφού της αρέσουν, αλλά διατηρεί και τις αλβανικές παραδόσεις που επιθυμεί. Σχετικά με την άποψη της Sofie για τη θρησκευτική ελληνική πίστη, δηλώνει ότι δεν ασπάζεται τον Χριστιανισμό, ούτε κάποια άλλη θρησκεία. Παρ' όλα αυτά έχει βαπτίσει τα παιδιά της, με σκοπό να νιώθουν λιγότερο την περιθωριοποίηση. Επίσης, αν και είχε καταφύγει αρχικά στην αλλαγή του ονόματός της, τώρα προτιμάει που την φωνάζουν με το πραγματικό της. Τέλος, αναφορικά με τη στρατηγική ένταξης που εντάσσεται η μετανάστρια, αυτή είναι της ενσωμάτωσης.

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε πως οι μετανάστες και μετανάστριες μοιράζονται αρκετά κοινά στοιχεία, όσον αφορά στην αλλαγή της πολιτισμικής τους ταυτότητας. Τρεις από τους πέντε συμμετέχοντες/χουσες δηλώνουν ότι, δεν αμφιταλαντεύονται ανάμεσα στις δύο ταυτότητες, την εθνοτική και την εθνική και νιώθουν εξίσου την αλβανική και την ελληνική ταυτότητα. Φαίνεται πως έχουν ενσωματωθεί πλήρως στον νέο πολιτισμό και σέβονται με τον ίδιο τρόπο και τις δύο κουλτούρες. Το ίδιο συμπέρασμα προκύπτει και για μία από τις γυναίκες συμμετέχουσες, η οποία μπορεί να μην νιώθει Ελληνίδα, αλλά

δε νιώθει ούτε Αλβανίδα. Ερμηνεύοντας τα λεγόμενά της, προκύπτει ότι και η συγκεκριμένη συμμετέχουσα σέβεται με τον ίδιο τρόπο και τους δύο πολιτισμούς, αφού διατηρεί και ταυτίζεται με την ταυτότητα καταγωγής, αλλά προσαρμόστηκε και δέχτηκε πλήρως την κουλτούρα υποδοχής. Άρα προκύπτει το συμπέρασμα ότι, και οι τέσσερις αυτοί συμμετέχοντες έχουν βιώσει μεγάλη αλλαγή στην πολιτισμική τους ταυτότητα, αφού ταυτίζονται εξίσου και με τους δύο πολιτισμούς. Αναφορικά με τους λόγους που έχει συμβεί αυτή η αλλαγή, τρεις από τους τέσσερις συμμετέχοντες δηλώνουν ότι η αιτία είναι τα πολλά χρόνια διαμονής στην Ελλάδα. Από την ανάλυση των δεδομένων και τη μελέτη της βιβλιογραφίας γίνεται σαφές ότι η αλλαγή της πολιτισμικής ταυτότητας συνδέεται με τη νεαρή ηλικία άφιξης στη χώρα υποδοχής. Η ηλικία των συμμετεχόντων στην έρευνα κυμαίνεται από 19 μέχρι 29 ετών. Από την άλλη, η μία συμμετέχουσα, η οποία έχει και τα λιγότερα χρόνια διαμονής στην Ελλάδα, δεν αισθάνεται ότι ανήκει και στις δύο ταυτότητες, και θεωρεί πως η ταυτότητά της η Αλβανική, ούτε άλλαξε, ούτε θα αλλάξει ποτέ. Αναλογίζοντας, τόσο αυτήν την τοποθέτηση όσο και τον λόγο που ακολουθεί τα ελληνικά έθιμα, ο οποίος γίνεται αναγκαστικά, λόγο των παιδιών της, συμπεραίνεται ότι, η μετανάστρια έχει πιο ισχυρή ταύτιση με την ταυτότητα καταγωγής, ενώ λιγότερη, σχεδόν καθόλου με την ελληνική. Στη βιβλιογραφία, υπάρχουν αρκετές αναφορές, όπως των Arrendondo & Glaumer (1992, όπ. αναφ. στο Brown, 2019) και των Verkuyten et al. (2019), οι οποίοι συμφωνούν στο γεγονός πως οι μετανάστες έρχονται αντιμέτωποι με τη διαδικασία καθορισμού του «ποιοι είναι» σε ένα άγνωστο περιβάλλον, τους προκαλεί την αίσθηση ότι έχουν δύο ταυτότητες και ανήκουν σε πολλές κοινωνικές ομάδες. Με βάση τη σκοπιά της θεωρίας της Κοινωνικής Ταυτότητας, οι πολλαπλές ταυτότητες των μεταναστών μπορούν να θεωρηθούν ως κοινωνικές, συλλογικές ή ομαδικές ταυτότητες. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, η πιο συχνή αναφορά ως προς την αλλαγή της ταυτότητας των μεταναστών, είναι αυτή της πολιτισμικής (Mannarini & Procentese, 2018). Η εθνοτική ταυτότητα είναι ένα πολυδιάστατο κατασκευάσμα που εμπεριέχει πολλούς ορισμούς μεταξύ επιστημονικών κλάδων, θεωρητικών προσεγγίσεων και ερευνητικών μεθόδων. Λειτουργεί ως ένα εντυπωσιακό, ενημερωτικό πλαίσιο επεξεργασίας πληροφοριών, μέσα από το οποίο το άτομο αντιλαμβάνεται και ορίζει αντικείμενα, καταστάσεις, γεγονότα και άλλους ανθρώπους και παρέχει μια βάση για τη συμπεριφορά του ατόμου (Yeh & Hwang, 2000). Ο ορισμός που δίνεται εδώ, είναι η σύνδεση των μεταναστών με τον πολιτισμό και την ταυτότητα καταγωγής. Η σύνδεση των μεταναστών με την εθνοτική τους ταυτότητα ενισχύεται από διάφορους παράγοντες, ένας από αυτούς είναι ο μεγάλος αριθμός μεταναστών που είναι συγκεντρωμένος σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή (Al-Haj, 2002). Ενώ, η εθνική ταυτότητα, δηλαδή η σύνδεση με την ταυτότητα της κυρίαρχης κουλτούρας, εξαρτάται από τη νεαρή ηλικία άφιξης στη χώρα υποδοχής, τη διάρκεια παραμονής σε αυτή και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πολιτισμού της (Maehler et al., 2020).

Αναφορικά με τα έθιμα που ακολουθούνται από τους μετανάστες/στριες, στο μεγαλύτερο ποσοστό αυτών, γίνεται η προσπάθεια να ακολουθούνται και τα ελληνικά και τα αλβανικά έθιμα. Η ακολουθία των ελληνικών εθίμων γίνεται από τους

περισσότερους επειδή τους αρέσει και έτσι νιώθουν ίδιοι με τους υπόλοιπους. Για τη διατήρηση των αλβανικών εθίμων, κάποιοι πιστεύουν ότι αυτό επιτυγχάνεται όταν βρίσκονται πολλοί Αλβανοί στην ίδια περιοχή. Ακόμη, ένας μετανάστης θεωρεί ότι η διατήρηση δεν είναι εύκολη, επειδή δεν υπάρχουν αρκετοί αλβανικοί σύλλογοι. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία η σύνδεση με την ταυτότητα καταγωγής και κατά συνέπεια η διατήρηση των πολιτισμικών στοιχείων της εξαρτώνται από διάφορες κοινωνικές και προσωπικές συνθήκες. Παράγοντες που επηρεάζουν την ταύτιση αυτή είναι το ποσοστό συγκέντρωσης των μεταναστών σε έναν τόπο, οι σχέσεις με την οικογένεια και τους συνομηλίκους και η συμμετοχή στην εκπαίδευση ή τη γειτονιά (Phinney et al., 2001).

Σχετικά με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις, οι περισσότεροι συμμετέχοντες δεν έχουν αλλάξει την πίστη τους, κατά την παραμονή τους στην Ελλάδα. Παρ' όλα αυτά, το μεγαλύτερο ποσοστό των μεταναστών/στριών, έχει βαπτίσει τα παιδιά του, με σκοπό να μην αισθάνονται τόσο περιθωριοποίηση και να είναι πιο εύκολη η ενσωμάτωσή τους. Επίσης, οι περισσότεροι/ες μετανάστες/στριες έχουν αλλάξει το όνομά τους, χωρίς όμως να το ήθελαν. Επιπλέον, όσον αφορά την ενσωμάτωση των μεταναστών, αξιοσημείωτη είναι η άποψη κάποιων, ότι τους επηρεάζει η γνώμη των άλλων, για το αν ανήκουν ή όχι στην ομάδα των «χωριανών», δηλαδή των κατοίκων που ζουν στον τόπο διαμονής τους. Από την έρευνα αλλά και από τις βιβλιογραφικές αναφορές προκύπτει ότι, η ανάγκη των Αλβανών μεταναστών να αντιμετωπίσουν μια κατάσταση περιθωριοποίησης και να επιτύχουν οικογενειακούς και προσωπικούς στόχους, τους οδήγησε στην υιοθέτηση διαφόρων στρατηγικών ενσωμάτωσης. Τέτοιες στρατηγικές είναι, η βάπτιση των ίδιων ή των παιδιών τους και η αλλαγή του ονόματος (Michail, 2013). Η σημασία που δίνουν κάποιοι μετανάστες στη γνώμη των άλλων για το αν ανήκουν ή όχι σε μία ομάδα, συγκεκριμένα στην ομάδα των «χωριανών», εξηγείται από διάφορες βιβλιογραφικές πηγές, όπως αυτή της θεωρίας της Κοινωνικής Ταυτότητας. Οι Tajfel & Turner (1979, 1986, όπ. αναφ. στην Κοκκινάκη, 2006) αναφέρουν ότι, η κοινωνική κατηγοριοποίηση συμβάλλει στην κατανόηση του κοινωνικού περίγυρου και στον ορισμό της κοινωνικής ταυτότητας του ίδιου του ατόμου αλλά και των άλλων. Οι κοινωνικές κατηγορίες, δηλαδή οι ομάδες στις οποίες ανήκει ένα άτομο, όπως είναι η ομάδα του έθνους ή της θρησκείας, παρέχουν στο άτομο μια ιδέα του ποιος είναι. Ο Peruvemba (2011), υποστηρίζει ότι η ταύτιση του ατόμου με μία ομάδα είναι ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά που περιγράφουν την κοινωνική του ταυτότητα. Συνεχίζει και δηλώνει πως η ιδιότητα του μέλους μιας ομάδας δίνει μια γενικότερη ιδέα για την προσωπική του εικόνα. Επομένως, η αναγνώριση και η συμμετοχή σε μία ομάδα επιδρά στον καθορισμό της προσωπικότητας του ατόμου, αυτή και η κεντρική πτυχή της θεωρίας της κοινωνικής ταυτότητας

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η πλειονότητα των μεταναστών/στριών σχολιάζουν πως έχει βιώσει μεγάλη αλλαγή και η προσωπική τους ταυτότητα. Οι ίδιοι θεωρούν ότι, δεν θα μπορούσε να μην επηρεαστεί, αφού ο άνθρωπος, όσο περνάνε τα χρόνια αλλάζει και επηρεάζεται από τις διάφορες κοινωνικές και προσωπικές καταστάσεις. Αναφορικά

με τις αλλαγές που έχουν εντοπίσει κάποιοι μετανάστες στην προσωπική τους ταυτότητα, από τη βιβλιογραφία επισημαίνεται ότι, η μετανάστευση επηρεάζει δραματικά τη ζωή του μετανάστη. Δεν είναι δυνατόν ένα άτομο να αλλάζει χώρα κατοικίας και να παραμείνει το ίδιο άτομο (Mlecsko, 2011). Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία η διαδικασία ανάπτυξης της ταυτότητας του ατόμου περιλαμβάνει την αλληλεπίδραση εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων και αποτελεί μία κατασκευή, που δύσκολα ορίζεται. Από τη μελέτη των βιβλιογραφικών πηγών και την ερμηνεία των ερευνητικών δεδομένων γίνεται αντιληπτό πως, όταν η συζήτηση επικεντρώνεται στην ανάπτυξη της ταυτότητας των μεταναστών δεν μπορεί να υιοθετηθεί μία συγκεκριμένη θεωρία που την αναλύει. Είναι σκόπιμο, όμως, να αναφερθούν ορισμένα συμπεράσματα που προκύπτουν. Αρχικά, οι κοινωνικές και ιστορικές συνθήκες, όπως είναι η κοινωνικοοικονομική κατάσταση και οι πολιτικοί περιορισμοί, οι οποίες σύμφωνα με τη βιβλιογραφία αποτελούν εξωτερικοί παράγοντες που διαμορφώνουν την ανάπτυξη της ταυτότητας, τοποθετούνται στις επιρροές μακρο- πλαισίου (Solomontos Kountouri & Hurry, 2008). Τέτοιοι εξωτερικοί παράγοντες για τους συμμετέχοντες στην έρευνα είναι η δυσμενής οικονομική επικρατούσα κατάσταση και η πολιτική του σκληρού κομμουνιστικού καθεστώτος. Σ' αυτό το μακρο- περιεχόμενο δημιουργούνται φυσικά μικρότερες μεταβλητές που τοποθετούνται σε ένα μεσο-πλαίσιο επιρροών της διαμόρφωσης της ταυτότητας. Για τους μετανάστες της έρευνας φαίνεται πως η αδυναμία ολοκλήρωσης της εκπαίδευσης αποτελεί μία σημαντική μεταβλητή μεσο- πλαισίου που επηρέασε τη σημερινή τους ταυτότητα. Ακόμη, είναι εμφανές πως, η ταυτότητα των μεταναστών περιλαμβάνει αλλαγές που συσχετίζονται με την αλληλεπίδρασή τους με άλλα άτομα, τη γνώση και την αντίληψη του εαυτού τους ως μέλους μιας κοινωνίας. Εισερχόμενοι στην ελληνική κοινωνία στο στάδιο της *οικειότητας ή απομόνωσης* (θεωρία κοινωνικής ανάπτυξης του Erikson), δηλαδή στην πρώιμη ενήλικη ζωή, οι μετανάστες ήρθαν αντιμέτωποι με την ανάπτυξη νέων διαπροσωπικών σχέσεων, με φίλους, με συνεργάτες και με κατοίκους της γειτονιάς και αναγκάστηκαν να διαχειριστούν αυτήν την κατάσταση ή κρίση. Η κρίση αυτή φαίνεται πως είχε θετική έκβαση, αφού παρατηρείται η ανάπτυξη υγιών ταυτοτήτων και η άνθηση των διαπροσωπικών σχέσεων (Καψάλης, 2006). Τέλος, αξίζει να σημειωθεί η συσχέτιση της θεωρίας της κοινωνικής ταυτότητας των Tajfel & Turner (1979, 1986, όπ. αναφ. στην Κοκκινάκη, 2006) με την εξέλιξη της ταυτότητας των συμμετεχόντων στην έρευνα. Από την ερμηνεία των δεδομένων γίνεται αντιληπτό ότι, η κοινωνική αναγνώριση και η συμμετοχή των μεταναστών σε διάφορες ομάδες, όπως αυτή των «χωριανών», επιδρά στον καθορισμό της προσωπικότητάς τους, προάγει το αίσθημα του «ανήκειν» και ενισχύει τη θετική αντίληψη για τους εαυτούς τους.

Δ) Άλλα θέματα

Ο Kedri δεν έχει μετανιώσει για την επιλογή της μετανάστευσης, και ιδανικά θα ήθελε να έχει το δικό του σπίτι στον τόπο, όπου διαμένει πάνω από 20 χρόνια, στην Κρήτη.

Ο Nardi δεν θα ήθελε να γυρίσει πίσω στην Αλβανία, και θα ήθελε να είχε χτίσει το σπίτι που έχει εκεί, στην Ελλάδα. Ούτε αυτός μετανιώνει για την επιλογή της μετανάστευσης.

Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και η ερμηνεία της συνέντευξης του Vasili, ο οποίος μάλιστα αναφέρει ότι έχει αποκτήσει το σπίτι των ονείρων του, αφού πριν λίγο καιρό αγόρασε σπίτι στο χωριό που διαμένει για 30 χρόνια.

Η Mimoza δείχνει ικανοποιημένη με την τροπή που έχει πάρει η ζωή της, και δεν μετανιώνει καθόλου που αποφάσισε να μεταναστεύσει.

Η Sofie, ενώ δε μετανιώνει για την επιλογή της μετανάστευσης, επιθυμεί όταν γεράσει να ζει στην Αλβανία.

Συμπερασματικά, όλοι/όλες οι συμμετέχοντες/χουσες δεν μετανιώνουν για την επιλογή της μετανάστευσης. Οι περισσότεροι μάλιστα θα ήθελαν ιδανικά να έχουν το σπίτι τους στον τόπο που ζουν τόσα χρόνια. Γεγονός που ίσως αποδεικνύει μια υγιής και πετυχημένη κοινωνική ενσωμάτωση. Στο σημείο αυτό θα διεξαχθούν ορισμένα συμπεράσματα, όπως προκύπτουν από την ανάλυση και ερμηνεία των ιδιαίτερων βιωμάτων και εμπειριών του κάθε συνεντευξιαζόμενου και τη σύνδεση των ιστοριών ζωής τους με τα δεδομένα που αφηγούνται. Μέσα από τη ματιά της ερευνήτριας, η οποία υιοθέτησε την ολιστική προσέγγιση που ενδείκνυται σε μια ποιοτική έρευνα και έδωσε βάση στα ιστορικά, κοινωνικά και πολιτισμικά πλαίσια, στα οποία ανήκουν οι συμμετέχοντες, γίνεται μια προσπάθεια ανάλυσης των δεδομένων, λαμβάνοντας υπόψη την περιπλοκότητά τους και αξιοποιώντας μεθόδους, που παρέχουν τη δυνατότητα σχηματισμού θεωρητικών κατηγοριών και συμπερασμάτων (Τσιώλης, 2014). Κατά αυτόν τον τρόπο παρατίθενται σε αυτήν την ενότητα κάποια δεδομένα, τα οποία προκύπτουν από τη σύνδεση των αφηγημάτων της ζωής των συμμετεχόντων και την προσωπική ερμηνεία της ερευνήτριας.

Αρχικά, γίνεται αντιληπτό ότι, οι γυναίκες συμμετέχουσες στην έρευνα μιλούν με μεγαλύτερη άνεση και ευχέρεια την ελληνική γλώσσα, συγκριτικά με τους άνδρες συμμετέχοντες. Το γεγονός αυτό εξηγείται από την επαγγελματική πορεία που έχουν ακολουθήσει οι συμμετέχουσες, ειδικά τα τελευταία 10 χρόνια παραμονής τους στην Ελλάδα. Στο επαγγελματικό περιβάλλον των γυναικών δίνεται η δυνατότητα καθημερινής επαφής με τον επίσημο γλωσσικό ελληνικό κώδικα, καθώς συναναστρέφονται με ανθρώπους ελληνικής καταγωγής. Οι συνθήκες αυτές δεν επικρατούν και στους άντρες συμμετέχοντες, αφού εκείνοι εργάζονται σε εργασίες, στις οποίες υπάρχει περισσότερη επαφή με εργάτες διαφορετικής καταγωγής και όχι τόσο ελληνικής. Ακόμη, ένας ακόμη λόγος που θεωρείται πολύ σημαντικός για τη μία συμμετέχουσα, η οποία φαίνεται πως ξεχωρίζει ο τρόπος ομιλίας της από όλους τους συμμετέχοντες, ακόμη και από την άλλη γυναίκα συμμετέχουσα, είναι το γεγονός ότι έχει παρακολουθήσει εκπαιδευτικό επιμορφωτικό πρόγραμμα, στο οποίο έμαθε να γράφει και να διαβάζει στην ελληνική γλώσσα.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί η πολύ σημαντική διαφορά που φαίνεται να υπάρχει ανάμεσα στους κατοίκους της Άρτας και των Χανίων. Οι μετανάστες που διαμένουν στην πόλη της Ηπείρου αποκαλύπτουν ότι έχουν προβεί σε διάφορες πρακτικές για να μπορέσουν να ενταχθούν στην ελληνική κοινωνία, πιο συγκεκριμένα αναφερόμαστε

στην αλλαγή του ονόματός τους και στη βάπτιση των παιδιών τους. Κάτι που δεν ισχύει απόλυτα για τους μετανάστες που διαμένουν στην πόλη της Κρήτης. Οι συγκεκριμένοι μετανάστες δεν έχουν αλλάξει το όνομά τους,, και δεν θα ήθελαν να το κάνουν. Επίσης, μία μετανάστρια από τους κατοίκους της Κρήτης, δεν έχει βαπτίσει καθόλου τα παιδιά της, καθώς θεωρεί ότι πρέπει μόνα τους να αποφασίσουν κάτι τέτοιο. Ακόμη, μία πολύ σημαντική διαφορά για τους μετανάστες που διαμένουν σε διαφορετικό τόπο κατοικίας, αποτελεί η επισήμανση των μεταναστών από την Κρήτη, ότι τα παιδιά τους δεν έχουν βιώσει έντονα ή και καθόλου ρατσιστικά φαινόμενα στο σχολείο. Οι επισημάνσεις αυτές, ίσως εξηγούνται από το γεγονός ότι, η κρητική κοινωνία ενδέχεται να αποτελεί ένα πιο πολυπολιτισμικό περιβάλλον σε σχέση με την ηπειρώτικη, και να είναι πιο ανοιχτή και δεκτική σε ανθρώπους που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα και κουβαλούν τις δικές τους πολιτισμικές συνήθειες και αναμνήσεις.

Συμπεράσματα

Η έρευνα αποκαλύπτει τους τρόπους και τους λόγους που η ταυτότητα των Αλβανών μεταναστών πρώτης γενιάς αναδιαμορφώνεται, στο πέρασμα των χρόνων, στην ελληνική κοινωνία. Φαίνεται ότι, η βιογραφία των μεταναστών, δηλαδή οι εμπειρίες ολόκληρου του βίου τους, καθώς και οι εμπειρίες της μετανάστευσης κατά την παραμονή τους στην Ελλάδα, έχουν επηρεάσει την τροπή της προσωπικής τους ταυτότητας, αλλά κυρίως έχουν αναδιαμορφώσει την πολιτισμική τους ταυτότητα.

Αρχικά, οι συμμετέχοντες/χουσες στην έρευνα επηρεάστηκαν από διάφορες εμπειρίες του βίου τους, πριν ακόμη έρθουν στην Ελλάδα, οι οποίες τους ώθησαν στην απόφαση της μετανάστευσης. Οι κυριότεροι παράγοντες που διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στην απόφαση αυτή, συσχετίζονται με τις ιδιαίτερες κοινωνικές συνθήκες, που βίωναν σε πολύ νεαρή ηλικία, τις δυσμενείς καταστάσεις της έλλειψης βασικών βιοτικών αγαθών στην παιδική ηλικία, την αδυναμία ολοκλήρωσης της εκπαίδευσης, τις άσχημες οικονομικές συνθήκες καθώς και τη θέληση για τη δημιουργία οικογένειας.

Ο βασικός σκοπός της έρευνας ήταν να μελετήσει τη διαμόρφωση της πολιτισμικής ταυτότητας των Αλβανών μεταναστών πρώτης γενιάς και να εξετάσει αν αυτή έχει αλλάξει μέσα στον χρόνο. Με την ανάλυση, όμως, των συνεντεύξεων προκύπτουν δύο βασικά συμπεράσματα: η ταυτότητα των Αλβανών μεταναστών έχει αλλάξει δραματικά από τη στιγμή της μετανάστευσης πρώτον, σε προσωπικό επίπεδο και δεύτερον, σε πολιτισμικό επίπεδο. Η αλλαγή της ταυτότητας σε προσωπικό επίπεδο εξηγείται από την επιρροή που δέχεται το άτομο από τις εκάστοτε κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές συνθήκες, που επικρατούν στη νέα χώρα κατοικίας. Η αλληλεπίδραση του ατόμου με άλλα άτομα, η επαφή του με τη νέα γνώση και τις νέες κοινωνικές καταστάσεις, καθώς και η αντίληψη του εαυτού ως μέλος μιας κοινωνίας, εξηγούν την αλλαγή και την εξέλιξη της ταυτότητας του ατόμου.

Όσον αφορά την αλλαγή της πολιτισμικής ταυτότητας των μεταναστών, η οποία έννοια συσχετίζεται με τη σύνδεση των μεταναστών με την ταυτότητα καταγωγής και την

ταυτότητα της κυρίαρχης κουλτούρας, αυτή έχει υποστεί δραματικές αλλαγές. Η πλειονότητα των μεταναστών που συμμετείχαν στην έρευνα αναφέρουν πως ταυτίζονται εξίσου με την ταυτότητα καταγωγής (εθνοτική ταυτότητα) και με την ταυτότητα της κυρίαρχης κουλτούρας (εθνική ταυτότητα). Συμπεραίνεται ότι, εφόσον οι μετανάστες έρχονται αντιμέτωποι με τη διαδικασία καθορισμού του «ποιοι είναι» σε ένα άγνωστο περιβάλλον, τους προκαλείται η αίσθηση ότι έχουν δύο ταυτότητες και ανήκουν σε πολλές κοινωνικές ομάδες. Εστιάζοντας το ενδιαφέρον στον τομέα της διαπολιτισμικής ψυχολογίας, προκύπτει η ενασχόληση με τη θεωρία του επιπολιτισμού. Ο επιπολιτισμός αναφέρεται στη διαδικασία, σύμφωνα με την οποία έρχονται σε επαφή δύο ή περισσότερες διαφορετικές πολιτιστικές ομάδες και η επαφή αυτή οδηγεί σε πολλές πολιτιστικές αλλαγές. Στην πραγματικότητα οι αλλαγές αυτές είναι πολύ πιο έντονες και περισσότερες για τα μέλη της μη κυρίαρχης ομάδας, για τον λόγο αυτό η ανάλυση της θεωρίας επικεντρώνεται σε τέτοιου είδους ομάδες, όπως είναι οι μετανάστες. Οι μετανάστες στη συγκεκριμένη έρευνα φαίνεται πως έχουν ακολουθήσει τις αρχές του δισδιάστατου μοντέλου, αφού έχουν ισχυρή ταύτιση με την κουλτούρα κληρονομιάς και την κουλτούρα της κοινωνίας υποδοχής. Κατά αυτόν τον τρόπο, τα άτομα υιοθετούν και αγκαλιάζουν τα νέα πολιτιστικά στοιχεία, αλλά παράλληλα διατηρούν τα πολιτιστικά στοιχεία της κουλτούρας καταγωγής τους. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, όταν ο μετανάστης ταυτίζεται και με τους δύο πολιτισμούς και δε νιώθει την ανάγκη να απορρίψει έναν από αυτούς, έχει επιτύχει στην κοινωνική του προσαρμογή. Στη διαδικασία του επιπολιτισμού, οι μετανάστες ακολουθούν διάφορες στρατηγικές ένταξης. Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών στην έρευνα εντάσσονται στη στρατηγική της ενσωμάτωσης, σύμφωνα με την οποία δίνεται εξίσου σημασία και στους δύο πολιτισμούς.

Αναφορικά με τους παράγοντες που διαδραματίζουν σπουδαίο ρόλο στη διαμόρφωση της πολιτισμικής ταυτότητας των μεταναστών, δηλαδή στην υιοθέτηση πολιτιστικών στοιχείων και των δύο κουλτουρών, αυτοί συνοψίζονται ως εξής: τα χρόνια παραμονής στην κοινωνία υποδοχής, η νεαρή ηλικία άφιξης, η ανάγκη της κοινωνικής αναγνώρισης από τους άλλους, οι κρατικές πολιτικές που εφαρμόζονται από τη χώρα υποδοχής, το ποσοστό συγκέντρωσης μεταναστών στον τόπο διαμονής και η σχέση που αναπτύσσεται με τη γειτονιά.

Σχετικά με την ίδια την εμπειρία της μετανάστευσης, όλοι οι συμμετέχοντες και συμμετέχουσες στην έρευνα μίλησαν με ιδιαίτερη έμφαση για τον προσωπικό αγώνα που έκαναν, με σκοπό να προσαρμοστούν και να ενταχθούν στην ελληνική κοινωνία. Τα εμπόδια που συνάντησαν σε αυτήν την προσπάθεια, συνδέονταν με το αίσθημα του φόβου και της ανασφάλειας, τα οποία προκύπταν από έντονα ρατσιστικά φαινόμενα, την έλλειψη βασικών αγαθών, την εκμετάλλευση στην εργασιακή απασχόληση, την χρόνια μη νόμιμη παραμονή και τέλος, τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν στην επικοινωνία. Όσον αφορά με διάφορες στρατηγικές που ακολούθησαν οι μετανάστες, με σκοπό να ενταχθούν στην ελληνική κοινωνία, οι πιο συχνές είναι η βάπτιση, είτε των ίδιων, είτε των παιδιών τους, καθώς και η αλλαγή ονόματός τους.

Στο σημείο αυτό της έρευνας είναι πολύ βασικό να εστιάσουμε την προσοχή μας σε έναν ακόμη παράγοντα, που διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στην κοινωνική ένταξη των μεταναστών, αλλά και στη διαμόρφωση της ταυτότητάς τους, στην εκπαίδευση. Γίνεται αντιληπτό πως, το ιδιαίτερο βίωμα του κάθε μετανάστη και η εκπαίδευση που έχει λάβει, τόσο από την οικογένεια, όσο από το εκπαιδευτικό σύστημα, έχει επηρεάσει σε έντονο βαθμό τη διαμόρφωση της γνώμης τους για τη μόρφωση. Οι δύσκολες κοινωνικές συνθήκες που επικρατούσαν στην Αλβανία, δεν επέτρεψαν στους συμμετέχοντες και συμμετέχουσες στην έρευνα να ολοκληρώσουν την εκπαίδευση που επιθυμούσαν. Τρεις από τους συμμετέχοντες/χουσες δεν έχουν ολοκληρώσει το Λύκειο, ενώ δύο έχουν. Όλοι οι μετανάστες και μετανάστριες ήθελαν να συνεχίσουν τις ακαδημαϊκές σπουδές στην Αλβανία, και πιστεύουν πως με τη μόρφωση το άτομο μπορεί να κάνει τη ζωή του πιο ποιοτική. Απόδειξη για τη στάση τους στην εκπαίδευση αποτελούν τα παιδιά τους. Τα παιδιά των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών στην έρευνα έχουν ακολουθήσει την ανώτερη εκπαίδευση. Αναφορικά με τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν τα παιδιά τους, κατά τη φοίτηση στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, αυτές είχαν να κάνουν με τη γλώσσα και τις ρατσιστικές προκαταλήψεις. Τέλος, όσον αφορά τη συμμετοχή των μεταναστών και μεταναστριών σε εκπαιδευτικά επιμορφωτικά προγράμματα, αυτή είναι ελάχιστη, αφού μόνο μία μετανάστρια συμμετείχε σε ένα τέτοιο πρόγραμμα. Ως αιτίες της μη συμμετοχής των μεταναστών/στριών σε εκπαιδευτικά προγράμματα αναφέρονται, αφενός το γεγονός ότι δεν γνώριζαν για την ύπαρξή τους, και αφετέρου η διαμονή για πολλά χρόνια χωρίς νόμιμα έγγραφα, γεγονός που δεν τους επέτρεπε να βγαίνουν από το σπίτι, πόσο μάλλον να συμμετέχουν σε οργανώσεις του δήμου.

Με τη μετανάστευση να έχει αποκτήσει ένα μείζον ζήτημα, όχι μόνο για την ελληνική κοινωνία αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο, η ανάγκη ενασχόλησης με τα ιδιαίτερα ζητήματα που την αφορούν είναι επιτακτική. Η κατανόηση των επιμέρους διαδικασιών που λαμβάνουν χώρα στη ζωή ενός μετανάστη μπορεί να ενισχυθεί μόνο με την έρευνα. Και ειδικά με την έρευνα των εμπειριών και της βιογραφίας του μετανάστη, είτε αυτός είναι ενήλικας, είτε παιδί. Η συμβολή της συγκεκριμένης έρευνας εντοπίζεται στην κατανόηση των εμπειριών των μεταναστών και στη συσχέτισή τους με την αναδιαμόρφωση της ταυτότητάς τους. Αναμφισβήτητα, η ενασχόληση με την παρούσα έρευνα φωτίζει την υπάρχουσα βιβλιογραφία και ενδυναμώνει την κατανόηση διαφόρων κοινωνικών εννοιών, όπως είναι η «ταυτότητα», η «εθνοτική ταυτότητα» και η «πολλαπλή ταυτότητα». Επίσης, με την ανάλυση των εμπειριών μετανάστευσης, ιδιαίτερα των μεταναστών πρώτης γενιάς, ανοίγεται ο δρόμος για την αξιολόγηση των κατάλληλων μεθόδων, που πρέπει να υιοθετήσει μία κοινωνία, με σκοπό την επιτυχή ενσωμάτωσή τους. Ωστόσο, η αδυναμία γενίκευσης των συμπερασμάτων της έρευνας, πέρα από τις ομάδες μεταναστών με τα ίδια χαρακτηριστικά, καθιστά υποχρεωτική την ενασχόληση για περαιτέρω μελλοντική έρευνα.

Βιβλιογραφία

Aldecoa, J. (2019). *Identity Development in Identity Theory* (Master's thesis). California Digital Library, University of California, Riverside.

Al-Haj, M. (2002). Identity Patterns among Immigrants from the Former Soviet Union in Israel: Assimilation vs. Ethnic Formation. *International Migration, Blackwell Publishers*, 40 (2) 49-70.

Andreouli, E. & Howarth, C. (2013). National Identity, Citizenship and Immigration: Putting Identity in Context. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 43 (3), 361-382. DOI: 10.1111/j.1468-5914.2012.00501.x

Αραβοσιτάς, Θ. & Κούρτη-Καζούλλη, Β. & Σκούρτου, Ε. & Τρίφωνας, Π. (2019). *Ζητήματα γλώσσας, ετερότητας και εκπαίδευσης*. Αθήνα: Gutenberg.

Arar, K. & Masry-Harzalla, A. & Haj-Yehia, K. (2013). Higher education for Palestinian Muslim female students in Israel and Jordan: migration and identity formation. *Cambridge Journal of Education*, 43 (1), 51-67. <http://dx.doi.org/10.1080/0305764X.2012.749391>

Archakis, A. & Tsakona, V. (2016). Legitimizing and Resistance Identities in Immigrant Students' School Essays: Towards a Culturally Sustaining Pedagogy. *Brno Studies in English*, 42 (1), 5-22. DOI: 10.5817/BSE2016-1-1

Balaram, A. (2018). (Re)theorizing hybridity for the study of identity and difference. *Soc Personal Psychol Compass*, 2018;12:e12413. <https://doi.org/10.1111/spc3.12413>

Balli, B. (2011). From communist past to capitalist present: labour market experiences of Albanian immigrants in Greece. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 13 (3), 323-337. DOI: 10.1080/19448953.2011.593338

Βέικου, Μ. & Λαλαγιάννη, Β. (2015). *Μετανάστευση, Κοινωνικές και Πολιτισμικές Εκφάνσεις: Θεωρητικά σχήματα, εννοιολογικοί προσδιορισμοί και ορολογία*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

Betts, A. (2011). The International Politics of Migration. *St. Antony's International Review*, 6 (2), 134-150. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26226769>

Berry, G. W. (2001). A Psychology of Immigration. *Journal of Social Issues*, 57 (3), 615-631.

Brown, N. (2019). Multiple Heritages, Multiple Identities, Microaggressions, and Narcissistic Injury in Group Therapy. *Eastern Group Psychotherapy Society*, 43 (1), 29-44.

Γαλάνης, Π. (2017). Βασικές αρχές της ποιοτικής έρευνας στις επιστήμες υγείας. *ARCHIVES OF HELLENIC MEDICINE*, 34 (6), 834-840. www.mednet.gr/archives

Γαλάνης, Π. (2018). Μέθοδοι συλλογής δεδομένων στην ποιοτική έρευνα. *ARCHIVES OF HELLENIC MEDICINE*, 35 (2), 268-277. www.mednet.gr/archives

Γκαϊναρτζή, Α. (2005). *Οδώνοντας προς την ανάπτυξη διαπολιτισμικής και διγλωσσικής συνειδητοποίησης* (Διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Ανακτήθηκε από <https://ir.lib.uth.gr/xmlui/bitstream/handle/11615/14451/P0014451.pdf?sequence=1>

Carbajal, J. (2020). The Identity Formation Process of Immigrant Children: a Case Study Synthesis. *Journal of Experiential Psychotherapy*, 23 (3).

Casey, T. & Dustmann, C. (2010). IMMIGRANTS' IDENTITY, ECONOMIC OUTCOMES AND THE TRANSMISSION OF IDENTITY ACROSS GENERATIONS. *The Economic Journal*, 120 (542), 31-51. <http://www.jstor.com/stable/27765751>

Cohen, G. A. (2015). *BEING IN BETWEEN: DISCOVERING THE IDENTITIES OF EMERGING ADULT IMMIGRANTS* (Master's thesis). The University of British Columbia.

Cummins, J. (2005). *Ταυτότητες υπό διαπραγμάτευση*. Αθήνα: Gutenberg.

Γκότοβος, Α. (2001). *Οικουμενικότητα, ετερότητα και ταυτότητα: η επαναδιαπραγμάτευση του νοήματος της παιδείας*. Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Δραγώνα, Θ. & Σκούρτου, Ε. & Φραγκουδάκη, Α. (2001). *Εκπαίδευση: Πολιτισμικές διαφορές και Κοινωνικές ανισότητες*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Farwick, A. (2010). Internal Migration. *Expanding the Research Infrastructure for the Social, Economic, and Behavioral Sciences*, 723-738. <http://www.jstor.org/stable/j.ctvbkk43d.45>

Grzymala-Kazłowska, A. (2016). Social Anchoring: Immigrant Identity, Security and Integration Reconnected. *Sociology*, 50 (6), 1123-1139. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26556412>

Haddow, G. L. (2015). *Trans)formation of Liberian Immigrant Identities in the United States* (Master's thesis). University of California, Santa Barbara. <https://escholarship.org/uc/item/9j54c62t>

Hadjar, A. & Scharf, J. (2019). The value of education among immigrants and non-immigrants and how this translates into educational aspirations: a comparison of four European countries. *JOURNAL OF ETHNIC AND MIGRATION STUDIES*, 45 (5), 711-734. DOI: 10.1080/1369183X.2018.1433025

Heilbrunn, S. & Gorodzeisky, A. & Glikman, A. (2016). Identity of immigrants – between majority perceptions and self-definition. *Israel Affairs*, 22 (1), 236-247. DOI: 10.1080/13537121.2015.1111635

Iosifides, T. & Lavrentiadou, M. & Petracou, E. & Kontis, A. (2007). Forms of Social Capital and the Incorporation of Albanian Immigrants in Greece. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33 (8), 1343-1361. DOI: 10.1080/13691830701614247

Islam, A. & Raschky, P. (2015). Genetic distance, immigrants' identity, and labor market outcomes. *J Popul Econ*, 28(-), 845-868. DOI: 10.1007/s00148-015-0553-0

Jennissen, R. (2007). Causality Chains in the International Migration Systems Approach. *Population research and Policy Review*, 26 (4), 411-436. <https://www.jstor.org/stable/40230984>

Καβουνίδη, Τ. & Κόντης, Α. & Λιανός, Θ. & Φακιολάς, Ρ. (2008). *Μετανάστευση στην Ελλάδα: εμπειρίες-πολιτικές-προοπτικές*. Αθήνα: ΙΜΕΠΟ.

Kaplan, D. H. & Chacko, E. (2015). Placing immigrant identities. *Journal of cultural geography*, 32 (1), 129-138. DOI: 10.1080/08873631.2015.1004852

Katartzi, E. (2017). Unpacking Young Migrants' Collective Identities: The Case of Ethnonational Identifications and Belonging. *Children and Society*, 31 (2017), 452-462. DOI: 10.1111/chso.12219

Katartzi, E. (2018). Young migrants' narratives of collective identifications and belonging. *Childhood*, 25 (1), 34-46. DOI:10.1177/0907568217729191

Καψάλης, Α. (2006). *Παιδαγωγική ψυχολογία*. Αθήνα: Αδελφών Κυριακίδη.

Κοκκινάκη, Φ. (2006). *Κοινωνική ψυχολογία. Εισαγωγή στη μελέτη της κοινωνικής συμπεριφοράς*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Λιασκοπούλου, Α. (2011). *Η διαμόρφωση της ταυτότητας μέσα από κείμενα Μεταναστευτικής Λογοτεχνίας (Διπλωματική εργασία)*. Ανακτήθηκε από <http://ikee.lib.auth.gr/record/129330/files/GRI-2012-8766.pdf>

Maehler, D. & Daikeler, J. & Ramos, H. & Husson, C. & Nguyen, T. (2020). The cultural identity of first-generation immigrant children and youth: Insights from a meta-analysis. *Self and identity*, (-). DOI: 10.1080/15298868.2020.1765857

Mannarini, T. & Procentese, F. (2018). Identity and Immigrant Stereotypes: A Study Based on the Ego-Ecological Approach. *Identi: An international journal of theory and research*, 18 (2), 77-93. <https://doi.org/10.1080/15283488.2018.1447480>

Μαργαρώνη, Μ. (2005). *Μετανάστευση και εκπαίδευση: από την υποχρεωτική εκπαίδευση στην κομμουνιστική Αλβανία στην εκπαίδευση ενηλίκων στη χώρα υποδοχής (Διπλωματική εργασία)*. Ανακτήθηκε από <https://core.ac.uk/download/pdf/132805013.pdf>

Μαρούκης, Θ. (2010). *Οικονομική μετανάστευση στην Ελλάδα. Αγορά εργασίας και κοινωνική ένταξη*. Αθήνα: Παπαζήση.

Massey, D. & Arango, J. & Hugo, G. & Kouaouci, A. & Pellegrino, A. & Taylor, E. (1993). Theories of International migration: A review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19 (3), 431-466. <https://www.jstor.org/stable/2938462>

- Massey, D. & Arango, J. & Hugo, G. & Kouaouci, A. & Pellegrino, A. & Taylor, E. (1994). An Evaluation of International Migration Theory: The North American Case. *Population and Development Review*, 20 (4), 699-751. <http://onlinelibrary.wiley.com/journal/10.1111/%28ISSN%291728-4457/issues>
- Michail, D. (2013). Social development and transnational households: resilience and motivation for Albanian immigrants in Greece in the era of economic crisis. *Southeast European and Black Sea Studies*, 13 (2), 265-279. <http://dx.doi.org/10.1080/14683857.2013.789673>
- Michail, D. & Christou, A. (2016). Diasporic youth identities of uncertainty and hope: second-generation Albanian experiences of transnational mobility in an era of economic crisis in Greece, *Journal of Youth Studies*, 19 (7), 957-972. DOI: 10.1080/13676261.2015.1136052
- Mleczko, A. (2011). Identity Formation as a Contemporary Adaptation Strategy. *European Education*, 42 (4), 25-48. DOI: 10.2753/EUE1056-4934420402
- Μπεζεβέγκης, Η. (2011). *Εξελικτική ψυχολογία. Δια βίου ανάπτυξη*. Αθήνα: Gutenberg.
- Nekby, L. & Rodin, M. & Ozcan, G. (2009). Acculturation Identity and Educational Attainment. *International Migration Review*, 43 (4), 938-973. DOI: 10.1111/j.1747-7379.2009.00790.x
- Niedomysl, T. & Fransson, U. (2014). On Distance and the Spatial Dimension in the Definition of Internal Migration. *Annals of the Association of American Geographers*, 104 (2), 357-372. <http://www.jstor.org/stable/24537727>
- Orechova, M. (2018). Immigrant children education as means of integration: the lithuanian case. *Journal of Education Culture and Society*, 2 (-), 238-247. DOI: 10.15503/jecs20182.238.247
- Παύλου, Μ. (2009). *Μετανάστες και μειονότητες*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Pengea, G. & Curteanu, A. (2020). Internal and External Migration. *Postmodern openings*, 11 (1), 57-70. DOI: 10.18662/po/108
- Peruvemba, S.J. (2011). Themes of Identity: An Auto-Ethnographical Exploration. *The qualitative report*, 16 (3), 745-763. DOI: <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR16-3/jaya.pdf>
- Phinney, J. & Horenczyk, G. & Liebkind, K. & Vedder, P. (2001). Ethnic Identity, Immigration, and Well-Being: An Interactional Perspective. *Journal of social issues*, 57 (3), 493-510.
- Pojani, D. & Maci, G. (2015). The Detriments and Benefits of the Fall of Planning: The Evolution of Public Space in a Balkan Post-socialist Capital. *Journal of Urban Design*, 20 (2), 251-272. <http://dx.doi.org/10.1080/13574809.2015.1009013>

Popjaková, D. & Plesivcak, M. (2009). Current Character of International Migration. *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, 18 (4), 57-78. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26590832>

Sirca, A. (2017). EUROPE'S BACKGROUND REGARDING IMMIGRATION AFTER 1944 AND IMMIGRANT INTEGRATION POLICY MAKING IN THE EUROPEAN UNION. *Annals of University of Oradea, Series: International Relations & European Studies*, 9, 185-194.

Sobczynski, M. (2019). CAUSES AND MAIN ROUTES OF THE MASS IMMIGRATION TO EUROPE IN 2015. *EUROPEAN SPATIAL RESEARCH AND POLICY*, 26 (2), 7-34. DOI: 10.18778/1231-1952.26.2.01

Solomontos- Kountouri, O. & Hurry, J. (2008). Political, religious and occupational identities in context: Placing identity status paradigm in context. *Journal of adolescence*, 31 (2008), 241-258. DOI: [10.1016/j.adolescence.2007.11.006](https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2007.11.006)

Tartakovsky, E. (2009). Cultural Identities of Adolescent Immigrants: A Three-Year Longitudinal Study Including the Pre-Migration Period. *Journal youth adolescence*, 38 (5), 654-671. DOI: 10.1007/s10964-008-9370-z

Τριανταφυλλίδου, Α. & Μαρούκης, Θ. (2010). *Η μετανάστευση στην Ελλάδα του 21^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Κριτική.

Τσιώλης, Γ. (2014). *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική έρευνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Yeh, C. & Hwang, M. (2000). Interdependence in Ethnic Identity and Self: Implications for Theory and Practice. *Journal of Counseling & Development*, 78 (4), 420-420. DOI: 10.1002/j.1556-6676.2000.tb01925.x

Verkuyten, M. & Wiley, S. & Deaux, K. & Fleischmann, F. (2019). To Be Both (and More): Immigration and Identity Multiplicity. *Journal of Social Issues*, 75 (2), 390-413. DOI: 10.1111/josi.12324

Vullnetari, J. (2012). Women and Migration in Albania: A View from the Village. *International Migration*, 50 (5), 169-188. DOI: doi:10.1111/j.1468-2435.2009.00569.x

Ψυλλάκης, Α. (2002). *Αλβανία και αλβανικές μειονότητες. Ζητήματα ασφάλειας*. Αθήνα: Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων.

Παράρτημα

1. Εργαλείο συλλογής δεδομένων

Στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης των Ιωαννίνων «Επιστήμες της αγωγής: Κοινωνία και εκπαίδευση» διεξάγεται διπλωματική εργασία, με ποιοτική έρευνα, σε συνεργασία με την επίκουρη καθηγήτρια του τμήματος, κ. Μαρία Λιακοπούλου. Η μέθοδος που

ακολουθείται στην έρευνα είναι η βιογραφική, με την μορφή συνεντεύξεων. Σκοπός της έρευνας είναι να διεξαχθούν συνεντεύξεις με Αλβανούς μετανάστες πρώτης γενιάς, οι οποίοι ήρθαν στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία του 1990 με 2000, ώστε να διερευνηθεί αν και με ποιον τρόπο η εμπειρία της μετανάστευσης συνέβαλε στη διαμόρφωση της ταυτότητάς τους. Η συνέντευξη αφορά την αφήγηση στο βίωμά τους, με σκοπό να εξεταστεί αν τα προσωπικά βιώματα κάποιου συνδέονται με διάφορες αλλαγές στην προσωπική εξέλιξη της ταυτότητάς του. Θα ήθελα να γνωρίζετε ότι όλα όσα πρόκειται να αφηγηθείτε θα καταγραφούν, με τη μέθοδο τη ηχογράφησης, και επρόκειτο να φυλαχθεί η προσωπική σας ταυτότητα, αφού η συνέντευξη θα είναι ανώνυμη. Επίσης, έχετε το δικαίωμα της διακοπής της συνέντευξης σε οποιοδήποτε χρόνο, καθώς και να ζητήσετε να μην δημοσιευθούν κάποια λεγόμενά σας.

A φάση: Κύρια αφήγηση

Εναρκτήρια ερώτηση

Θα ήθελα, σας παρακαλώ, να μας περιγράψετε τη ζωή σας, συμπεριλαμβάνοντας όλες τις φάσεις της προσωπικής σας πορείας, από τα πρώτα χρόνια ζωής μέχρι σήμερα. Να μου διηγηθείτε όσα γεγονότα και εμπειρίες ήταν για εσάς σημαντικά. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε όσο χρόνο θέλετε. Εγώ δε θα σας διακόπτω κάνοντας ερωτήσεις και, αν θέλω να σας ρωτήσω κάτι, θα το κάνω όταν τελειώσετε.

B φάση: Παρεπόμενες ερωτήσεις

1. Ποια από τα πρόσωπα που αναφερθήκατε, θεωρείτε ότι συνέβαλαν περισσότερο στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς σας;
2. Ποια από τα γεγονότα που αναφερθήκατε, θεωρείτε ότι συνέβαλαν περισσότερο στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς σας;

Στη χρονική αλληλουχία των γεγονότων(π.χ. αναφέρατε... τι έγινε μετά;)

- Από τη στιγμή που αποφασίσατε να έρθετε Ελλάδα
- Από τη στιγμή που ήρθε η οικογένειά σας
- Από τη στιγμή που λάβατε την άδεια παραμονής

Σε ενδιαφέρουσες καταστάσεις που αναφέρθηκαν στην κύρια αφήγηση (παράδειγμα, το ταξίδι της μετανάστευσης)

Γ φάση: ερωτήσεις απολογισμού και ελεύθερης συνέντευξης

Ομάδα α': Η εμπειρία της μετανάστευσης

1. Πως οδηγηθήκατε στην απόφαση της μετανάστευσης;
2. Μπορείτε να περιγράψετε τη διαδικασία που ακολουθήσατε κατά τη μετακίνησή σας;
3. Μπορείτε να θυμηθείτε πως αισθανθήκατε την πρώτη φορά που φύγατε από τη χώρα σας; Ποιες ήταν οι σκέψεις και οι φόβοι σας τότε;
4. Υπάρχει κάποιο γεγονός που θεωρείτε ότι σας βοήθησε κατά την πρώτη περίοδο άφιξής σας στη χώρα υποδοχής;
5. Ποιες δυσκολίες αντιμετωπίσατε κατά τα πρώτα χρόνια της διαμονής σου στην Ελλάδα;
6. Ποιες δυσκολίες αντιμετωπίζεις ακόμη και τώρα στην Ελλάδα;

7. Τι σημαίνει για σας πατρίδα;
8. Θεωρείτε ότι έχετε τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις με έναν Έλληνα πολίτη;
9. Αναφέρετε στα παιδιά σας ιστορίες από τις εμπειρίες της μετανάστευσής σας; Γιατί;
10. Τα συναισθήματα που νιώθατε κατά τα πρώτα χρόνια της διαμονής στην Ελλάδα, είναι το ίδιο με τώρα;
11. Αφήσατε οικογένεια πίσω; Ήθελε η οικογένεια να σας ακολουθήσει;
12. Μπορείτε να περιγράψετε τη σχέσης σας με τους γηγενείς; Δεχτήκατε ποτέ ρατσιστικές συμπεριφορές;

Ομάδα β': Οι εκπαιδευτικές εμπειρίες

1. Ποια βαθμίδα της εκπαίδευσης έχετε τελειώσει στην Αλβανία;
2. Θέλατε να συνεχίσετε το σχολείο πριν έρθετε εδώ;
3. Τα παιδιά σας φοίτησαν στο ελληνικό δημόσιο σχολείο;
4. Αντιμετώπιζαν δυσκολίες τα παιδιά σας στο ελληνικό σχολείο; Τι είδους δυσκολίες;
5. Τα παιδιά σας ακολούθησαν ακαδημαϊκές σπουδές; Τι γνώμη έχετε γι' αυτό;
6. Συμμετείχατε ποτέ σε κάποιο επιμορφωτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα στην Ελλάδα; Αν όχι, γιατί; Αν ναι, σε βοήθησε κάπου και πως μάθατε για το πρόγραμμα αυτό;
7. Τι γλώσσα μιλάγατε στα παιδιά σας, όταν ήταν ακόμη μικρά;
8. Αν σας δινόταν η δυνατότητα να συνεχίζατε εδώ το αλβανικό σχολείο θα πηγαίνατε;

Ομάδα γ': Η ταυτότητα των μεταναστών

1. Θεωρείτε ότι κατά τη διαμονή σας στην Ελλάδα, έχει αλλάξει σε κάποιο βαθμό, κάποιο στοιχείο της ταυτότητάς σας, όπως είναι τα έθιμα που ακολουθείτε ή η γλώσσα που χρησιμοποιείτε στην καθημερινότητά σας. Αν ναι, ποιοι θεωρείτε ότι είναι οι λόγοι που έγινε αυτό;
2. Σας φωνάζουν με το πραγματικό σας όνομα στην Ελλάδα; Αν όχι, γιατί θεωρείτε ότι συμβαίνει αυτό, και πως αισθάνεστε γι' αυτό;
3. Πιστεύετε σε κάποια θρησκεία; Άλλαξε η γνώμη σας μετά την άροδο κάποιων χρόνων στην Ελλάδα, για παράδειγμα έχετε βαπτιστεί εσείς ο ίδιος ή τα παιδιά σας, παρ' όλο που δεν πιστεύετε στον Χριστιανισμό; Αν ναι γιατί;
4. Αισθάνεστε ότι είστε Έλληνας ή Αλβανός; Μήπως έχετε αμφιταλαντευτεί ποτέ ανάμεσα στις δύο εθνότητες;
5. Έχετε διατηρήσει αλβανικές παραδόσεις αυτά τα χρόνια που μένετε εδώ; Αν ναι γιατί, αν όχι γιατί; Ήταν εύκολο να τις διατηρήσετε;
6. Έχετε υιοθετήσει ελληνικές παραδόσεις, ήθη και έθιμα κατά τη διαμονή σας εδώ; Αν ναι γιατί;
7. Πως αντιδράτε και πως νιώθετε απέναντι σε ρατσιστικά και υβριστικά σχόλια για την καταγωγή σας;

8. Έχετε αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια; Αν όχι, γιατί και θα θέλατε να την αποκτήσετε; Αν ναι, πως αισθάνεστε γι' αυτό;
9. Θεωρείτε ότι υπάρχουν ομοιότητες ανάμεσα στους δύο πολιτισμούς; Αν ναι, έχει συμβάλει κάπου αυτό;

Καταληκτικές ερωτήσεις

1. Μετανιώσατε ποτέ για την επιλογή της μετανάστευσης;
2. Έχετε σκεφτεί ποτέ να φύγετε από την Ελλάδα; Αν ναι, γιατί;
3. Όταν σκέφτεστε το δικό σας σπίτι, ιδανικά, αυτό που θα θέλατε να είναι;
4. Θα θέλατε να συμπληρώσετε κάτι άλλο;

Σας ευχαριστώ πάρα πολύ για τη συμμετοχή σας!

2. Απομαγνητοφωνήσεις

Συνέντευξη 1^η

Συντομογραφίες

E: Ερευνήτρια

N: Nardi

E: Στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης των Ιωαννίνων «Επιστήμες της αγωγής: Κοινωνία και εκπαίδευση» διεξάγεται διπλωματική εργασία, με ποιοτική έρευνα, σε συνεργασία με την επίκουρη καθηγήτρια του τμήματος, κ. Μαρία Λιακοπούλου. Η μέθοδος που ακολουθείται στην έρευνα είναι η βιογραφική, με την μορφή συνεντεύξεων. Σκοπός της έρευνας είναι να διεξαχθούν συνεντεύξεις με Αλβανούς μετανάστες πρώτης γενιάς, οι οποίοι ήρθαν στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία του 1990 με 2000, ώστε να διερευνηθεί αν και με ποιον τρόπο η εμπειρία της μετανάστευσης συνέβαλε στη διαμόρφωση της ταυτότητάς τους. Η συνέντευξη αφορά την αφήγηση στο βίωμά τους, με σκοπό να εξεταστεί αν τα προσωπικά βιώματα κάποιου συνδέονται με διάφορες αλλαγές στην προσωπική εξέλιξη της ταυτότητάς του. Θα ήθελα να γνωρίζετε ότι όλα όσα πρόκειται να αφηγηθείτε θα καταγραφούν, με τη μέθοδο τη ηχογράφησης, και επρόκειτο να φυλαχθεί η προσωπική σας ταυτότητα, αφού η συνέντευξη θα είναι ανώνυμη. Επίσης, έχετε το δικαίωμα της διακοπής της συνέντευξης σε οποιοδήποτε χρόνο, καθώς και να ζητήσετε να μην δημοσιευθούν κάποια λεγόμενά σας.

Θα ήθελα, σε παρακαλώ, να μου περιγράψεις τη ζωή σου, συμπεριλαμβάνοντας όλες τις φάσεις της προσωπικής σου πορείας, από τα πρώτα χρόνια ζωής μέχρι σήμερα. Να μου διηγηθείς όσα γεγονότα και εμπειρίες ήταν για εσένα σημαντικά. Μπορείς να χρησιμοποιήσεις όσο χρόνο θέλεις. Εγώ δε θα σε διακόπτω κάνοντας ερωτήσεις και, αν θέλω να σε ρωτήσω κάτι, θα το κάνω όταν τελειώσεις.

N: Ναι εγώ θα μιλήσω και στα αλβανικά και στα ελληνικά, όπως θα μου έρθει η λέξη να το πω εύκολα στα αλβανικά ή εύκολα στα ελληνικά.

E: Όπως σου βγαίνει εσένα.

N: Ναι, καλά να μιλάς για τη ζωή, η ζωή δικό μας, ειδικά η δική μου η ζωή είναι για ταινίες αμέτρητα ταινίες, αυτό είναι γεγονός που δεν είναι ψέματα, είναι μία ζωή που

είναι αμέτρητα ταινίες. Από τα παιδικά τα χρόνια μέχρι αυτή τη στιγμή που είμαι εδώ στην Ελλάδα, να θυμάμαι από τα παιδικά χρόνια που είμαστε μια οικογένεια με πάρα πολλά παιδιά, εγώ θυμάμαι τουλάχιστον από 10 χρονών και πάνω, πιο μικρό παιδικά δεν ήταν ευχάριστα να γνωρίζουμε τώρα όπως μεγαλώνουν τα παιδιά εδώ, τότε εμείς εκεί είμαστε να μην σου πω τα χειρότερα που είναι σαν ένα παραμύθι, κακό παραμύθι, πως βλέπουνε όλα τα παιδιά σήμερα, αυτό ήταν ένα παιδικό παραμύθι που βλέπουν τα παιδιά σήμερα, ήταν πάρα πολύ δύσκολα τα χρόνια που περάσαμε τα παιδικά στην Αλβανία. Από τα 10 χρονών που θυμάμαι εγώ, που μεγαλώνουμε σιγά σιγά, γιατί μια οικογένεια με 11 παιδιά, καθένας με... είμαστε δύο χρόνια έναν με τον άλλον διαφορά και βοηθούσαμε ο ένας τον άλλον με σειρά μέχρι να γινόμαστε μεγάλη ηλικία για παράδειγμα, αυτό ήταν στην οικογένεια δηλαδή... να βοηθάμε ο ένας τον άλλον μέχρι μεγάλη ηλικία. Τα σχολικά χρόνια ήταν πολύ δύσκολα, έπρεπε να βοηθάμε και σπίτι να μεγαλώνουν τα... να μεγαλώνουν όλοι μαζί στο σπίτι και να πάμε και σχολείο και να παλεύουμε να ζήσουμε, αυτό ήταν το σημαντικό να παλεύεις να ζήσεις, δεν είχαμε ούτε ψωμί να φάμε. Καμία φορά που η μάνα μας δεν είχε να μας δώσει ψωμί, πήγαμε κρυφά τη νύχτα γιατί ήταν όλα στα κρυφά γιατί ήταν και ντροπή να πάμε τη μέρα, δηλαδή δεν μπορούσαμε να πάμε να κλέψουμε και χόρτα, για να ζήσουμε, να βράσουμε να φάμε βραστά χόρτα σκέτα, να σου πω την αλήθεια ούτε αλάτι δεν είχε για να ρίξει μέσα για να φάμε. Αυτά τα χρόνια ήταν τα πιο δύσκολα δηλαδή, μέχρι να τελειώσουμε το σχολείο, όχι γιατί δεν διάβαζα να γίνομαι καλός μαθητής, είμαστε πολύ έξυπνα παιδιά σε όλη την οικογένεια, δηλαδή αυτά που θυμάμαι εγώ από το πρώτο παιδί, από τον αδερφό μου τον μεγαλύτερο μέχρι τρία τέσσερα αδέρφια πιο πίσω από μένα, γιατί τα άλλα ήταν πιο μικρά και εμείς πήραμε άλλον δρόμο, γιατί περάσαν τα χρόνια και ήρθαμε κα εδώ, άστα αυτά να μιλάω λίγο για τα παιδικά. Στα παιδικά... μέχρι που έκανα 8 χρόνια, που ήταν τότε στην Αλβανία, 8 τάξεις, πως τα λένε εδώ, δημοτικό το λέμε εμείς στην Αλβανία, εδώ είναι αλλιώς, αλλά ήξερα δηλαδή που δεν μπορούσα να σπουδάσω, γιατί με τόσο βαθμούς που έπαιρνα μπορούσα να σπουδάσω και λύκειο παράδειγμα, γιατί δεν ήμουν καλός μαθητής, ήμουν από μέτριος και πάνω, όχι από μέτριος και κάτω, γιατί έτσι ήταν το σύστημα, άμα δεν διάβαζες είχε δικτατορία με τους δασκάλους, περάσαμε άσχημα με τους δασκάλους. Είχαν δικαίωμα να κάνουν τα πάντα οι δάσκαλοι για να μορφώνουν τα παιδιά, να βοηθάνε και τα άλλα που δεν έπιαναν τα γράμματα, αλλά σαν έπιανες τα γράμματα με το ζόρι, ή από τον φόβο ή από εξυπνάδα παράδειγμα, άμα τα έπιανες τα μαθήματα εύκολα, έτσι σου φαίνεται ήταν εύκολα. Τελείωσαν αυτά, μέχρι 8 χρόνια σχολή, μετά κατευθείαν στο συνεργείο στη δουλειά, μέχρι να βγει ένας μισθός να βοηθάει την οικογένεια, περίμεναν οι γονείς ποιος μεγαλώνει να τελειώσει το σχολείο για να βγει στη δουλειά για να πάρει έναν μισθό να ζήσουν άλλοι τόσοι στο σπίτι. 13 χρονών, 13 στα 14, που έκλεινα τον Αύγουστο δηλαδή, το σχολείο τελειώνει Ιούνιο, εγώ μπήκα δηλαδή 13 χρονών και 10 μηνών, βγήκα στη δουλειά, κανονικά στη δουλειά, αλλά τα καλοκαίρια από 10 χρονών μέχρι 13, τα τρία τελευταία καλοκαίρια, πάλι δουλέψαμε καλοκαίρι. Δεν ήταν παιδικά χρόνια το καλοκαίρι, δηλαδή να παίζουμε να περνάμε καλά στο καλοκαίρι, όπως έκαναν όλες οι οικογένειες που ήταν πιο πλούσιες από εμάς, εμείς πήγαμε στα συνεργεία να βοηθάμε παράδειγμα στις αγροτικές δουλειές, για να βοηθάμε το κράτος του Χότζα, για να μαζεύουμε κάνα φράγκο να βοηθάμε την οικογένεια. Πέρασαν αυτά τα χρόνια μπήκα κατευθείαν στη δουλειά, το θυμάμαι καλά και τη μέρα που πήγα στη δουλειά, είχα μια ατυχία από τα παιδικά χρόνια, που είχα το χέρι σπασμένο και... το έχω σαν παράπονο από τους γονείς μου, δεν τους κατηγορώ γιατί τόσο ήξεραν τόσο έκαναν, έμενα από το χέρι, το δεξί χέρι με πρόβλημα γιατί όπως παίζαμε μπάλα, όπως έπαιζαν όλα τα παιδιά, έπεσα κάτω, έσπασα το χέρι, μ επήγαν σε κρατικούς γιατρούς να μου το βάλουν, γιατί έλεγαν βγήκε το κόκκαλο στο γόνατο παράδειγμα και να μου

το βάλουνε κρατικοί γιατροί, πήγαμε σε έναν, το χέρι έγινε χειρότερα, γιατί είχε σπάσει, αυτό το έμαθα στην Ελλάδα μετά από τόσα χρόνια, γιατί είχε σπάσει. Δεν μπορούσα να δουλεύω για παράδειγμα να κάνω βαριές δουλειές, γιατί είχα πόνους πολλούς από το χέρι, το χέρι έμεινε έτσι με πρόβλημα, μεγαλώνουμε και τα χρόνια περνάνε, έπιασε κρέας και τώρα...δεν γίνεται δηλαδή...έχει μείνει έτσι, ήταν το παράπονό μου αυτό για τους γονείς γιατί δεν με πήγαν σε έναν κανονικό γιατρό στην πόλη, να το δουν, να κάνουν ακτινογραφία και να δουν τι είχε, έγινε αυτό και έμεινα ανάπηρος από το χέρι, που είναι λίγο...πιο πολύ πονάω τώρα γιατί όσο περνάνε τα χρόνια έχω πιο πολύ πόνο. Μετά, από 14 χρονών μέχρι 19 που πήγα φαντάρος, δούλεψα σε αποθήκες μεγάλα, που ήταν κρατικά αποθήκες με στάρια καλαμπόκια, μεγάλες αποθήκες που ήταν κρατικά με φύλακες τα φύλαγαν νύχτα-μέρα να μην κλέβουν. Εγώ δεν ήμουν φύλακας εκεί, φύλακας ήμουν καμιά φορά τις Κυριακές, αυτές οι αποθήκες ήταν εκεί που είχαν το ψωμί του λαού έτσι τις έλεγαν, γεμάτες με στάρια και καλαμπόκι, κι αυτά τα φύλαγαν πολύ γιατί έλεγαν ότι αν γίνονταν πόλεμος να έχουμε...γιατί έτσι ήταν αυτά με τσιμέντο μέσα, πως το λένε σαν αυτά που είναι για τον πόλεμο στην Αλβανία, τέτοια ήταν και οι αποθήκες, δεν ήταν οι αποθήκες όπως εδώ που κρατάμε καλαμπόκια και τέτοια, ήταν με μπετό όλη κάτω και πάνω, και είχαν παράθυρα μικρά σαν να ήταν φυλακές.

E: Τα bunker εννοείς;

N: Ναι σαν bunker, έτσι ήταν και οι αποθήκες, και είναι ακόμα, περνάω στον δρόμο καμιά φορά και είναι ακόμα. Μετά πήγα φαντάρος δύο χρόνια και η ζωή μου σαν φαντάρος, ήταν από όλα τα αδέρφια και από όλο το σόι μου και όλοι εκεί στο χωριό, ήμουν ο πρώτος που πήγα μακριά, πολύ μακριά δηλαδή από Νότια Αλβανία που ήμαστε εμείς, πήγα Βόρεια Αλβανία, πέρα στα σύνορα με το Μαυροβούνιο, εκεί έκατσα δύο χρόνια ακριβώς, δύο χρόνια και έξι μέρες και μετά γύρισα, κατευθείαν ήρθα στην Αλβανία, είχε αρχίσει στην Αλβανία το 90', παράδειγμα σχεδόν γλιτώσαμε τον εμφύλιο πόλεμο, γιατί εγώ ήμουν φαντάρος τότε και περάσαμε το πιο δύσκολο...στο 90' έγινε αυτό και εγώ έτυχε να είμαι φαντάρος, το 89' πήγα φαντάρος και το 90' είχα ήδη ένα χρόνο φαντάρος, γιατί τότε ήταν δύο χρόνια και παραλίγο να γίνεται εμφύλιος πόλεμος. Κάτσαμε με δηλαδή με το δάχτυλο στη σκανδάλη, έτοιμοι να πολεμήσουμε, ποιον να πολεμήσουμε τότε; Καταλαβαίνεις, έτσι έγινε τότε παραλίγο εμφύλιος πόλεμος, μετά οι πιο πολλοί φίλοι μου που ήταν φαντάροι έφυγαν, κάποιοι στην Ιταλία...μπήκαν μέσα τότε που άνοιξαν κάποιες Πρεσβείες, έφυγαν και μπήκαν μέσα και έφυγαν, είχα και έναν φίλο από την πόλη μου, που ήμασταν πολύ φίλοι, και είμαστε ακόμα φίλοι.

E: Αυτοί έφυγαν παράνομα ή ζήτησαν άσυλο;

N: Ένας φίλος μου μπήκε μαζί με όπλο μέσα και.... Ζήτησαν άσυλο ναι, ζήτησαν άσυλο και έφυγαν. Εμείς τόσο καταλαβαίναμε, δεν ξέραμε τι γινόταν, δηλαδή που άρχισε να βράζει όλη η Αλβανία τότε, κάποιοι τους κατηγορήσαν, και ένας από αυτούς ήμουν κι εγώ, και δεν κατάλαβα...παράδειγμα....Άμα θέλεις να διακόψεις;;

E: Ναι ναι.

N: Κι αυτά ήταν δύσκολα χρόνια, δηλαδή που ήμουν φαντάρος, γιατί όπως είπα και πριν, λίγο το καταλάβαμε τότε τι ήταν δημοκρατία, που έλεγαν δημοκρατία δημοκρατία, ενώ κάποιοι έλεγαν κάτω η δημοκρατία, καταλαβαίνεις φαντάροι ήμαστε. Και μετά έναν χρόνο μετά, που έμαθα, όπως κάθε μήνα μαθαίνεις καινούρια πράγματα, άκουγες ιστορίες που φεύγουν...έφυγε αυτός έφυγε ετούτος, για την Ελλάδα, την

Ιταλία, που γέμισαν στη θάλασσα όλα τα καράβια, και τα παλιά καράβια που είχε η Αλβανία, γέμισε με κόσμο και έφυγαν πέρα για Ιταλία...εε.. πάλι εκεί έφυγαν πολλοί στρατιώτες όπως εμείς. Πέρασε ένας χρόνος, γύρισα, πήρα το χαρτί από τον στρατό, που τελείωσα, μου έκαναν και πρόταση για να κάτσω για μόνιμος, πως το λένε...γιατί αν καθόσουν ένα χρόνο μετά ήσουν σαν εκπαιδευτής, πως το λένε...δεν μπορώ να το πω, σαν να προετοιμάζεσαι για μια δουλειά, όπως δούλευαν κάποιοι άλλοι που πήγαν εδώ με μισθό, δηλαδή χωρία να πας σε κρατικό σχολείο, όπως τα λέγαμε εμείς στην Αλβανία, μόνο αν καθόσουν δυο ή τρία χρόνια φαντάρος είχες δικαίωμα να δουλέψεις. Πολλοί έκατσαν, εγώ δεν έκατσα γιατί ήταν και πολύ μακριά από το σπίτι μου, ήταν και οι συνθήκες δύσκολα εκεί, δεν μπορούσα να ζήσω εκεί, γι' αυτό δεν το δέχτηκα και ήρθα σπίτι, ο αδερφός μου που είναι πίσω από εμένα, είχε φύγει για την Ελλάδα με έναν άλλον φίλο από εκεί από το χωριό, πρώτη φορά από την οικογένειά μας, αυτός ήταν ο πρώτος που πάει για την Ελλάδα, και είχαμε αποφασίσει μαζί με αυτόν που ήρθε μέχρι τα Γιάννενα να δουλέψει, σε ένα χωριό κοντά στα Γιάννενα, Ελεούσα μάλλον ή δίπλα στην Ελεούσα δούλεψε, γιατί το θυμάμαι έχουμε περάσει εκεί με τα πόδια. Και αποφασίσαμε να φύγουμε, γιατί και αυτός είχε μάθει λίγα ελληνικά, να πάμε για πρώτη φορά για την Ελλάδα. 6 Νοεμβρίου του 91' ήρθα σπίτι, δεν κάτσαμε ούτε μια εβδομάδα ή δέκα μέρες αν θυμάμαι καλά, πήραμε τον δρόμο για την Ελλάδα, χειμώνα, πολύ χειμώνα. Και Γιάννενα, ο δρόμος που πήραμε τότε με τα πόδια, ο κεντρικός δρόμος που ήταν τότε από Κακκαβιά, εμείς πήγαμε παράλληλα με αυτόν. Γκρεμός ήταν, γκρεμό, δάσος ήταν δάσος, δεν μπορούσαμε να πάμε με τα πόδια πάνω στον δρόμο γιατί ξέραμε ότι θα μας έπιασαν. Πρώτη φορά που ήρθα στην Ελλάδα, δεν θυμάμαι ακριβώς τι μέρα ήταν, αλλά θυμάμαι που ήταν μετά το 6 Νοεμβρίου του 91', δεν ήταν παραπάνω από δέκα μέρες, μπορεί να ήταν 15 ή 16 Νοεμβρίου, και ήρθαμε με τα πόδια τέσσερα άτομα. Εγώ είχα τα ρούχα τα στρατιωτικά, όπως ήμουν φαντάρος με αυτά τα ρούχα, γιατί δεν είχα άλλα ρούχα που να ήταν γερά και τέτοια πως το λένε, να αντέχουν το κρύο, ήταν πολύ καλά για τον χειμώνα. Μπήκαμε στα σύνορα, περάσαμε τα σύνορα, δεν φύγαμε παραπάνω από ένα χιλιόμετρο από τα σύνορα, ήμασταν τέσσερα άτομα, εγώ ο αδερφός μου, ένας ξάδερφος μου κι ένας γείτονας εκεί, που ήμασταν και φίλοι, και μας έπιασαν φαντάροι. Τότε, αυτό το θυμάμαι πολύ καλά, γιατί ήταν η πρώτη φορά, η πιο δύσκολη για μένα, ήρθαν κατευθείαν σε μένα γιατί ήμουν με ρούχα στρατιωτικά, και ήμουν και πιο ψηλός από ότι οι άλλοι και... ήρθαν κατευθείαν σε μένα, με πιάνουν με κρατάνε, ήταν τρία άτομα αυτοί, τέσσερα εμείς, αυτοί είχαν όπλα, ο ένας ήρθε πιο κοντά, μας έλεγαν που πάτε, ο αδερφός μου που ήξερε λίγο ελληνικά, τους είπε Γιάννενα και δουλειά δουλειά. Ναι λέει θα σε αφήσουμε αλλά θα μας δώσετε λεφτά, εμείς δεν το πιστεύαμε ότι ήθελαν λεφτά, νομίζαμε ότι μας έκαναν πλάκα. Εμείς να λέμε την αλήθεια είχαμε μοιράσει τα λεφτά και τα είχαμε βάλει μέσα στα παπούτσια, ανάμεσα στο πάτωμα από το παπούτσι, μέσα που είναι πως το λένε...το είχαμε κάνει με νάιλον και τα είχαμε βάλει μέσα τα λεφτά.... Και μόνο ένας το είχε στην τσέπη, εμείς οι άλλοι τα είχαμε μέσα στα παπούτσια τα λεφτά. Βρήκανε μόνο 5 χιλιάδες δραχμές τότε, από τον φίλο όχι από τον ξάδερφο, αυτός είχε 5 χιλιάδες δραχμές, τα πήραν αυτά και εμένα μου έλεγαν όχι εσύ δεν θα φύγεις θα κάτσεις εδώ. Και είπα εγώ, που δεν ήξερα και τι να του πω, όχι θα φύγουμε μαζί, αφού τόσα έχουμε, δεν έχουμε άλλα λεφτά, μετά ήρθε ένας με το όπλο και μου το έβαλε μέσα στα δόντια, μέσα στο στόμα, και λέει εσύ εδώ οι άλλοι θα φύγουν, και μετά που έλεγε παρακαλώ παρακαλώ τώρα ήρθε φαντάρος φαντάρος ο αδερφός μου, δεν ήξερε και πολύ ελληνικά, με αυτά τα λίγα που ήξερε, είπε έφυγε άμα πάει Αλβανία καπούτ, δηλαδή άμα γυρίσει πίσω καπούτ. Το κατάλαβαν αυτοί, γιατί νόμιζαν πως εγώ δεν είχα τελειώσει φαντάρος, και γι' αυτό μας άφησαν...και φύγαμε εμείς με τα πόδια, περάσαμε το Καλπάκι από τα αριστερά, περάσαμε από ένα μνημείο που ήταν για τον πόλεμο, θυμάμαι πολύ καλά

γιατί κοιμηθήκαμε εκεί το βράδυ, είχε πολύ κρύο και εκεί μας έπιασε η νύχτα, γιατί περάσαμε πρωί πρωί τα σύνορα, στην Κακκαβιά φτάσαμε δηλαδή το απόγευμα, δηλαδή κοιμήθηκαμ εκεί και μετά τα ξημερώματα περάσαμε τα σύνορα. Μετά στο Καλπάκι μας έπιασε πάλι η νύχτα, δεν μπορούσαμε να περπατήσουμε, εκεί ξημέρωσε, μετά περάσαμε πάλι το Καλπάκι από αριστερά, γιατί ξέραμε που ήταν ένα μεγάλο στρατόπεδο στα δεξιά, γιατί τα ήξερε ο αδερφός μου γιατί τα είχε δει με το λεωφορείο που ήρθε. Περάσαμε και το στρατόπεδο, ανεβήκαμε απάνω στα βουνά, για να φεύγουμε μέσα στο δάσος, και που είχε πως το λένε, μονοπάτια και τέτοια από ζώα, για να περπατάμε πιο γρήγορα. Μετά φτάσαμε στον κάμπο, σε εκείνα στα χωριά, μεγάλα χωριά που έχει κάμπο εκεί, καλαμπόκια και τέτοια. Και τότε που περάσαμε ήταν το καλαμπόκι μέχρι απάνω, το είχαν αφήσει, δεν είχαν προλάβει δεν ξέρω, είχε πολύ καλαμπόκι, δεν είχαμε δει εμείς τόσο πολύ, και μετά περπατάμε περπατάμε στα όρθια, πριν να πάμε στην Ελεούσα, μας έπιασαν αυτοί που είναι για τα σύνορα πως λέγονται...όχι φαντάροι...συρόοοοο...συροφύλακας...συνοροφύλακας. αυτοί μας έπιασαν και μας πήγαν σε ένα μεγάλο στρατόπεδο στα Γιάννενα. Εκεί ήταν πάρα πολλοί άτομα, πολλοί Αλβανοί, πάρα πολλοί, ήταν το 91', εκεί ήταν πάρα πολλοί άτομα, θα ήταν 500, θα ήταν 1000, μας έβαλαν όλους μαζί σε ένα μεγάλο στρατόπεδο, που ήταν πριν να πάμε εκεί που γυρνάμε για το νοσοκομείο, δεν το θυμάμαι πως λεγόταν το μέρος, θυμάμαι που ήταν από Γιάννενα προς την Άρτα πέρα, ήταν σαν γήπεδο εκεί. Τώρα έχουν χτίσει στα Γιάννενα, έχει γίνει ένα εκεί, δεν το θυμάμαι που ακριβώς, τι έχει εκεί μέσα, αλλά ήταν μεγάλο στρατόπεδο, μας έβαλαν σε σειρά όλους εκεί, μας έδιναν ψωμί και τέτοια. Ααα εμείς λέγαμε μάλλον μας κρατάνε εδώ, γιατί μάλλον θα μας δώσουν χαρτί, για να μας κρατάνε όλους μαζί εδώ κάτι περιμέναμε, γιατί ήμασταν πάρα πολλοί άτομα. Μετά που ρώτησαν από πού είσαι, όποιος ήταν από το Τεπελένι, το Αργυρόκαστρο από δω τα είχαν χώρια, τα έβαλαν χώρια αυτά, εμάς εκεί, από πού είσαι, λέγαμε την αλήθεια, γιατί λέμε κάτι θα μας κάνουν κάτι θα δώσουν χαρτί, γιατί έτσι ακούσαμε ότι θα μας δώσουν χαρτί, το 91', το θυμάμαι πολύ καλά αυτό γιατί είχαμε και χαρά δηλαδή που δεν μας έκαναν τίποτα, μας κράτησαν εκεί, και δεν μας γύρισαν Κακκαβιά δηλαδή για να γυρίσουμε πίσω. Μας κράτησαν όλη τη μέρα εκεί, από το μεσημέρι που μας έπιασαν τη νύχτα μας κράτησαν εκεί, την άλλη μέρα πάλι μέχρι το μεσημέρι, 24 ώρες παράδειγμα, μία φορά μας έδωσαν ψωμί, μετά έφεραν λεωφορεία και μας γύρισαν πίσω. Κάποιοι έφυγαν αλλού, τώρα όπως το κατάλαβα εγώ μετά, αυτό το γεγονός δηλαδή, έμαθα πως όποιος ήταν από Αργυρόκαστρο, από Σαράντα από Τεπελένι, τα πήγαν και τα έβαλαν εδώ στα ΤΕΙ, θυμάμαι εγώ που τα βρήκαμε εδώ, που ήταν στο κάμπινγκ τα λέμε εμείς στα αλβανικά, εδώ δεν ξέρω πως λέγονται, τα μαζεύανε και τα έφεραν εδώ, όπως είπα υπάρχουν και παιδιά που γνωρίζω από τότε ήταν εδώ, ήταν εδώ και στην Άρτα. Κι εμείς μας γύρισαν πίσω. Τότε ήταν η πρώτη φορά που ήρθα στην Ελλάδα, μετά από αυτό δεν έκατσαμ παραπάνω από είκοσι μέρες, ήρθαμε χειμώνα πάλι εδώ, περάσαμε από άλλον δρόμο γιατί βρήκαμε κάτι άλλα παιδιά, που έλεγαν και με λεφτά τότε, περάσαμε με χιόνι τότε στα βουνά, είχε χιονίσει απάνω.

E: Πόσο καρό κάνατε να φτάσετε;

N: Εεεε αναλόγως, εγώ τότε πρώτη φορά που έφυγα, κάναμε 3 μέρες μέχρι εκεί, από το σπίτι μιλάω, γιατί μια μέρα ξημερώσαμε στην Κακκαβιά, στα σύνορα, μία μέρα στο Καλπάκι, μία μέρα στα Γιάννενα, στο στρατόπεδο, άρα τρεις μέρες είχα φύγει από το σπίτι. Αλλά τη δεύτερη φορά που θυμάμαι που ήταν χειμώνα, ήταν πολύ χειμώνα, πολύ χιόνι, ανεβήκαμε σε μια εκκλησία απάνω, δηλαδή δεξιά από Κακκαβιά όπως παίζουμε μέσα από Αλβανία δεξιά πάνω σε ένα βουνό, συνέχεια δεξιά από τον κεντρικό δρόμο προς τα Γιάννενα. Είναι ένα μεγάλο βουνό εκεί που απάνω απάνω είχε

μια εκκλησία και έναν σταυρό. Ανεβήκαμε εκεί γιατί μας έπιασε, πως το λένε, χιόνι, εγώ λόγω που ήξερα πως το χιόνι... να μην πάμε στα πλάγια γιατί απάνω δεν κρατάει χιόνι εκεί, ανεβήκαμε εκεί, μπήκαμε μέσα στην εκκλησία. Και τα πόδια είχαν μαυρίσει, είχαν γίνει από το κρύο δεν έχεις ιδέα, βρήκαμε λαμπάδες εκεί μέσα, ανάβαμε λαμπάδες, με λαμπάδες πως το λένε... και έκαψαμαν πλαστικές καρέκλες που είχαν εκεί μέσα, πλαστικές καρέκλες, θυμάμαι ήταν δύο πλαστικές καρέκλες εκεί, δεν είχε άλλες καρέκλες, μόνο δύο, και είχε και εικόνες, εικόνες δεν το πειράξαμε καθόλου, μόνο κάψαμε καρέκλες. Γιατί η μάνα μας, όσα φορές έπαιρναμαν δρόμο μας έλεγε, μπορεί να μην ήξεραμε τι ήταν εκκλησία και τζαμί στην Αλβανία, αφού δεν είχαμε αυτά στην Αλβανία, όσες φορές πήραμε δρόμο από Αλβανία μας έλεγε «Ο Θεός μαζί σας», πάρτε αυτά, ψιλά λεφτά μας έδινε συνέχεια, για να βάλουμε μέσα... εεε... πως το λένε... εδώ τα λένε στους δρόμους που έχει εδώ, στα εκκλησιάκια τα μικρά, εμείς το λέμε στο καλό μέρος, και βάζαμε συνέχεια ψιλά λεφτά, αλβανικά, καμία δραχμή, αν είχαμε ποιος είχε τότε δραχμή, παράδειγμα δέκα δραχμές, δεν ξέραμε πως ήταν τότε οι δραχμές, βάλαμε ψιλά, δεν παίρναμε ποτέ λεφτά από αυτά εκεί γιατί δεν θα μας πάει καλά το δρόμο αν παίρνουμε λεφτά από κει, να μην τα πειράζουμε, και λέγαμε στα αλβανικά να μην πάρουμε γιατί δε θα μας πάει καλά το δρόμο, να μην πάρουμε ποτέ ποτέ. Εκεί στην εκκλησία, τελείωσαν οι λαμπάδες που βρήκαμε εκεί, και καρέκλες, έγινε μαυρίλα μέσα, γιατί το καπνό από πλαστικά και τα ρούχα καταλαβαίνεις τι γίνεται. Και μετά ξημερώσει, βγήκαμε πάλι από το παράθυρο, ένα πολύ μικρό παράθυρο εκεί, να περιμένουμε να ξημερώσει γιατί δεν ήξερες εκεί, ήταν δέντρα από παντού, δεν μπορείς να περπατάς πάνω στο βουνό, έφυγαμαν μετά το πρωί που μόλις να βλέπεις λίγο το δρόμο, που ξημερώνει που φαίνεται λίγο καλά, και μετά φύγαμε πάνω πάνω, να μην πάμε στα πλάγια, δεξιά ή αριστερά γιατί είχε πολύ χιόνι παραπάνω από το γόνατο και πέρασαμε μόνο από μονοπάτια απάνω στο βουνό. Μέχρι να κατεβούμε σε ένα χωριό κάτω, εκεί είπαμε άστο δεν μπορούμε να περπατάμε άλλο ας μας πιάσουνε, γιατί είχε πολύ χιόνι και πολύ κρύο. Βγήκαμε εκεί σε εκείνο το χωριό, το θυμάμαι πάρα πολύ καλά, ήταν ένα ζευγάρι γέροι δηλαδή, μόλις μας είδαν κατευθείαν μας έδωσαν ψωμί, φαί, ότι είχαν εκεί μας έδωσαν, μας έβαλαν όχι μες στο σπίτι, αλλά σε ένα καλύβα που ήταν δίπλα στο σπίτι και εκεί μας έδωσαν φαί. Λέγαμε εμείς αν έχει λεωφορείο εδώ, αν περνάει στρατός να έρθουν να μας πάρουνε. Αυτοί μας έλεγαν τραβάτε όπως είναι ο δρόμος εδώ, είναι... πως το λένε οι στρατιώτες είναι μπροστά, θα βρείτε ένα τέτοιο με... φύλακες... που είχε στρατιώτες. Και πήγαμε μέχρι εκεί, μας πήραν, γιατί είχαν μουδιάσει τα πόδια, πολύ χειμώνα και συνέχεια βροχή και χιόνι, κάτω έβρεχε, απάνω χιόνιζε, πήγαμε εκεί. Εκεί αντί να μας συμπεριφερθούν καλά, πάλι άσχημα, και πήγαμε και μόνοι μας, δηλαδή εκεί μας έβαλαν κάτω με δεμένα τα χέρια πίσω, αφού εμείς παραδόθηκαμ, δεν πήγαμε για να κάνουμε κάτι, να πας να παραδοθείς δηλαδή και να σε βάλουν κάτω εκεί στη λάσπη, που ήταν απ' έξω από πως το λένε... το θυμάμαι πολύ καλά το μέρος. Μας έβαλαν κάτω, πίσω τα χέρια, μέσα στη λάσπη, βρεγμένοι ήμαστε, και λίγο από τον φόβο και λίγο από το κρύο, όλοι τρέμαμε, όλοι, δηλαδή ήμαστε 8 άτομα αν θυμάμαι καλά, γιατί πέντε ήμασταν εμείς, πάλι τέσσερα, ο αδερφός μου, ο ξάδερφός μου, που ήρθε πρώτη φορά και πέρασε άσχημα, και τον είχαμε τον πιο μικρό, μας έπιασαν και μετά μας έβαλαν σε μια μικρή κλούβα, πάρα πολύ μικρή. Άρα και αυτό ήταν η δεύτερη φορά, που ήρθα για την Ελλάδα, και είπα... μας διώξαν και τότε μας πήγαν μέσα στα Γιάννενα και από κει με λεωφορείο πάλι στην Κακκαβιά, αυτή η φορά, η δεύτερη φορά ήταν ταλαιπωρία πάρα πολύ μεγάλη... και είπα τέρμα δεν πάω για την Ελλάδα. Μετά πήγα, ντύθηκα αστυνομικός στην Αλβανία, έγινα αστυνομικός στην Αλβανία, δούλεψα εκεί 6-7 μηνες πόσα δούλεψα, έφυγα κι από κει γιατί άλλον δρόμο, να μην σου πω πολλές ιστορίες γιατί δεν τελειώνουν ποτέ, ήρθα πάλι για την Ελλάδα το 92'. Αλλά να μην τα πω εγώ

όλα αυτά, γιατί εγώ έφτασα με τα πόδια, από τότε που έφυγα από αστυνομικός, και ήρθα στην Ελλάδα 37 φορές με τα πόδια, με τα πόδια μόνο, Αλβανία- Κακκαβιά 37 φορές, έχω περάσει μέσα σε αυτές τις φορές, έχω περάσει κι από Κόνιτσα, από Καστίτσα, εκεί έχω περάσει 2-3 φορές, πιο πολλές φορές από εδώ...37 φορές...δεν έτυχε να δουλεύω, δεν είχα τύχει να κάτσω πολλές...δηλαδή πριν...να σταθεροποιηθώ σε ένα μέρος παράδειγμα. Δηλαδή, όσες φορές ήρθα, έχω φτάσει και στην Κρήτη παράνομα, πέρασα στην Κρήτη παράνομα και γύρισα πάλι μόνος μου, γιατί δεν είχα παρέα καλή παρέα και άντε είπα πάλι πίσω. Από Ηράκλειο Κρήτης έχω γυρίσει πάλι πίσω με τα πόδια μου, αυτό δεν το ξεχνάω μέχρι να πεθάνω, μου έδωσε ο θεός τύχη, έφτασα μέχρι στην Κρήτη και δεν έκατσα να σταθεροποιηθώ εκεί, να κάτσω να βρω δουλειά, είναι και τύχη καμιά φορά είναι και το μυαλό, δεν είναι μόνο τύχη καμιά φορά πρέπει να λειτουργεί και το μυαλό. Πέρασαν αυτά τα χρόνια, μέχρι που παντρεύτηκα στο 98', πριν να παντρευτώ το 98', το 1997 πήρα βίζα στο Αργυρόκαστρο όχι στα Τίρανα, 325 χιλιάδες δραχμές τότε, πήραμε βίζα ήρθαμε εδώ πάλι σε αυτό το χωριό, πως το λένε...ήρθα με βίζα, από τότε που ήρθα με βίζα εδώ μετά έκατσα και δεν έφυγα πουθενά αλλού.

E: Τότε ήρθες με τη γυναίκα σου;

N: Όχι αυτό έγινε το 97', με τη γυναίκα μου παντρευτήκαμε το 98', το 97' ήρθαμε με βίζα, τον Ιανουάριο του 98' μάλλον αν θυμάμαι καλά έγινε η πρώτη φορά που...ναι Ιανουάριο του 98' ήταν, που γράφτηκαν όλοι με τον νόμο του Σημίτη τότε, που γράφτηκαν για άδεια παραμονής. Εγώ είχα τη βίζα, και με τα στοιχεία που είχα στη βίζα έδωσα και για άδεια παραμονής, πήγαμε εδώ στην Άρτα, μας πήγε ένας από δω στο χωριό που ήξερε τα γραφεία που ήταν, και γραφτήκαμε να πάρουμε άδεια παραμονής, γιατί η βίζα θα έληγε εεεε...το πήραμε Ιούλιο ή Αύγουστο, έναν χρόνο θα είχαμε βίζα, από Αύγουστο του 97' μέχρι Αύγουστο του 98'. Το 98' δηλαδή τον Σεπτέμβριο γνώρισα τη γυναίκα μου, τον Οκτώβριο παντρεύτηκα, γιατί έλεγα όχι σαν άλλα παιδιά τότε στην Αλβανία, που γνώριζαν και αρραβωνιάζονταν ή με προξενιό ή με αγάπη πως το λένε...που παντρεύτηκαν και άφησαν τις γυναίκες εκεί. Εγώ είχα από τότε το μυαλό και λέω να θα τύχει να παντρεύομαι θα πάρω τη γυναίκα μου στην Ελλάδα, και αν θα συνεννοηθούμε με τους γονείς της κοπέλας θα την πάρω στην Ελλάδα. Γνωριστήκαμε, γνώρισα και πολύ καλά τα πεθερικά μου, δηλαδή τι μυαλό είχαν, αν μπορούσαν...γιατί μοναχοκόρη είχαν, τρία αγόρια και μοναχοκόρη ήταν η γυναίκα μου, με έδωσε πολύ καλά πως το λένε...πάρε την έχω εμπιστοσύνη πάρε την για την Ελλάδα. Ήρθαμε Ελλάδα παράνομα και οι δύο μαζί, η γυναίκα μου ήταν παράνομα, εγώ είχα άδεια παραμονής, ήμασταν στο ίδιο ταξί. Το ταξί, μας βοήθησε και ο πεθερός μου από κει, που βρήκαμε ταξιτζή δηλαδή που δούλευαν με λεφτά, η γυναίκα μου ήρθε σαν φοιτήτρια στα Πανεπιστήμια στα Γιάννενα, έτσι έγραφαν τα χαρτιά τότε, εγώ ήμουν μέσα στο αμάξι σαν εεε πως το λένε...πελάτης, μπήκα στο ταξί, ήταν κανονικός ταξιτζής αυτός από την Αλβανία, είχε χαρτιά σαν Βορειοηπειρώτης, γιατί μάλλον από κει ήταν ο ταξιτζής, ναι, και ήρθαμε στην Ελλάδα με τη γυναίκα μου, δηλαδή παντρευτήκαμε 11 Οκτωβρίου, και 18, μία εβδομάδα μετά από τον γάμο ήρθαμε εδώ. Από δω μετά χτίσαμε τη ζωή, από δω άρχισαν τα όνειρα, από δω μας τα προσέφεραν όλα, ας βοήθησαν, γιατί δεν ήταν πολλές οικογένειες, δύο εμείς, εγώ και ο μεγαλύτερος αδερφός μου, κι αυτός ήρθε κι αυτός παράνομος με τη γυναίκα του εδώ. Και από τότε από το 98' που ήρθαμε εδώ, Οκτώβριο ήρθα εγώ, Σεπτέμβριο ήρθε ο αδερφός μου με οικογένειες. Χτίσαμε τη ζωή σε αυτό εδώ το χωριό, και από δω περνάμε πολύ καλά να λέμε, δηλαδή σε αυτό το χωριό έχουμε γίνει ένα, περνάμε χαρές και λύπες όλοι μαζί, έτσι το νιώθω εγώ δηλαδή. Εγώ περνάω πολύ καλά σε αυτό εδώ το χωριό, νιώθω δηλαδή ότι και χαρές σε αυτό το χωριό και λύπες τα

περνάμε όλοι μαζί, δεν ξέρω δηλαδή πως το καταλαβαίνουν οι άλλοι, εγώ έτσι το καταλαβαίνω. Περνάμε πολύ καλά, δουλεύουμε, αυτό είναι μέχρι εδώ που έχουμε φτάσει και μπορεί, μπορεί λέω εγώ αν δουλέψουμε πιο πολύ με μυαλό θα είμαστε πιο καλύτερα ακόμα, έπρεπε να λειτουργήσουμε πιο, πιο...νωρίς δηλαδή, θα είχαμε φτάσει...θα είχαμε κάνει πιο πολύ ακόμα από όσα έχουμε φτάσει μέχρι τώρα, γιατί δουλέψαμε πολύ σκληρά και πρέπει να δουλεύουμε και με το μυαλό σκληρά, όπως δουλέψαμε με χέρια και πόδια, με δύναμη δηλαδή, αλλά έπρεπε να είχαμε δουλέψει και με το μυαλό πιο πολύ, θα είχαμε φτάσει πιο ψηλά ακόμα. Είμαστε καλά, αλλά υπάρχει και πιο καλύτερα. Αυτά. Αυτό έλεγα η ζωή η δικιά μας είναι ταινία αμέτρητες δεν τελειώνουν ποτέ, γι' αυτό καλά είναι και τόσο.

E: Ωραία, σε ευχαριστώ για όλα αυτά που μου διηγήθηκες. Θα ήθελα τώρα να σου κάνω κάποιες ερωτήσεις.

N: Ναι.

E: Υπάρχει κάποιο πρόσωπο, κάποιος άνθρωπος, που θεωρείς ότι σε επηρέασε ή συνέβαλε στο να διαμορφωθεί ο χαρακτήρας σου και η ταυτότητά σου;

N: Να με επηρεάσει για καλό ή για κακό παράδειγμα.

E: Εεεε για καλό.

N: Για καλό είναι αμέτρητα, υπάρχει πάρα πολύ πρόσωπα, πάρα πολλοί, για παράδειγμα το πρόσωπο που...μένω σε αυτό το σπίτι, που είναι 92 χρονών και έχει μυαλό για πρωθυπουργός στην Ελλάδα, έχει ακόμα μυαλό, τον έχω σαν πατέρα μου αυτόν. Με βοήθησε πάρα πολύ στη ζωή, αλλά δεν τα κατάλαβα όλα αυτά τα πράγματα δεν τα κατάλαβα τόσο.

E: Σε ποιο πρόσωπο αναφέρεσε ακριβώς δεν έχω καταλάβει.

N: Είναι ο ιδιοκτήτης του σπιτιού, που μένω τώρα εδώ. Αυτός είναι 92 χρονών και έχει περιουσία, έχει... Αυτός με έχει σπρώξει να κάνω σωστή...σωστά πράγματα παράδειγμα, οικονομικά και σαν χαρακτήρας, μου δείχνει πώς να είμαι άνθρωπος παράδειγμα. Αυτός έχει δύο κοπέλες, η μία είναι δασκάλα και η άλλη πάλι πως το λένε...έχει τον άντρα της δάσκαλο. Αλλά μας βοήθησαν και άλλοι άνθρωποι εδώ, δεν είναι μόνο ένας, παράδειγμα σε όλο το χωριό.

E: Αναφέρομαι στο αν σε έχει επηρεάσει κάποιο πρόσωπο στη διαμόρφωση της ταυτότητάς σου, όχι αν σε έχει βοηθήσει για να ενσωματωθείς στην Ελλάδα. Για να διαμορφωθεί η προσωπικότητά σου, ο χαρακτήρας σου, εκτός από αυτόν τον άνθρωπο που μου λες εδώ, στην Αλβανία, υπάρχει κάποιο πρόσωπο;

N: Δεν θυμάμαι ποτέ από την Αλβανία κάποιο πρόσωπο.....

E: Οι γονείς σου ας πούμε, δεν θεωρείς ότι συνέβαλαν στο να διαμορφωθεί η ταυτότητά σου;

N: Οι γονείς μας είναι ήρωες για μας, γιατί με όσα είχαν και με όσα ήξεραν, δηλαδή δεν ήξεραν τι γίνεται έξω από την Αλβανία, και ήταν σε ένα κλουβί, η ζωή που έκαναν οι γονείς μου ήταν σαν ένα άνθρωπο φυλακισμένο μέσα σε ένα κλουβί. Μας βοήθησαν πάρα πολύ να είμαστε αυτοί που είμαστε σήμερα, που είμαστε σωστοί άνθρωποι, που δεν ξέραμε τι είναι το κλέψιμο, δεν ξέραμε τι είναι το κακό, να βρίζαμε τον άλλον, άμα

θα τον βρίζεις τον άλλον ή μάλλον αν σε βρίζει άλλος έλεγαν να τους πεις ευχαριστώ και να φύγεις. Αυτό έχουμε μάθει από τους γονείς μας. Άρα, πρώτα είναι οι γονείς μου. Από άλλα πρόσωπα δεν μπορώ να θυμάμαι εκτός από οικογένεια.

E: Ωραία, μπορείς να μου πεις για ποιον λόγο τελικά αποφάσισες να φύγεις από την Αλβανία;

N: Λόγο...υπάρχουν πολλοί. Δηλαδή, εμείς από έναν λαό, που όπως έλεγα και πριν μεγαλώσαμε και πως φτάσαμε μέχρι εκεί, θέλαμε να ξέρουμε πως είναι η ζωή έξω από την Αλβανία. Και ήταν αυτό το πράγμα δηλαδή, πως θα είναι, πως ζούνε ο κόσμος έξω από την Αλβανία, γιατί εμείς εκεί δεν ξέραμε ούτε τι έχουμε να φάμε σήμερα ή αύριο, γι' αυτό λόγω οικονομικά, που φύγαμε από Αλβανία, αυτό ήταν το πρώτο και μετά όλα τα άλλα τα φέρνει η ζωή. Το πρώτο πρώτο ήταν το οικονομικό.

E: Μπορείς να θυμηθείς πως αισθάνθηκες την πρώτη φορά που έφτασες στην Ελλάδα; Τι συναισθήματα είχες μέσα σου;

N: Θέλεις την αλήθεια, την αλήθεια μόνο. Η διαφορά ήταν...Στη ψυχή μου δηλαδή, γιατί το κατάλαβα με τα μάτια μου, γιατί τα μάτια βλέπουν μετά λειτουργεί το μυαλό, τα μάτια είδαν τη διαφορά. Εγώ έβλεπα τη διαφορά μόνο στην Κακκαβιά, από εκεί κατάλαβα...και για πολλά χρόνια, όσες φορές έβλεπα αυτή τη διαφορά, είπα ο Θεός έχει βάλει μία γραμμή απάνω, ένα σύνορο, εκεί που ήταν τα σύνορα, και είχε χωρίσει τη ζωή. Από κει και από δω. Από κει ήταν πώς να σου πω...κατάξερα, κατάρα το λέω εγώ, ξερά, από δω ήταν η ζωή οξυγόνο, πρασινάδα, σαν τα πνευμόνια από τα σύνορα έπαιρναν ζω. Θυμάμαι μόνο από την Κακκαβιά, αυτό ήταν χαρά για μένα, μόνο που έβλεπα τη διαφορά από τα σύνορα. Μέσα μετά εδώ, εκεί ήταν η διαφορά δεν μπορώ να το περιγράψω αλλιώς, η διαφορά ήταν από την Κακκαβιά, το δάσος, το οξυγόνο που φούσκωνε τα πνευμόνια, με την πρασινάδα που χορταίνουν τα μάτια. Εκεί ήταν ξερά τα πάντα, δεν υπήρχε τίποτα, μόνο πέτρες και ξερά. Αυτή ήταν η διαφορά για μένα, μετά....

E: Και τα συναισθήματα που ένιωθες τότε, που από ότι καταλαβαίνω χάρηκες και ανυπομονούσες να γνωρίσεις την Ελλάδα, τα συναισθήματα αυτά είναι το ίδιο με τώρα;

N: Μμμμ πιο πολύ είναι τώρα, εεεε δεν μπορούμε να γυρίσουμε πίσω στην Αλβανία, γιατί εδώ είναι ο τόπος που αγαπάμε και που μένουμε, δηλαδή εκεί νιώθουμε ξένοι, εδώ νιώθουμε σαν το σπίτι μας σαν να είναι το μέρος μας, δεν το λέω αυτό για δικαιολογίες και τέτοια. Στην Αλβανία, αν θα πάω 24 ώρες, και λέω την άλλη μέρα πότε θα φύγω, είναι είναι διαφορά.

E: Εδώ όταν ήρθατε τα πρώτα χρόνια, όταν ήρθες και μαζί με τη γυναίκα σου, ή πιο πριν, υπάρχει κάποιο γεγονός που να σε βοήθησε έτσι ώστε να ενταχθείς στο χωριό;

N: Ναι, όταν πρωτοήρθαμε με τη γυναίκα μου, το θυμάμαι πολύ καλά, ήρθαμε κατευθείαν με τη γυναίκα μου το βράδυ, εκτός του ότι μας περίμενε ο αδερφός μου, περίμενε και ο μπάρμπα που έκατσα τόσα χρόνια. Μας βοήθησε με όλα τα πράγματα, παράδειγμα έπιπλα τέτοια, για να κάτσουμε να...πως το λένε. Γιατί ήμασταν νιόπαντροι, καταλαβαίνεις τώρα αφού θα περάσουμε τον μήνα του μέλιτος μέσα στο αχούρι, κι εκεί το περάσαμε, δηλαδή μήνα του μέλιτος μέσα στο αχούρι, βγάλαμε τα χορτάρια έξω, το ασβεστώσαμε όλη την ημέρα για να κοιμηθούμε το βράδυ, αλλά τα άλλα τα πράγματα μας τα έφεραν οι άλλοι.

E: Δηλαδή σας βοηθούσαν οι χωριανοί;

N: Όλοι, σχεδόν όλοι, δηλαδή με αυτούς που είχαμε συνεργαστεί για δουλειές και τέτοια μας βοήθησαν πάρα πολύ, αλλά δεν μπορώ να θυμάμαι ένα συγκριμένο άνθρωπο, σχεδόν όλοι μας βοηθούσαν όλοι.

E: Ωραία, τα πρώτα χρόνια που έμενες εδώ, πριν έρθεις με τη γυναίκα σου, μπορείς να θυμηθείς ποιες δυσκολίες αντιμετώπιζες;

N: Είναι πολλά...Οι δυσκολίες ήταν καθημερινά εδώ.

E: Μπορείς να πεις παράδειγμα, είχαν να κάνουν με τη γλώσσα ας πούμε;

N: Η γλώσσα για μας δεν ήταν και πολύ πολύ δύσκολο, γιατί το πιάσαμε, εγώ όσα ξέρω να μιλάω τώρα τόσο ήξερα και τότε στην αρχή. Τόσο τα έπιασα τα ελληνικά, όπως τα έπιασα τότε στα βάτα, έτσι μου έμειναν, δεν μπορώ να μάθω παραπάνω, δεν μπορώ να λέω καθαρά τα ελληνικά, όπως ήμουν και τότε είμαι και τώρα, δεν λέω για την αρχή, λέω για μετά από 2-3 χρόνια παράδειγμα. Έτσι τα έμαθα και δεν ήταν δυσκολία για μας η γλώσσα. Δυσκολία για μας ήταν που ήμασταν παράνομοι και δουλεύαμε και με φύλακα, μας έπαιρνε για δουλειά, έκατσε έξω στο κτήμα, νανα μας φυλάει, κατάλαβες τώρα; Μην πάει κανένας ρουφιάνος να μαρτυράει που έχει εργάτες, και να έρθουν να μας πιάσουνε και είχε και πρόστιμο, θυμάμαι πολύ καλά τότε είχε πρόστιμο, άμα έπιαναν Αλβανό. Κάθε αγρότης και ιδιοκτήτης άμα σε έβαζε για δουλειά είχε πρόστιμο, άμα έπιαναν παράνομο Αλβανό. Αυτό ήταν τα πιο δύσκολα για μας, καθημερινά.

E: Στέγη είχατε;

N: Όχι, δεν είχαμε στέγη, μέσα στα βάτα, μέσα στα...φτιάξαμε μόνοι μας με....σαν θερμοκήπιο, παράδειγμα με νάιλον, νύχτα μέσα στα βάτα..εμμμμ...πολύ δύσκολα χρόνια, καθημερινά. Όσο κάτσαμε δηλαδή, γιατί πολλές φορές έκαναν προσπάθεια να μας πιάσουν και τη νύχτα η αστυνομία. Είναι αλήθεια αυτά δεν είναι ψέματα, όλοι εδώ στο χωριό ξέρουν πόσες φορές μας κυνήγησε η αστυνομία να μας πιάσει. Μία φορά μόνο μας έπιασαν μέσα, ήταν Πρωτοχρονιά και δεν πιστεύαμε πως θα έρθουν να μας πιάσουν για Πρωτοχρονιά, άλλες φορές γλιτώσαμε γιατί είχαμε κάνει κρυφούς δρόμους, από αλλού μπαίναμε μέσα, στον κεντρικό δρόμο παράδειγμα, και είχαμε κάνει μέσα κάτω από τα βάτα, είχαμε κάνει δρόμους για να βγούμε σε περίπτωση που πως το λένε...Η αστυνομία ήξερε για παράδειγμα δύο δρόμους, και μας τους έκλεισε θυμάμαι τώρα μία φορά, γιατί είναι πολλές φορές, αλλά μία τώρα που θυμάμαι, ήρθε από δύο μεριές, μας έκλεισαν μέσα, είχαν έρθει με φακό και με πως το λένε...και εμείς βγήκαμε από αλλού. Αυτοί άκουγαν φωνές και τον θόρυβο που εμείς φύγαμε, αλλά δεν ήξεραν από πού βγαίνουμε, γιατί το χωράφι ήταν δέκα στρέμματα μόνο βάτα, γιατί εμείς το μέρος το ξέραμε πολύ καλά και ξέραμε που θα φύγουμε. Πολλές φορές είχαμε πάρα πολλές τέτοιες περιπτώσεις, που δεν μπορούσαμε να δουλεύαμε ελεύθερα, θέλω να σου πω που ένα ποντίκι τη νύχτα, που με τα ποντίκια κοιμηθήκαμε και εμείς, γιατί είχε ποντίκια παντού στα βάτα ή αλεπού και άλλα ζώα. Λέγαμε κάντε ησυχία μπορεί να είναι αστυνομία.

E: Μπορείς να μου πεις Nardi, τι σημαίνει για σένα η λέξη πατρίδα;

N: Δεν νιώθω πολύ πατριώτης για την Αλβανία, το λέω έτσι γιατί μπορεί να το ακούσει κανένας Αλβανός και...δεν νιώθω δεν με νοιάζει πολύ η σημαία ή να είμαι φανατικός Αλβανός, δεν με νοιάζει καθόλου. Καμιά φορά που κάνουμε εδώ στην Ελλάδα για τέτοια πράγματα ξέρεις τι γίνεται, καμιά φορά που συζητάμε, εμείς το λέμε, και εγώ

και ο αδερφός μου έλα πάρε τα δικά μας χωράφια, άμα είναι να τσακωνόμαστε για τα χωράφια, πάρε τα δικά μας τι τα θέλουμε. Δεν είμαστε εμείς...να λέω τι σημαίνει πατρίδα για μένα. Παράδειγμα πατρίδα για μένα να σου πω τι είναι, περιμένω κάθε καλοκαίρι να πάμε, καλοκαίρι τώρα που έχω οικογένεια και παιδιά, περίμενα το καλοκαίρι γιατί έλεγαν τα παιδιά άντε πότε θα πάμε στη γιαγιά και στον παππού στην Αλβανία, μόνο αυτό ήταν. Αυτό λέγαμε άντε να πάμε στην πατρίδα, σαν να ήταν διακοπές για μας, δεν πήγαμε εδώ στην Ελλάδα διακοπές, πήγαμε στην Αλβανία, γιατί μία φορά τον χρόνο πήγαμε στην Αλβανία, πιο πολύ για τα παιδιά που ήθελαν να πάνε οπωσδήποτε.

E: Θεωρείς ότι έχεις τα ίδια δικαιώματα με έναν Έλληνα πολίτη;

N: Όχι, καθαρά όχι, γιατί υπάρχει πολλές περιπτώσεις που έχουμε τραβήξει λόγω, και χαρτιά, να λες λόγω γραφειοκρατίας, να λες είναι ρατσισμός, δεν μπορώ να το πω, αλλά είναι πολλές περιπτώσεις, αμέτρητες, που δεν είμαστε το ίδιο.

E: Στα παιδιά σου λες ιστορίες από τη μετανάστευση;

N: Πολλές φορές. Κάθονται και το ακούνε, τους αρέσει να ακούνε για αυτά που έχουμε τραβήξει και συνέχεια μου ζητάνε να λέω ιστορίες για το πώς ήρθα με τα πόδια εδώ, πως ήμασταν εκεί, και καμιά φορά που συζητάμε με τα παιδιά, αυτά μας κρατάνε σαν να έχουμε κάνει πολλά. Εγώ δεν το παραδέχομαι μπροστά τους, δεν έχουμε κάνει και τόσο πολλά, αυτά λένε όχι έχετε κάνει πάρα πολλά. Ήρθατε, όπως ήρθατε και έχετε φτάσει εκεί που είστε.

E: Εννοείς, ότι είναι περήφανα για σας;

N: Όπως το καταλαβαίνω ναι!

E: Ωραία αν και μου είπες κάποια πράγματα, θα σου κάνω την ερώτηση. Μπορείς να περιγράψεις τη σχέση που έχεις με τους ανθρώπους εδώ στο χωριό, αν δέχτηκες ποτέ ρατσισμό, ήταν η σχέση σου θετική ή αρνητική;

N: Πιο πολύ ήταν θετική, πιο πολύ...πάρα πολύ θετική. Με τους ανθρώπους εδώ έχουμε περάσει πολύ καλά. Σκέψου να δεις, όπως καταλαβαίνω, αυτό που είπα πριν, ότι έχουμε περάσει και χαρές και λύπη εδώ σε αυτό το χωριό, μας έχουν καλέσει και σε γάμους, έχουμε πάει και σε κηδείες, έχουμε πάει παντού δηλαδή, σχεδόν έχουμε περάσει το ίδιο. Εγώ νιώθω δηλαδή σαν να είμαι χωριανός με αυτούς εδώ, δεν ξέρω πως το καταλαβαίνουν οι άλλοι εγώ έτσι νιώθω.

E: Ωραία, στην Αλβανία μου είπες ότι έχεις πάει 8 χρόνια σχολείο.

N:Ναι.

E: Ήθελες να συνεχίσεις το σχολείο αλλά δεν μπόρεσες.

N: Δεν είχα σπρώξιμο για παράδειγμα, δεν με έσπρωξε κανένας για να...παράδειγμα οι γονείς μου...αυτοί περίμεναν πως και πώς να πάω να δουλέψω.

E: Τα παιδιά σου πήγαν σχολείο εδώ;

N: Ναι, εδώ γεννήθηκαν.

E: Αντιμετώπιζαν δυσκολίες τα παιδιά σου στο σχολείο;

N: Δεν πιστεύω, γιατί εδώ γεννήθηκαν, εδώ μεγάλωσαν, τα ελληνικά τα ήξεραν.

E: Δεν λέω μόνο για τη γλώσσα, άλλου είδους δυσκολίες;

N: Δυσκολίες παράδειγμα, εγώ θυμάμαι μόνο αυτό που κάναμε προσπάθεια να μάθουν τα αλβανικά, και καλά κάναμε δεν μετανιώνω, γιατί να ξέρει ο άνθρωπος και τη γλώσσα της μάνας του είναι καλό δεν είναι κακό.

E: Τους μιλάγατε αλβανικά όταν ήταν μικρά;

N: Εγώ μισό μισό, όπως μιλάω και τώρα έτσι μίλησα και τότε, μισά ελληνικά και αλβανικά τα ίδια τα λέω. Αλλά δέχτηκαν ρατσισμό, όταν τα πήγαμε στην Άρτα στο αλβανικό σχολείο, δεν θυμάμαι ποια χρονιά ήταν, που άνοιξαν τα σχολεία για να πάνε οι Αλβανοί τα παιδιά εκεί, τα κυνηγήσαν η Χρυσή Αυγή, έκλεισαν μία δύο φορές τα σχολεία και με τον φόβο τα πήγαμε στο τρίτο σχολείο, θυμάμαι καλά ο δήμος εδώ στην Άρτα τα πήγε σε άλλο σχολείο, τα έδιωξαν από κει και τα πήγαν αλλού, μέχρι που τα σταμάτησαμε εμείς, δεν είχαμε άλλο υπομονή να τα πάμε. Κάποιοι τα πήγαν εγώ όχι.

E: Όταν λες αλβανικό σχολείο, αυτό ήταν παράλληλα με το ελληνικό;

N: Ναι παράλληλα με το ελληνικό, πήγαιναν και δημοτικό και το βράδυ αλβανικό.

E: Και δεν τους άφησαν λες της Χρυσής Αυγής;

N: Ναι αυτό, εμείς οι Αλβανοί τράβηξαμε λίγο νίλα τότε να λέμε την αλήθεια, και ψυχολογικά και φόβο, δεν λέω ψέματα και φόβο, τα παιδιά δεν το καταλάβαν. Δεν το καταλαβαίνουν τότε, τι να καταλάβουν μικρά παιδιά τι κάναμε εμείς οι μεγάλοι και τι η Χρυσή Αυγή τότε, τώρα μπορεί σκέφτονται αλλιώς τα παιδιά δεν ξέρω, αλλά ήταν δύσκολα χρόνια, δύο χρόνια θυμάμαι πήγε ο γιος μου και μια χρονιά πάει η κόρη μου.

E: Εκτός από το αλβανικό σχολείο, στο δημοτικό τους συμπεριφέρονταν το ίδιο, όπως και στους άλλους συμμαθητές τους;

N: Εγώ πιστεύω ναι, γιατί τα παιδιά μου είχαν γεννηθεί εδώ και είχαν γίνει ένα, δεν είχε διαφορά στα παιδιά,. Μπορεί τώρα που μεγάλωσαν να έχουν καμία διαφορά με Έλληνες εδώ αλλά δεν το έχω δει, δεν λένε δεν ξέρω. Αλλά μικρά δεν είχαν τέτοιες δυσκολίες ποτέ.

E: Τα παιδιά σου σπουδάζουν;

N: Ναι.

E: Τι γνώμη έχεις για αυτό;

N: Που σπουδάζουν τα παιδιά; Εγώ σε όλη τη ζωή μου έλεγα μαζί μ τη γυναίκα μου να κάνουμε προσπάθεια να μη γίνουν τα παιδιά σαν εμάς. Εγώ δηλαδή, το έχω προσβολή στον εαυτό μου να μην έκανα προσπάθεια να σπουδάσουν τα παιδιά. Ήθελα να σπουδάσουν, ήθελα να γίνουν κάτι, δεν ήθελα πρώτα πρώτα να γίνουν σαν εμένα. Θα λες γιατί; Μια χαρά είσαι. Όχι. Ένας άνθρωπος που δεν είναι μορφωμένος, με σπουδές και με τέτοια...εγώ έτσι το κατάλαβα, ήθελα οπωσδήποτε, και βοήθησα πάρα πολύ να γίνουν τα παιδιά κάτι, να σπουδάσουν.

E: Οπότε ήταν η επιθυμία σου αυτή;

N: Αυτή ήταν η πρώτη η επιθυμία η δική μου και της γυναίκας μου. Δηλαδή να κάνουμε κάτι για τα παιδιά να τα σπουδάσουμε.

E: Εσύ ο ίδιος συμμετείχες ποτέ εδώ σε κάποιο επιμορφωτικό/εκπαιδευτικό πρόγραμμα;

N: Όχι. Η γυναίκα μου πάει, εγώ όχι.

E: Αααα, η γυναίκα σου σε τι πρόγραμμα συμμετείχε;

N: Πάει ελληνικό σχολείο, το βράδυ, για να γράφει και να μάθει τα ελληνικά. Σαν σεμινάριο.

E: Και που το μάθατε αυτό το πρόγραμμα;

N: Από τον δήμο εδώ στην Άρτα.

E: Εσένα αν σου δινόταν η ευκαιρία, θα ήθελες να συνεχίσεις εδώ το αλβανικό σχολείο;

N: Εγώ; Όχι. Αν είχα μάθει καλά, παράδειγμα εγώ ξέρω καλύτερα να διαβάζω παρά να μιλάω τα ελληνικά. Τα ελληνικά τα έμαθα, όταν άρχισα να παρακολουθώ ποδόσφαιρο.

E: Όχι ελληνικό, να πήγαινες αλβανικό σχολείο;

N: Δε θα με βοηθούσε κάπου, όχι με τίποτα. Πρώτα πρώτα γιατί να το έμαθα;

E: Απλά ρωτάω, δεν το κρίνω. Θα προχωρήσουμε τώρα στο τελευταίο κομμάτι των ερωτήσεων, οι οποίες είναι οι περισσότερες για την ταυτότητα τη δική σου, την προσωπικότητά σου. Θεωρείς ότι όσα χρόνια μένεις στην Ελλάδα έχει αλλάξει σε κάποιο βαθμό ο χαρακτήρας σου και η ταυτότητά σου;

N: Ναι, έχει αλλάξει.

E: Μπορείς να μου πεις γιατί θεωρείς ότι συμβαίνει αυτό;

N: Εεεε....πως να σου εξηγήσω δηλαδή...ο χαρακτήρας και η ταυτότητά μου...δηλαδή...Να το πάρω αλλιώς, παγένουμε στην Αλβανία, περνάμε τα σύνορα με ταυτότητα αλβανική, εκεί είμαστε σαν ξένοι νιώθουμε ξένοι, μας κοροϊδεύουν, μας λένε έλα Γιωργάκη, μας κοιτάνε σαν να είμαστε ξένοι, δηλαδή ή μας κοιτάνε για συμφέροντα. Γιατί όλοι οι μετανάστες που πάνε στην Αλβανία, μας κοιτάνε για συμφέροντα και για λεφτά...εεε... το ίδιο εδώ, αλλά εδώ νιώθουμε αλλιώς, γιατί εδώ περνάμε πιο πολύ τη ζωή μας...εε...να σου πω είναι σαν είναι η ταυτότητα ελληνική όχι αλβανικά.

E: Δηλαδή σαν να έχεις δύο ταυτότητες;

N: Αυτό θα σου έλεγα. Δηλαδή ταυτότητα ελληνικά, πιο πολύ ζούμε εδώ δηλαδή, άρα η ταυτότητα έχει αλλάξει, σαν να είμαστε και με ελληνική ταυτότητα και με λιγότερο αλβανική ταυτότητα. Γιατί λιγότερο πηγαίνουμε και καθόμαστε εκεί, αφού πιο πολύ ζούμε εδώ. Δεν είναι το ίδιο. Εγώ έτσι μπορώ να απαντήσω.

E: Εσένα εδώ στην Ελλάδα σε φωνάζουν με το πραγματικό σου όνομα;

N: Εεεε πιο κοντινοί ναι, παράδειγμα αυτοί που νιώθουν...και που κάνουμε χαρτιά, παράδειγμα και που βλέπουν τα ονόματα τα δικά μας, αλλά δύσκολα τα λένε, το δικό

μου το όνομα το λένε εύκολα, άλλο που δεν το ξέρουνε όλο, είναι εύκολο το όνομα, και το λένε οι πιο πολλοί το λένε. Πιο πολύ...που πάω εδώ υπηρεσίες στην Άρτα, το λένε με το όνομα που έχω.

E: Εδώ στο χωριό σε φωνάζουν με το πραγματικό σου όνομα;

N: Όχι όχι, εδώ στο χωριό με φωνάζουν με το όνομα που έχω βαφτιστεί, και είμαι βαφτισμένος.

E: Άρα σε φωνάζουν επειδή βαφτίστηκες;

N: Όχι, εγώ αργά βαφτίστηκα. Το όνομα αυτό μας το έβγαλαν μόνοι τους γιατί εγώ έλεγα το όνομά μου και αυτοί μου έβαλαν μόνοι τους άλλο όνομα.

E: Μου είπες ότι είσαι βαφτισμένος.

N: Ναι.

E: Πιστεύεις στον Χριστιανισμό ή σε κάποια θρησκεία; Γενικά πιστεύεις κάπου;

N: Εεεε την αλήθεια θα το πω και να το ακούσεις καλά. Από θρησκείες και αυτά εμείς δεν ξέραμε τίποτα, σου έλεγα και πριν, αναλόγως σε ποια οικογένεια μεγαλώνεις. Η μάνα μας που μεγάλωσε τόσα παιδιά πίστευε, πίστευε μόνο στον Θεό, δεν ήξερε Ραμαζάν, Μπαϊράμ και τι τα λένε αυτά, αυτή έλεγε μόνο τη λέξη Θεό. Ο Θεός παντού, ο Θεός μαζί σας, ο Θεός, ο Θεός, και εμείς εδώ σε αυτό το χωριό που έκατσαμ και έζησαμ...συνέχεια...αυτό που έλεγα με το χωριό τα περνάμε όλα μαζί, ότι έκαναν και οι χωριανοί κάναμε και εμείς. Δηλαδή Πάσχα, Πάσχα, Χριστούγεννα, Χριστούγεννα, αλλά πιο πολύ γιορτάζουμε τα...εε.. χριστιανικές γιορτές. Τα δικά μας ούτε καν τα ξέρουμε.

E: Το ότι τα γιορτάζετε σημαίνει ότι τα πιστεύετε κιόλας; Η απλά γιορτάζετε;

N: Όχι, πιστεύουμε μόνο στον Θεό, μόνο στον Θεό.

E: Αισθάνεσαι ότι είσαι Έλληνας ή Αλβανός;

N: Αυτό είναι αυτό που σου έλεγα, είμαστε άνθρωποι...εγώ για τον εαυτό μου...με δύο ταυτότητες, τότε είναι εδώ που αισθάνομαι ότι είμαι Έλληνας, τότε είναι για την Αλβανία αισθάνομαι ότι είμαι Αλβανός. Άμα εγώ το παίρνω με νίκες. Νίκησε η Αλβανία, χαίρομαι για την Αλβανία, νίκησε η Ελλάδα, χαίρομαι για την Ελλάδα. Εγώ, πήρε η Ελλάδα το 2004 το Ευρωπαϊκό, έγινα πρώτος στην πλατεία που ούρλιαζα και πετάχτηκα πάνω όσα φωνή είχα. Είναι το ίδιο.

E: Είναι το ίδιο, μάλιστα. Εδώ στην Ελλάδα, έχεις διατηρήσει αλβανικές παραδόσεις, κάνετε αλβανικά έθιμα;

N: Όχι, δεν έχουμε κάνει μέχρι τώρα. Όχι δεν κάνουμε ιδιαίτερα.

E: Ενώ ελληνικά έθιμα;

N: Σχεδόν τα ίδια, δηλαδή θα φάνε μπακαλιάρο, που είναι Καθαρά Δευτέρα, Καθαρά Δευτέρα κι εμείς, τότε είναι Τσικνοπέμπτη, Τσικνοπέμπτη.

E: Γιατί πιστεύεις ότι κάνετε πιο πολύ ελληνικά έθιμα και όχι αλβανικά;

N: Γιατί δεν τα ξέρουμε τα αλβανικά, ούτε καν ξέρουμε πότε είναι τα αλβανικά. Αν τώρα που η ζωή έχει αλλάξει, που είναι με υπολογιστές, με ίντερνετ και αυτά κοιτάμε τι ήταν χτες. Παράδειγμα πριν 2-3 μέρες που ήταν το Νουβρούζ, ξέρω εγώ τι είναι το Νουβρούζ, άρα δεν τα πιστεύουμε αυτά γιατί δεν τα ξέρουμε.

E: Έχεις αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια;

N: Όχι.

E: Θα ήθελες να την αποκτήσεις;

N: Πριν χρόνια πάλεψαμ να πάρουμε ιθαγένεια, ήθελαμ να το πάρουμε πως το λένε...αλλά το σταμάτησαμ λόγο γραφειοκρατίας, γιατί ακούγαμε...και το πήραμε σαν φόβο ότι δεν θα το έπαιρναμ, ήταν δύσκολο για να το περάσουμε. Παράδειγμα είχε πολλές διαδικασίες, όχι ότι δεν το ήθελαμ το ήθελαμ.

E: Γιατί το θέλατε;

N: Αφού εδώ ζούμε, εδώ μένουμε, εδώ είναι η περιουσία μας, εδώ είναι τα πάντα μας, δεν μπορούμε να μην τη θέλαμε και την ελληνική ιθαγένεια. Αφού εδώ αγοράζουμε σπίτια, αγοράζουμε χωράφια. Να αγοράζεις σπίτια, να αγοράζεις χωράφια και να μη χρειάζεται ελληνική ιθαγένεια; Θα χρειάζεται. Αλλά θέλαμε να μας το έδιναν εύκολα, τα δύσκολα δεν μπορούμε να τα πάρουμε.

E: Θεωρείς ότι ανάμεσα στην ελληνική κουλτούρα και την αλβανική κουλτούρα, υπάρχουν ομοιότητες;

N: Μοιάζουνε, σχεδόν είναι το ίδιο, αλλά ποιος το μορφώνει, δεν είναι όλοι οι άνθρωποι το ίδιο. Υπάρχουν και καλοί άνθρωποι και κακοί άνθρωποι. Έτσι είναι, δεν είναι όλοι οι Αλβανοί καλοί, δεν είναι όλοι οι Αλβανοί κακοί, έτσι και στην Ελλάδα. Αλλά οι δύο χώρες έχουν σχεδόν το ίδιο κουλτούρα.

E: Θεωρείς ότι αυτό το γεγονός που μοιάζουν οι κουλτούρες, εσένα σε βοήθησε κάπου; Δηλαδή αν οι κουλτούρες ήταν τελείως διαφορετικές θα ήταν λίγο πιο δύσκολο για σένα να ενσωματωθείς στην Ελλάδα;

N: Άμα ήταν διαφορετικές θα ήταν δύσκολο. Αλλά ήταν σχεδόν ίδια κουλτούρα γι' αυτό κι εμείς έχουμε ενσωματωθεί εδώ με τους Έλληνες, γιατί αυτό που έλεγα είναι σχεδόν το ίδιο.

E: Μετάνιωσες ποτέ που μετανάστευσες;

N: Όχι.

E: Έχεις σκεφτεί ποτέ να φύγεις από την Ελλάδα;

N: Όχι. Αφού είπα εδώ έχουμε τα πάντα, τι θα κάνω θα φύγω για ένα μήνα και θα ξανά έρθω, αφού περνάνε τα χρόνια, θα πάμε για σύνταξη εδώ. Θα πάμε έναν μήνα εκεί, δε θα κάτσουμε όλη τη ζωή εκεί. Αυτό εξαρτάται και από τα παιδιά, τι δρόμο θα πάρουν τα παιδιά, παράδειγμα που θα χτίσουν τα παιδιά τη ζωή, να μην μιλάμε πριν θα χτίσουν τα παιδιά τη ζωή.

E: Εσύ όταν σκέφτεσαι το δικό σου σπίτι, αν μπορούσες να το διαλέξεις αυτό χωρίς να έχεις κάποιο κόστος, δηλαδή ονειρικά, ιδανικά. Που θα ήθελες να είναι το δικό σου σπίτι;

N: Αυτό το σπίτι που έχω χτίσει στην Αλβανία μακάρι να το είχα εδώ.

E: Άρα εδώ δηλαδή. Μάλιστα.

N: Αλλά δεν είχα τύχη αυτό που είχα χτίσει εκεί να το είχα εδώ.

E: Αν δεν θέλεις να συμπληρώσεις κάτι άλλο, εγώ έχω τελειώσει με τις ερωτήσεις μου και σε ευχαριστώ πάρα πολύ. Θα ήθελες να συμπληρώσεις κάτι άλλο;

N: Δεν μπορώ να πω παραπάνω, αυτό που έλεγα στην αρχή, η ζωή μου είναι ταινίες αμέτρητα και δεν είναι για μία συνέντευξη, είναι για ένα, δύο, τρία, τέσσερα, πέντε...δέκα...είναι αμέτρητα.

E: Κάποια άλλη φορά ίσως. Σε ευχαριστώ πάρα πολύ!

N: Να σαι καλά!

Συνέντευξη 2^η

Συντομογραφίες

E: Ερευνήτρια

V: Vasili

E: Στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης των Ιωαννίνων «Επιστήμες της αγωγής: Κοινωνία και εκπαίδευση» διεξάγεται διπλωματική εργασία, με ποιοτική έρευνα, σε συνεργασία με την επίκουρη καθηγήτρια του τμήματος, κ. Μαρία Λιακοπούλου. Η μέθοδος που ακολουθείται στην έρευνα είναι η βιογραφική, με την μορφή συνεντεύξεων. Σκοπός της έρευνας είναι να διεξαχθούν συνεντεύξεις με Αλβανούς μετανάστες πρώτης γενιάς, οι οποίοι ήρθαν στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία του 1990 με 2000, ώστε να διερευνηθεί αν και με ποιον τρόπο η εμπειρία της μετανάστευσης συνέβαλε στη διαμόρφωση της ταυτότητάς τους. Η συνέντευξη αφορά την αφήγηση στο βίωμά τους, με σκοπό να εξεταστεί αν τα προσωπικά βιώματα κάποιου συνδέονται με διάφορες αλλαγές στην προσωπική εξέλιξη της ταυτότητάς του. Θα ήθελα να γνωρίζετε ότι όλα όσα πρόκειται να αφηγηθείτε θα καταγραφούν, με τη μέθοδο τη ηχογράφησης, και επρόκειτο να φυλαχθεί η προσωπική σας ταυτότητα, αφού η συνέντευξη θα είναι ανώνυμη. Επίσης, έχετε το δικαίωμα της διακοπής της συνέντευξης σε οποιοδήποτε χρόνο, καθώς και να ζητήσετε να μην δημοσιευθούν κάποια λεγόμενά σας.

Θα ήθελα να μου περιγράψεις τη ζωή σου, από τα πρώτα χρόνια, από την ημέρα που γεννήθηκες, μέχρι σήμερα και να μου διηγηθείς όσα γεγονότα θεωρείς για σένα σημαντικά. Μπορείς να χρησιμοποιήσεις όσο χρόνο θέλεις. Εγώ δεν θα σε διακόψω κι αν θέλω να ρωτήσω κάτι, θα το κάνω όταν τελειώσεις.

V: Να ξεκινάω από τα παιδικά μου χρόνια πρώτα. Γεννήθηκα σε ένα μικρό χωριό «Pestan Bregas» του Fieri. Από κει έκατσα μόνο τα πρώτα δύο χρόνια γιατί έφυγαν οι γονείς, μας πήγαν σε άλλο χωριό μετά που λεγόταν λίγο πιο προχωρημένο σαν χωριό και μπορούσαμε να ζήσουμε πιο άνετα σ' αυτό το χωριό που λέγεται «Frakull e Madhe». Το έτος γεννήσεως μου είναι 1964, 7 Ιουνίου. Στα παιδικά μου χρόνια δεν θυμάμαι και τα καλύτερα στην μνήμη μου. Μόνο φτώχεια, ανέχεια, μόνο μέρες δυσκολίας που περάσαμε σαν οικογένεια γιατί είμαστε μεγάλη οικογένεια, 11 παιδιά και 2 γονείς. 13 άτομα σε ένα σπίτι. Αυτά. Χαρά δεν μπορώ να βρω στη μνήμη από τα παιδικά μου χρόνια γιατί ήταν πολύ δύσκολες οι συνθήκες. Ήθελα στη ζωή μου να πάω στο σχολείο, να διαβάσω, να γίνομαι άνθρωπος με μόρφωση, με κουλτούρα. Με το ζόρι πήγα μέχρι το Λύκειο. Δεν μπορούσα να πάω παραπάνω γιατί δεν μας άφησε το σύστημα του Hoxha τότε. Παρόλο που εγώ διάβαζα καλά και πήγα καλά στο μέσο όρο στα μαθήματα. Μέχρι το Λύκειο που πήγαινα στο σχολείο πάλι με δυσκολία, με πράγματα που μας λείπανε και φαί και ψωμί και παπούτσια και κάλτσες. Τα πάντα όλα. Όλα τα ρούχα. Αυτά που τώρα ακούγονται σαν υπερβολές αλλά είναι αληθινά. Αφού δεν μπορούσα να πάω στο Πανεπιστήμιο, πήγα κατευθείαν φαντάρος. Τελείωσα από φαντάρους με το όνειρο ότι εγώ θα ήθελα να σπουδάσω. Μετά ήρθα από φαντάρους, πήγα στη δουλειά στο κράτος γιατί η οικογένεια ήθελε βοήθεια για να μεγαλώσουν και τα παιδιά που ήταν πίσω από μένα. Μετά από 2-3 χρόνια που πήγα εγώ στο κράτος άρχισαν δυσκολίες πολλές στην Αλβανία. Τότε το 1987, 1988, 1989 άρχισε να βράζει ο λαός, άρχισε να καταλαβαίνει ότι δεν πια με αυτόν τον τρόπο η ζωή στην Αλβανία. Μέχρι το 1992 μετά και εγώ όπως οι άλλοι πριν από μένα, έφυγα. Ήρθα με το όνειρο να βρίσκω μια καλή ζωή εδώ στην Ελλάδα. Όταν ήρθα στην αρχή βρήκα δυσκολίες αμέτρητα εδώ στην Ελλάδα. Τα πρώτα 5-6 χρόνια έκατσα μέσα στα βάτα με νάλλον σε καλύβα και τέτοια πράγματα. Για να μην φαίνεται από τον δρόμο η καλύβα, καθόμασταν σχεδόν σαν τα ποντίκια μέσα στην καλύβα. Πέρασα από το κακό στο χειρότερο τα πρώτα 5-6 χρόνια. Την οικογένεια την άφησα στην Αλβανία, τη γυναίκα και τα παιδιά, 2 κορίτσια που είχα και άρχισα να δουλεύω εδώ στην Ελλάδα, κρυφά. 2 μήνες, 4 μήνες, μέχρι που μας έπιασαν η αστυνομία και μας έστειλαν στην Αλβανία πάλι. Δεν μπορούσαμε να κάνουμε κάτι άλλο πέρα από αυτό. Σιγά- σιγά το 1998 μας έδωσε την ευκαιρία το ελληνικό κράτος, τότε ο Σημίτης ή ο Παπανδρέου, που έβγαλε ένα νόμο να γίνουμε και εμείς νόμιμοι με χαρτιά. Πρόλαβα έβγαλα χαρτιά, πράσινη κάρτα. Μετά πήρα τη γυναίκα και τα παιδιά και σιγά- σιγά, πάλι από την αρχή, ήρθαμε στην Ελλάδα με το όνειρο ότι επειδή δεν σπούδασα εγώ, θα σπουδάσουμε τα παιδιά. Έτσι συνεννοηθήκαμε και με τη γυναίκα όταν ήρθαμε. Να σπουδάσουν τα παιδιά. Κι αυτό δόξα το θεό τα καταφέραμε. Τα σπουδάσαμε τα παιδιά. Αλλά πάλι., περάσαμε δύσκολα χρόνια. Την προσωπική μας τη ζωή δεν μπορούσαμε να την ευχαριστηθούμε όπως βλέπαμε τους άλλους που πηγαίνανε για καφέ, για εκδρομές, για τέτοια πράγματα. Στερηθήκαμε από τη ζωή πολλά πράγματα για να έρθουμε εδώ που είμαστε τώρα. Τώρα πες μου, τι άλλο θες να μάθεις;

E: ευχαριστώ πολύ γι' αυτά που διηγήθηκες. Θα ήθελα να σε ρωτήσω εάν υπάρχει κάποιος πρόσωπο στη ζωή σου που θεωρείς ότι συνέβαλε να διαμορφωθείς έτσι όπως έχεις διαμορφωθεί. Εάν υπάρχει κάποιο σημαντικό πρόσωπο στη ζωή σου.

V: σημαντικό πρόσωπο στη ζωή μου εγώ έβλεπα μόνο τη μάνα μου. Δεν έβλεπα κάποιον άλλο, να πω ότι με μόρφωσε κάποιος άλλος. Τη μάνα μου και το σχολείο, αυτά που διαβάζαμε. Δεν έχω πρόσωπο να ξεχωρίζω εκτός της μάνας μου.

E: από τα γεγονότα που μου διηγήθηκες, υπάρχει κάποιο που εσύ έχεις διακρίνει και θυμάσαι πιο έντονα σαν γεγονός; Το οποίο να σε επηρέασε. Για παράδειγμα μου είπες για τις δυσκολίες που έχεις περάσει. Θεωρείς ότι αυτές οι δυσκολίες έχουν συμβάλλει στο να διαμορφωθείς εσύ σαν χαρακτήρας;

V: αυτές οι δυσκολίες, ναι, μου στοιχίσανε, για να προσπαθήσω εγώ να κάνω κάτι άλλο. Να καταφέρω να μην περάσουν και τα παιδιά μου τέτοια πράγματα όπως πέρασα κι εγώ. Ναι, μπορείς να το πεις κι αυτό.

E: Μπορείς να μου πεις, πώς ακριβώς ήρθες στην Ελλάδα; Δεν είχες έρθει μόνο μια φορά.

V: Στην Ελλάδα ήρθα πολλές φορές με τα πόδια. Πάντα με τα πόδια μέχρι το 1998 που έκανα τα χαρτιά. Είναι πολλές οι φορές αυτές. Ερχόμασταν πάντα με παρέα. Πάντα περνούσαμε κρυφά τα σύνορα Αλβανίας- Ελλάδας. Έπαιρνα κάτι ρούχα, χοντρά ρούχα για να περάσουμε τη νύχτα. Έπαιρνα λίγο ψωμί, τυρί και ελιές από το σπίτι μας σε ένα τσουβάλι και περάσαμε μόνο βουνά, ποτάμια. Δεν περάσαμε ποτέ στο δρόμο, στον κανονικό δρόμο γιατί μας κυνηγούσαν τότε οι φαντάροι και οι αστυνομία. Όταν μας πιάνανε, μας έστελναν πίσω. Κάποιες φορές με καλό τρόπο και κάποιες φορές (για να μην σου πω τις περισσότερες φορές) με ξύλο και τέτοια. Δεν ήταν καλά να γίνονται αυτά, δεν ήταν ανθρώπινα. Εγώ ο ίδιος για παράδειγμα έχω φάει ξύλο πολλές φορές από την ελληνική αστυνομία και από τους φαντάρους. Και όλες τις φορές άδικα. Χωρίς να φταίω. Το μόνο που φταίγαμε ήταν επειδή περνούσαμε εδώ κρυφά για να ζητάω δουλειά. Ίσα- ίσα για να επιβιώσουμε ήρθαμε. Δεν ζητήσαμε κάτι άλλο. Ούτε να κλέψουμε, ούτε να κάνουμε κάτι άλλο παράνομο. Αυτό ήταν το φταίξιμό μας. Που και πάλι για μένα, που περνούσαμε παράνομα, έφταιγε επειδή δεν είχαμε κράτος. Ούτε η Αλβανία, ούτε η Ελλάδα. Θα μπορούσε η Ελλάδα να κάνει κάτι άλλο για να μην περάσουμε εμείς τα σύνορα έτσι. Όπως έκανε το 1998, δηλαδή.

E: Άρα, εσύ μέχρι το 1998, δεν είχες σκοπό να μείνεις εδώ μόνιμα; Πηγαινοερχόσουν.

V: Σκοπό να μείνω μόνιμα είχα αλλά δεν μας άφηνε. Μόλις μας βλέπανε στο δρόμο ή στο χωράφι που δουλεύαμε, μας κυνηγούσαν τότε σαν τη γάτα με το ποντίκι.

E: Εσύ μέχρι τότε που πηγαινοερχόσουν, την οικογένεια την είχες πίσω;

V: Ναι, ναι. Την οικογένεια την είχα πίσω.

E: Εν τέλει το 1998, ήταν που ήρθες μόνιμα;

V: Ναι, το 98' πήρα χαρτιά για μόνιμα αλλά μέχρι το 98' έκατσα μέσα στα βάτα και στα καλάμια. Δεν έκατσα πουθενά αλλού. Μόνο σε καλύβες ενός μέτρου ψηλά από το έδαφος για να μην φαίνονται από το δρόμο από την αστυνομία. Το χωριό δεν είχε πρόβλημα. Μονάχα 2-3 άτομα που έλεγαν στην αστυνομία. Το χωριό είχε ανάγκη για εργάτες. Μας ήθελε το χωριό να δουλέψουμε. Μόνο που δεν είχε οργάνωση για να καθόμαστε και εμείς σαν άνθρωποι.

E: Μπορείς να μου πεις για ποιον λόγο αποφασίσατε τελικά να μείνετε μόνιμα εδώ;

V: Εύκολα. Γιατί στην Αλβανία δεν είχε μέλλον. Έβλεπα ότι κάθε μέρα, κάθε μήνα και κάθε χρόνο στην Αλβανία γινόταν από το κακό στο χειρότερο. Είδα ότι εδώ στην Ελλάδα υπήρχε δουλειά πάρα πολύ. Είχε ανάγκη για χέρια (εργατικά). Αυτή τη δουλειά το ήξερα. Ίσα- ίσα είχα σπουδάσει στο Λύκειο για αγροτικές δουλειές δηλαδή για πορτοκάλια, για μανταρίνια, για ελιές και αυτά τα πράγματα ήξερα οπότε έβλεπα πιο εύκολο να ζήσω εδώ.

E: Μπορείς να μου περιγράψεις ποια ήταν τα συναισθήματά σου την πρώτη φορά που αποφάσισες να φύγεις από Αλβανία και να έρθεις Ελλάδα με τα πόδια;

V: Ναι, μπορώ. Μόλις άφησα τα σύνορα της Αλβανίας και μπήκα στα σύνορα της Ελλάδας, έβλεπα μόνο πρασινάδα, έβλεπα μόνο δέντρα, λουλούδια και το μάτι μου χόρτασε και πίσω είχα αφήσει μόνο πέτρες, μόνο φτώχεια και τέτοια πράγματα. Κατάλαβα ότι η Ελλάδα ήταν μια πλούσια χώρα, όμορφη χώρα και αυτό μου έχει μείνει. Φόβο μέχρι τη στιγμή που έφαγα ξύλο, δεν είχα. Μετά την πρώτη φορά που έφαγα ξύλο από φαντάρους πάντα φοβόμουν γιατί έλεγα ότι θα μας πιάσουν. Θα μας δείρουν, μην μας σκοτώνουν γιατί υπήρχε περίπτωση και να μας σκοτώσουν. Όταν κρυβόμασταν και τρέχαμε για να μην μας πιάσουν οι φαντάροι τουφεκίζανε. Φόβο, μόνο από αυτό το πράγμα.

E: Υπάρχει κάποιο γεγονός που να θεωρείς ότι σε βοήθησε να ενσωματωθείς στην Ελλάδα κατά τα πρώτα χρόνια που ήρθες εδώ; Υπάρχει κάτι που να έγινε και να σε βοήθησε;

V: Γεγονός, μόνο αυτό που οι χωριανοί εδώ στη Γαβριά, γιατί εδώ είχα τη τύχη να δουλεύω για πολλά χρόνια. Είμαι 30 χρόνια στην Ελλάδα και τα περισσότερα τα έχω στη Γαβριά. Όλοι οι χωριανοί ήθελαν κάτι να μας προσφέρουν. Ήθελαν να μας προσφέρουν δουλειά. Μόνο αυτό. Δεν έχω κάτι άλλο στο μυαλό μου.

E: Θα μου περιγράψεις ακριβώς τι δυσκολίες αντιμετώπισες κατά τα πρώτα χρόνια; Πριν έρθει η οικογένειά σου, τι είδους δυσκολίες; Πείνας, σπιτιού, δεν ξέρω, ότι θέλεις.

V: Οι δυσκολίες ήταν τρεις χειρότερα απ' όσα πέρασα στην Αλβανία. Σπίτι δεν είχα. Ρούχα δεν είχα. Κουβέρτες για να κοιμηθούμε δεν είχαμε. Νερό για να πίνουμε σαν άνθρωποι δεν είχαμε. Μόνο από τις βρύσες του χωραφιού. Είχαμε πολλά πράγματα που λείπανε αλλά πάλι εμείς αντέξαμε. Δεν μπορώ να πω, επιβιώσαμε. Για φαί, δεν έχω παράπονα από τους Γαβριώτες. Όσες φορές δουλέψαμε, μας προσέφεραν φαί.

Τρεις φορές την ημέρα. Πρωινό- μεσημεριανό- βραδινό. Υπήρχαν και άνθρωποι, που είχα τη τύχη να τους γνωρίσω, που με ρώτησαν συνέχεια τι φαί θέλεις σήμερα, αύριο. Για φαί δόξα το θεό δεν είχαμε πρόβλημα.

E: Ενώ τώρα, το 2021, στην Ελλάδα, τι δυσκολίες αντιμετωπίζεις αυτή τη στιγμή;

V: Τώρα, το 2021, δεν μπορώ να πω ότι έχω αυτή τις δυσκολίες που είχα στην αρχή δηλαδή. Για να επιβιώσουμε, δόξα το θεό, έχω αποκτήσει εμπειρία για να δουλέψω και να προσφέρω στην οικογένεια. Αλλά εντάξει, δυσκολίες έχουμε μόνο στην προσωπική μας ζωή. Έχουμε στερηθεί πολλά πράγματα και εγώ και η γυναίκα μου για να επιβιώσουν τα παιδιά. Να σπουδάσουν τα παιδιά. Εγώ και η γυναίκα μου δεν γνωρίζουμε κάθε μήνα βόλτες και τέτοια πράγματα. Μόνο δουλειά σπίτι, σπίτι δουλειά. Δεν μπορούμε να πούμε ότι έχουμε προχωρήσει τόσο πολύ για να κάνουμε κάτι άλλο.

E: Μπορείς να μου πεις B, τι σημαίνει για σένα η λέξη πατρίδα;

V: Τώρα που το σκέφτομαι, δεν μπορώ να πω πολλά πράγματα. Στην πατρίδα, ίσα- ίσα που μου λείπει μόνο το σόι μου, αυτοί που ήταν κοντά μου. Δεν μπορώ να θυμάμαι πολλά πράγματα και καλά πράγματα. Δεν μπορώ να πω ότι δεν αγαπάω την πατρίδα αλλά και την Ελλάδα την έχω σαν πατρίδα. Γιατί έχω περάσει 30 χρόνια σ' αυτήν την πατρίδα.

E: Μπορείς να μου περιγράψεις τι σημαίνει για σένα το γεγονός ότι είσαι μετανάστης;

V: Το γεγονός ότι είμαι μετανάστης, για μένα δεν έχει καθόλου σημασία. Εγώ το βλέπω ότι είμαι εδώ σαν ένας άνθρωπος που θέλει να δουλέψει, να προσφέρει και να επιβιώσει η οικογένειά του.

E: Θεωρείς ότι έχεις τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις με έναν Έλληνα πολίτη;

V: Καθόλου. Καθόλου δεν έχω ίσα δικαιώματα με έναν έλληνα πολίτη και αυτά που έχουμε αποκτήσει μέχρι στιγμής, με πολύ υπομονή. Φαίνεται ότι μας βλέπουν με άλλο μάτι. Όταν πάμε σε γραφεία, σε τέτοια πράγματα, βλέπουν λίγο αλλιώς. Φαίνεται ο άνθρωπος που θέλει να προσφέρει και φαίνεται κι αυτός που δεν θέλει να βοηθήσει.

E: Αναφέρεις στα παιδιά σου εμπειρίες και ιστορίες που έζησες σαν μετανάστης; Τους μιλάς καθόλου γι' αυτά;

V: Ναι, στα παιδιά μου πάντα λέω για τα χρόνια που έχω περάσει, για τις δυσκολίες και πάντα λέω να έχουν τα μάτια ανοιχτά για να μην ζήσουν τέτοια πράγματα. Για να θυμούνται και να ξέρουν από πού ήρθαν.

E: Μου ανέφερες πριν ότι την πρώτη φορά που ήρθες στην Ελλάδα σου άρεσε γιατί ήταν όμορφα, πρασινάδα και ανυπομονούσες να δεις κάτι καινούριο. Αυτό που ένιωθες τότε, είναι το ίδιο με αυτό που νιώθεις τώρα;

V: Βεβαίως είναι το ίδιο. Να μην σου πω, όταν εγώ πάω στην Αλβανία, δεν μπορώ να κάτσω πάνω από 2-3 μέρες. Θέλω να έρθω στην Ελλάδα. Θέλω να βλέπω την Ελλάδα. Θέλω να πάω στο σπίτι μου. Στον τόπο μου. Εκεί που μένω. Εκεί που δουλεύω. Αυτά τα νιώθω. Τα λέω με όλη την καρδιά.

E: Μου είπες ότι η οικογένειά σου έμεινε πίσω. Μπορείς να μου περιγράψεις, εσύ πώς αισθανόσουν γι' αυτό;

V: Ήθελα να ήμουνα πουλί, να πετάω, να δω τα παιδιά και να γυρίσω πάλι πίσω να δουλέψω. Τόσο πολύ μου λείπανε τα παιδιά. Μου έλειψε η γυναίκα μου. Αλλά δεν μπορούσα να κάτσω στην Αλβανία, δεν μπορούσα να προσφέρω αν έμενα εκεί. Μόνο αυτόν τον τρόπο είχα.

E: Όσον αφορά στη σχέση σου με τους ανθρώπους εδώ στο χωριό. Μπορείς να μου περιγράψεις πώς είναι η σχέση αυτή; Έχει πιο πολλά θετικά χαρακτηριστικά ή αρνητικά;

V: Τώρα έχει πιο πολλά θετικά. Τώρα έχουν αρχίσει και με βλέπουν και εμένα οι χωριανοί σαν να είμαι ένας χωριανός. Δεν μπορώ να πω ότι είμαι πάλι πίσω στο 1992. Το 1992- 1998 ήταν αλλιώς τα πράγματα. Τώρα είναι καλύτερα. Γιατί βλέπουν και οι χωριανοί ότι εγώ προχώρησα. Απόκτησα σπίτι, σπούδασα τα παιδιά, με βλέπουν με άλλο μάτι.

E: Μου είπες ότι στην Αλβανία πήγες μέχρι το Λύκειο, τελείωσες όλο το Λύκειο;

V: Ναι, ναι. 12 χρόνια. Ήθελα να σπουδάσω αλλά δεν με άφησε το σύστημα. Είναι μια ιστορία που δεν ξέρω πώς να στο εξηγήσω και δεν ξέρω αν θα το καταλαβαίνεις ή όχι.

E: Ωραία, τα παιδιά σου ήρθαν εδώ πόσο χρονών;

V: Τα παιδιά μου εδώ ήρθανε.. η μεγάλη κοπέλα ήταν 7 χρονών και μικρή μου κοπέλα 5 χρονών και πήγαν εδώ στο σχολείο. Όταν ξεκίνησαν δεν ήξεραν καθόλου ελληνικά όπως και εγώ. Στην αρχή τα παιδιά βρήκαν αρκετές δυσκολίες. Δεν ήξεραν να μιλάνε, δεν ήξεραν να επικοινωνούν με τα άλλα παιδιά και ερχότανε στο σπίτι συνέχεια με κλάματα.

E: Τα κλάματα γιατί;

V: Με κλάματα επειδή δεν μπορούσαν να καταλαβαίνουν τα υπόλοιπα παιδιά ή επειδή υπήρχαν και 2-3 περιπτώσεις που τα κορόιδευαν.

E: Μόλις θα σε ρώταγα αν αντιμετώπιζαν τα παιδιά σου δυσκολίες στο σχολείο. Μου είπες για την γλώσσα και ότι επίσης τα κορόιδευαν.

V: Και βέβαια, αλλά όχι όλα τα παιδιά. Μόνο κάποια παιδάκια που ήταν λίγο πιο «μάγκες».

E: Τα παιδιά σου ακολούθησαν σπουδές στο Πανεπιστήμιο;

V: Ναι, και ήταν το όνειρό μου.

E: Εσύ ο ίδιος, συμμετείχες ποτέ σε κάποιο επιμορφωτικό πρόγραμμα εδώ στην Ελλάδα;

V: Όχι, δεν μου δόθηκε ποτέ αυτή η ευκαιρία. Θα μπορούσε, θα ήθελα πάρα πολύ για να πάω αλλά δεν μου δόθηκε ποτέ αυτή η ευκαιρία.

E: Όταν ήρθες εδώ με τα παιδιά σου, τι γλώσσα μίλαγες στα παιδιά στο σπίτι;

V: Πάντα μιλούσα αλβανικά για να μην ξεχνάνε τα παιδιά τη γλώσσα τους. Γιατί ήξερα, ήμουν σίγουρος ότι τα παιδιά θα μάθουν την ελληνική γλώσσα στο σχολείο κι εγώ ήθελα να μην χαθεί η γλώσσα η δική μου. Τα παιδιά μπορούσαν να μιλάνε ελληνικά στο σχολείο και αλβανικά στο σπίτι.

E: Αν σου δινόταν η δυνατότητα, θα συνέχιζες εδώ το αλβανικό σχολείο;

V: Θα ήθελα πάρα πολύ αλλά δεν μ' άφηναν οι συνθήκες. Δεν θα μπορούσα να πάω να τελειώνω πανεπιστήμιο σε ηλικία 30 χρονών που ήμουν όταν ήρθα στην Ελλάδα. Δεν γινόταν, αλλά πάρα πολύ θα το ήθελα. Δεν είχα λεφτά να επιβιώσω. Πώς να επιβιώσω την οικογένειά μου και να πάω εγώ πανεπιστήμιο. Δεν θα γινόταν αυτό.

E: Τώρα θα περάσουμε στο τελευταίο κομμάτι των ερωτήσεων που αφορούν τη δική σου ταυτότητα, την προσωπικότητά σου. Θεωρείς ότι κατά τη διαμονή σου εδώ στην Ελλάδα, όσα χρόνια μένεις εδώ, έχει αλλάξει σε κάποιο βαθμό κάποιο στοιχείο της προσωπικότητάς σου;

V: Με αισθήματα μπορεί και να έχει αλλάξει. Γιατί τώρα νιώθω και αλβανός και έλληνας. Έτσι το καταλαβαίνω. Αλλά στα χαρτιά, δεν αλλάζει τίποτα.

E: Σαν χαρακτήρας;

V: Σαν χαρακτήρας... ο άνθρωπος κάθε μέρα μαθαίνει πράγματα και διαμορφώνεται στο χαρακτήρα. Μπορεί και να έχω αλλάξει γιατί όταν ήρθα ήμουν 27 χρονών. Ο άνθρωπος όσο μεγαλώνει, τόσο ωριμάζει, αλλάζει.

E: Εδώ σε φωνάζουν με το πραγματικό σου όνομα;

V: Με το πραγματικό μου όνομα δεν με φωνάζουν ποτέ. Μόνο 2-3 άτομα που τους έχει μείνει και μπορούν να το λένε και οι άλλοι δεν με φωνάζουν καθόλου με το όνομά μου. Από την αρχή, από την πρώτη μέρα που ήρθα με ονόμαζε ένας χωριανός με συγκεκριμένο ελληνικό όνομα και μετά πάει, τελείωσε το δικό μου όνομα. Αυτό έγινε σχεδόν με όλους.

E: Για ποιο λόγο θεωρείς ότι έχει γίνει αυτό;

V: Από την πλευρά των ελλήνων ήταν ο λόγος ότι δεν μπορούσαν να μας φωνάζουν στο κανονικό μας όνομα. Δεν «χτυπούσε» καλά στα αυτιά τους το αλβανικό όνομα που είχαμε εμείς. Για τους αλβανούς, οι περισσότεροι το έχουν αλλάξει για να ακούγεται σαν χριστιανικό όνομα. Για να αποκτήσουν τάχα αγάπη. Αλλά δεν γίνεται αυτό με την αλλαγή ονόματος. Δεν αποκτάς τίποτα.

E: Πιστεύεις σε κάποια θρησκεία;

V: Εγώ είμαι άνθρωπος που σέβομαι όλες τις θρησκείες. Όλα τα πιστεύω, όλα τα σέβομαι. Αν μου λες τι θυμάμαι από θρησκεία τάχα μουσουλμανική που είμαστε εμείς οι αλβανοί, δεν θυμάμαι τίποτα. Γιατί δεν είχαμε την τύχη, ούτε διαβάζαμε πουθενά, ούτε ακούγαμε από πουθενά γιατί ήταν απαγορευτικό. Οπότε, αν μου λες σε τι πιστεύω, περισσότερο πιστεύω εδώ το χριστιανικό επειδή έχω 30 χρόνια που ζω εδώ και 30 χρόνια εγώ κάνω Πάσχα, κάνω Χριστούγεννα, τα πάντα όλα. Αλλά τα σέβομαι όλα. Όλες τις πίστες.

E: Άρα σ' αυτό που καταλήγουμε είναι ότι πιστεύεις σε κάποια θρησκεία ή όχι;

V: Είπα, αν θέλεις να μάθεις αν πιστεύω και ε τι πιστεύω, ανήκω πιο πολύ στον χριστιανισμό. Πιστεύω πιο πολύ επειδή το διαβάζω, το βλέπω και το ζω κάθε χρόνο αυτό και έγινε και σε μένα.

E: Είσαι βαφτισμένος;

V: Όχι. Δεν το ζήτησα ποτέ αυτό. Να βαφτιστώ. Δεν το βλέπω έτσι ότι για να πιστεύεις πρέπει να σε βάλουμε σε ένα καζάνι με νερό. Γιατί η πίστη είναι από μέσα μας. Για μένα. Η πίστη είναι από μέσα.

E: Τα παιδιά είναι βαφτισμένα;

V: Ναι, τα παιδιά μου τα βάφτισα.

E: Γιατί; Εφόσον θεωρείς ότι δεν χρειάζεται.

V: Με έκαναν να κάνω αυτή την πράξη περισσότερο οι χωριανοί που έλεγαν πρέπει να βαφτίσεις τα παιδιά για να πάνε σχολείο. Ότι θα έχουν άλλη εμπειρία κτλ. Συνέβησαν πολλά πράγματα και έτσι δέχτηκα εγώ να βαφτίσω τα παιδιά. Παρόλο που δεν το βλέπω έτσι αυτό το πράγμα. Επειδή άκουσα να λένε πολλά ρατσιστικά πράγματα γι' αυτό και εγώ τα βάφτισα τα παιδιά.

E: Αισθάνεσαι ότι είσαι Έλληνας ή Αλβανός;

V: Αισθάνομαι σαν να είμαι ελληνο- αλβανός.

E: Εδώ στην Ελλάδα, έχεις διατηρήσει αλβανικές παραδόσεις;

V: Έχω διατηρήσει αλβανικές παραδόσεις. Όταν έρχεται η πρωτοχρονιά, πρωτομαγιά. Αυτά είχαμε κιόλας στην Αλβανία, πρωτομαγιά και πρωτοχρονιά. Δεν είχαμε κάτι άλλο.

E: Είναι εύκολο να διατηρείς τις αλβανικές παραδόσεις;

V: Είναι εύκολο. Πανεύκολο.

E: Κάνεις περισσότερο ελληνικές ή αλβανικές παραδόσεις;

V: Ελληνικές κάνω περισσότερο.

E: Γιατί θεωρείς ότι συμβαίνει αυτό;

V: Γιατί μ' αρέσει.

E: Έχεις αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια; Θα ήθελες να την αποκτήσεις;

V: Όχι. Αν με ρωτούσες 10-15 χρόνια πιο πριν που τα πράγματα ήταν αλλιώς, μπορεί να σου απαντούσα ότι ναι, ήθελα να την αποκτήσω. Αλλά τώρα, δεν το βλέπω απαραίτητο ελληνική ιθαγένεια για να επιβιώσω καλύτερα. Ο άνθρωπος επιβιώνει καλύτερα με αυτό που ξέρει να προσφέρει στην δουλειά, με ιδρώτα.

E: Θεωρείς ότι ανάμεσα στην αλβανική και την ελληνική κουλτούρα υπάρχουν ομοιότητες; Μοιάζουν κάπου;

V: Τι να σου πω... μοιάζουν. Υπάρχουν και τέτοιες περιπτώσεις. Παράδειγμα οι γάμοι που γίνονται εδώ στην Ελλάδα είναι σχεδόν το ίδιο με τους γάμους που γίνονται στην Αλβανία. Υπάρχουν. Υπάρχουν.

E: Εσύ σαν Vasili θεωρείς ότι το γεγονός ότι μοιάζουν κάπου, σε έχει βοηθήσει καθόλου αυτό;

V: Μπορείς να το πεις και έτσι. Μπορεί να με έχει βοηθήσει. Άμα ήταν τελείως διαφορετικές κουλτούρες θα ήταν πιο δύσκολο να προσαρμοστώ στην Ελλάδα. Η γνώμη μου είναι ότι μοιάζουν και γι' αυτό και μπήκα πιο εύκολα σ' αυτήν τη ζωή.

E: Μετάνιωσες ποτέ που μετανάστευσες;

V: Όχι. Δεν έχω μετανιώσει ποτέ. Παρόλο που έχω περάσει δύσκολα χρόνια. Δεν έχω μετανιώσει. Γιατί δεν είχα κάτι άλλο να κάνω στην Αλβανία οπότε δεν έχω μετανιώσει.

E: Αυτά τα χρόνια που είσαι εδώ, σκέφτηκες ποτέ να φύγεις από την Ελλάδα;

V: Όσα χρόνια ήμουν εδώ, πάντα σκεφτόμουν τι θα αποκτήσω για να μείνω στην Ελλάδα. Μέχρι που αγόρασα και το σπίτι το δικό μου. Άρα, για να αγοράσω σπίτι σημαίνει ότι δεν θέλεις να φύγεις από την Ελλάδα. Και το σπίτι που είχα στην Αλβανία, το πούλησα και αυτό και αγόρασα στην Ελλάδα. Οπότε δεν υπάρχει περίπτωση. Δεν το σκέφτομαι καθόλου.

E: Δηλαδή ιδανικά, σε έναν τέλειο κόσμο, αν εσύ μπορούσες να επιλέξεις χωρίς να χρειαστεί να σκεφτείς τίποτα άλλο, το σπίτι των ονείρων σου πού θα ήταν;

V: Είναι εδώ, ήδη το αγόρασα.

E: Ωραία, σ' ευχαριστώ πάρα πολύ. Δεν έχω κάτι άλλο να ρωτήσω.

Συμπληρωματικά στοιχεία

Μία εβδομάδα μετά τη συνέντευξη, πραγματοποιήθηκε μία τηλεφωνική επαφή, στην οποία ο συνεντευξιαζόμενος καλέστηκε να διευκρινίσει κάποιες απαντήσεις του.

Στην ερώτηση «γιατί αισθάνεσαι Ελληνο- Αλβανός», ο συνεντευξιαζόμενος απάντησε «Τριάντα χρόνια παραμονής σε μία χώρα, να δουλεύεις με Έλληνες, να λες καλημέρα, καλησπέρα. Να πηγαίνεις σε πανηγύρια, σε γάμους, για καφέ και να μην αισθάνεσαι Έλληνας, δεν γίνεται. Η ταυτότητα του Αλβανού δεν αλλάζει ποτέ, έχω κι εδώ Αλβανούς, αδέρφια φίλους και δεν έχει φύγει αυτό το συναίσθημα.»

Στην ερώτηση γιατί ακολουθεί περισσότερο τα ελληνικά έθιμα, απάντησε « Γιατί μου αρέσουν, μου αρέσουν τα γλέντια, τα τραγούδια, ο γενικότερος τρόπος ζωής. Με αυτόν τον τρόπο επικοινωνώ και με τους χωριανούς, με τους ντόπιους.»

Τέλος, στην ερώτηση εάν είναι εύκολο να διατηρείς τις αλβανικές παραδόσεις, απάντησε «Είναι εύκολο γιατί ζω και με Αλβανούς εδώ, τα θυμόμαστε όλοι μαζί, για παράδειγμα την Πρωτοχρονιά, γιατί δεν είχαμε και πολλά. Αυτά που είχαμε τα κάνουμε και εδώ ακόμα, αφού ερχόμαστε σε επαφή.»

Συνέντευξη 3^η

Συντομογραφίες

E: Ερευνήτρια

K: Kedri (συνεντευξιαζόμενος)

E: Στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης των Ιωαννίνων «Επιστήμες της αγωγής: Κοινωνία και εκπαίδευση» διεξάγεται διπλωματική εργασία, με ποιοτική έρευνα, σε συνεργασία με την επίκουρη καθηγήτρια του τμήματος, κ. Μαρία Λιακοπούλου. Η μέθοδος που ακολουθείται στην έρευνα είναι η βιογραφική, με την μορφή συνεντεύξεων. Σκοπός της έρευνας είναι να διεξαχθούν συνεντεύξεις με Αλβανούς μετανάστες πρώτης γενιάς, οι οποίοι ήρθαν στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία του 1990 με 2000, ώστε να διερευνηθεί αν και με ποιον τρόπο η εμπειρία της μετανάστευσης συνέβαλε στη διαμόρφωση της ταυτότητάς τους. Η συνέντευξη αφορά την αφήγηση στο βίωμά τους, με σκοπό να εξεταστεί αν τα προσωπικά βιώματα κάποιου συνδέονται με διάφορες αλλαγές στην προσωπική εξέλιξη της ταυτότητάς του. Θα ήθελα να γνωρίζετε ότι όλα όσα πρόκειται να αφηγηθείτε θα καταγραφούν, με τη μέθοδο τη ηχογράφησης, και επρόκειτο να φυλαχθεί η προσωπική σας ταυτότητα, αφού η συνέντευξη θα είναι ανώνυμη. Επίσης, έχετε το δικαίωμα της διακοπής της συνέντευξης σε οποιοδήποτε χρόνο, καθώς και να ζητήσετε να μην δημοσιευθούν κάποια λεγόμενά σας.

Θα ήθελα, σε παρακαλώ, να μου περιγράψεις τη ζωή σου, συμπεριλαμβάνοντας όλες τις φάσεις της προσωπικής σου πορείας, από τα πρώτα χρόνια ζωής μέχρι σήμερα. Να μου διηγηθείς όσα γεγονότα και εμπειρίες ήταν για εσένα σημαντικά. Μπορείς να χρησιμοποιήσεις όσο χρόνο θέλεις. Εγώ δε θα σε διακόπτω κάνοντας ερωτήσεις και, αν θέλω να σε ρωτήσω κάτι, θα το κάνω όταν τελειώσεις.

Κ: Λοιπόν, λέγομαι Kedri H... κι έχω γεννηθεί στο χωριό Frakull, που είναι στην Αλβανία, στις 17/05/1971. Όπως όλοι μας, ζούσαμε τότε στη διδασκαλία, μεγαλώσαμε με δυσκολίες, πήγαίνα τότε σχολείο, καταρχήν είμαι παιδί μεγάλης οικογένειας, είμαστε πολλά παιδιά, κι έχω μεγαλώσει με πολλές δυσκολίες, μέχρι τα χρόνια που ήρθα στην Ελλάδα και δούλενα, 4-5 χρόνια στο χωριό μου. Μετά που ανοίξαν τα σύνορα, το 1990 με 1991, ήρθα από τους πρώτους στην Ελλάδα κι ήμουν 19 χρονών όταν ήρθα πρώτη φορά στην Ελλάδα. Ήρθα πρώτη φορά τον Απρίλη του 1991, ήρθα με πολύ δυσκολία, περπατούσα με τα πόδια μέχρι που έφτασα στα Ιωάννινα. Εκεί πήγαμε σε ένα χωριό και δουλέναμε, ήταν δύσκολες στιγμές και για μένα και για τους φίλους μου που ήρθαν εδώ. Είχαμε περάσει μια δύσκολη ζωή στην Αλβανία, πεινούσαμε, είχαμε δυσκολίες, δεν είχαμε τίποτα, δεν μπορούσαμε να πάμε και στο σχολείο, ενώ ήθελα να σπουδάσω, δεν είχαμε χρήματα καταρχήν να σπουδάσω αυτό που ήθελα. Γι' αυτό ήρθαμε στην Ελλάδα, για μια καλύτερη ζωή να ζήσουμε.

Ε: Ωραία, θα ήθελα να σε ρωτήσω αν υπάρχει κάποιο πρόσωπο που θεωρείς ότι συνέβαλε στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς σου;

Κ: Δηλαδή στην Αλβανία ή στην Ελλάδα, κάνεις την ερώτηση γενικότερα;

Ε: Γενικότερα ναι. Αν υπάρχει κάποιος άνθρωπος που θεωρείς ότι επηρέασε πολύ τη διαμόρφωση της ταυτότητάς σου;

Κ: Εμένα γενικότερα είναι η οικογένειά μου, είναι η μάνα μου που με μόρφωσε, με μεγάλωσε με.....το ξέχασα τη λέξη στα ελληνικά.

Ε: Δεν πειράζει πες το όπως σου βγαίνει, θες να πεις μήπως με αρχές;

Κ: Ναι ναι με μεγάλωσε με αρχές, με έκανε καλό άνθρωπο, με έκανε να σκέφτομαι πάντα το καλό όχι το κακό. Παρ' ότι είχαμε δυσκολίες πιστεύω πως μου έδωσε πάρα πολύ μόρφωση στη ζωή που μεγάλωσα.

Ε: Μπορείς να μου περιγράψεις λίγο, από τη στιγμή που αποφάσισες να έρθεις Ελλάδα μέχρι τη στιγμή που αποφάσισες να μείνεις εδώ, εκείνα τα χρόνια πως ζούσατε;

Κ: Λοιπόν, ήταν τα τελευταία χρόνια δικτατορίας στην Αλβανία και δούλενα σε μια δουλεία πολύ κακή και οι συνθήκες ήταν πού κακές. Αυτή τη χρονιά είχαν γίνει πολλοί στην Αλβανία που ήθελαν να αλλάξει το σύστημα και είχε ξεσηκωθεί ο κόσμος και έκανε διαμαρτυρίες για πολλά πράγματα. Κι εγώ έμαθα πως είχαν ξεκινήσει πάρα πάρα πολλά παιδιά στην ηλικία μου, που είμαστε νέοι, που είμαστε μικρά και φεύγανε παντού, προς την Ελλάδα προς την Ιταλία, και φεύγανε για μια καλύτερη ζωή. Κι εγώ ήμουν με ένα φίλο, το συζητήσαμε κι αποφασίσαμε και φύγαμε κρυφά, δεν είπαμε στο

σπίτι μας ότι θα φύγουμε γιατί γινόταν πάρα πολλά στον δρόμο, ήταν δικτατορία, δεν σε αφήνανε να φύγεις, να περάσεις τα σύνορα, ήταν πάρα πολύ δύσκολα, και μπορούσαν και να σε σκοτώσουν, ρίχνανε και σφαίρες όταν έφευγε ο κόσμος.

E: Δηλαδή έφυγες και κρυφά από την οικογένειά σου;

K: Ναι κρυφά, δεν είχα πει τίποτα που θα πάω, γιατί δεν ήθελαν να φύγω, και κρυφά από άλλους ανθρώπους για να... πως το λένε να μην το μάθουν οι άλλοι που ήταν άνθρωποι της κυβέρνησης ας πούμε, που δεν σε αφήνανε να πας εκεί που ήθελες εσύ. Ήταν δύσκολα. Και φύγαμε μέχρι κοντά στο Αργυρόκαστρο, που είναι κοντά στα σύνορα με την Ελλάδα, και από κει κατεβήκαμε στο χωριό, και πηγαίναμε με τα πόδια, γιατί δεν σε αφήνανε να περάσεις από το τελωνείο, στην Κακαβιά που θέλαμε να περάσουμε γιατί απαγορευόταν. Περνούσαμε το βουνό με τα πόδια, και τα σύνορα, περπατούσαμε επί μία εβδομάδα περίπου, 5-6 μέρες, νύχτα μέρα, για να φτάσουμε όσο μακριά θέλαμε μέσα στην Ελλάδα. Καταρχήν δεν ξέραμε που πηγαίναμε, μέχρι να βρούμε άνθρωπο να μας βοηθούσε ξέρω γω, για να μας έδινε δουλειά. Και στον δρόμο αυτό, που ήρθαμε με τα πόδια, θυμάμαι ακριβώς πως περνούσαμε πάρα πάρα πολύ κακές μέρες, που δεν είχαμε να φάμε, δεν είχαμε νερό να πιούμε στον δρόμο που ήρθαμε. Μας είχαν βοηθήσει πάρα πολύ οικογένειες Έλληνες, που χτυπούσαμε την πόρτα σε κάποιο χωριό, και πηγαίναμε με τον φόβο μην μας πιάσουνε. Και μας δίνανε οι άνθρωποι φαγητό και τρώγαμε, μας δίνανε ρούχα και φεύγαμε μετά από κει με τα πόδια. Μέχρι που φτάσαμε στα Ιωάννινα, εκεί μας βρήκε ένας, να είναι καλά ο άνθρωπος, πριν πάρα πολλά χρόνια και μας έδωσε δουλειά. Η πρώτη δουλειά που έχω κάνει, έχω κάνει σε ένα χωριό που λέγεται Ελεούσα, αν θυμάμαι καλά, ήταν από τις πρώτες μέρες που ήρθα στην Ελλάδα. Είδα πως η ζωή εδώ πάρα πάρα πολύ πιο ωραία πιο καλά σε σχέση με την Αλβανία, ήταν εδώ πολύ καλύτερα και δουλεύαμε, και προχωρούσαμε, και η ζωή προχωρούσε καλύτερα.

E: Μπορείς να θυμηθείς πως αισθάνθηκες την πρώτη φορά που έφυγες από τη χώρα σου; Ποιες ήταν οι σκέψεις και οι φόβοι σου τότε;

K: Λοιπόν, την πρώτη φορά που έφυγα από τη χώρα μου, εντάξει, δεν ένιωθα καλά, καταρχήν ένιωθα φόβο, οι συνθήκες δεν ήταν καλές. Ένιωθα μέσα μου φόβο γιατί δεν ήξερα τι θα συμβεί, δεν ξέραμε ούτε τον δρόμο, ούτε τίποτα τι θα συμβεί, τι θα έβλεπες μπροστά σου, δηλαδή δεν ξέραμε. Ένιωθα λύπη καταρχήν, αλλά από τη μια μεριά ένιωθα λύπη και από την άλλη ένιωθα πως μπορώ να ζήσω καλύτερα εκεί που θέλω να πάω. Τα πρώτα χρόνια ένιωθα αυτά, μετά που περάσανε τα χρόνια και μέχρι τώρα δεν μετανιώνω που έφυγα, δεν μετανιώνω γιατί εδώ αισθάνομαι σαν την πατρίδα μου καταρχήν γιατί έχω πιο πολλά χρόνια εδώ στην Ελλάδα παρά στην Αλβανία και νιώθω πατρίδα μου την Ελλάδα, αλλά είναι η δεύτερη πατρίδα μου, γιατί στην Αλβανία νιώθω για τους ανθρώπους που μεγάλωσα εκεί. Νιώθω βεβαίως μέσα μου, τα πρώτα χρόνια που μου λείπανε οι άνθρωποι που είχα κοντά μου, το χωριό μου με όλα όλα γενικά.

E: Μπορείς να μου περιγράψεις τι έγινε από τη στιγμή που πήρες την άδεια παραμονής; Έχουν αλλάξει τα πράγματα;

Κ: Πάρα πολύ έχουν αλλάξει τα πράγματα προς το καλύτερο. Αυτά τα χρόνια, από το 1991 μέχρι το 1998 που εγώ έφυγα να πάρω άδεια παραμονής, για να μείνω με χαρτιά εδώ στην Ελλάδα, έχω περάσει τα χειρότερα χρόνια στην Ελλάδα. Περνούσαμε πάρα πολύ άσχημα, κρυβόμασταν για να μη μας πιάσουνε και να μας στείλουνε πίσω στην Αλβανία. Αυτά τα χρόνια, πηγαίναμε και καθόμασταν κρυφά και δεν μας βάζανε να μας νοικιάζουν σπίτια για να μέναμε σαν άνθρωποι αλλά μας δίνανε αποθήκες. Μέναμε σε αποθήκες μέσα στα χωράφια που δουλεύαμε για να μην μας βρίσκουνε και μας πιάσουνε, και δεν θέλω να τα θυμηθώ αυτά τα χρόνια, γιατί δεν ήταν καλά χρόνια, ήταν και καλά και κακά αλλά πιο πολύ αυτά τα χρόνια τα έχω σαν κακά και δε θέλω να τα θυμηθώ, γιατί τώρα η ζωή μου έχει γίνει προς το καλύτερο, δουλεύω νόμιμα, είμαι ασφαλής και προχωράω μπροστά.

Ε: Υπάρχει κάποιο γεγονός που θεωρείς ότι σε βοήθησε κατά την πρώτη περίοδο άφιξής σου στη χώρα υποδοχής;

Κ: Βεβαίως, υπήρχαν πάρα πολλοί άνθρωποι που μας βοηθήσανε και μας λέγανε καλά λόγια, δηλαδή αν δουλεύετε και βλέπετε τη δουλειά σας και πιο πέρα, τέλος πάντων να γίνεστε πιο καλοί άνθρωποι. Μας βοηθούσανε πάρα πολλοί άνθρωποι, δεν είναι ένας αλλά είναι πολλοί άνθρωποι που με βοηθούσανε, που μου δίνανε εντολές, όχι συμβουλές γιατί μπερδεύτηκα, για να κοιτάω τη δουλειά μου. Μιλάω για Έλληνες πιο πολύ, υπήρχαν και Αλβανοί αλλά αυτοί μας βοηθούσανε να βρούμε τον δρόμο για το χωριό, που να πάμε να μείνουμε να βρούμε δουλειά, και αυτοί φοβότανε δεν ήταν κι αυτοί σίγουροι, γιατί ήταν οι συνθήκες που δεν είχαμε χαρτιά εμείς, δεν βγαίναμε βόλτα στο χωριό ή στην πόλη που μέναμε και φοβόμασταν. Άρα, μας έχουν βοηθήσει πάρα πολλοί άνθρωποι δεν λέω, πάρα πάρα πολύ μας έχουν βοηθήσει.

Ε: Ποιες δυσκολίες αντιμετώπισες κατά τα πρώτα χρόνια της διαμονής σου στην Ελλάδα;

Κ: Τα πρώτα χρόνια στην Ελλάδα για μένα είναι πως εγώ που μεγάλωσα μέχρι 19 χρονών στην Αλβανία και ήταν άλλη κουλτούρα, άλλη γλώσσα, άλλη ζωή, ο τρόπος που κάνανε ήταν διαφορετικό και όταν ήρθα εδώ δυσκολεύτηκα, βεβαίως δυσκολεύτηκα γιατί καταρχήν δεν ήξερα να μιλήσω, πώς να μιλάω, δύο λέξεις ήξερα ψωμί και νερό ήξερα δεν ήξερα, εντάξει και δουλειά, τρεις λέξεις. Με τον καιρό, τα 2-3 πρώτα χρόνια στην αρχή με δυσκολέψανε πάρα πολύ που έπρεπε να μάθεις τη γλώσσα, έπρεπε να καταλάβεις τι σου λένε και τι να του πεις να του απαντήσεις εσύ. Αυτά ήταν δύσκολα, βεβαίως δύσκολα γιατί ο άλλος σου έλεγε πόσο θέλεις το μεροκάματο και πόσο παίρνεις, κι εμείς δεν είχαμε τι να απαντήσουμε και του λέγαμε μόνο δουλειά δουλειά δουλειά, εκείνος ήθελε να μου πει θέλεις φαγητό θέλεις να φας, εγώ δεν ήξερα τι να πω. Βεβαίως, ήταν πάρα πολύ δύσκολα, είχαμε και παρεξηγήσεις γιατί σου λέγανε, σου κουβεντιάζανε κι εσύ δεν καταλάβαινες κι νόμιζες πως σε βρίζανε, κι αυτά πάρα πολύ δύσκολα. Κι εντάξει με την υπομονή που είχαμε τα πέρασα, τα προσπέρασα κι αυτά και κάθε χρόνο γινόμουνα και πιο καλύτερα στη γλώσσα που έμαθα, και στη δουλειά ήμουνα πιο καλά.

Ε: Αν σε ρωτούσα για τα τωρινά χρόνια, τα 2-3 τελευταία, τι δυσκολίες αντιμετωπίζεις τώρα στην Ελλάδα;

Κ: Εντάξει τώρα, τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα περνάω, είναι η κρίση στις δουλειές, που είχε βγει όλος ο κόσμος και είχε κρίση παντού σε όλον τον κόσμο, στην

Ευρώπη και εδώ στην Ελλάδα ήρθε η κρίση της οικονομίας, εντάξει κι εγώ αυτήν την κρίση την πέρασα, όπως την πέρασε κι όλος ο κόσμος. Αλλά τώρα τελευταία με τον καιρό, εντάξει είναι λίγο πιο δύσκολα τα πράγματα, γιατί τώρα που προχώρησε η δουλειά δεν μπορούμε να πάμε στη δουλειά, γιατί είναι πάλι η κρίση, που είναι πιο χειρότερη από την οικονομική, για την υγεία, που είναι πιο κακό, γιατί καταρχήν πρέπει να έχουμε την υγεία και μετά τα υπόλοιπα. Και αυτόν τον καιρό περνάμε, περνάω αυτά που περνάει όλος ο κόσμος, με δυσκολίες.

Ε: Ήθελα να σε ρωτήσω, αν και αναφέρθηκες λίγο πριν, τι σημαίνει για σένα πατρίδα;

Κ: Για μένα πατρίδα, όπως είμαι τόσο καιρό που έχω φύγει, πατρίδα νιώθω εκεί που καταρχήν δουλεύω, με αγαπούν όπως είμαι και τους αγαπώ όπως είναι. Εγώ αυτό νιώθω πατρίδα, γιατί εδώ γεννηθήκανε τα δύο παιδιά μου και πηγαίνουν στο σχολείο και το πρώτο πράγμα που μαθαίνουν είναι ελληνικά, και ξέρουν ελληνικά και διαβάζουν και μαθαίνουν ελληνικά και έχουν την ταυτότητα ελληνικής. Εγώ πατρίδα νιώθω εκεί που ζω, που δουλεύω και εργάζομαι, που έχω τα παιδιά μου, τη γυναίκα μου και με δέχονται οι άνθρωποι όπως είμαι κι εγώ αυτούς όπως είναι. Αυτό είναι πατρίδα για μένα, δουλεύεις και ζεις με την κουλτούρα του τόπου που μένεις. Για την πατρίδα μου τώρα (την Αλβανία) είναι δύσκολο να απαντήσω γιατί έχω τριάντα χρόνια που έχω φύγει, τη νιώθω πατρίδα μου βεβαίως πονάει αλλά το έχω περάσει, τώρα εκεί νιώθω σαν ξένος και δεν ξέρω πως, δεν μπορώ, δεν ξέρω τι να σου πω μετά από τόσα χρόνια που έχω να ζήσω εκεί, είναι πολύ δύσκολο να σου πω.

Ε: Όταν έφυγες από την Αλβανία άφησες οικογένεια πίσω;

Κ: Βεβαίως άφησα οικογένεια, γονείς και αδέρφια, γιατί στην οικογένεια ήμουν ο πρώτος που έφυγα από την Αλβανία και ήρθα εδώ, και ήταν όλοι εκεί, δεν ήρθανε μαζί. Μόνο εγώ πήρα το ρίσκο και ήρθα μόνος μου και μετά, μετά από χρόνια έφερα και τον αδερφό μου, τα αδέρφια ήρθαν μέχρι το 98 που εμείς γίναμε με χαρτιά, ερχόμασταν πολλές φορές με τα αδέρφια μου, με συγγενείς με τα πόδια. Και όταν εδώ στην Ελλάδα με πιάνανε και με διώχνανε πέρα επειδή δεν είχα χαρτιά, εγώ ερχόμουν τότε με τα πόδια με μεγάλη παρέα, και αδέρφια και ξαδέρφια, με φίλους γιατί είχα κάνει τον δρόμο και ήξερα που περπατούσα και που περνούσα για να έρθουμε εδώ, στην Ελλάδα.

Ε: Ωραία, θεωρείς ότι έχεις τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις με έναν Έλληνα πολίτη;

Κ: Θεωρώ πως κι εγώ έχω δικαιώματα, γιατί θεωρώ πως όσα χρόνια ζω εδώ, άστα τα πρώτα χρόνια που δεν ήμουν νόμιμος, αλλά από το 98 και εδώ είμαι με χαρτιά νόμιμα, είμαι ασφαλής, έχω ασφάλεια και δουλεύω και πιστεύω πως έχω τα ίδια δικαιώματα όπως και κάθε πολίτης που λέγεται Έλληνας ή μετανάστης σε αυτή τη χώρα που ζει εδώ. Γιατί έτσι πρέπει να γίνεται γιατί οι νόμοι είναι για όλους το ίδιο, δεν ξεχωρίζει αν είσαι μετανάστης να έχεις άλλο νόμο και οι άλλοι να έχουν άλλον νόμο. Ο νόμος λέει για όλους τους πολίτες όλοι το ίδιο, άσχετο τι είναι αυτός, μπορεί να είναι και βουλευτής, ο νόμος είναι το ίδιο. Εγώ είμαι μετανάστης και έχω τα ίδια δικαιώματα με κάθε άνθρωπο που ζει εδώ στην Ελλάδα.

Ε: Τι σημαίνει για σένα το γεγονός ότι είσαι μετανάστης;

Κ: Εντάξει αυτό.....εμείς οι μετανάστες επειδή έχουμε περάσει πολύ, πολύ κακά στη ζωή, τι θέλω να πω με το πολύ κακά στη ζωή, επειδή ήρθαμε από μία χώρα που ήταν βασανισμένη τόσα χρόνια, και ήρθαμε για μια καλύτερη ζωή και δεν είχαμε το μυαλό

για να κάνουμε τα πρώτα χρόνια που ζούσαμε εδώ, πως ζούνε οι Έλληνες, είχαμε στον νου μας να δουλεύουμε για να ζήσουμε, να πάρουμε, να μαζέψουμε κάνα φράγκο, τι να σου πω ήταν δύσκολο, δεν ήταν η διασκέδαση πιο πολύ, ήταν η δουλεία, να μαζέψουμε κάνα φράγκο, να δώσουμε στους γονείς μας, στα αδέρφια μας, να βοηθήσουμε. Και για μένα να είσαι μετανάστης σημαίνει πάρα πολλά, γιατί είναι οι πιο πολλοί άνθρωποι που περνάνε, να σου πω περνάνε τη ζωή τους, όχι όπως περνάνε οι άνθρωποι που ζούνε σε μια χώρα, περνάνε λίγο χειρότερα από τους άλλους, περνάνε πιο δυσκολίες για μένα, έτσι πιστεύω εγώ. Για να είσαι μετανάστης θέλει πολύ καρδιά, θέλει να είσαι....να βλέπεις μπροστά, να προχωρήσεις, γιατί οι δυσκολίες που περνούσαμε ήταν πολύ... ήταν πολύ αυτά που έχουμε περάσει στη ζωή και αυτά.

Ε: Ωραία, να σε ρωτήσω αν λες στα παιδιά σου ιστορίες από τις εμπειρίες της μετανάστευσής σου; Γιατί;

Κ: Βεβαίως λέω, τα λέω στα παιδιά μου και με ξανοίγουν και πιο πολύ δεν πιστεύουνε, μου λένε έχεις περάσει τόσο κακά πράγματα, τόσο άσχημα και τους λέω βεβαίως έχω περάσει, τα έχω περάσει και δεν θέλω να τα περάσατε κι εσείς. Θέλω να ζήσετε εσείς καλά, να με ακούσετε, τουλάχιστον να πάρετε μια...να έχετε μια ιδέα πως περάσαν οι γονείς σας τους λέω και να γίνετε πιο καλύτεροι άνθρωποι εσείς και να καταλαβαίνετε τους ανθρώπους στη ζωή σας, και τους τα λέω συνέχεια.

Ε: Μπορείς να μου περιγράψεις τη σχέση σου με τους...Καταρχάς, συγγνώμη δεν μας είπες που μένεις τώρα;

Κ: Εγώ μένω Κρήτη, στη Γεωργιούπολη.

Ε: Έχεις πολλά χρόνια στην Κρήτη;

Κ: Έχω από το 97', 24 χρόνια.

Ε: Μπορείς να μου περιγράψεις πως είναι η σχέση σου με τους κατοίκους της Κρήτης, δηλαδή με τους Έλληνες εκεί; Έχεις καλή ή κακή σχέση, έχεις δεχτεί ποτέ ρατσιστικές συμπεριφορές;

Κ: Λοιπόν, αυτά.... Οι κακές στιγμές είναι λίγο, έχουμε περάσει και κακές αλλά είναι λίγο, λιγότερα από αυτά που έχω περάσει. Καταρχήν εδώ που ήρθα στην Κρήτη ένιωθα πιο ζεστασιά από εκεί που είχα πάει μέχρι στο 1997. Εδώ ήταν για μένα προσωπικά, δεν ξέρω για τους άλλους, από τα πρώτα χρόνια μέχρι το 97' που ήρθα εδώ στην Κρήτη, είχα περάσει πιο κακές στιγμές αλλού, εδώ όταν ήρθα στην Κρήτη ένιωθα πιο ζεστασιά, ήταν οι άνθρωποι....δεν είχαμε χαρτιά και με βάλανε επί τόπου σπίτι, αλλού δεν μου βάλανε σπίτι να νοικιάζω, εδώ νοίκιαζα χωρίς χαρτιά. Κι έμεινα και στους Έλληνες μέσα και δεν είχα πρόβλημα. Εδώ είναι...γι' αυτό δεν έφυγα και έκατσα εδώ, βρήκα δουλειά και δούλευα, από τα πρώτα χρόνια δούλευα και στην οικοδομή, και τώρα δουλεύω στην οικοδομή και στο ξενοδοχείο, αλλά τώρα που λες για ρατσισμό, εεεε είναι στιγμές, είναι στιγμές όπως όλοι αλλά δεν θέλω να τα θυμηθώ γιατί είναι τύχη, δεν νιώθω χαρά όταν τα λέω, γιατί δεν πιστεύω ότι οι Έλληνες...οι Έλληνες δεν είναι τόσο ρατσιστές για μένα που λένε, υπάρχει ρατσισμός αλλά δεν....είναι λίγοι οι άνθρωποι, όπως σε κάθε κράτος υπάρχουν και καλοί και κακοί, κι έτσι πιστεύω, κι όπου και να πας ο μετανάστης θα το νιώσει μέσα του καταρχήν αυτό, και θα έχει στιγμές όπως εγώ, θα έχει ρατσισμό. Εγώ αυτό το περνάω, εκεί που πρέπει να δώσω απάντηση δίνω, εκεί που δεν πρέπει δεν τους μιλάω καν.

Ε: Μπορείς να μου πεις ποια τάξη έχεις τελειώσει στην Αλβανία;

K: Βεβαίως, ναι εεε έχω κάνει 8 χρόνια δημοτικό, όπως λεγόταν τότε κι έχω κάνει άλλο ένα χρόνο εεε πως...εεεε αυτό λεγόταν σαν λύκειο τότε, πιο μεγάλο από το δημοτικό, πιο παραπάνω ένα τάξη, αλλά δεν ξέρω εμείς τότε κάναμε 8 χρόνια και μετά πήγαινες ή πανεπιστήμιο ή σε άλλο σχολείο, αλλά ήταν άλλα χρόνια, έχω κάνει 9 χρόνια σχολείο.

E: Ωραία, μου είπες και πριν αλλά τυπικά θέλω να σου κάνω την ερώτηση, ήθελες να συνεχίσεις το σχολείο πριν έρθεις εδώ έτσι;

K: Βεβαίως και ήθελα να συνεχίσω το σχολείο και είχα όνειρα, όπως κάθε άνθρωποι έχει τα όνειρά του όταν είναι σε σχολείο και είναι προς το τέλος στο σχολείο που θέλει να καταλήξει σαν αυτό που ονειρεύεται να κάνει, κι εγώ είχα πολλά όνειρα να κάνω, αλλά δεν είχα...καταρχήν ήθελα να γίνω μουσικός αλλά εντάξει το βασικό αυτό ήτανε και είχε και άλλο σχολείο που ήταν σχολή μόδας αλλά δεν...ήταν δύσκολα τα πράγματα, εμείς δεν είχαμε ψωμί να φάμε στο σπίτι πώς να πάμε στο σχολείο, και για αυτό τον λόγο, αυτόν τον έναν χρόνο που πήγαινα στο σχολείο πήγα νυχτερινό σχολείο, πήγαινα το πρωί δουλειά και μετά το απόγευμα πήγαινα σχολείο, περπατούσα 3 χιλιόμετρα να πάω στο σχολείο με τα πόδια και μετά ακόμα πάλι με τα πόδια στο σπίτι, βρέχει δεν βρέχει εγώ πήγαινα κάθε μέρα στο σχολείο, αυτόν τον ένα χρόνο τη νύχτα και κουρασμένος από τη δουλειά. Είχα όνειρα αλλά δεν έχω...οι συνθήκες ήταν...πως κόβονται στη μέση τα όνειρά σου.

E: Τα παιδιά σου ανέφερες ότι πάνε σχολείο εδώ στην Ελλάδα έτσι;

K: Βεβαίως.

E: Τι γλώσσα μιλάγατε στα παιδιά σας όταν ήταν μικρά;

K: Εεεεε και τα δύο γλώσσες, πιο πολύ όταν ήταν μικρά, όπως κάθε παιδί μιλάει τη γλώσσα της μητέρας του, μιλούσαμε αλβανικά. Μεε με τα χρόνια και αργότερα που καταλαβαίναμε με την τηλεόραση ελληνικά, αυτοί χωρίς να πάνε νηπιαγωγείο, δεν είχαν μπει ήτανεεε πόσο χρονών για να μπει νηπιαγωγείο, πετούσαν και λέξεις ελληνικά και πιο πολλά πηγαίνανε προς την ελληνική γλώσσα. Εμείς μιλούσαμε αλβανικά αλλά αυτοί από μόνοι τους καταλαβαίνουν μόνα τους τα ελληνικά και πετούσανε λέξεις ελληνικά που κι εμείς δεν τα λέγαμε τόσο καλά. Μόλις πήγανε νηπιαγωγείο που πήγαν για πρώτη φορά κάθε μέρα γινότανε..εεεε πηγαίνανε, ξεχνούσανε τα αλβανικά και μιλούσανε ελληνικά. Μιλάμε εμείς συνέχεια αλβανικά ξέρουνε αλβανικά, ξέρουν και λίγο να διαβάζουν αλβανικά αλλά πάλι η γλώσσα τους είναι η ελληνική.

E: Τα παιδιά σου γεννήθηκαν εδώ;

K: Ναι.

E: Πάνε ακόμα σχολείο;

K: Ναι πάνε σχολείο, ο μεγάλος μου είναι 17 χρονών και πάει δευτέρα Λυκείου, η μικρή κόρη μου είναι 10 χρονών και είναι δημοτικού, τετάρτη δημοτικού.

E: Αντιμετωπίζουν δυσκολίες στο σχολείο;

K: Τα πρώτα χρόνια νομίζω πως είχαν λίγο δυσκολίες, τώρα δεν έχουνε καθόλου, το χουνε προσπεράσει και δεν έχουνεεε, εννοούσα στη γλώσσα ή τι δυσκολίες γενικά, τι δυσκολίες λες εσύ;

E: Δεν εννοώ δυσκολίες μαθησιακές, αν είναι δηλαδή καλοί στη γλώσσα ή καλοί στα μαθηματικά, εννοώ αυτό που είπες, αν δυσκολεύονταν με τη γλώσσα, αν βίωσαν ρατσισμό, σε τέτοιες δυσκολίες αναφέρομαι.

K: Μέχρι στιγμής τα παιδιά μου δεν το έχουν πει πως νιώθουν ρατσισμό, δεν μου έχουν πει και δεν το νιώθουνε. Τώρα επειδή είναι πιο καλά τα πράγματα και επειδή γεννηθήκανε εδώ θεωρούν πως η πατρίδα τους, όχι θεωρούν το πιστεύουν πως η Ελλάδα είναι η πατρίδα τους και μέχρι στιγμής δεν το χουν περάσει αυτό δεν έχουν περάσει όχι, είναι πιο καλά τα πράγματα. Κι έτσι εύχομαι να είναι μέχρι πιο πέρα, πιο καλά τα πράγματα.

E: Τι γνώμη έχεις για το αν θα πάνε τα παιδιά σου πανεπιστήμιο;

K: Τι γνώμη έχω εγώ; Καταρχήν εγώ θα χαιρόμουν πάρα πολύ, εγώ αυτά τους λέω τους μαθαίνω όσο μπορώ δηλαδή γιατί εντάξει με λόγια τους βοηθάω γιατί στα μαθηματικά και αυτά στα μαθήματα δεν μπορώ. Εγώ θα χαιρόμουν πάρα πάρα πολύ για να πάνε σχολείο, να πάνε πανεπιστήμιο να πάνε και πιο πέρα από το πανεπιστήμιο και να γίνουν κάτι γιατί εγώ όπως όλοι μου κοπήκαν αυτά που ήθελα να πάω να κάνω κάτι να σπουδάσω να γίνω πιο...να μάθω πράγματα που δεν είχα, δεν ήξερα, κι έτσι θέλω να κάνουν αυτοί να πάνε σχολείο πανεπιστήμιο, άρα θέλω πάρα πολύ να πάνε.

E: Συμμετείχες ποτέ σε κάποιο επιμορφωτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα στην Ελλάδα; Αν όχι, γιατί; Αν ναι, σε βοήθησε κάπου και πως έμαθες για το πρόγραμμα αυτό;

K: Όχι δεν συμμετού...δεν είχα συμμετοχή σε τέτοια πράγματα γιατί σου λέω ήταν δύσκολα τα πράγματα, γιατί δεν είχαμε χαρτιά καταρχήν και φοβόμασταν να βγούμε, μόνοοο μόνος μου δηλαδή έμαθα τη γλώσσα και μαθαίνοντας στη δουλειά που δούλευα, μάθαινα τη λέξη πάνω στη δουλειά και δεν συμμετούσα, γιατί θα το ήθελα πάρα πολύ αν ήταν τα πράγματα δηλαδή, αν εμείς οι μετανάστες κι εγώ που ήρθαμε από τα πρώτα, αν μας είχαν δώσει άδεια παραμονής και μέναμε σαν άνθρωποι κι εμείς, αλλά αργούσαν να μας δώσουν χαρτιά θα πήγαινα, θα πήγαινα και στο σχολείο γιατί ήμουν μικρός ακόμα, 19 χρονών 20 χρονών ήμουν εδώ, και θα πήγαινα και στο σχολείο να μαθαίνω πράγματα που θα με βοηθούσε στη ζωή μου, θα το ήθελα πάρα πολύ.

E: Αυτή ήταν η επόμενη ερώτηση που ήθελα να σου κάνω, αν είχες τη δυνατότητα όταν ήρθες εδώ θα συνέχιζες δηλαδή το σχολείο, ή το αλβανικό ή το ελληνικό;

K: Βεβαίως θα το ήθελα πάρα πολύ να μάθαινα κάτι παραπάνω, να μάθαινα για μένα καταρχήν, αλλά θα ήθελα πάρα πολύ να ήξερα πιο πολλά πράγματα τη ζωή μου.

E: Ωραία, τώρα θα περάσουμε στο τελευταίο κομμάτι των ερωτήσεων, που οι πιο πολλές αφορούν την ταυτότητά σου, δηλαδή την προσωπικότητά σου, άμα δεν καταλαβαίνεις κάτι να με ρωτήσεις. Θεωρείς ότι όσο μένεις στην Ελλάδα έχει αλλάξει σε κάποιο βαθμό κάποιο στοιχείο της ταυτότητάς σου, για παράδειγμα έχουν αλλάξει τα έθιμα ή η γλώσσα που χρησιμοποιείς; Έχεις αλλάξει καθόλου από τότε που έχεις έρθει στην Ελλάδα, και αν έχεις αλλάξει γιατί πιστεύεις ότι έχει γίνει αυτό;

K: Λοιπόν, αυτό βεβαίως έχει αλλάξει, έχει αλλάξει γιατί είναι...όταν φεύγεις από μια χώρα και μένεις εδώ τριάντα χρόνια, έχει αλλάξει η ταυτότητά σου. Η καταγωγή μου

δεν αλλάζει ποτέ, εγώ λέω και είμαι περήφανος που είμαι από την Αλβανία και δεν ντρέπομαι να το λέω ότι είμαι από την Αλβανία, αλλά σου λέω όταν έρχεσαι εδώ για μια καλύτερη ζωή και έρχεσαι σε μια ηλικία που εδώ μεγαλώνεις, έχεις τριάντα χρόνια και κάνεις και οικογένεια και έχεις και παιδιά θα αλλάξει η ταυτότητά σου, θα γίνεις.. έχει αλλάξει καταρχήν....έχω...νιώθω μέσα μου γιαααα πως το λένε για την Αλβανία νιώθω δεν εεε , τα αισθήματα αυτά τα έχω μέσα μου αλλά όταν πάω εκεί χαίρομαι, όταν πάω στην πατρίδα στην Αλβανία, ας πούμε όταν πάω σε έναν γάμο βεβαίως δεν τα έχω ξεχάσει, αλλά εδώ είμαι με τους ανθρώπους που ζουν εδώ, ζω με την κουλτούρα που ζουν αυτοί εδώ, έχω μάθει με τους ανθρώπους εδώ μου αρέσουν να σου πω την αλήθεια μου αρέσουν, γιατί είναι κάτι διαφορετικό από τα αισθήματα που έχεις εσύ σαν ξένος μετανάστης που έχεις έρθει από άλλη χώρα κι εδώ μαθαίνεις κάτι άλλο καινούριο που εμένα μου αρέσουν προσωπικά και έχουν πάει προς το καλύτερο. Σε αυτό το επίπεδο έχει αλλάξει η ταυτότητά μου προς πιο πολύ με τους ντόπιους που ζω εδώ.

E: Για ποιο λόγο θεωρείς ότι έχει αλλάξει η ταυτότητά σου; Γιατί έχει αλλάξει;

K: Επειδή έχει αλλάξει αυτή εδώ... για να έχουμε το έθιμο τα δικά μας, δεν είχαμε οργανώσεις δεν είχαμε....δεν συμμετούσαμε σε διάφορες...σε διάφορα γλέντια ας πούμε ή σε εθίματα εμείς οι μετανάστες, δεν είχαμε δεν ξέρω...ήταν πιο δύσκολα τα πράγματα στην αρχή και δεν κάναμε τόσο πολύ όπως κάνουν τώρα, και πιστεύω πως εδώ, όπως ζούμε τόσα χρόνια εδώ, παίρνεις τη μορφή που τους ανθρώπους που ζεις, μεγαλώνεις με αυτό το περιβάλλον. Και αυτό τον λόγο δεν το θεωρώ άδικο, δεν είναι κακό, και καλό για μένα ας πούμε και τα παιδιά μαθαίνουν...πάνε σε χορό πάνε παραδόσεις και γενικά σε πράγματα σε ντόπιους ανθρώπους που ζουν εδώ και τους αρέσουν και εμένα μου αρέσουν και έχει πολλά ωραία πράγματα.

E: Σε φωνάζουν με το πραγματικό σου όνομα στην Ελλάδα;

K: Σε αυτό....σε αυτή την ερώτηση μπορεί να είμαι ένας από αυτούς που έχουν πει την αλήθεια για το όνομά τους, μπορεί αυτό θα το τονίσω μπορεί να είμαι λίγα από τους πρώτους που έχουν πει το πραγματικό όνομα που έχουν έρθει από την Αλβανία εδώ στην Ελλάδα. Τα πρώτα χρόνια όπως έχω πει έχουμε περάσει πολλά πολλά κακά πράγματα και μας είχαν...επειδή δυσκολεύονταν να μας πουν με το όνομά μας και αλλάζανε αυτοί, οι συμπατριώτες μου αλλάζανε όνομα, εγώ δεν το έχω αλλάξει ποτέ στη ζωή μου δεν το έχω αλλάξει ποτέ. Με φωνάζανε τάδε στην Αλβανία, με το μικρό μου και τάδε με φωνάζουν κι εδώ, όποιος δεν μπορεί να το πει ας μην μπορεί να το πει, εγώ δεν το αλλάζω ποτέ το όνομα, και δεν θέλω, αν με είχαν βαφτίσει πάλι το όνομά μου θα κρατούσα δεν θα το άλλαζα το όνομα ποτέ.

E: Ωραία Kedri, εσύ πιστεύεις σε κάποια θρησκεία;

K: Εεεεε να σου δεν παραπιστεύω σε θρησκείες αλλά πιο πολύ πιστεύω στον Θεό, πιστεύω σε έναν, στον Θεό αν υπάρχει βέβαια, γιατί σε θρησκείες πιστεύω πως είναι ωραία πράγματα, είναι καλά πράγματα, έχουν και τα καλά έχουν και τα κακά, αλλά εγώ δεν πιστεύω σε θρησκείες πιστεύω μόνο στον Θεό.

E: Ωραία, αυτό το γεγονός που μου λες, ότι πιστεύεις μόνο στον Θεό, άλλαξε όταν ήρθες στην Ελλάδα ή έμεινε το ίδιο; Το ίδιο πίστευες και στην Αλβανία το ίδιο πιστεύεις και τώρα;

K: Εδώ έχει αλλάξει πιο πολύ γιατί και στην Αλβανία πίστευα στον Θεό γιατί μας έλεγε η συγχωρεμένη η μάνα μου, μας έλεγε να πιστεύουμε στον Θεό, αν και η δικτατορία δεν μας άφηνε να πιστεύουμε ή να πάμε σε εκκλησία ή σε τζαμί ότι είχε το χωριό και για αυτό τον λόγο μας έλεγε κρυφά να πιστεύουμε μόνο στον Θεό, γιατί αν ακουγόταν πιο έξω θα μας είχαν μέσα βάλει μέσα φυλακή γιατί ήταν δικτατορία και δεν μας άφηνε να πιστεύουμε σε θρησκείες και όπου ήθελε κάθε άνθρωπος. Εδώ πιστεύω, έχω γίνει λίγο πιο...έχω δει...να σου πω πως πιστεύω στη θρησκεία στην ελληνική, που είναι πιο...για μένα όπως καταλαβαίνω εγώ όχι πως είμαι πολύ φαν και πιστεύω σε θρησκεία, αλλά είμαι πιο πολύ σε θρησκείααα...πως το λένε;;

E; Τον Χριστιανισμό;

K: Ναι του Χριστιανισμού σε αυτόν, σε αυτό πιστεύω λίγο πιο πολύ γιατί είναι πιο ελεύθερα, αφήνουν τον κόσμο πιο ελεύθερα, δεν είναι σαν άλλες θρησκείες που σε πιέζουν οπωσδήποτε να κάνεις κάτι που δεν το θέλεις.

E: Έχεις βαπτίσει τα παιδιά σου ή εσύ ο ίδιος;

K: Εγώ δεν έτυχε, εντάξει δεν έτυχε στην αρχή μου φαινόταν παράξενο και μου είχαν προτείνει τότε αν θυμάμαι καλά, μου είχαν προτείνει 2-3 άτομα να με βαπτίσουν αλλά δεν το ένιωθα μέσα μου, επειδή δεν είχαμε εμείς τέτοια πράγματα δεν το ένιωθα και δεν βαπτίστηκα. Τα παιδιά βεβαίως τα έχω βαπτίσει, γιατί εντάξει τα παιδιά θέλουν να μεγαλώσουν με τον τρόπο που ζουν εδώ, με την κουλτούρα, να πιστεύουν αυτοί πως είναι καλύτερα τα πράγματα και γι' αυτό τα βάφτισα για να νιώθουν πιο μέσα τους...να είναι...να μην νιώθουν πως είναι ξεχωριστοί από τους άλλους, να νιώθουν με τον κόσμο που ζει εδώ, να νιώθουν το ίδιο, άστο που πιστεύουν ή αν πιστεύουν είναι άσχετο αυτό.

E: Αισθάνεσαι ότι είσαι Έλληνας ή Αλβανός;

K: Αυτή είναι δύσκολη ερώτηση, εγώ αισθάνομαι πως στην καρδιά μου και στη ψυχή μου είμαι Αλβανός, είμαι και θα παραμείνω Αλβανός αλλά θα μου άρεσε και μου αρέσει να είμαι και Έλληνας, και τα δύο, δεν τα ξεχωρίζω. Σου λέω τι είμαι και θα το λέω μέχρι να ζω είμαι Αλβανός, είμαι από την Αλβανία, αλλά μου αρέσει, νιώθω ευχάριστα να έπαιρνα και την υπηκοότητα, να ήμουν πιο...εεε υπηκοότητα ελληνικής θα το ήθελα πάρα πολύ.

E: Ήταν μια από τις ερωτήσεις που ήθελα να σου κάνω αυτή. Θα ήθελες να έχεις την ελληνική ιθαγένεια δηλαδή;

K: Βεβαίως θα το ήθελα ναι, θα το ήθελα.

E: Θα την ήθελες, φαντάζομαι όχι για συναισθηματικούς λόγους ή γιατί σε βοηθάει σε άλλες νομικές διαδικασίες;

K: Και τα δύο, γιατί σου λέω, όπως είπα στην αρχή είναι δύσκολη ερώτηση γιατί μόνο...μόνο να σου πω οι μετανάστες, έτσι πιστεύω εγώ, το καταλαβαίνουν αυτό πιο πολύ, δεν το καταλαβαίνουν οι άνθρωποι που δεν έχουν παλέψει, που δεν έχουν φύγει ποτέ από τη χώρα τους και να πάνε σε άλλη χώρα. Εγώ το καταλαβαίνω, αλλά σου λέω ήρθα μικρός και ζω πιο πολλά χρόνια στην Ελλάδα και τη νιώθω τη δεύτερη πατρίδα μου, και θα το ήθελα πάρα πολύ να νιώθω κι εγώ πολίτης με όλα τα δικαιώματα, το πρώτο, και τα αισθηματικά και σε αυτό, σαν πολίτης, αλλά και το δεύτερο είναι πως βεβαίως θα μου ευκολύνει τα πράγματά μου, πιο εύκολα, πιο εύκολα, γιατί με το

διαβατήριο, επειδή εμείς με το διαβατήριο, για να είμαστε από την άλλη χώρα, την Αλβανία, που δεν είναι στην Ευρωπαϊκή Ένωση και έχει δυσκολίες, που δεν πας με ευκολίες παντού σε όλο τον κόσμο, με το δικό μας διαβατήριο, το αλβανικό ας πούμε, για να πας σε μια...εεε.. μετανάστευση για να ζεις, γιατί έτσι σαν τουρίστας πας, αλλά για να πας να ζητήσεις καλύτερη ζωή εκεί έχει πολύ δυσκολίες. Με ταυτότητα ελληνική πιστεύω πως έχεις δυνατότητα πιο εύκολα να πας να ψάξεις μια καλύτερη ζωή αλλού εκτός Ελλάδας εννοώ.

Ε: Να σε ρωτήσω, εδώ στην Ελλάδα, κάνεις με την οικογένειά σου αλβανικές παραδόσεις, τηρείς αλβανικές παραδόσεις ή μόνο όταν πας Αλβανία;

Κ: Εδώ μόνο σε γλέντια, εδώ με την οικογένειά μου, έχει γλέντια, με φίλους μου, όταν έρχεται κάποιος καλλιτέχνης ξέρω εγώ ή σε κανένα γάμο, κάνουμε βεβαίως κάνουμε αλλά είναι πολύ λιγότερες από αυτά που κάνουμε στα ελληνικά. Είναι λιγότερες γιατί εντάξει, είναι το κύκλο που ζούμε εδώ, είναι πολύ, δεν έχει περιπτώσεις που να έχει γάμους και γλέντια ή δεν ξέρω, αυτά, δεν έρχονται πιο πολύ για να πάμε.

Ε: Άρα δεν είναι εύκολο να κάνεις τις αλβανικές παραδόσεις, να τις διατηρήσεις όλα αυτά τα χρόνια;

Κ: Όχι δεν είναι εύκολο, δεν είναι εύκολο επειδή εντάξει δεν έχει, δεν έχει τέτοια οργάνωση για να τα κάνεις, τώρα πιστεύω πως όχι πως δεν σε αφήνουν, γιατί πιο πριν ήταν πιο δύσκολα τα πράγματα αλλά τώρα έχουν ενδιαφέρον γιατί κάνουν...ας πούμε στο Ρέθυμνο ή στα Χανιά έχει οργανώσεις, κάνουν πιο ελεύθερα δεν τους απαγορεύει κανένας. Του κόσμου του αρέσει να κάνουν, και Έλληνες και ξένοι που βλέπουν κάτι πράγματα, που είναι κάτι ξεχωριστό ας πούμε, ο κόσμος να τα μάθει να τα δει είναι ωραία πράγματα για μένα αυτά δεν είναι κακά.

Ε: Θα ήθελα να σε ρωτήσω πάλι, αν και μου είπες και πριν, ελληνικές παραδόσεις όμως κάνετε;

Κ: Βεβαίως ναι έχουμε κάνει.

Ε: Για παράδειγμα, ας πούμε κάνετε τα Χριστούγεννα ή το Πάσχα;

Κ: Κάνουμε Χριστούγεννα, Πάσχα, κάνουμεεεε όταν μπορούμε, γιατί συνήθως δουλεύουμε σε ξενοδοχείο, σε ταβέρνες και θέλουμε να κάνουμε κι εμείς, όπως κάνουν όλοι οι άνθρωποι, όχι πως δεν κάνουμε, αλλά πιο πολύ μας έχουν... δεν μας αφήνει η δουλειά να κάνουμε πιο πολύ γλέντια, αλλά γενικά κάνουμε, πάμε σε πανηγύρια, πάμε σε γάμους, είναι ωραία πράγματα μου αρέσουν.

Ε: Άρα τα κάνεις γιατί σου αρέσουν;

Κ: Μου αρέσουν ναι και περνάω καλά σε γλέντια και σε γάμους και σε τέτοια παραδόσεις και γιορτές. Είναι ωραία πράγματα.

Ε: Ωραία, θεωρείς ότι μοιάζει καθόλου η ελληνική κουλτούρα με την αλβανική κουλτούρα;

Κ: Θεωρώ, πιστεύω για μένα πως μοιάζουν πάρα πολύ, μοιάζουν, συνήθως εδώ στην Κρήτη, τα εθίμα με μερικά χωριά της Αλβανίας, με μερικά μέρη της Αλβανίας μοιάζουνε πάρα πολύ.

Ε: Εσένα, σαν μετανάστη σε έχει βοηθήσει κάπου αυτό;

K: Ναι με έχει βοηθήσει γιατί είναι παρόμοια τα εθίματα, είναι παρόμοιο με τη χώρα μου και νιώθω πιο ασφαλής και νιώθω σαν να είμαι ώρες ώρες στην πατρίδα μου, και νιώθω χαρά. Δεν είναι κάτι ξεχωριστό που δεν ήξερα τι είναι, να σου πω μοιάζει αλλά είναι λίγο διαφορετικό από την πατρίδα μου, εδώ στην Ελλάδα, αλλά σχεδόν είναι το ίδιο, πάρα πολύ μοιάζουν.

E: Ωραία, έχω ακόμα τρεις ερωτήσεις να σου κάνω και τελειώνω. Σε ευχαριστώ πολύ για την υπομονή σου. Ήθελα να σε ρωτήσω αν μετάνιωσες ποτέ που μετανάστευσες;

K: Δεν άκουσα, συγγνώμη δεν άκουσα, γιατί ήθελα να σου απαντήσω πως εγώ χαίρομαι πολύ που δίνω συνέντευξη για να βοηθήσω κάποιον που θέλει να μάθει την ιστορία μας, γιατί είναι πάρα πάρα πολύ μεγάλη, και θα θέλει, θέλει όχι λίγο μια ώρα και δυο ώρες, για μένα θέλει να γράψεις βιβλίο με αυτά που έχουμε περάσει, αλλά εντάξει εγώ βοηθάω όσο μπορώ και δεν κάνει τίποτα, είναι η απάντηση που μου έκανες.

E: Σε ευχαριστώ πολύ. Μετάνιωσες ποτέ που μετανάστευσες;

K: Όχι, και δεν θα το μετανιώσω ποτέ.

E: Έχεις σκεφτεί ποτέ να φύγεις από την Ελλάδα;

K: Έχω σκεφτεί ναι, τα πρώτα χρόνια το είχα συνέχεια, τα πρώτα χρόνια που είχαμε δυσκολίες και τον νου μας να μαζεύουμε λεφτά για να πάμε πέρα στην Αλβανία για να κάνουμε κάτι, να ανοίξουμε μία δουλειά ή ξέρω εγώ να κάνουμε...το είχα σκεφτεί πολλές φορές, αλλά περάσαν τα χρόνια, και τώρα τα τελευταία χρόνια έχω σκεφτεί να μην κάνω τίποτα στην Αλβανία. Είχα σκεφτεί τα πρώτα χρόνια με την κρίση για να φύγω από την Ελλάδα, για να πάω σε άλλη χώρα βέβαια, στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά να είναι καλύτερα από εδώ στην Ελλάδα, αλλά το ξεπέρασα αυτό, σιγά σιγά με υπομονή και με λίγο δυσκολίες το ξεπέρασα, γιατί και τα παιδιά μεγαλώσανε και είναι αλλιώς τα πράγματα, και είναι πιο δύσκολα τώρα με μεγάλα παιδιά να φύγεις, και δε θέλω να τραβήξουν τα παιδιά, όπως έφυγα εγώ, και να ζήσουν και αυτοί...δεν θέλω γιατί νιώθω πως αυτοί περνάνε καλά και η ζωή τους είναι καλύτερη από ότι ζούσα εγώ. Σκεφτόμουν να φύγω και πάλι μετά αμέσως έλεγα που να πάω, που να πάω και δεν έφυγα.

E: Ωραία, να σε ρωτήσω κάτι τελευταίο, αν μπορούσες να διαλέξεις, οπουδήποτε θέλεις εσύ στον κόσμο, να έχεις το δικό σου σπίτι που θα διάλεγες να είναι;

K: Να έχω το δικό μου σπίτι; Επειδή δεν ξέρω σε άλλα κράτη, δεν έχω πάει, δεν είχαμε δυνατότητες να πάμε διακοπές ή ξέρω εγώ να μάθω άλλα μέρη, πιστεύω και νιώθω εδώ στην Κρήτη θα ήθελα να έχω το σπίτι το δικό μου. Ένα χωριό, από δω τα μέρη της Κρήτης, που είναι πανέμορφα, που έχει όλα τα καλά του κόσμου, έχει βέβαια και τα κακά, αλλά έχει και τα καλά για μένα, θα ήθελα πάρα πολύ να χτίσω στο μέλλον ένα σπίτι δικό μου σε ένα χωριό της Κρήτης, γιατί μου αρέσει το χωριό δεν θέλω σπίτι στην πόλη, μου αρέσει το χωριό και θα ήθελα πάρα πολύ να έχω ένα σπίτι δικό μου.

E: Ωραία, εγώ εδώ τελείωσα με τις ερωτήσεις. Σε ευχαριστώ πάρα πολύ, αν εσύ δε θέλεις να συμπληρώσεις κάτι άλλο εδώ τελειώνει και η συνέντευξή μας. Θα ήθελες να πεις κάτι άλλο;

K: Εεεε τι να πω. Εγώ εύχομαι τα καλύτερα για σένα, εύχομαι να σε βοηθάω με αυτά που είπα. Έχω βέβαια, έχω πολλά πράγματα να πω αλλά συ λέω θέλει βιβλίο να

γράψεις και θέλει πολύ χρόνο. Τώρα αυτόν τον λίγο χρόνο που σου έδωσα, πιστεύω πως σε βοήθησα.

Ε: Δεν πειράζει κάναμε την αρχή, που ξέρεις; Μπορεί κάποια στιγμή να γράψουμε και βιβλίο, δεν το ξέρεις.

Κ: Εγώ θα σε βοηθήσω με πολύ χαρά. Και μπορεί να το γράψω και μόνος μου δεν ξέρεις.

Ε: Γέλια.

Κ: Μπορεί να το γράψω μόνος μου γιατί σου λέω αυτά είναι πράγματα που δεν πρέπει να τα ξεχνάμε αλλά πρέπει να τα μάθει και ο κόσμος αυτά που περνάγαμε και που περνάμε. Είναι ωραίο να τα μάθει, γιατί έχει μάθει η γενιά με διαφορετικό τρόπο, και η νεολαία τώρα... και είναι και καλά και κακά...για μένα η νεολαία όπως μεγαλώνει τώρα δεν πάει προς το καλύτερο...με τι ...όχι με σχέση που βγαίνουν και κάνουν τώρα με τεχνολογίες κι αυτά αλλά γενικά δεν είναι όπως πριν, δεν είναι...έτσι πιστεύω εγώ.

Ε: Ωραία, σε ευχαριστώ πάρα πολύ!

Συνέντευξη 4^η

Συντομογραφίες

Ε: Ερευνητής

Μ: Μιμόζα (συνεντευξιαζόμενη)

Ε: Λοιπόν, για αρχή Μιμόζα θα ήθελα σε παρακαλώ, να μου περιγράψεις τη ζωή σου και να συμπεριλαμβάνεις όλες τις φάσεις της προσωπικής σου πορείας από τότε που γεννήθηκες μέχρι σήμερα. Να μου διηγηθείς όσα γεγονότα και εμπειρίες θεωρείς ότι ήταν σημαντικά. Μπορείς να χρησιμοποιήσεις όσο χρόνο θέλεις, εγώ δεν θα σε διακόψω και θα σε ρωτήσω αργότερα ότι θελήσω.

Μ: Ναι, ευχαριστώ πολύ. Είμαι η Μιμόζα, είμαι 48 χρονών. Γεννήθηκα από δύο υπέροχους γονείς. Τα παιδικά μου χρόνια που περάσαμε τότε που έχω μεγαλώσει σε μια οικογένεια με συνθήκες όχι καλύτερα αλλά με πολύ κόπο και πολύ δουλειά μας μεγαλώσαν οι γονείς μας και είμαστε ευγνώμων γι' αυτό το πράγμα. Εεε σαν παιδί και γω τότε δεν είχα όλα τα πράγματα που χρειαζότανε ένα παιδί για να μεγαλώσει όμορφα, για να έχει τα απαραίτητα όπως και όλα τα παιδιά του κόσμου. Ε να περιγράψω τη ζωή μου, τα παιδικά μου χρόνια, δεν είναι εύκολα επειδή δεν περάσαμε και πολύ καλά τότε αλλά μπορώ να πω ότι είμαι πολύ περήφανη για τους γονείς μου, τα αδέρφια μου που μας δώσαν μια ανατροφή που μας ακολουθεί για όλη τη ζωή μας. Είναι απαραίτητο να πω είμαι παντρεμένη, έχω παιδιά. Παντρεύτηκα στο 1998, έχω δύο παιδιά, στην Ελλάδα ήρθα το 1999 σε πάρα πάρα πολύ δύσκολη εποχή τότε. Όχι ευχάριστα για μένα και για τους δικούς μου ανθρώπους. Σας περιγράψω με, με πολύ πολύ... όχι ευχάριστη, επειδή ήρθα σε πολύ πολύ..., όχι με κανονικά χαρτιά τότε. Ήρθα με πλαστά χαρτιά, δεν θέλω να πω ψέματα, πρέπει να πω την αλήθεια. Αυτό είναι η αλήθεια για μένα, ήρθα με πλαστά χαρτιά τότε, πέρασα δύσκολα, μόνη μου, επειδή ο άντρας μου ήταν στην Ελλάδα και έπρεπε να είμαστε μαζί για να φτιάξεις οικογένεια, να δημιουργήσεις

οικογένεια πρέπει να είστε και οι δυο μαζί. Εγώ δεν ήμουν μαζί με τον άντρα μου και αναγκάστηκα γιατί οι συνθήκες που ήταν τότε στην Αλβανία ήταν πάρα πολύ δύσκολα, αναγκάστηκα να έρθω και γω εδώ πέρα που ήταν ο δικός μου άντρας μου. Μπορώ να πω πώς πέρασα και πού πέρασα;

Ε: Εννοείται μπορείς να πεις ότι θέλεις και εννοείται πως αν δυσκολεύεσαι μπορείς να τα πεις και στα αλβανικά. Δεν υπάρχει κανένα πρόβλημα.

Μ: Τότε, στο 1998 που παντρεύτηκα μέχρι το 1999, το Σεπτέμβριο, έκατσα μόνη μου στην Αλβανία. Τότε είχε παράνομα και στην Αλβανία και στην Ελλάδα έλληνες και αλβανούς ανθρώπους που σε περνούσαν παράνομα στη χώρα. Ψάξαμε και βρήκαμε έναν άνθρωπο που μου έφτιαξε πλαστά χαρτιά. Συνόδευσά έναν μεσήλικα τότε 55 - 60 χρονών που είχε πρόβλημα υγείας και εγώ ας πούμε ήμουν συνοδός του πατέρα μου (στα χαρτιά) και έτσι περάσαμε από άγιος σαράντα, περάσαμε περίπου στα σύνορα 1-2 ώρες με τα πόδια. Πολύ δύσκολο για μένα γιατί δεν είχα φύγει ποτέ από το σπίτι μου και ειδικά μόνη μου και χωρίς τους δικούς μου ανθρώπους αλλά με την ελπίδα ότι μια μέρα θα ήμουν μαζί με τον άντρα μου για να φτιάξουμε την οικογένειά μας όπως εμείς το θέλαμε και όπως προέκυψε για μας. Ήταν πολύ δύσκολο, τον άνθρωπο δεν τον γνώριζα καθόλου, μόνο μου είπαν κάποια πράγματα, ότι θα πεις ότι είσαι η κόρη μου. Έπρεπε να μάθω το όνομά του, πόσα παιδιά είχε και έπρεπε να μάθω από πού ήμουν γιατί στα χαρτιά έγραφε ότι ήμουν παιδί του. Αλλά δυσκολευόμουν πάρα πολύ επειδή είχε τέτοιο, είχε πρόβλημα στη φωνή του, μιλούσε με μηχανήματα και δυσκολευόμουν πάρα πάρα πολύ. Όταν περάσαμε τα σύνορα ούτε καν με είδανε οι υπεύθυνοι που ήταν εκεί πέρα επειδή μας περίμενε ένας δικός τους άνθρωπος που είχαμε πληρώσει για τα πλαστά χαρτιά, είχαμε δώσει τότε πάρα πολλά λεφτά γι' αυτό το θέμα και περάσαμε εύκολα. Δέκα λεπτά εκεί στα σύνορα, ούτε καν με είδανε, ούτε με ψάξανε, μόνο δεν με αφήσανε να πάρω τα πράγματα μου επειδή θα ερχόταν ο «μπαμπάς» μου στην Ελλάδα μόνο για να κάνει μια επίσκεψη στο γιατρό. Με πήρανε οι άνθρωποι, ο πιο «σημαντικός» άνθρωπος που ήταν γι' αυτά τα πράγματα ήταν ιερέας και με πήρε θυμάμαι με το αμάξι του και κάτι λέγανε στο δρόμο που εγώ ούτε καν ήξερα τι λέγανε και τι γελούσανε και αν έλεγαν κάτι για μένα, εγώ ούτε καν ήξερα και καθόμουν με φόβο με ανθρώπους που δεν γνώριζα και μόνο ήλπιζα και κρατούσα την ελπίδα για μια καλύτερη ζωή για μένα και για τον άντρα μου. Εννοείται ότι φοβόμουν πάρα πολύ στο δρόμο. Δεν ήξερα τι θα γινόταν, δεν ήξερα πού θα πήγα και με πήγε στη στάση λεωφορείου, από κει κόψανε εισιτήριο, ανέβηκα στο λεωφορείο. Για καλή μου τύχη ούτε καν μας σταματήσανε τα μπλόκα που ήταν τότε στο δρόμο και εκεί στη στάση στην Αθήνα με περίμενε ένας ξάδερφος του άντρα μου. Ούτε αυτόν γνώριζα αλλά μου είπε ο άντρας ότι έχει το πόδι το σπασμένο και θα τον γνωρίζεις. Πέρασα πάρα πάρα πολύ δύσκολα και σήμερα όταν τα σκέφτομαι αυτά τα πράγματα λέω ότι δεν γινότανε, γιατί ακούμε πολλές φορές οι Αλβανοί έτσι, ο Έλληνας έτσι, εγώ είμαι ευχαριστημένη και επειδή με φέρανε εδώ πέρα στον άνδρα μου, δεν μπορώ να πω ότι είμαι περήφανη για τους ανθρώπους που κάνουνε τέτοια δουλειά, που μεταφέρουν ανθρώπους με πλαστά χαρτιά και τους αφήνουν στη τύχη του θεού και γιατί για μένα ήταν τύχη που δεν με σταματήσαν στο δρόμο, ούτε καν μιλούσα τότε, ούτε καν καταλάβαινα τίποτα

και θυμάμαι μια, όταν μπήκα στο λεωφορείο, θυμάμαι ήρθε μια γυναίκα και με ακούμπησε στην πλάτη και μου έλεγε κάτι για την καρέκλα που είχα κάτσει εγώ γιατί είχαμε νούμερα και την έβλεπα και λέω παναγία μου κάτι μου λέει αλλά δεν καταλαβαίνω. Αυτή μου έδειξε με το χέρι το νούμερο και τότε κατάλαβα ότι είχα κάτσει σε λάθος νούμερο στο λεωφορείο. Για καλή μου τύχη έφτασα καλά και το λέω πάλι αυτό το πράγμα και τι να πεις σ' αυτόν τον άνθρωπο που μας περίμενε. Πρέπει να πω ότι δεν ήμουν ούτε η πρώτη, ούτε η τελευταία που περνούσαμε έτσι από τα σύνορα. Έχουν περάσει και χειρότερα από μένα, εγώ ήμουν τυχερή που δεν έκανα πολλές ώρες το ταξίδι ή να πάω με τα πόδια ή να περάσω στο βουνό που έχουν περάσει και οι άλλοι και είμαι τυχερή γι' αυτό το πράγμα και πολλές φορές τους ευχαριστώ, είμαι πολύ ευχαριστημένη επειδή με φέρανε εδώ στον άνθρωπό μου. Από τότε που ήρθα, το 1999 και μέχρι τώρα έχουμε φτιάξει μια οικογένεια δεμένη, έχουμε παλέψει στη ζωή μας όπως όλοι οι άλλοι. Έχουμε κάνει δυο παιδιά και είμαι περήφανη γι' αυτό το πράγμα. Τους έχουμε μεγαλώσει με πολύ δυσκολία επειδή δεν είχαμε ανθρώπους εδώ πέρα να μας βοηθήσουν. Έναν τον άλλον είχαμε. Ο άντρας μου είχε εμένα κι εγώ αυτόν. Εεε έχουμε δουλέψει μέρα νύχτα για να τους μεγαλώσουμε και μας λέγανε «εντάξει θα την πάρω στη δουλειά αλλά δεν ξέρει ούτε να μιλάει, ούτε να κάνει πράγμα» αλλά δείξαμε με την αξία μας και πολύ θέληση για δουλειά και για καλύτερη ζωή και έχουμε φτάσει σε βαθμό που μας παρακαλάνε για να πάνε σε δουλειά επειδή δουλεύουμε πολύ.... σταματάμε λίγο;

E: Ναι.

M: Έχουμε δουλέψει πολύ σκληρά, σε κάθε δουλειά που πήγαινα στην αρχή, έχω δεχτεί πάρα πολύ κακά σχόλια για μένα, για μας, εννοώ σαν αλβανίδα που ήμουν δεν άκουγα πολύ καλά λόγια και σε πολλές δουλειές που χω κάνει, πολλοί από τους ανθρώπους που χω δουλέψει δεν μου έχουν πληρώσει τα μεροκάματα που χω κάνει. Λέγανε ότι σε πήρα για 2-3 μέρες δοκιμαστικά, δεν μου κάνουν, δεν θα σε πληρώσω γιατί βρήκα άλλη καλύτερη, δεν μπορείς να κάνεις τη δουλειά γιατί είπαμε να κάνεις αυτό και έκανες άλλο. Επειδή στην αρχή είναι «μαύρα» και είναι δύσκολα, και για μένα ήταν δύσκολο και οι άνθρωποι που μας έπαιρναν στη δουλειά τους το ξέρανε πολύ καλά αλλά βρίσκανε δικαιολογίες για να γλιτώσουν τα μεροκάματα εις βάρος μας. Δεν θέλανε να μας πληρώσουν. Τώρα που καταλαβαίνω πολλά πράγματα κα βλέπω τι γίνεται, καταλαβαίνω με τι ανθρώπους είχα να κάνω. Πολλοί από αυτούς είναι εδώ γύρω γύρω μου και δεν τους μιλάω, περνάω, δεν τους μιλάω γιατί έχουν μια κακή συμπεριφορά ακόμα και σήμερα και (σκέφτονται) επειδή ήρθες εσύ ξένη και παίρνεις τη δουλειά της μιας ελληνίδας, δεν είναι σωστό όμως. Εγώ ας πούμε δουλεύω σε ένα μαγαζί, υπέροχο, κάνω όλες, όλες τις δουλειές. Όλες. Δεν μπορώ να πω ότι είναι καλό κι αυτό αλλά, είμαι περήφανη για μένα γιατί ξέρω όλες τις δουλειές. Όλα τα πόστα που υπάρχει στο μαγαζί για να είναι ευχαριστημένος και ο εργοδότης μου και εγώ με τον εαυτό μου. Αλλά, όταν έρχονται άνθρωποι και μου λένε ότι, παράδειγμα, είχα φέτος ένα φίλο που δουλεύαμε μαζί, συνεργάτης που είμαστε μαζί και πολλές φορές μαλώναμε γι' αυτό το πράγμα, επειδή μας λένε δεν επιτρέπεται εσείς οι αλβανίδες να ζητάτε 40€ και 60€ και εμείς (οι έλληνες) να πληρωνόμαστε με 30€. Γι' αυτό το λόγο

του είπα αν είσαι και συ εντάξει και κάνεις καλά τη δουλειά σου, ευχαρίστως να πάρεις και 50€ και 60 €, εμένα αυτό το πράγμα δεν με ενδιαφέρει γιατί δεν είμαι εγώ ο εργοδότης. Εγώ κάνω τη δουλειά μου και κάνε και συ όπως το κάνω εγώ. Ότι πόστο και να έχεις, αν κάνεις τη δουλειά σου σωστά, ο εργοδότης δεν σε διώχνει, ούτε τον έναν ούτε τον άλλον σε όποιο πόστο και να είσαι. Εγώ έχω 13 χρόνια σε ένα μαγαζί και δεν έχω αλλάξει δουλειά. Από την αρχή που ήρθα, είδα κάποια άλλα μαγαζιά και είπα με αυτόν τον άνθρωπο δεν μπορώ να δουλέψω, έφυγα, με τον άλλο άνθρωπο δεν μπορώ να δουλέψω, αφού έκανα τη δουλειά μου σωστά, πάντα δεν ήταν ευχαριστημένοι αφού ήθελαν κάτι παραπάνω. Εδώ που είμαι τώρα, περνάω καλά, κάνω τη δουλειά μου καλά για μένα και αφού και ο εργοδότης μου είναι ευχαριστημένος, έχω 13 χρόνια εκεί πέρα. Και να έρχεται ο άλλος και να μου πει ότι δεν είναι σωστό μια αλβανίδα να έχει τέτοιο πόστο και εμείς ψάχνουμε για δουλειά, ερχόμαστε από Λαμία, δεν ξέρω, δεν θυμάμαι καλά από πού ήρθε, ο συνεργάτης μου.

E: Εσύ πού μένεις;

M: Εγώ μένω στην Κρήτη. Έχω 20 χρόνια εδώ πέρα. 20- 21 χρόνια δεν έχω αλλάξει, δεν έχουμε αλλάξει να πάμε στην Πελοπόννησο, να πάμε σε άλλο μέρος επειδή έχουμε βρει καλούς ανθρώπους εδώ και φτιάξαμε την οικογένειά μας εδώ πέρα και δεν είναι να πάρεις τα πράγματά σου και να πας 6 μήνες εδώ και 6 μήνες να πας κάπου αλλού. Δεν είναι εύκολο για μια οικογένεια με παιδιά. Και, γι' αυτό το πράγμα είχα μια λογομαχία μαζί του, με νευρίασε και του είπα «Χρήστο, δεν κάνεις μαζί μου συμφωνία, κάνεις με τον εργοδότη». Ενημέρωσα και τον εργοδότη μου γιατί δεν θέλω να έχω εντάσεις στη δουλειά μου γι' αυτά τα θέματα. Εγώ είμαι αλβανίδα, είμαι βουλγάρα, είμαι ελληνίδα, ότι και να είσαι, αν κάνεις τη δουλειά σου σωστά, δεν θα έχει θέματα κανείς. Δεν έχει τέτοια πράγματα, δεν πρέπει να έχουν τέτοια γνώμη για μας επειδή είμαστε αλβανοί. Κάνουμε τη δουλειά μας σωστά. Κάνω τη δουλειά μου, είμαι ευχαριστημένη, είναι ο εργοδότης μου ευχαριστημένος, από κει και πέρα όποιος έρχεται στη δουλειά, όσο μπορώ βοηθάω και όσο μπορούν και εμένα με βοηθήσουνε. Πάντα υπάρχει ανάγκη για να μάθουμε όσα πιο πολλά υπάρχουν, τόσο πιο πολύ είναι η αξία μας.

E: Ευχαριστώ πάρα πολύ Μιράντα. Εγώ από αυτά που άκουσα και καταλαβαίνω είναι ότι υπάρχουν δυο πράγματα για τα οποία μιλούσες πάρα πολύ τα οποία θεωρώ ότι μάλλον έπαιξαν τον μεγαλύτερο ρόλο για να γίνεις ο άνθρωπος που είσαι. Το ένα έτσι όπως το άκουσα εγώ, θέλω να μου πεις και συ αν συμφωνείς με αυτό που καταλαβαίνω, ένα είναι ότι οι γονείς σου σε επηρέασαν πάρα πολύ και διαμόρφωσαν πάρα πολύ τον χαρακτήρα σου και δεν ξέρω, συμφωνείς με αυτό;

M: Συμφωνώ, ναι.

E: Το δεύτερο, το γεγονός ότι μετανάστευσες και έφυγες από την Αλβανία και πάλι αυτό είναι κάτι πάρα πολύ σημαντικό για σένα. Ισχύει κάτι τέτοιο;

M: Ναι, και σε ευχαριστώ για την ερώτηση που μου κάνεις. Μας έχουνε δώσει οι γονείς, εμένα και στα αδέρφια μου, μου δώσανε τέτοια ανατροφή που είμαστε αυτοί

που είμαστε σήμερα. Εεεε που δεν πειράζουμε κανέναν, δεν πειράζουμε, δεν μπορούμε να πειράζουμε κανέναν και όποιος μας πειράζει ας πούμε, το αφήνουμε έτσι και λέμε.. η μάνα μου, η συγχωρεμένη, γιατί δεν είναι στη ζωή μας έλεγε πάντα «υπάρχει θεός» και αυτό βλέπω και εγώ ότι υπάρχει θεός. Έχουμε μεγαλώσει με τα καλύτερα λόγια που μας λέγανε οι γονείς μας και αυτά μας οδηγούν σε όλη μας τη ζωή. Ότι και να γινόμαστε, η ανατροφή που παίρνεις από τους γονείς είναι ότι πιο σημαντικό πράγμα και γι' αυτό που είπαμε για μετανάστες στην Ελλάδα, ήρθαμε για μια καλύτερη ζωή, αναγκαστήκαμε όπως έχουν φύγει και οι Έλληνες μετανάστες στην Αμερική, όπου και να έχουν πάει, έτσι ήρθε και η μέρα για μας, για να πάμε μετανάστες. Αλλά, αυτό δεν έχει να κάνει επειδή είναι μια μετανάστρια από Αλβανία ή από κάπου αλλού να του συμπεριφερόμαστε με τον χειρότερο τρόπο. Γι' αυτό δεν συμφωνώ. Όλοι οι άνθρωποι έχουν δικαιώματα στη ζωή. Τι πάει να πει είμαστε μετανάστες; Για μένα έχει να κάνει η ανθρωπιά πάνω απ' όλα.

Ε: Ωραία. Ήθελα να σε ρωτήσω εσύ πώς και αποφάσισες να φύγεις από Αλβανία; Γιατί το αποφάσισες αυτό;

Μ: Αποφάσισα, το είπα και στην αρχή αυτό το θέμα επειδή παντρεύτηκα. Ο άντρας μου ήτανε 3 χρόνια στην Ελλάδα και ούτε καν τον γνώριζα τότε. Ήρθε με χαρτιά, τα είχε φτιάξει από το 1997. Αναγκάστηκα και εγώ, για να φτιάξω μια οικογένεια, αναγκάστηκα να έρθω στον άντρα μου. Για να φτιάξουμε μια οικογένεια μαζί. Γι' αυτό αναγκάστηκα και ήρθα. Γιατί οι συνθήκες ήτανε πάρα πολύ δύσκολες. Δεν μπορούσαμε να κάτσουμε στην Αλβανία.

Ε: Υπάρχει κάποιο γεγονός, κάτι που να έγινε τα πρώτα χρόνια που να ήρθες στην Ελλάδα το οποίο να θεωρείς ότι σε βοήθησε;

Μ: Με βοήθησε... σε ποιο θέμα;

Ε: Στο θέμα.. να ενταχθείς στην Ελλάδα. Υπάρχει κάτι που σε βοήθησε;

Μ: Εμένα με βοήθησε μόνο η προσπάθεια που είχαμε κάνει μαζί με τον άντρα μου, άλλος δεν μας έχει βοηθήσει. Έχουμε παλέψει και οι δύο μαζί, έχουμε δουλέψει, έχουμε περάσει δύσκολες στιγμές, μαζί. Κανέναν άλλον δεν είχαμε. Αυτό, έχουμε βοηθήσει ο ένας τον άλλον μέχρι που φτιάξαμε την οικογένεια, έχουμε και δυο υπέροχα παιδιά. Κανείς δεν μας έχει βοηθήσει, να μας πει χρειάζεστε κάτι; Εκτός από μια φίλη μου που είχαμε εδώ πέρα, που είμαι πάρα πολύ ευχαριστημένη και χαίρομαι που είμαι φίλη της. Στα πρώτα... στους πρώτους μήνες την είχα δίπλα μου, με βοηθούσε όσο μπορούσε να ξεπεράσω αυτό το σοκ που ήρθα από την Αλβανία, ήμουν μέσα σε ένα χώρο που ούτε καν γνωρίζεις εσύ, ούτε σε γνωρίζουν. Ούτε να μιλάς και είναι δύσκολες συνθήκες. Είναι πάρα πολύ δύσκολες. Αυτό. Από κει και πέρα, μόνοι μας με την υπομονή μας, με τη δουλειά μας. Τίποτα άλλο.

Ε: Ωραία. Ποιες δυσκολίες θεωρείς ότι αντιμετωπίζεις τώρα στην Ελλάδα;

Μ: Σήμερα στην Ελλάδα, υπάρχει δυσκολίες. Δεν είναι εύκολο και σ' αυτή τη χρονιά που ζούμε τώρα, το 2021. Ακόμη και να πας να ζητάς ένα σπίτι καλό, να ζητάς κάτι

καλύτερο πάντα θα ακούς και έναν «Άντε μωρέ, δεν σου φτάνει αυτό που έχεις; Θέλεις χαρτιά και για το σπίτι; Τι είσαι εσύ που θα πάρεις και συμβόλαιο;» παράδειγμα, ψάχνω ένα σπίτι εδώ και πολύ καιρό και όπου κι αν πάω, έχω δει πολλά σπίτια, δεν μας δίνουνε το συμβόλαιο του σπιτιού όσο χρειάζεται (όσο το πληρώνουμε). Μας το δίνουνε λιγότερο κι αν το ζητάμε, που είναι το δικαίωμά μας, μας το δίνει το κράτος, δεν μας το δίνουνε. Πάντα λένε «Ερχονται οι ξένοι και θέλουν να πάρουν και επίδομα ενοικίου» για παράδειγμα. Έχει και άλλα πράγματα αλλά αυτό είναι το πρόβλημα που έχω εγώ τώρα αυτή τη στιγμή. Αυτό το τελευταίο καιρό το έχω ακούσει από πολλούς και το άλλο πρόβλημα που είναι πιο σημαντικό, σαν ξένοι από Τρίτη χώρα, επειδή δεν είμαστε στην ευρωπαϊκή ένωση, δεν έχουμε δικαιώματα όπως έχουνε οι άλλοι που είναι στην Ευρώπη.

Ε: Συγγνώμη που θα σε διακόψω, απλά αυτή ήταν η επόμενη μου ερώτηση, εάν θεωρείς ότι έχεις τα ίδια δικαιώματα με έναν έλληνα πολίτη. Δεν θεωρείς δηλαδή ότι έχεις τα ίδια δικαιώματα;

Μ: Όχι, δεν έχουμε, δεν έχουμε. Έχουμε πιο λίγα δικαιώματα με έναν Έλληνα. Μέχρι τώρα δεν το έχουμε αυτό αλλά δεν είναι σωστό. Μετά από 20 και χρόνια που είμαι εδώ πέρα, πρέπει να έχω και εγώ δικαιώματα για τον εαυτό μου με έναν Έλληνα. Τα ίδια δικαιώματα πρέπει να έχουν όλοι οι άνθρωποι. Πρώτα από όλα είμαστε άνθρωποι. Μετά από 20 χρόνια εδώ που μένω αισθάνεσαι σαν σπίτι σου, Φεύγεις από την πατρίδα σου και έρχεσαι εδώ. Αισθάνεσαι ότι έχεις μέλλον. Δουλεύεις, φτιάχνεις την οικογένειά σου, τα παιδιά τα έχω γεννήσει εδώ πέρα και πάλι είναι Αλβανοί. Τα παιδιά μου γεννήθηκαν εδώ, πάνε σχολείο εδώ δεν ξέρουν για την Αλβανία. Δεν έχουν λόγο για να πάνε στην Αλβανία εδώ είναι η πατρίδα τους Και πρέπει να έχουν δικαιώματα όπως όλοι οι άλλοι. Όπως όλοι οι Έλληνες. Πρέπει να έχουν δικαιώματα .

Ε: Μάλιστα. Τι σημαίνει για σένα πατρίδα;

Μ: Για μένα πατρίδα σημαίνει σαν μία μάνα που κρατάει τα παιδιά της κοντά και αγαπημένα. Αυτό σημαίνει για μένα. Αλλά επειδή είναι πολύ δύσκολο να το πεις αυτό, είμαστε με δύο μαμάδες. Μία την Αλβανία και μία εδώ. Ούτε εμείς ξέρουμε ποια να διαλέξουμε και ποια να έχουμε Πατρίδα .

Ε: Λέτε στα παιδιά σας αν είστε Έλληνες από τότε που μεταναστεύσατε; Περιγράφετε στα παιδιά σας αυτά τα πράγματα και αν ναι, γιατί ;

Μ: Βέβαια τα λέμε αυτά. Τις δύσκολες στιγμές που περάσαμε και για ποιο λόγο έχουμε έρθει. Τα έχουμε συζητήσει με τα παιδιά για να ξέρουν και τα παιδιά τι έχουν περάσει οι γονείς τους. Για να μην τα βρίσκουν όλα εύκολα γιατί, να μην λέμε και ψέματα, σήμερα τα παιδιά μεγαλώνουν με άλλες συνθήκες. Πρέπει να ξέρουν τα παιδιά τι έχουν κάνει οι γονείς τους, για ποιο λόγο έχουν έρθει και αύριο μεθαύριο να φτιάξουν και αυτοί τη ζωή τους για να μην τα βρίσκουν όλα εύκολα και έτοιμα. Για αυτό το λόγο τα λέμε και στα παιδιά.

E: Επίσης ήθελα να σε ρωτήσω. Τα συναισθήματα που ένιωσες όταν ήρθες πρώτη φορά στην Ελλάδα είναι το ίδιο με τώρα ή έχουν αλλάξει; Ας πούμε, όταν ήρθες πρώτη φορά, σίγουρα φαντάζομαι θα φοβόσουν.

M: Εννοείται. τα αισθήματα έχουν αλλάξει. Σίγουρα έχουν αλλάξει. Προς το καλύτερο. Τότε που ήρθα ήμουν σαν μία βελόνα που είχε πέσει κάτω και δεν μπορούσες να το βρεις. Τώρα μπορώ να πάω παντού, ξέρω να μιλάω, ξέρω να φροντίσω τον εαυτό μου, να φυλάξω το κακό που είναι γύρω-γύρω όπως ήταν τότε που φοβόμουν να βγω έξω. Είμαι πιο σίγουρη. Δεν φοβάμαι τίποτα. Έχουν αλλάξει πάρα πολλά πράγματα και ελπίζω να αλλάξει και αυτό με τα δικαιώματα και να έχουμε και εμείς ίδια δικαιώματα σαν άνθρωποι. Έτσι, πρέπει να αλλάξουν κάποια ζητήματα πιστεύω.

E: Η σχέση σου με τους Έλληνες εκεί της περιοχής, εκεί στην Κρήτη που μένεις, πώς είναι; Εκτός από την εργασία που μου έχεις πει ότι έχεις δεχτεί ρατσιστικά σχόλια, με τους γείτονες και τα λοιπά έχει γίνει ποτέ κάτι αντίστοιχο;

M: Να πω την αλήθεια έχει γίνει. Θυμάμαι μία, εεε, δούλευα σε μία ταβέρνα τα πρώτα χρόνια που ήρθα και συνάντησα εκεί πέρα έναν άνθρωπο και μιλούσανε πολύ ρατσιστικά λόγια για τους Αλβανούς. Πάρα πολύ. Κουράστηκα και δεν μπορούσα να το αντέξω αυτό το πράγμα. Επειδή ήμουν και εγώ Αλβανίδα και τα λέγανε μπροστά μου. Μπροστά μου έλεγε πάρα πολλά άσχημα για εμάς. Συγγνώμη του λέω σου έχω κάνει κάτι; Μου λέει όχι. Τότε πώς το λες αυτό το πράγμα μπροστά μου; Να λες ονόματα αυτός μου έκανε κακό ή εκείνος έκλεψε και όχι για όλους τους Αλβανούς. Με όσα ελληνικά ήξερα αυτό προσπαθούσα να του πω. Αν κάποιος σου έκανε κακό υπάρχουν όργανα που μπορούν να τον πιάσουν. Και ποια είσαι εσύ, μου λέει, που μου μιλάς έτσι; Μετά από χρόνια τον ίδιο άνθρωπο τον είχα γείτονα. Βρήκα σπίτι, νοίκιασα σπίτι μπροστά του. Από τότε και μέχρι σήμερα δεν μου μιλάει. Δεν μιλάει. Και εγώ δεν είμαι υποχρεωμένη, περπατάω μπροστά του, τον χαιρετάω, Αυτός όταν θέλει μιλάει όταν δεν θέλει δεν μιλάει, εγώ κάνω το δικό μου όταν περνάω από κει και πέρα...έχουμε περάσει δύσκολα με αυτά τα θέματα δεν ήταν ούτε το πρώτο ούτε το τελευταίο αλλά έχουμε περάσει και ωραία.

E: Τώρα θα σε πάω στην Αλβανία, μέχρι ποια τάξη έκανες στην Αλβανία;

M: Την Αλβανία έκανα το Δημοτικό το Γυμνάσιο και το Λύκειο το άφησα στη μέση γιατί τότε το 97 γίνανε πολλά περιστατικά πολιτικά και το άφησα στη μέση. Πήγαινε στο νυχτερινό σχολείο στο Λύκειο και δεν πρόλαβα να το τελειώσω γιατί τότε φοβόσουν να βγεις από το σπίτι και οι γονείς μου μου είπαν φοβόμαστε για τη ζωή σου και δεν μπορούμε να σε αφήσουμε να πας στο νυχτερινό σχολείο.

E: Εσύ ήθελες να συνεχίσεις;

M: Βέβαια ήθελα αλλά με τις συνθήκες που ήτανε φοβόμουν για τη ζωή μου γιατί τότε άνοιξαν και τα εργοστάσια με τα όπλα και φοβόσουν να βγεις από το σπίτι. Ήταν

δύσκολες συνθήκες και άφησα στη μέση το σχολείο χωρίς να πάρω δίπλωμα χωρίς να τελειώσω ποτέ.

E: Τα παιδιά σας πήγαν σχολείο εδώ στην Ελλάδα έτσι;

M: Ναι βέβαια εδώ. Εδώ γεννήθηκαν, εδώ κάνουν και το σχολείο.

E: Αντιμετώπισαν ποτέ δυσκολίες τα παιδιά σας στο ελληνικό σχολείο;

M: Αυτό ήταν πολύ δύσκολο γιατί τα παιδιά στα πρώτα βήματα στο σχολείο θέλουν βοήθεια από τους γονείς. Πιο πολύ δυσκολία περάσαμε και αυτοί και εγώ γιατί δεν ήμουν σε θέση να τους βοηθήσω. Δεν μπορούσα να τους βοηθήσω με τα μαθήματά τους, με τη γλώσσα τους και τα πρώτα χρόνια πέρασαν δυσκολίες στο σχολείο.

E: Εκτός από τα μαθήματα και το γεγονός ότι δεν μπορούσατε να τα βοηθήσετε, αντιμετώπιζαν άλλου είδους δυσκολίες; Υπήρχαν ποτέ ρατσιστικά σχόλια απέναντι στα παιδιά; Σας το λένε αυτό τα παιδιά είχαν αλλάξει τα πράγματα όταν τα παιδιά σας πήγαν στο σχολείο;

M: Όχι από τα παιδιά μου δεν έχω τέτοια θέματα. Δεν εντόπισα ποτέ τέτοια θέματα ούτε από τους δασκάλους ούτε από τα υπόλοιπα παιδιά στο σχολείο.

E: Τα παιδιά σας αυτή τη στιγμή σπουδάζουν είναι μικρά και πηγαίνουν ακόμα σχολείο ή δεν ξέρουν αν θέλουν να σπουδάσουν;

M: Βέβαια θέλουν και αυτό θέλουμε και εμείς και όσο μπορούμε τους βοηθάμε. Για αυτό είναι οι γονείς για να βοηθήνε τα παιδιά τους. Ο γιος μου τελείωσε το λύκειο και πάει πανεπιστήμιο για ζωγραφική, η κόρη μου πάει Δευτέρα Λυκείου και μέχρι τώρα τα μαθαίνουμε να σπουδάζουν για να έχουν αυτοί μία καλύτερη ζωή. Να μην παλεύουν όπως παλέψαμε εμείς με πολύ δυσκολία αλλά να έχω μία καλύτερη ζωή να σπουδάζουν κάτι για τον εαυτό τους.

E: Στην Ελλάδα τη δεκαετία του 1990 - 2000, υπήρχαν κάποια προγράμματα επιμορφωτικά λέγονται στα οποία μπορούσες να γραφτείς και να μάθεις λίγα πράγματα για τη γλώσσα, να μιλάς να γράφεις... εσείς το ξέρατε ότι υπήρχαν αυτά τα προγράμματα; Ήταν δωρεάν.

M: Όχι όταν ήρθα εγώ εδώ πέρα δεν είχα ακούσει ούτε από κάποια φίλη μου εδώ ούτε από κάποια οργάνωση ότι υπήρχαν τέτοια πράγματα για να πάμε να γραφτούμε. Εδώ που είμαι εγώ τουλάχιστον δεν υπήρχανε τέτοια προγράμματα. Αλλού, δεν ξέρω. Αλλού αν είχε δεν το ξέρω.

E: Αν μπορούσες να συνεχίσεις όταν ήρθες εδώ στην Ελλάδα το αλβανικό σχολείο, θα πήγαινες;

M: Αν είχε βέβαια, αν μπορούσα να πάω ήτανε συνθήκες τέτοιες που να μπορούσα να πάω, βέβαια θα πήγαινα. Πολύ ευχαρίστως.

E: Θεωρείς ότι όσο καιρό είσαι στην Ελλάδα έχει αλλάξει καθόλου κάποιο στοιχείο της προσωπικότητάς σου; Για παράδειγμα τα έθιμα που είχατε στην Αλβανία ή αν ακολουθείτε κάποια έθιμα που υπάρχουν εδώ αν έχει αλλάξει η γλώσσα που χρησιμοποιείται;

M: Μετά από τόσα χρόνια Σίγουρα έχει αλλάξει. Κάνουμε και τα αλβανικά έθιμα κάνουμε και τα ελληνικά. Γιατί εμείς μεγαλώσαμε στην Αλβανία και κάνουμε εκείνα τα έθιμα αλλά τα παιδιά μας που γεννήθηκαν εδώ και μεγαλώνουν εδώ πρέπει να κάνουν αυτά τα έθιμα. είμαστε υποχρεωμένοι να τα κάνουμε και τα δύο. Έχουμε αλλάξει. Ακόμα και στη γλώσσα μιλάμε και τα δύο. Με τα παιδιά μας προσπαθούμε να μιλάμε και τη γλώσσα μας, της πατρίδας μας. Είναι η γλώσσα της μάνας δεν μπορείς να το αλλάξεις αυτό. Αλλά δυσκολευόμαστε πολύ γιατί δεν τα καταλαβαίνουν κιόλας και η ευκολία τους είναι να μιλάνε ελληνικά.

E: Η δική σου ευκολία ποια είναι τα ελληνικά ή τα αλβανικά;

M: Ούτε εγώ δεν ξέρω και τα παιδιά μας κοροϊδεύουν γιατί μας βγαίνουν μισά ελληνικά μισά αλβανικά. Τα έχουμε μαγειρέψει.

E: Στην Ελλάδα σε φωνάζουνε Μιράντα ή σου έχουν αλλάξει το όνομα;

M: Στην αρχή δούλευα σε μία ταβέρνα και δεν μπορούσε ο εργοδότης μου να πει το όνομά μου. Το όνομά μου είναι πολύ εύκολο γιατί είναι σαν τα μπισκότα M..... και εμένα τότε μου ερχόταν να γελάω αλλά μπορεί και ο άνθρωπος να με κοροϊδεύει και να μην ήξερα να μην μπορούσα να καταλάβω. Είχε κάνει μία ζωγραφιά με το όνομά μου με μεγάλα γράμματα με το όνομα και το είχε κολλήσει στον τοίχο για να μπορέσει να με λείει Μιμόζα. Μπερδευόταν συνέχεια Μαριλένα, Μαριάννα, ότι ήταν από M το έλεγε και στο τέλος έλεγε Μιμόζα. Όι, δεν έχω αλλάξει το όνομα μου και δεν έχω αλλάξει ούτε εγώ η ίδια στον χαρακτήρα μου. Δεν πιστεύω. Με το όνομά μου με φωνάζουν δεν το έχω αλλάξει είναι το ίδιο.

E: Μιράντα, πιστεύεις σε κάποια θρησκεία;

M: Για μένα η ανθρωπιά δεν έχει θρησκεία. Έχω μεγαλώσει με μια μάνα που έλεγε πάντα ο θεός και ο θεός κι εγώ έχω το θεό μου. Δεν αλλάζω θρησκείες. Έχω το θεό πάνω μου και αυτό με ακολουθεί.

E: Το ξέρεις ότι οι περισσότεροι Έλληνες είναι χριστιανοί ορθόδοξοι, έτσι δεν είναι; Σου πέρασε ποτέ από το μυαλό να βαπτιστείς εσύ ή να βαπτίσεις τα παιδιά σου;

M: Πρώτα απ' όλα δεν με έχει πλησιάσει κανείς να μου πει ότι αν ήθελα να βαπτίσω τα παιδιά. Δεν έχει έρθει κάποιος να μου πει αλλά ποτέ δεν μου έχει περάσει στο μυαλό,

για μένα τουλάχιστον. Τα παιδιά ήθελα κατά κάποιον τρόπο επειδή έχουν γεννηθεί εδώ πέρα αλλά αν ήθελαν και οι ίδιοι επειδή δεν ήθελα να τους πείσω. Αν θέλουν βέβαια αυτοί οι ίδιοι.

E: Αισθάνεσαι ότι είσαι ελληνίδα ή αλβανίδα; Επίσης, έχει υπάρξει ποτέ στιγμή που ένιωσες και τα δύο; Ή περισσότερο το ένα;

M: Είμαι Αλβανίδα, δεν μπορώ να πω. Το αίμα μου, μου λέει ότι είμαι Αλβανίδα. Δεν μπορώ να πω ότι είμαι Ελληνίδα γιατί ήρθα 25χρονών εδώ πέρα. 25 χρονών δεν είσαι μικρή για να πεις ότι θα ξεχάσω τη χώρα μου, θα ξεχάσω την πατρίδα μου και θα γίνω τώρα Ελληνίδα. Είμαι Αλβανίδα.

E: Μου είπες ότι έχεις διατηρήσει αλβανικές παραδόσεις στην Ελλάδα. Γιατί τα κάνετε και είναι εύκολο να τα διατηρήσετε; Είναι εύκολο να τα κάνετε παρ' όλο που δεν είστε στην Αλβανία;

M: Τα κάνουμε για να θυμάμαι κι εγώ. Για να ξέρω τι είμαι πρώτα απ' όλα. Ότι ερχόμαστε από ένα άλλο χώρα, κράτος. Πρέπει να νιώθω κι εγώ τι είμαι γιατί ξεχνάς τι είσαι αν δεν τα κάνεις αυτά τα έθιμα. Δεν είναι εύκολο να τα κρατήσεις, σίγουρα δεν εύκολο γιατί οι συνθήκες δεν είναι πάντα εύκολα αλλά αν δεν τα κάνεις ξεχνάς και τι είσαι και αυτό είναι το σημαντικότερο. Να μην ξεχνάς. Πρέπει να ζεις με αυτά που έχεις κάνει και αυτά που θα κάνεις. Είναι πολύ σημαντικό.

E: Όσον αφορά στις ελληνικές παραδόσεις τώρα, που μου είπες ότι κάνετε κάποιες ελληνικές παραδόσεις, για ποιο λόγο τις κάνετε;

M: Όπως σου είπα, τα παιδιά μου έχουν γεννηθεί εδώ πέρα και έχουν για πατρίδα τους την ελληνική γλώσσα, την ελληνική ιστορία. Έχουν μάθει στο σχολείο τα ελληνικά έθιμα.

E: Δηλαδή αν δεν υπήρχαν τα παιδιά στη μέση, δεν θα τα κάνατε; Θεωρείς ότι μόνο για τα παιδιά δηλαδή συμβαίνει αυτό;

M: Αυτή τη στιγμή για μένα ναι. Αυτή τη στιγμή γιατί δεν μπορώ να φανταστώ αν δεν είχα τα παιδιά και να σου απαντούσα άλλα.

E: Θέλω να πω, αυτό που σε ρωτάω είναι αν πιστεύεις, ότι κάνοντας ελληνικές παραδόσεις, αν αυτό βοηθάει και εσένα, την ίδια τη Μιράντα, όχι μόνο τα παιδιά. Αν βοηθάει τη Μιράντα να ενσωματωθεί στην Ελλάδα και να ζει πιο εύκολα σε μια νέα χώρα.

M: Αυτό εννοείται. Εννοείται. Γιατί αν έχεις δεθεί και εδώ πέρα που έχεις τη μισή σου ζωή, έχεις την ανάγκη να κάνεις και αυτά. Πιστεύω ότι είναι ανάγκη να τα κάνεις. Γιατί έχεις δεθεί εδώ, είναι 25 χρόνια. Δεν είναι λίγα.

E: Έχεις αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια;

M: Όχι δεν το έχω. Επειδή τα παιδιά μου έχουν γεννηθεί εδώ πέρα, έχουν πάρει ταυτότητα ελληνική και γι' αυτό έχουμε πάρει και εμείς ένα χαρτί σαν γονείς μεταναστών που έχουν γεννηθεί εδώ πέρα.

E: Άρα δεν θα 'θελες, δεν σε ενδιαφέρει να αποκτήσεις την ελληνική ιθαγένεια; Ή σε ενδιαφέρει;

M: Με ενδιαφέρει. Με ενδιαφέρει. Κάποια στιγμή μπορεί και να γίνει. Με ενδιαφέρει γιατί εδώ πέρα ζούμε, εδώ πέρα έχουμε κτήσει τη ζωή μας. Εδώ πέρα πρέπει να φτιάξουμε τα πράγματα που ζούμε παράδειγμα ένα σπίτι ή μια δουλειά. Και αυτά είναι πού εύκολα αν έχεις ελληνική ταυτότητα, ιθαγένεια. Για' αυτό το λόγο, το θέμα είναι σημαντικό για μας. Πρέπει να τα κάνουμε. Κάποια στιγμή... δεν ξέρω, μπορεί και να γίνει.

E: Ωραία, και μια τελευταία ερώτηση για αυτήν την ενότητα. Θεωρείς ότι υπάρχουν ομοιότητες ανάμεσα στον αλβανικό πολιτισμό και τον ελληνικό πολιτισμό; Μοιάζουνε καθόλου;

M: Μπορείς να μου το κάνεις άλλη μια φορά την ερώτηση;

E: Ναι. Τα αλβανικά έθιμα, και όταν λέμε έθιμα δεν εννοούμε μόνο τι κάνουμε τα Χριστούγεννα ή πώς γιορτάζουμε το Πάσχα, πώς σκέφτονται οι άνθρωποι, ο πολιτισμός μιας χώρας, μοιάζει με τον ελληνικό πολιτισμό; Έχουν καθόλου ομοιότητες; Μοιάζουν πουθενά;

M: Πιστεύω ότι η ζωή του ατόμου δεν έχει να κάνει με το να μοιάζουν τα έθιμα ή το ένα ή το άλλο. Δυσκολεύομαι πολύ να απαντήσω...

E: Δεν πειράζει. Μην αγχώνεσαι. Πες το και στα αλβανικά.

M: Μοιάζουν. Στα πιο πολλά σημεία μοιάζουν.

E: Θέλω να μου πεις αν μετάνιωσες ποτέ που αποφάσισες να μεταναστεύσεις. Το μετάνιωσες;

M: Όχι, δεν το μετάνιωσα. Για μια καλύτερη ζωή ήρθα. Πιστεύω ότι έχουμε κάνει μια καλύτερη ζωή γιατί η κατάσταση στην Αλβανία ήταν και είναι ακόμα πάρα πολύ δύσκολη. Όχι δεν μετανιώνω. Μόνο... το μόνο πράγμα που θέλω είναι και εμείς σαν αλβανοί να έχουμε τα ίδια δικαιώματα με τους έλληνες.

E: Σκέφτηκες ποτέ να φύγεις από την Ελλάδα για να πας κάπου αλλού;

M: Το έχω σκεφτεί και αυτό για να πάμε κάπου αλλού αλλά είναι δύσκολο για μια οικογένεια. Γιατί είναι πάλι μετανάστης σε μια άλλη χώρα. Είναι δύσκολα και τώρα που μεγάλωσαν τα παιδιά θα πάνε αυτοί όπου θέλουν και μακάρι να είναι καλύτερα για αυτούς. Δεν μπορούμε να το απαγορεύσουμε. Αλλά το είχαμε σκεφτεί και αυτό.

E: Γιατί;

M: Πάντα για μια καλύτερη ζωή. Γιατί οι συνθήκες που είναι σήμερα στην Ελλάδα, ειδικά εδώ που είμαι, δεν είναι και πολύ καλύτερα. Ήταν καλύτερα αλλά τώρα δεν είναι καλά. Η οικονομία έχει πέσει πάρα πολύ. Έχει ανεργία πάρα πολύ και δεν είναι εύκολα να μεγαλώνεις μια οικογένεια και να κάνεις τη ζωή σου καλύτερα. Έχει ακόμα δυσκολίες.

E: Μια τελευταία ερώτηση. Αν μπορούσες να διαλέξεις, αν σου έλεγε κάποιος, όπου θέλεις θα κάνεις το δικό σου σπίτι, πού θα ήθελες να είναι αυτό;

M: Να κάνω το δικό μου σπίτι όπου ήθελα... Εδώ που ήρθα τα πρώτα χρόνια. Από την πρώτη στιγμή που ήρθα. Εδώ θα ήθελα να κάνω το δικό μου σπίτι.

E: Ωραία. Εγώ τελείωσα εκτός αν θες εσύ να πεις κάτι άλλο. Εγώ τελείωσα με τις ερωτήσεις μου και σε ευχαριστώ πάρα πολύ. Δεν ξέρω αν θες να πεις κάτι άλλο.

M: Και εγώ ευχαριστώ πάρα πολύ. Πέρασα καλά. Είναι καλό αυτό που έκανες. Που μας ρώτησες πολλά πράγματα γιατί θυμόμαστε από πού ήρθαμε, πού πήγαμε και πού είμαστε και είναι καλό να ακούγεται και να τα σκεφτόμαστε πού και πού. Ευχαριστώ πολύ λοιπόν.

E: Εγώ ευχαριστώ πάρα πολύ.

Συνέντευξη 5^η

Συντομογραφίες

E: Ερευνήτρια

Σ: Sofie (συνεντευξιαζόμενη)

E: Στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης των Ιωαννίνων «Επιστήμες της αγωγής: Κοινωνία και εκπαίδευση» διεξάγεται διπλωματική εργασία, με ποιοτική έρευνα, σε συνεργασία με την επίκουρη καθηγήτρια του τμήματος, κ. Μαρία Λιακοπούλου. Η μέθοδος που ακολουθείται στην έρευνα είναι η βιογραφική, με την μορφή συνεντεύξεων. Σκοπός της έρευνας είναι να διεξαχθούν συνεντεύξεις με Αλβανούς μετανάστες πρώτης γενιάς, οι οποίοι ήρθαν στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία του 1990 με 2000, ώστε να διερευνηθεί αν και με ποιον τρόπο η εμπειρία της μετανάστευσης συνέβαλε στη διαμόρφωση της ταυτότητάς τους. Η συνέντευξη αφορά την αφήγηση στο βίωμά τους, με σκοπό να εξεταστεί αν τα προσωπικά βιώματα κάποιου συνδέονται με διάφορες αλλαγές στην προσωπική εξέλιξη της ταυτότητάς του. Θα ήθελα να γνωρίζετε ότι όλα όσα πρόκειται να αφηγηθείτε θα καταγραφούν, με τη μέθοδο τη ηχογράφησης, και επρόκειτο να φυλαχθεί η προσωπική σας ταυτότητα, αφού η συνέντευξη θα είναι ανώνυμη. Επίσης, έχετε το δικαίωμα της διακοπής της συνέντευξης σε οποιοδήποτε χρόνο, καθώς και να ζητήσετε να μην δημοσιευθούν κάποια λεγόμενά σας.

Θα ήθελα, λοιπόν, τώρα Sofie σε παρακαλώ, να μου περιγράψεις τη ζωής σου, συμπεριλαμβάνοντας όλες τις φάσεις της προσωπικής σου πορείας, από τα πρώτα

χρόνια ζωής μέχρι σήμερα. Να μου διηγηθείς όσα γεγονότα και εμπειρίες ήταν για εσένα σημαντικά. Μπορείς να χρησιμοποιήσεις όπο χρόνο θέλεις. Εγώ δε θα σε διακόπτω κάνοντας ερωτήσεις και, αν θέλω να σε ρωτήσω κάτι, θα το κάνω όταν τελειώσεις.

Σ: Γεννήθηκα 1^η Ιουνίου 1969, στη Φράκουλλ...

Ε: Συγγνώμη, αν μπορείς λίγο πιο δυνατά για να ακούγετε στην ηχογράφιση.

Σ: Ναι, γεννήθηκα 1^η Ιουνίου 1969, στο χωριό που λέγεται Φράκουλλ, στο Φιερ της Αλβανίας. Μεγάλωσα θυμάμαι τα χρόνια μου από 6 χρονών και πάνω, γιατί όσο είσαι μικρή δεν θυμάσαι. Εεεε δεν μπορώ να πω ότι τα χρόνια μου ήταν καλά σε σύγκριση με ότι περνάνε τα παιδιά τώρα. Πήγα σχολείο, άμα σου πω ότι πήγαινα και ξυπόλητη καμιά φορά, δεν ξέρω αν θα το πιστέψετε ή όχι. Τέλειωσα 12 χρόνια μέχρι και το λύκειο, είχα όνειρα, να πάω σχολείο, να πάω στο πανεπιστήμιο, αλλά ο πατέρας μου δεν είχε τη δυνατότητα να με πάει. Μόλις είχα τελειώσει το λύκειο, πήγα δούλευα. 18 χρονών. Δούλευα δύο χρόνια, γνώρισα τον άντρα μου, μετά από δύο χρόνια αυτής της γνωριμίας παντρεύτηκαμ. Μετά ήρθε η πρώτη κόρη μου, η μεγάλη η Εντέλα. Νόμιζα ότι η Εντέλα μεγάλωνε, μετά ήρθε και η Μορένα, εεε η μία ήταν 7 χρονών και η άλλη 5 χρονών. Ο άντρας μου πηγαينوέρχονταν στην Ελλάδα με τα πόδια. Έρχονταν εδώ, κάθονταν τρεις μήνες, μετά ερχόταν στην Αλβανία. Μετά εγώ καθόμουν μόνη μου με τα παιδιά, με τα κορίτσια στην Αλβανία..Εεεε σκεφτόμουν...σύγκρινα τα παιδικά μου χρόνια με των κοριτσιών ήταν λίγο καλύτερα, από ότι είχα περάσει εγώ. Εεε σκεφτήκαμε με τον άντρα μου, να μην καθόμαστε πια στην Αλβανία, γιατί το θεωρούσαμε ότι έξω από τη χώρα μας οι άνθρωποι ζούσαν...μάθαμε δηλαδή όχι το θεωρούσαμε, μάθαμε ότι ο κόσμος έξω από την Αλβανία ζούσαν πολύ καλύτερα από εμάς. Στην αρχή ο άντρας μου δεν ήθελε να μας φέρει εδώ, αλλά μετά εντάξει το συζητήσαμε και ήρθαμε μαζί με τα δύο τα κορίτσια. Εγώ...ο άντρας μου πήρε τα κορίτσια και ήρθε κι εγώ πέρασα από τα βουνά και ήρθα στην Ελλάδα, για μία καλύτερη ζωή. Περπάτησα, 2-3 ώρες και μετά συναντήθηκα με τον άντρα μου και ήρθαμε στο χωριό. Εμένα μου άρεσε το χωριό στην αρχή, ήταν όμορφο πολύ το χωριό, η Γαβριά, εκεί ήρθαμε για πρώτη φορά, ήταν πολύ όμορφο χωριό. Κατεβήκαμε από το ταξί και περπατούσαμε περπατούσαμε, μου άρεσαν πάρα πολύ τα σπίτια είχαν τριαντάφυλλα, είχαν...μου άρεσαν πάρα πολύ σε σύγκριση με αυτό που ήμουν. Μετά όταν πήγα στο σπίτι μου που θα ήμουν εγώ, στεναχωρήθηκα πάρα πολύ, αλλά είπαμε δεν πειράζει, θα το φτιάξουμε και θα συνεχίσουμε τη ζωή μας εδώ. Εεε δούλεψαμ, τα κορίτσια τα πηγαίναμε σχολείο από την πρώτη μέρα, την άλλη μέρα που ήρθαμε εδώ, τα πήγαμε σχολείο, τα αφήναμε μόνα τους εεε.

Ε: Σε αυτό το σημείο, η συνεντευξιαζόμενη μου ζήτησε να διακόψουμε.

Σ: Εμείς πηγαίναμε για δουλειά, τα κορίτσια σχολείο, τελειώσαν το δημοτικό, πουλύ καλά, μετά πήγαν Λύκειο. Το 2003 ήρθε ο Αλέξανδρος, γεννήθηκε ο Αλέξανδρος μια χαρά, συνεχίσαμε τη ζωή μας δουλεύοντας και μεγαλώνουν τα παιδιά μεεε..με τα

απαραίτητα, έτσι νομίζουμε εμείς με τα απαραίτητα. Εξάλλου γι' αυτό και ήρθαμαν εδώ.

Ε: Ωραία, ήθελα να σε ρωτήσω, θεωρείς ότι υπάρχει κάποιο πρόσωπο ή κάποια πρόσωπα, άνθρωποι που συνέβαλαν στο να διαμορωθεί η προσωπικότητά σου; Που επηρέασαν εσένα σαν άνθρωπο; Υπάρχει κάποιος που σε επηρέασε;

Σ: Όχι από μόνοι μας...

Ε: Εννοώ, όχι για να έρθετε Ελλάδα. Εσύ σαν Sofie, το τι άνθρωπος έγινες ποιος θεωρείς ότι συνέβαλε σε αυτό, ποιος θεωρείς ότι επηρέασε το τι χαρακτήρας έγινες; Υπάρχει κάποιο πρόσωπο που να σε επηρέασε;

Σ: Πρόσωπο; Όχι με τον καιρό αλλάξαμε εμείς, δεν μας πείραξε κάποιο πρόσωπο, όπως αλλάζουν οι καιροί, αλλάζαμε κι εμείς.

Ε: Κάποιο γεγονός που να έγινε και να σε άλλαξε;

Σ: Αυτό που έγινε στην Αλβανία, το 90'....όχι 89' και 90', το σύστημα αυτό που άλλαξε, μας άλλαξε και μας δηλαδή, από κομμουνιστικό κόμμα που είχαμε εμείς το σύστημα αυτό, έγινε δημοκρατία, μάθαμε πως ζούσαν ο κόσμος έξω. Γιατί στην Αλβανία ζούσαμε πολύ φτωχικά, πολύ δικτατορικά και άλλαξαμαν κι εμείς με το καινούριο σύστημα αλλάζαμε κι εμείς.

Ε: Αλλάξατε τι δηλαδή εσείς;

Σ: Αλλάξαμε τη γνώμη που είχαμε για τη ζωή, δεν μέναμε εκεί εγκλωβισμένοι σε ένα κενό σύστημα, και σε ότι είχαμε μέσα στη χώρα μας που ζούσαμε. Μάθαμε ότι ο κόσμος είχε ελευθερία λόγου έξω από τη χώρα μας, είχε ελευθερία δουλειάς, είχε ελευθερία γνώμης και πολλά άλλα πράγματα.

Ε: Ωραία, μπορείς να μου αναφέρεις τι έγινε από τη στιγμή που αποφάσισες να έρθεις Ελλάδα;

Σ: Θέλετε ακριβώς να πω αυτό;

Ε: Εεεε αν θεωρείς ότι κάποιο γεγονός σημαντικό, αν δεν έχεις κάτι να πεις δεν πειράζει πάμε παρακάτω.

Σ: Ναι, έγινε σημαντικό πράγμα, ο άντρας μου έρχονταν εδώ κι εμένα εκεί μου έλειπε, κι εμένα και στα παιδιά μου έλειπε. Έρχονταν πολλές φορές και εγώ μία στιγμή αποφάσισα και κουβέντιασα με τα πεθερικά μου και τους λέω εγώ θα φύγω στην Ελλάδα, κι αυτοί μου έλεγαν ότι όχι δεν φεύγουν οι γυναίκες στην Ελλάδα. Γιατί όντως στην αρχή ήταν λίγες οι γυναίκες που φεύγανε στην Ελλάδα ή κάπου αλλού.

Ε: Εσύ πως την πήρες αυτή την απόφαση και να πεις ότι θα φύγεις, παρά το γεγονός ότι είσαι γυναίκα, κι όπως λες οι γυναίκες δε φεύγανε; Πως πιστεύεις ότι άλλαξε αυτή

η συμπεριφορά σου και αποφάσισες πως παρ' ότι είσαι γυναίκα θα φύγεις; Από πού πήρες αυτή τη δύναμη να αποφασίσεις να φύγεις;

Σ: Εγώ έβλεπα και άλλες, και έλεγα φτάνει. Δηλαδή όχι πολλές, 2-3 στο χωριό μας που είχαν φύγει και ήταν μια χαρά, έτσι νομίζαμ. Και έτσι είπα στον άντρα μου ότι εγώ θα έρθω μαζί σου, δεν κάθομαι πια μόνη μου στην Αλβανία. Κι αυτός μου είπε όταν θα γίνουν δύο μέρες μαζί τότε θα έρθεις. Κι εγώ του λέω ή θα έρθω κι εγώ ή εσύ δε θα φύγεις πια. Κι αυτός πήρε την απόφαση και φύγαμε όλοι μαζί.

Ε: Μπορείς να μου περιγράψεις πως ήταν εκείνα τα χρόνια που ο άντρας σου πηγαينوερχόταν και εσύ ήσουν μόνη σου με τα παιδιά; Σε τι δυσκολευόσουν τότε;

Σ: Να πω ότι, μόνο αυτό, μας έλειπε κι εμένα και στα παιδιά μου, γιατί κατά τα άλλα είχαμ, γιατί έρχονταν αυτός, έφερνε λεφτά, είχαμ να φάμε, και είχαμ και πράγματα απαραίτητα. Είχαμ τέτοια δεν μας έλειπε αυτό, σε σύγκριση με ότι είχαμ ζήσει πιο πριν. Μόνο αυτό, μας έλειπε, και ειδικά στα παιδιά έλειπε πάρα πολύ. Συνέχεια τον ζητούσαν, και σε αυτόν έλειπε γιατί κι αυτός δεν μπόρεσε να κάτσει παραπάνω από τρεις μήνες. Τρεις μήνες κι έρχονταν, δεν μπόρεσε χωρίς τα παιδιά.

Ε: Άρα σαν αποτέλεσμα μπορείς να μου πεις ποιοι ήταν οι λόγοι που αποφασίσατε σαν οικογένεια να φύγετε από κει και να έρθετε στην Ελλάδα;

Σ: Μόνο ότι δεν μπορούσαμε να ζούσαμε άλλο μακριά ο ένας από τον άλλον. Οικογένεια ξεχωριστή οικογένεια, μόνο αυτό. Γιατί σαν οικονομικά είχαμ αρχίσει και είχαμ παραπάνω από ότι είχαμ πριν 7 χρόνια ας πούμε, όταν παντρευτήκαμε. Όταν παντρευτήκαμ είχαμ λιγότερα.

Ε: Αυτό έγινε επειδή ερχόταν εδώ ο άντρας σου;

Σ: Ναι.

Ε: Όταν τελικά είπες στον άντρα σου δεν αντέχω άλλο και θέλω να φύγω από εδώ, ή να φύγουμε όλοι μαζί ή να μείνουμε όλοι μαζί. Γιατί δεν μείνατε;

Σ: Γιατί ο άντρας μου που τα είχε δει περισσότερο, που δούλευε εδώ πριν, 5 με 6 χρόνια, τα είχε δει καλύτερα τη ζωή, γιατί εγώ δεν είχα δει. Εγώ μόνο που μου έλεγε αυτός, δεν είχα δει. Αυτός αποφάσισε να φύγουμε να μη μείνουμε εκεί, γιατί άρα αυτός είχε δει κάτι καλύτερα. Αυτό που είδα εγώ μετά, τα είχε δει αυτός πριν από μένα.

Ε: Μπορείς να μου περιγράψεις ακριβώς τη διαδικασία ακολούθησες για να έρθεις εσύ από Αλβανία στην Ελλάδα; Πως ήρθες εσύ, όχι ο άντρας σου και τα παιδιά σου, εσύ πως ήρθες;

Σ: Εμείς ξεκινήσαμε όλοι μαζί σαν οικογένεια από το χωριό μας, ήρθαμε μέχρι το Αργυρόκαστρο με έναν ξάδερφο του άντρα μου, που μας έλεγε ότι θα σας περάσω στα σύνορα, έτσι όπως είστε όλοι μαζί. Ήρθαμε μέχρι Αργυρόκαστρο, εκεί αυτός δεν είχε τον γνωστό που ήταν στην Κακκαβιά, που ήταν γνωστός του δηλαδή.

E: Άρα είχατε πληρώσει δηλαδή;

Σ: 120 χιλιάρικά, ναι, πληρώσαμε για αυτόν τον γνωστό, 120 χιλιάρικά και θα περνάγαμε από τη Κακκαβία, και μόλις πήγαμε στο Αργυρόκαστρο, αυτός δεν ξέρω ποιον πήρε τηλέφωνο και λέει ότι εσύ με τα παιδιά θα περάσεις, και η γυναίκα σου δεν μπορεί να περάσει γιατί δεν ήταν αυτό ο γνωστός που θα...παράνομα θα..πήρε 120 χιλιάρικά δραχμές τότε, και παράνομα θα με πέρναγε εμένα, επειδή είχε γνωστούς στην Κακκαβία, αυτός δεν ήτανε, οπότε εγώ κατέβηκα από το αυτοκίνητο, έφερε τον άντρα μου και τα παιδιά στην Κακκαβία αυτός, εγώ κατέβηκα και περπάτησα με τα πόδια, δεν ήμουν μόνη μου, ήμασταν πολλά άτομα, 10 άτομα, άντρες και γυναίκες. Περπάταγα με τα πόδια 3 ώρες.

E: Εσύ δεν ήξερες ότι θα περπατήσεις;

Σ: Όχι δεν είχα προετοιμαστεί, είχα φόρεμα και τακούνι, αλλά εντάξει τα βγάλαμε τα τακούνια στον δρόμο και περπάταγαμ ξυπόλυτοι. Μέχρι, 3 ώρες, απομακρυνθήκαμε από Κακκαβιά δηλαδή, τότε ήρθαν και μας πήρανε άλλοι με αμάξια μικρά.

E: Εσύ, δεν επικοινωνήσες με τον άντρα σου;

Σ: Με τον άντρα μου ούτε ήξερα που ήτανε, ούτε δεν επικοινωνούσαμε με κανέναν, μόνο αυτοί που είχανε τα τηλέφωνα, που ήταν μαζί με εμάς δηλαδή, που ήξεραν τον δρόμο. Τότεεεε 3 ώρες, γρήγορα γρήγορα μπήκαμε στα αμάξια, μόλις βγήκαμε στον δρόμο δηλαδή, γρήγορα μπήκαμε στα αμάξια, από 4 με 5 άτομα στο αμάξι και ήρθαμε μέχρι τα Γιάννενα. Στα Γιάννενα μετά εκεί, περίμενα 5-6 ώρες, να μην σου πω κι παραπάνω δεν θυμάμαι καλά πόσο ήτανε αλλά ήταν πολλές οι ώρες, φοβόμουν πάρα πολύ γιατί ακόμα δεν είχα δει τον άντρα μου και τα παιδιά, φοβόμουν πάρα πολύ, ελληνικά δεν ήξερα καθόλου κοίταγα γύρα γύρα. Φοβόμουν. Μετά από 5-6 ώρες ή παραπάνω μπορεί να ήτανε, μόλις είδα τον άντρα μου και τα παιδιά μου τότε ησύχασα, και μας πήρε ο άντρας μου που ήξερε τον δρόμο και ήρθαμε με λεωφορείο μέχρι την Άρτα, μετά με ταξί μέχρι τη Γαβριά, ήρθαμε στο σπίτι.

E: Ο άντρας σου τότε είχε χαρτιά;

Σ: Ναι είχε, είχε χαρτιά ο άντρας μου και πήρε και τα παιδιά, μόνο εγώ.

E: Αν και μου είπες λίγα λόγια, για αυτό που θα σε ρωτήσω τώρα, θα ήθελες να μου πεις, γιατί είδα ότι λίγο συγκινήθηκες όταν τα έλεγες, πως αισθάνθηκες την πρώτη φορά που έφυγες μου λες από Κακκαβιά, δεν ήξερες που είναι τα παιδιά και ο άντρας σου, μου λες ότι φοβόσουν. Τι σκεφτόσουν και φοβόσουν;

Σ: Φοβόμουν, σκεφτόμουν, μέσα σε μια ξένη χώρα, που θα είναι ο άντρας μου, μήπως τον πιάσανε, μήπως με βρουν εμένα η αστυνομία εδώ με παίρνουν πάλι πίσω και με πάνε στη Κακκαβία, αυτό σκεφτόμουν και φοβόμουν, όχι τίποτα άλλο.

E: Υπάρχει κάποιο γεγονός που θεωρείς ότι σε βοήθησε κατά τα πρώτα χρόνια που ήρθατε και μείνατε στην Ελλάδα, υπάρχει κάποιο γεγονός που να σας βοήθησε σαν οικογένεια;

Σ: Δεν κατάλαβα την ερώτηση.

E: Αν έγινε κάτι εκείνα τα χρόνια ή την πρώτη περίοδο, τους πρώτους μήνες που ήρθατε στην Ελλάδα, έγινε κάποιο γεγονός που αυτό να σας βοήθησε εσάς να ενσωματωθείτε στην Ελλάδα;

Σ: Ναι, υπάρχει γεγονός, γιατί πριν ο άντρας μου δούλευε μόνος του, και μετά άρχισα να τον βοηθήσω κι εγώ, άρχισα να παίρνουμε δύο μεροκάματα, όχι ένα, και αυτό κάθε μέρα, κάθε μήνα και κάθε χρόνο μας έκανε τα οικονομικά μας πιο καλά και για αυτό αποφασίσαμε και να μείνουμε και για πάντα. Γιατί στην αρχή είχαμε πει θα πάμε να δουλέψουμε, να μαζέψουμε κάποια χρήματα και να φύγουμε να πάμε πάλι στον τόπο μας, είχαμε πει στην αρχή, όταν αποφασίσαμε να έρθουμε. Αλλά μετά μέρα με τη μέρα, μήνα με το μήνα βλέπαμε ότι ήταν καλύτερο να δουλέψουμε και οι δύο, ήταν πιο καλά τα οικονομικά μας όπως το είπα και για αυτό αποφασίσαμε και δε φύγαμε.

E: Μπορείς να μου πεις ποιες δυσκολίες αντιμετώπισες τα πρώτα χρόνια εσύ στην Ελλάδα;

Σ: Καταρχήν δεν ήξερα τη γλώσσα, δεν μπόρεσα να συνεννοηθώ με κανέναν, αυτό ήταν το πιο σημαντικό. Μετά ήταν...δεν ήμασταν και στα καλύτερα σπίτια δεν μας δίνανε σπίτια, δεν ήμασταν...εδώ γύρα γύρα βλέπαμε ότι ήταν καλά τα σπίτια, εμείς δεν είχαμε, δεν μας δίνανε καλό σπίτι να ζούμε σαν άνθρωποι. Μες στο σπίτι ένα δωμάτιο και μια κουζίνα μικρή, το μπάνιο έξω, δεν ήμασταν καλά. Αλλά αποφασίσαμε με αυτά που είχαμε...τουλάχιστον ήταν καλύτερα από αυτά που είχαμε εκεί που ήμασταν.

E: Ναι ήσασταν και όλοι μαζί.

Σ: Ήμασταν και όλοι μαζί σαν οικογένεια, οπότε ήταν καλύτερα.

E: Τώρα, που έχεις τόσα χρόνια στην Ελλάδα, πόσα χρόνια έχεις;

Σ: 22.

E: Αυτή τη στιγμή, αυτά τα χρόνια τι δυσκολίες αντιμετωπίζεις εσύ σαν μετανάστρια στην Ελλάδα; Έχεις δυσκολίες;

Σ: Ναι, πάλι τα οικονομικά μας δεν είναι....γιατί μετά τα παιδιά άρχισαν να πάνε σχολείο, άρχισαν τα φροντιστήρια, Αγγλικά, ήρθε και το τρίτο το παιδί, πάλι, πάλι τα οικονομικά ήταν δύσκολα. Δουλέψαμε, τα χρήματα δεν μας τα δίνανε, θα περιμέναμε να πληρώσουμε εμείς αυτά που μας χρωστάγανε δηλαδή, θα περιμέναμε να μας πληρώνουνε, για να πληρώνουμε τα φροντιστήρια και μετά τα κορίτσια πήγαν σχολείο.....

E: Είχατε πολλά οικονομικά έξοδα δηλαδή;

Σ: Νααι... .

E: Τι ήθελες να πεις;

Σ: Πήγανε πανεπιστήμιο, τα παιδιά πήγαν πανεπιστήμιο άλλα έξοδα τότε, πιστεύω καταλαβαίνουν όλοι άμα πας τα παιδιά στο σχολείο, είναι δύσκολο να τα βγάλεις πέρα.

E: Άρα αυτό που καταλαβαίνω ότι λες είναι ότι οι δυσκολίες που έχεις στην Ελλάδα είναι ακόμα οικονομικές;

Σ: Ναι.

E: Κάποιο άλλου είδους δυσκολία; Εκτός από το οικονομικό;

Σ: Κοίτα είναι και άλλα θέματα με τα χαρτιά μας, είχαμε δυσκολίες κάθε χρόνο και κάθε δεύτερο χρόνο θα πηγαίναμε στα... να φτιάξουμε τα χαρτιά, πάλι λεφτά πληρώναμε και εκεί. Οπότε αυτά.

E: Μπορείς να μου πεις τη σημαίνει για σένα πατρίδα;

Σ: Τι σημαίνει για μένα πατρίδα; Μπορώ να σου πω ναι. Για μένα πατρίδα σημαίνει να αγαπάς τον κόσμο, να είσαι καλός, να μην κοροϊδεύεις, να μην κλέβεις και όποιος να είναι έξω από το σπίτι σας, να τον αγαπάς, να μην τον κοροϊδεύεις. Δεν έχει σημασία που ζεις, ζεις στην Αλβανία...ζεις στην Ιταλία...ζεις στην Ελλάδα, δεν έχει σημασία να είσαι πατριώτης. Πατριώτης σημαίνει να αγαπάς, έτσι είναι η γνώμη μου.

E: Ωραία, σε ευχαριστώ πού για τη γνώμη σου. Τι σημαίνει για εσένα το γεγονός ότι είσαι μετανάστρια;

Σ: Γεγονός.....ότι είμαι.... (δυσκολεύεται να απαντήσει)

E: Τι σημαίνει το να είναι κάποιος άνθρωπος μετανάστης;

Σ: Να προσπαθεί για μία...έχει φύγει από τη χώρα του για μία καλύτερη ζωή, εγώ αυτό νομίζω ότι είναι μετανάστης.

E: Ωραία ωραία. Θεωρείς ότι έχεις τα ίδια δικαιώματα με έναν Έλληνα πολίτη;

Σ: Και ναι και όχι.

E: Γιατί όχι;

Σ: Γιατί όχι; Επειδή έχουμε δεχτεί αντιδράσεις ας πούμε, όταν μαθαίνουν και βλέπουν που μιλάμε αλβανικά, και πηγαίνουμε σε...σε...στο σούπερ μάρκετ σεεεε χώρους δηλαδή, βλέπουν ότι μιλάμε αλβανικά και μας κοιτάνε με άλλο μάτι. Αλλά ναι, επειδή βλέπουν...(εδώ μου κάνει νόημα να σταματήσουμε, μετά από λίγο συνεχίσαμε). Σας είπα ναι και όχι, ναι επειδή όταν πηγαίναμε σε δημόσιες υπηρεσίες και όλα αυτά, μας κοιτάνε με άλλο μάτι και δεν μας εξυπηρετούνε όπως εξυπηρετούσαν τους Έλληνες,

έτσι νομίζαμε στην αρχή δηλαδή όταν πηγαίναμε. Αλλά με τον καιρό, τώρα που έχουμε τόσα χρόνια και πηγαίνουμε συνέχεια, βλέπουμε ότι φέρονται το ίδιο. Όπως φέρονται σε εμάς φέρονται και στους Έλληνες. Δηλαδή γνώμη μου είναι ότι τα δημόσια υπηρεσιακά εδώ δε δουλεύουν. Δε δουλεύουν καθόλου και δεν εξυπηρετούν τον κόσμο.

E: Άρα εσύ αισθάνεσαι ότι έχεις τα ίδια δικαιώματα;

Σ: Ναι.

E: Ωραία. Λέτε στα παιδιά σας ιστορίες από τη μετανάστευση; Για το πώς βιώσατε εσείς τη μετανάστευση;

Σ: Ναι λέμε ιστορίες και τα παιδιά μας, μας ακούνε και θέλουν να μας ακούνε να λέμε ιστορίες.

E: Εσείς γιατί τις λέτε;

Σ: Γιατί θέλουμε να τα θυμόμαστε, από πού ερχόμαστε πρέπει να το θυμόμαστε από πού ερχόμαστε. Δεν πρέπει να το ξεχνάμε από πού ερχόμαστε, αυτή είναι η γνώμη μου.

E: Τα συναισθήματα που ένιωθες όταν ήρθες για πρώτη φορά στην Ελλάδα, είναι τα ίδια με τώρα;

Σ: Να σου πω ότι ήταν πιο δυνατά τότε, είχα χαρά τότε να έρθω. Ενώ τώρα ζω σαν κανονικός άνθρωπος, τότε ήταν πιο δυνατά τα συναισθήματα, γιατί ήθελα να...είχα πολύ χαρά...έλεγα που θα πάω στην Ελλάδα και θα ζω καλύτερα στην Ελλάδα. Ποιος ξέρει πως ζούνε στην Ελλάδα; Τώρα όμως είναι κανονικά.

E: Μπορείς να περιγράψεις τη σχέση σου με τους ανθρώπους εδώ; Δεν εννοώ τους μετανάστες, αλλά τους Έλληνες.

Σ: Όπως όλος ο κόσμος, υπάρχει και κακούς και καλούς ανθρώπους σε όλο τον κόσμο, και εγώ σαν μετανάστρια, σαν Αλβανίδα, έχω δεχτεί και ρατσισμό και καλή συμπεριφορά. Όπως είναι ο κόσμος δηλαδή, γιατί κάποιοι σε βλέπουν σαν ξένη και κάποιοι δεν σε βλέπουν σαν ξένη, σε βλέπουν σαν άνθρωπος. Έχουμε δεχτεί και ρατσισμό και καλή συμπεριφορά.

E: Ωραία. Μου είπες ότι έχεις τελειώσει στην Αλβανία το Λύκειο;

Σ: Το Λύκειο ναι.

E: Δηλαδή πόσα χρόνια εκπαίδευσης;

Σ: 12 χρόνια.

E: Ήθελες να συνεχίσεις το σχολείο μου είπες, αλλά δεν μπορούσες;

Σ: Ναι.

E: Επίσης, μου είπες ότι τα παιδιά σου πήγαν εδώ σχολείο. Τα παιδιά σου αντιμετώπισαν δυσκολίες στο ελληνικό σχολείο;

Σ: Εεεε, δηλαδή στα γράμματα;

E: Γενικά.

Σ: Στα γράμματα ναι, τα παιδιά τα πρώτα τρεις μήνες είχαν δυσκολίες γιατί δεν ήξεραν καθόλου τη γλώσσα, αλλά το έπιασαν αμέσως, ήταν μικρά, ήταν έξυπνα δεν ξέρω να πω ακριβώς τι, αλλά τα πιάσανε. Αλλά μετά δέχτηκαν και ρατσισμό. Δέχτηκαν επειδή ήταν καλοί μαθητές; Δέχτηκαν επειδή δεν μπόρεσαν να μιλήσουν στην αρχή; Αυτό δεν το ξέρω, αλλά δέχτηκαν ρατσισμό, και πολύ ρατσισμό, μέχρι και σφαλιάρα έχουν φάει τα παιδιά μου από τους Έλληνες, από παιδιά δηλαδή.

E: Γιατί έχουν φάει σφαλιάρα;

Σ: Γιατί η κόρη μου η μεγάλη ήταν καλή μαθήτρια και ήταν να γίνει σημαιοφόρος, και έφαγε σφαλιάρα από τον συμμαθητή της γιατί δεν ήθελε να...

E: Τα παιδιά σου πήγαν πανεπιστήμιο;

Σ: Ναι πήγαν.

E: Τι γνώμη έχεις για αυτό εσύ;

Σ: Η γνώμη μου είναι ότι είχαν εκπαίδευση καλή τα παιδιά μου, έμαθαν γράμματα. Και ήθελα πάρα πολύ να πάνε, και για αυτό και ήρθαμε εδώ. Μάλλον το είπα και πιο πριν, για αυτό και ήρθαμε εδώ, για να...γιατί νομίζαμε ότι εδώ είναι καλύτερα τα σχολεία. Αλλά να σου πω δεν είναι και πιο καλύτερα τα σχολεία από την Αλβανία εδώ, γιατί εδώ άμα δεν το πας φροντιστήριο το παιδί δεν μαθαίνουν γράμματα. Στην Αλβανία, ήταν πολύ αλλιώς, αλλιώς αυτό, η εκπαίδευση των παιδιών δηλαδή. Ό, τι έπρεπε να μάθει θα το έμαθε στο σχολείο. Ούτε δεν πλήρωναν λεφτά οι γονείς μας, θα πείτε ότι ήταν το σύστημα έτσι. Πάντως έχουμε ακούσει και σε άλλα κράτη, ότι δεν είναι έτσι ακριβώς. Δεν πληρώνουν, δεν πηγαίνουν φροντιστήριο τα παιδιά σε άλλα κράτη. Εδώ στην Ελλάδα, άμα δεν το πας το παιδί στο φροντιστήριο, να πληρώνεις ένα σωρό λεφτά, δεν θα πάει πανεπιστήμιο.

E: Εδώ στην Ελλάδα, τα πρώτα χρόνια που ήρθες ή ίσως πιο μετά, συμμετείχες εσύ ποτέ σε κάποιο πρόγραμμα επιμορφωτικό;

Σ: Ναι έχω πάει 6 μήνες, έχω πάει 6 μήνες. Από την Ευρώπη ήταν αυτό το πρόγραμμα, 6 μήνες. Έχω μάθει να γράψω και να...να γράψω πιο πολύ.

E: Σε βοήθησε αυτό κάπου;

Σ: Ναι με βοήθησε πάρα πολύ για να γράψω και για να διαβάσω, με βοήθησε ναι.

E: Αυτό πως το είχες μάθει εσύ το πρόγραμμα;

Σ: Οι φίλοι μας που μένουνε στην Άρτα, μας είχανε ενημερώσει και πήγαμε κι εμείς που μείναμε στα χωριά.

Ε: Τι γλώσσα μιλάγατε στα παιδιά σας όταν ήταν μικρά;

Σ: Αλβανικά βέβαια. Γιατί δεν ήξεραμ.

Ε: Αν μπορούσες να πας εδώ σχολείο όταν ήρθες, όχι ελληνικό, αλβανικό, θα πήγαινες;

Σ: Εεε πανεπιστήμιο εννοείς;

Ε: Ναι να συνεχίσεις τοο.

Σ: Εννοείται άμα είχα τη δυνατότητα θα πήγαινα πως δεν θα πήγαινα.

Ε: Ωραία. Τώρα προχωράμε στο τελευταίο κομμάτι των ερωτήσεων. Θεωρείς ότι κατά η διαμονή σου στην Ελλάδα, όσα χρόνια μένεις εδώ, έχει αλλάξει σε κάποιο βαθμό κάποιο στοιχείο της ταυτότητάς σου; (εδώ φαίνεται ότι δυσκολεύεται να απαντήσει, της έδωσα παραδείγματα για τη γλώσσα και τα έθιμα, η συνεντευξιαζόμενη απάντησε δύο φορές σε αυτή την ερώτηση, στο τέλος της συνέντευξης ζήτησε να ξαναηχογραφηθεί η ερώτηση αυτή, εδώ παρουσιάζεται η συνολική απάντηση).

Σ: 1^η απάντηση: Ναι άμα εννοείτε τα έθιμα και αυτά, εννοείται ότι έχει αλλάξει η ζωή μου ξέρω πιο καλά ελληνικά να μιλήσω, κάνουμε όχι λίγα πράγματα από τα έθιμα εδώ, τα κάνουμε όλα τα έθιμα εδώ, επειδή μεγαλώσαμε εδώ, έχουμε 22 χρόνια, κάνουμε και Πάσχα και Χριστούγεννα και όλα τα έθιμα, και στις παρελάσεις πάμε γιατί εδώ ζούμε, εδώ τα έθιμα θα κάνουμε. Πλέον έχουμε ξεχάσει και τα αλβανικά, όταν πηγαίνουμε στην Αλβανία μιλάμε πιο πολύ ελληνικά παρά αλβανικά.

2^η απάντηση: Έχει αλλάξει πάρα πολύ. Δεν είμαι η γυναίκα που ήταν στην Αλβανία, χαμηλών τόνων που δεν μπόρεσα να μιλήσω, δεν μπόρεσα να κάνω πράγματα, νόμιζα τον εαυτό μου ότι δεν μπόρεσα να κάνω. Ήρθα στην Ελλάδα και έγινα πιο δυναμική γυναίκα, που μπορώ να κάνω τα πάντα. Και έχει αλλάξει και ο τρόπος συμπεριφοράς, τα παιδιάαα.. και οι σκέψεις μου έχουν αλλάξει. Ας πούμε τα παιδιά στην Αλβανία με σφαλιάρια θα... είχαμε μάθει εμείς να τους λέμε πράγματα. Ενώ εδώ κουβεντιάζαμε με τα παιδιά, έβλεπαμ τηλεόραση, μας έκανε καλό σε αυτό το κομμάτι. Τα παιδιά μου ας πούμε στην Αλβανία μέχρι 20 χρονών θα τα είχα παντρέψει, όπως κάναμε τότε εμείς που παντρεύτηκαμ, 20 χρονών παντρεύτηκα εγώ. Ενώ τώρα μου ακούγεται η γνώμη μου ας πούμε, ενώ πριν όταν ήμασταν στην Αλβανία, μόνο άντρες ακούγονταν. Ότι ήθελε, ό, τι έλεγε ο άντρας, η γυναίκα δεν είχε δικαιώματα.

Ε: Εσύ αυτά τα συνειδητοποίησες και κατάλαβες ότι και η γυναίκα έχει δικαιώματα και έχει αλλάξει λες αυτή η συμπεριφορά σου, έχεις γίνει πιο δυναμική. Τι θεωρείς ότι σε βοήθησε να το καταλάβεις αυτό; Έβλεπες πως είναι η κοινωνία, στη δουλειά, τι σε βοήθησε;

Σ: Εγώ έχω 15 χρόνια που δουλεύω με γυναίκες, και... όχι μόνο από κει, αλλά από κει που κουβεντιάζουμε μεταξύ μας, από κει είναι τα περισσότερα γνώμες που

ανταλλάζουμε μεταξύ μας, και μαθαίνουμε από αυτά. Δηλαδή άμα συγκρίνω τη γυναίκα που ήμουν πριν 20 χρόνια με αυτή τη σημερινή, τώρα καταλαβαίνω την αξία τη δική μου την αξία, γιατί πριν 20 χρόνια δεν ήξερα την αξία μου. Δεν μπόρεσα να καταλάβω, έλεγα μία γυναίκα είμαι πίσω από έναν άντρα, πάντα θα τον ακολουθώ, όμως τώρα ξέρω τι αξίζω, και πιστεύω ότι σε αυτό το κομμάτι έχω δώσει και τη γνώμη μου στα παιδιά μου, ειδικά στα κορίτσια και... Τα κορίτσια μου είναι δασκάλες τώρα και μπορούν να κάνουν πράγματα μοναχοί τους και τα βλέπω ότι είναι καμία καμία σχέση με εμάς που ήμασταν τότε.

E: Ωραία σε ευχαριστώ πολύ. Εδώ στην Ελλάδα σε φωνάζουν με το πραγματικό σου όνομα;

Σ: Εκεί που δουλεύω τώρα ναι έχουν ξεκινήσει να με φωνάζουν με το δικό μου όνομα. Επειδή γράφουν στον πίνακα, για πλάκα θέλουν και αυτοί να με φωνάζουν με το πραγματικό.

E: Είπες κάτι πολύ σημαντικό, είπες τώρα. Στην αρχή σε φώναζαν με το πραγματικό;

Σ: Όχι, όπως μου το είπαν στην αρχή, αυτοί.

E: Εσύ το άλλαξες;

Σ: Όχι, αυτοί μου το άλλαξαν επειδή...

E: Γιατί θεωρείς ότι έγινε αυτό;

Σ: Όχι το θεωρώ είμαι σίγουρη, γιατί δεν μπόρεσαν να με φωνάζουν με το όνομά μου και με φώναζαν, με ένα όνομα που άρεσε σε αυτούς.

E: Εσένα σου άρεσε αυτό; Μάλλον πως αισθανόσουν για αυτό;

Σ: Καλά αισθανόμουν. Πολύ καλά αισθανόμουν, δεν είχα πρόβλημα.

E: Αλλά τώρα λες στη δουλειά σου σε φωνάζουν με το πραγματικό.

Σ: Με φωνάζουν με το όνομά μου.

E: Εσύ πως θα προτιμούσες να σε φωνάζουν;

Σ: Με το όνομά μου βέβαια τώρα. Τώρα που με φωνάζουν αρέσει και σε αυτούς όμως, το λένε και γελάνε, δεν έχουν πρόβλημα να το λένε το όνομά μου.

E: Ωραία. Πιστεύεις σε κάποια θρησκεία;

Σ: Πιστεύω ότι δεν υπάρχει καθόλου Θεός. Στο μυαλό μας είναι αυτό.

E: Αυτό το πίστευες από πάντα;

Σ: Πάντα, πάντα.

E: Άρα δεν άλλαξε η γνώμη σου όταν ήρθες στην Ελλάδα;

Σ: Όχι όχι.

Ε: Τα παιδιά σου έχουν βαπτιστεί;

Σ: Ναι.

Ε: Εσύ;

Σ: Όχι.

Ε: Τα παιδιά σου γιατί έχουν βαπτιστεί; Όταν ήρθες εδώ είπες ότι ήταν 5 και 7 χρονών. Πότε τα βαπτίσατε;

Σ: 9 και 11.

Ε: Γιατί τα βαπτίσατε αφού δεν πιστεύατε σε κάποια θρησκεία;

Σ: Γιατί στο σχολείο τα παιδιά τους κορόιδευαν, και νομίζαμε ότι άμα βαπτιστούνε δεν θα είχαν αυτό το πρόβλημα που είχανε άμα ήταν αβάπτιστα. Έτσι, έναν με τον άλλον, είχαμε και γειτονιές πέρα εκεί, και αποφασίσαμε ότι θα ήταν καλύτερα για αυτούς. Μας είπαν και εμάς αλλά εμείς είπαμε όχι, άμα θέλετε τα παιδιά ας βαπτιστούνε, για αυτόν τον λόγο, να τους φέρονται καλύτερα οι συνομ...οι συνο...

Ε: Οι συμμαθητές τους;

Σ: Οι συμμαθητές τους.

Ε: Αισθάνεσαι ότι είσαι Ελληνίδα ή Αλβανίδα;

Σ: Δεν καταλαβαίνω την ερώτηση. Αισθάνομαι ότι είμαι άνθρωπος. Δεν έχω κάποια συγκεκριμένη να πω ότι είμαι...

Ε: Ωραία, εδώ στην Ελλάδα, αν και μου είπες λίγα πράγματα πριν, αλλά θα ήθελα να το συζητήσουμε λίγο παραπάνω για να μου πεις τη γνώμη σου γι' αυτό. Είπες ότι δεν μπορούσατε να διατηρήσετε τα αλβανικά έθιμα εδώ.

Σ: Δεν ήθελαμ, όχι δεν μπορούσαμε. Δεν θέλαμε.

Ε: Ααα δεν θέλατε; Δεν υπάρχουν κάποια αλβανικά έθιμα που να ακολουθείτε;

Σ: Πρωτοχρονιά μόνο, αυτό μας αρέσει.

Ε: Άρα αυτά που σας αρέσουν έχετε κρατήσει;

Σ: Ναι. Ναι.

Ε: Ενώ ελληνικά έθιμα κάνετε παραπάνω; Γιατί;

Σ: Ναι. Θέλουμε επειδή ζούμε εδώ και θέλουμε να γιορτάζουμε και Πάσχα, και μας αρέσει η γιορτή του Πάσχα ας πούμε. Να μαζεύουμε και να ψήσουμε και να χορεύουμε, αυτή η μέρα νααααα, μας αρέσει.

E: Ωραία, έχεις αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια;

Σ: Όχι.

E: Θα ήθελες να την έχεις;

Σ: Ναι θα ήθελα αλλά έχει μεγάλες διαδικασίες, οπότε δεν έχουμε ασχοληθεί με αυτό το θέμα.

E: Και γιατί θα ήθελες;

Σ: Όχι ότι θα αλλάξει τίποτα στη ζωή μου, αλλά πιστεύω ότι θα αλλάξουνεεεε...εεεε..

E: Για τις δημόσιες υπηρεσίες;

Σ: Χα για αυτό.

E: Ανάμεσα στους δύο πολιτισμούς, στον αλβανικό πολιτισμό και στον ελληνικό πολιτισμό, στην κουλτούρα δηλαδή, θεωρείς ότι μοιάζουν κάποια πράγματα;

Σ: Μοιάζουν πολλά πράγματα.

E: Αυτό το γεγονός, ότι μοιάζουν, θεωρείς ότι εσένα σαν μετανάστρια σε βοήθησε σε κάτι;

Σ: Ναι πολύ με βοήθησε αυτό. Είχαμε το ίδιο κουλτούρα, παρ' όλου που εμείς οι Αλβανοί ήμασταν λίγο πίσω, αλλά πάλι η κουλτούρα μας είναι περίπου το ίδιο.

E: Και εσένα σε τι σε βοήθησε αυτό δηλαδή; Σε βοήθησε για να ενσωματωθείς εδώ;

Σ: Δεν καταλαβαίνω την ερώτηση.

E: Θέλω να πω... μου είπες ότι σε βοήθησε πάρα πολύ που μοιάζουν..

Σ: Μοιάζουν ναι, δηλαδή έμεινα ίδιος άνθρωπος. Δηλαδή εγώ ήρθα εδώ και έμεινα....ήρθα 28 χρονών και είμαι 52 και έμεινα το ίδιο άνθρωπος. Αυτό θέλω να πω είναι το ίδιο κουλτούρα, σε αυτό με βοήθησε. Ίδιος χαρακτήρας.

E: Δηλαδή εσύ θεωρείς ότι δεν έχεις αλλάξει καθόλου σαν χαρακτήρας από τότε που ήρθες εδώ; Δεν υπήρχαν πράγματα που να σε άλλαξαν;

Σ: Όχι δεν πιστεύω ότι άλλαξα εγώ σαν άνθρωπος, δεν πιστεύω ότι έχω αλλάξει.

E: Μετάνιωσες ποτέ που μεταναστεύσατε;

Σ: Όχι όχι ποτέ όχι.

E: Έχεις σκεφτεί ποτέ να φύγετε από την Ελλάδα;

Σ: Πριν 10 χρόνια είχα σκεφτεί να φύγω αλλά τώρα όχι δεν φεύγω, μεγάλωσαν τα παιδιά μου, ούτε τα παιδιά μου δε θέλουν ναν φύγουν οπότε και εγώ δε θέλω.

Ε: Αν μπορούσες να διαλέξεις εσύ μόνη σου κάπου να έχεις το δικό σου σπίτι. Που θα ήθελες να είναι;

Σ: Στην Αλβανία, βέβαια. Γέλια.

Ε: Μπορείς να μου πεις γιατί;

Σ: Γιατίιι θα μου άρεσε πάρα πολύ να γεράσω στην Αλβανία, γιατί θα ήθελα να έχω τον καφέ ας πούμε το απόγευμα και να...να ακούω αλβανικά να μιλήσουν απέναντί μου, ενώ εδώ θα τον πιω τον καφέ μου αλλά θα τον πιω μες στο σπίτι μου και θα ακούσω ελληνικά απέναντι δε θα ακούσω ελληνικά. Αν και έχω και εδώ κόσμο δικό μου και πηγαίνω, τον πίνω τον καφέ μου. Μπορεί αργότερα να αλλάξει η γνώμη μου. Γέλια.

Ε: Γέλια. Ωραία εγώ τελείωσα με τις ερωτήσεις μου, αν δε θέλεις εσύ να συμπληρώσεις κάτι άλλο. Θες να πεις κάτι ή όχι;

Σ: Όχι.

Ε: Ωραία, σε ευχαριστώ πάρα πολύ για τη συμμετοχή σου! Εδώ τελειώνουμε.

Σ: Κι εγώ!

